

ГОДИШНИК

НА

СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ
„СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ”

ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ

СПЕЦИАЛНОСТ БИБЛИОТЕЧНО-ИНФОРМАЦИОННИ
НАУКИ

Том 2, 2010

ANNUAIRE

DE

L'UNIVERSITE DE SOFIA
„ST. KLIMENT OHRIDSKI”

FACULTE DE PHILOSOPHIE

DEPARTEMENT DES SCIENCES DE L'INFORMATION ET DES
BIBLIOTHEQUES

Tome 2, 2010

СОФИЯ•2010•SOFIA

УНИВЕРСИТЕТСКО ИЗДАТЕЛСТВО „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ”
PRESSES UNIVERSITAIRES „ST. KLIMENT OHRIDSKI”

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ

Доц. д-р *ТАТЯНА ЯНАКИЕВА* (отг. редактор), проф. д-р *АНИ ГЕРГОВА*,
доц. д-р *КРАСИМИРА ДАСКАЛОВА*, доц. д-р *АЛЕКСАНДЪР ДИМЧЕВ*
проф. д. изк. н. *СИМЕОН НЕДКОВ*, доц. д-р *ОЛЯ ХАРИЗАНОВА*
доц. д-р *НИНА ШУМАНОВА*

СЪДЪРЖАНИЕ

КНИГОЗНАНИЕ. БИБЛИОТЕКОЗНАНИЕ. БИБЛИОГРАФИЯ.

БИБЛИОТЕЧНО-ИНФОРМАЦИОННО ОБРАЗОВАНИЕ

Александър Димчев. Проблеми, стратегии и политики при подготовката и развитието на библиотечно-информационни специалисти в Република България през периода 1989–2009 г.....7

Милена Миланова и Елица Лозанова-Белчева. Международните летни студентски училища (ISSS) – успешен модел за дългогодишно партньорство в обмена на знания и обучение на бъдещите библиотечно-информационни специалисти.....61

ИСТОРИЯ НА БИБЛИОГРАФИЯТА

Татяна Янакиева. Тодор Боров и развитието на българската книжовна култура и на библиотечно-информационните науки в България.....73

ИНФОРМАЦИОННО-ТЪРСЕЩИ СИСТЕМИ

Оля Харизанова. Новите измерения на World Wide Web и предизвикателствата пред библиотеките.....123

НАШИ ГОСТИ

ОРЛОВСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ИНСТИТУТ ИСКУССТВ И КУЛЬТУРЫ

Николай Александрович Паришков. Диалог культур: концепция развития регионального ВУЗА.....165

Елена Юрьевна Степанова. Роль общественных организаций в деле сохранения культурного наследия России в конце XIX – начале XX веков.....177

Ольга Олеговна Борисова. Развитие книгоиздательских, книготорговых и библиотечных рекламных технологий в контексте общемировой истории рекламы. 209

Ирина Александровна Ивашова. Издательская стратегия регионального ВУЗА 227

CONTENTS

BOOK HISTORY. LIBRARY AND INFORMATION SCIENCE. BIBLIOGRAPHY.

LIBRARY AND INFORMATION EDUCATION

Alexander Dimchev. Problems, Strategies and Policies in the Training of Library–Information Specialists in the Republic of Bulgaria throughout the 1989–2009 Period.....7

Elitsa Lozanova-Belcheva, Milena Milanova. The International Students` summer schools (ISSS) – a successful model of a longtime partnership into the exchange of knowledge and teaching of the future library and information specialists.....61

HISTORY OF BIBLIOGRAPHY

Tatyana Yanakieva. Todor Borov and the Development of Bulgarian Letters and Library-Information Science in Bulgaria.....73

INFORMATION SEARCH SYSTEMS

Harizanova, Olya. The New Dimensions of the World Wide Web and Challenges Facing Libraries.....123

OUR GUESTS

ORYOL STATE INSTITUTE OF ARTS AND CULTURES

Nikolai. A. Parshikov. Dialogue of Cultures: the Conception of Development of Regional Higher Education Institute.....165

Elena Yu. Stepanova. The Role of Public Organizations in Preservation of the Cultural Heritage of Russia at the End of XIX – the Beginning of XX Centuries (Examining the Oryol Province).....177

Olga O. Borisova. The Development of Publishing, Book-sellings and Library Advertising Technologies in the Context of the World Advertising History.....209

Irina A. Ivashova. The Strategy of Book-printing in the Regional Institute.....227

ГОДИШНИК НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ
КНИГА БИБЛИОТЕЧНО-ИНФОРМАЦИОННИ НАУКИ
Том 2, 2010

ANNUAIRE DE L'UNIVERSITE DE SOFIA „ST. KLIMENT OHRIDSKI“
FACULTE DE PHILOSOPHIE
LIVRE DES SCIENCES DE L'INFORMATION ET DES BIBLIOTHEQUES
Tome 2, 2010

**КНИГОЗНАНИЕ. БИБЛИОТЕКОЗНАНИЕ.
БИБЛИОГРАФИЯ.**

БИБЛИОТЕЧНО-ИНФОРМАЦИОННО ОБРАЗОВАНИЕ

**BOOK HISTORY. LIBRARY AND INFORMATION SCIENCE.
BIBLIOGRAPHY.**

LIBRARY AND INFORMATION EDUCATION

ГОДИШНИК НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ
КНИГА БИБЛИОТЕЧНО-ИНФОРМАЦИОННИ НАУКИ
Том 2, 2010

ANNUAIRE DE L'UNIVERSITE DE SOFIA „ST. KLIMENT OHRIDSKI“
FACULTE DE PHILOSOPHIE
LIVRE DES SCIENCES DE L'INFORMATION ET DES BIBLIOTHEQUES
Tome 2, 2010

**ПРОБЛЕМИ, СТРАТЕГИИ И ПОЛИТИКИ
ПРИ ПОДГОТОВКАТА И РАЗВИТИЕТО НА
БИБЛИОТЕЧНО-ИНФОРМАЦИОННИ СПЕЦИАЛИСТИ
В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ ПРЕЗ ПЕРИОДА
1989–2009 Г.***

АЛЕКСАНДЪР ДИМЧЕВ

*Alexander Georgiev Dimchev. PROBLEMS, STRATEGIES AND POLICIES
IN THE TRAINING OF LIBRARY–INFORMATION SPECIALISTS IN THE
REPUBLIC OF BULGARIA THROUGHOUT THE 1989–2009 PERIOD*

The aim of this study is to outline the problems, strategies and policies of the training and development of library-information specialists in the Republic of Bulgaria throughout the 1989–2009 periods. They are drawn within the context dynamically changing requirements towards representatives of the profession of librarians. The study takes into account recommendations and strategies of international organizations (IFLA, UNESCO, EBLIDA and others), of leading national and specialized associations. Outlined are the educational policies in Europe, based on the principle of forming common educational areas. An analysis of transformations in the field of library education is offered and the training of librarians in Bulgaria at the background of developments on a global scale. The discussions of the fields examined and discussed have lead to the idea of providing a view of this major field for the development of the library sector in

---

* Част от идеите в настоящата статия са представени пред XVIII национална конференция „Библиотечната професия през 21 век – промени и предизвикателства, организирана от Съюз на библиотечните и информационните работници, Народна библиотека „П. Р. Славейков“ – Велико Търново, 19–20 юни, 2008.

Bulgaria. The study contains major issues related to the promotion of education the professional growth of the library community, namely:

- Recommendations of international organizations and leading experts on the transformation of the library profession and library education;
- Reactions to international policies to developments in the library sector in Bulgaria.
- The situation of training of library-information specialists in Bulgaria.
- Prerequisites and factors of change in the policy for the training of library-information specialists.
- The educational level and training of Bulgarian librarian-information specialists.
- Tendencies and policies in the training of librarian-information specialists in the Republic of Bulgaria.
- The chronology of the establishment of institutes and the development of Higher education in Library-Information Sciences after 1989.
- The state of qualification and other forms supporting the development of Library-Information specialists.
- The main subjects in the field of training and development Library-Information specialists – the Bulgarian Library Information Association (BLIA), the Chair of Library-information Sciences at the „St. Clement Ohridsky” University of Sofia and similar departments at other higher schools, The National Library „St. St. Cyril and Methodius” and regional libraries, foundations – „Open Society” Found, „Bill and Melinda Gates” Foundation, foreign information centers – U.S.A, the British Council, Goethe-Institute etc. with their major projects and activities.
- The Public Library Act and the requirements for educational standards for library personnel.

The following conclusions and evaluations have been drawn based on the studies. A tendency is increasingly spreading of life-long constant education of the human factor, in the coming years it shall call for such a strategic policy for its spread among Bulgarian library circles. Moreover library-information specialists are called on to work with innovations, to work and preserve knowledge and innovation and take part in the process of changes in communications. Thus professional librarians are called on to become leading figures in a society, whose future and hopes are addressed to information, information technologies and the economy of knowledge.

Въведение

Живеем във време, когато знанието и информацията се оценяват сред най-значимите ресурси за развитието на обществото и на индивидите. Библиотеките са безценни резервоари, производители, потребители и разпространители на информация. Да предположим, че в тази си позиция те са от страната на силните. Същевременно глобалният свят е белязан с несигурност, с трансформация на институциите и на техните агенции. Библиотечният сектор също е в ситуация на промени и пред

дилеми за своето бъдещо място и роля. Не случайно политиците често задават следния въпрос към библиотечните специалисти: *след като държите ключа към прогреса, защо не сте вече толкова атрактивни и непрекъснато искате увеличаване на издръжката за вашите организации от обществените фондове?* Без да съм на страната на политическите елити, намирам, че има основание за подобни нагласи. Светът се развива и ние трябва да се стараем да не изостанем. Затова трябва да променяме не само библиотеките, техните услуги и технологии, но и работещите в тях, както и тези, които се обучават за библиотекари и от които очакваме да се посветят на тази важна и полезна професия.

Успехът на библиотечно-информационния сектор в развитите страни се крепи на няколко базови фактора:

- системна и целенасочена информационна политика (включваща стратегии и по отношение на библиотеките);
- добре изградени мрежи от библиотеки;
- бързо и масирано навлизане на новите информационни и комуникационни технологии;
- извършване на научноизследователска дейност за библиотечно-информационния сектор;
- наличие на авторитетна и влиятелна библиотечна асоциация;
- развита система за качествено образование и непрекъснатата квалификация на библиотечните специалисти.

В статията „Библиотеки, лидерство и бъдеще” (2000) Филс Спайс, вицепрезидент на OCLC (Online Computer Library Center, Inc), застава на позицията, че „библиотеката на бъдещето има нужда от въображение, технологии, услуги, но най-голяма нужда има от човешката творческа сила. На работещите в библиотеките, трябва да им бъде дадена възможност да се учат. Тук нямам предвид, че трябва да бъдат „обучавани”. Обучението в традиционния смисъл е безполезно. На хората трябва да им бъде дадена възможност да усвояват нови умения, които могат да използват на работа или след работните часове и по този начин да се подпомогне тяхната кариера или животът им. Ученето е социална дейност и то се извършва в групи. Групите, които учат, понякога наречени общество на практикуващите, имат някои особени характеристики. Те са неофициално свързани помежду си поради наличието на сходни групи от проблеми и идентично преследване на решения, и затова те олицетворяват общ ресурс от знание. Променената библиотека трябва да наблегне на непрекъснатото учене и нейният персонал трябва да има богато изобилие от възможности за учене.”

Когато се коментира библиотечната професия и подходите към нея, много съществен е въпросът за нейното място и бъдеще. Проучване за

най-перспективните професии за 2008 г. в САЩ, публикувано в „US News and Word Report”, между изброените 31 професии като една от най-добрите е посочена тази на библиотекаря. „Забравете за книжния плъх, сега професията е сред най-хай-тек професиите по отношение на работата с книги и дигитална информация. Библиотекарят помага на потребителите при намиране на онлайн информация, решава какви дигитални ресурси да се набавят, организира достъпа до информация, формира дискуссионни групи... Средната годишна библиотекарска заплата за страната е 51 400 долара”.

Подобни възгледи и обнадеждаваща информация за професията неминуемо трябва да се свързват с професионалните компетентности на библиотечно-информационните специалисти. За да устояват на конкуренцията и да са сред водещите в информационното общество, те трябва да имат добро образование, квалификация и компетентности, които да усъвършенстват непрекъснато. В последните години международната библиотечна общност поставя на сериозна дискусия и преоценка проблемите на професията, изискванията към нея и към специалистите, които я упражняват. В следващите редове е направен опит да бъде представена по-обобщена картина на отделни препоръки и изисквания, подготвени от ИФЛА, Асоциацията на специалните библиотеки на САЩ и от други библиотечни асоциации и организации към персонала, който работи в библиотеките, както и за задачите, които той трябва да изпълнява в тях. Това е съчетание от професионални компетентности и лични качества. **Библиотечният специалист трябва да:**

- има необходимия ценз и умения за заемане на длъжността;
- притежава експертно знание относно съдържанието на информационните ресурси, включително способност критически да ги оценява и подбира;
- притежава специални отраслови познания и задълбочени знания, подходящи за публиката, която обслужва
- е отговорен за планирането и управлението на библиотеката;
- изгражда и ръководи подходящо, достъпно и финансово ефективно библиотечно-информационно обслужване;
- осигурява добри инструкции, материали и помощ за потребителите на библиотечните и информационните услуги;
- е компетентен в планирането и преподаването на различни техники за ползване на информацията от потребителите;
- работи за създаването на информационни ресурси за дистанционно обучение;
- работи за създаването на уеблинкове и уебсайтове за развитието и обогатяването на ресурсите и услугите;

- развива и подпомага информационната грамотност на потребителите;
- посреща информационните нужди, да създава и разпространява качествени информационни услуги и продукти;
- изпълнява посреднически и консултантски функции между ресурсите и потребителите;
- използва подходящи информационни технологии, за да набавя, организира и разпространява информацията;
- използва подходящи бизнес и мениджърски подходи, за да представи важността на информационните услуги пред ръководството на библиотеката или висшестоящата организация;
- разработва специализирани информационни продукти и услуги за ползване от потребителите както в библиотеката, така и вън от нея;
- оценява и анализира резултатите от ползването на информацията и извършва изследвания, свързани с решението на проблемите по управлението на информацията;
- подобрява непрекъснато обслужването в съответствие с променящите се нужди;
- работи в сътрудничество с членовете на колектива на висшестоящата организация (университет, училище, местни общности, публична администрация и др.);
- бъде ефективен член при консултиране на организацията или библиотеката по информационни въпроси;
- работи за разширяване и демократизиране на достъпа до информацията;
- е посветен на перфектното обслужване;
- спазва стриктно етичния кодекс и нормите за достъп до информацията и защитата на интелектуалната собственост;
- търси предизвикателства и да вижда нови възможности в библиотеката и извън нея;
- има психологическа нагласа и да владее педагогически умения;
- анализира общата картина (вътрешните и външните фактори);
- търси партньорство и връзки;
- умее да преговаря и да притежава ефективни комуникационни умения;
- създава обстановка на взаимен респект и доверие;
- работи добре в колектив;
- умее да действа като лидер;
- планира и поставя приоритети;
- е решен да се учи цял живот и да планира личната си кариера;

- притежава търговски умения и създава чрез тях нови възможности;
- умее да набира средства за библиотеката от дарители и чрез проекти;
- осъзнава стойността на професионалната мрежа и солидарност и да участва активно в библиотечната асоциация;
- е адаптивен и да се отнася положително към времето на постоянни промени.

В проекта „Декларация за основните компетенции“ (2005) на Американската библиотечна асоциация, са отразени новите очаквания към библиотекарите. Документът е насочен основно към преподавателите и студентите в специалностите по библиотечно-информационни науки. Той визира няколко ключови категории като: професионална етика, събиране и организиране на ресурсите, организация на обучението, технологични знания, разпространение, институционален мениджмънт. За всяка категория има допълнителни разяснения по темата. Така например технологичните знания обхващат следните изисквания:

- разбиране на съвременните информационни и комуникационни технологии, тъй като те влияят на ресурсите и използването им в библиотеките;
- основни познания за понятия и процеси, свързани с оценката на спецификациите, икономическото влияние и ефикасността на технологично-базираните продукти и услуги;
- следене и анализиране на нововъзникващи технологии и тяхното прилагане в практиката;
- умения в използването на стандартни информационни и комуникационни технологии и средства в съответствие с преобладаващите норми за услуги и професионални приложения.

Съгласно доклада на ИФЛА „Library 3.0: where are our skills“ (2007 г.) информационните специалисти са наясно, че ерата на „Библиотека 3.0“ приближава, но никой от тях не знае какво би могла тя да донесе като продукти и информационни услуги: „Библиотекарят на двадесет и първи век трябва да е изследовател, съветник, да може да планира, мениджър, оценител, член на екипа, да решава проблеми и същевременно да може да оправи компютъра или принтера при нужда“.

На 75-та Генерална конференция на ИФЛА, проведена през 2009 г. в Милано, бяха очертани няколко актуални насоки за бъдещето на библиотечно-информационното образование, които рефлектират върху подготовката на библиотечно-информационните специалисти и развитието на професията. На първо място образователната политика в отделните страни трябва да следва международната практика в развити-

ето на библиотечно-информационния сектор. Вниманието в учебните планове и програми да се насочи към „прозрачност”, „мобилност” и „конвертируемост”, така че подготовката и натрупаните знания на студентите да им дава възможност пълноценно да работят не само в собствената, но и в други страни. Предлага се създаването на международни стандарти за обучение на специалисти за различни видове библиотеки. Активно се споделя идеята за обмен на студенти и на програми в съзвучие с Болонския процес. Лансира се идеята за създаване на международни акредитационни институции, които да оценяват програмите, и особено онези от тях, които се предлагат в режим на дистанционно обучение. Акцентира се върху възможностите на образователните институции да произвеждат кадри с широкопрофилни знания и умения, които освен в библиотеки и информационни центрове да имат компетенции за работа в бизнес, корпоративни и др. организации. Позициите към интернационализация на образованието и мобилност на кадрите в библиотечно-информационната професия се подкрепя активно както от ИФЛА, така и от представителите на регионални асоциации и обединения с отношение към образованието и подготовката на специалисти: ALISE (Association for Library and Information Science Education), EUCLID (European Association for Library and Information Education and Research), EBLIDA (European Bureau of Library, Information and Documentation Associations), A-LIEP (Asia-Pacific Conference on Library and Information Education and Practice) и др. На следващо място се поставя остро въпросът за междупоколенческото предаване на опита и привличането на млади хора в професията. Подобна политика трябва да се реализира посредством наставничество и възпитаване в интерес към професията, създаване на ново поколение от млади лидери, преквалификация, образование, предаване на знания и умения и планиране на приемствеността.

Това са част от налагащите се изисквания, очаквания и предизвикателствата за компетенциите на професионалистите. Те намират отражение при промяна на стандартите, на модела на развитие на библиотечно-информационните организации, на образователните програми, както и за разбирането за професията на библиотечно-информационните специалисти.

I. Подготовка на библиотечно-информационни специалисти в България. Постановка на проблема.

Целта на това проучване е да разгледа въпроси, свързани с подготовката на библиотечно-информационни специалисти в нашата страна след 1989 г., и да се оцени състоянието на политиката в това отноше-

ние в контекста на актуалните международни постановки за професионалната подготовка и развитието на библиотекарите. Анализът проследява организационни промени във висшите училища, които подготвят библиотечно-информационни специалисти. Прави се преглед на настъпилите изменения в образователните стратегии за библиотекарите с висше образование. Оценява се ролята на Центъра за непрекъсната квалификация на библиотекарите (ЦПОБ). Дава се информация за форми на работа на други институции, които също подпомагат развитието на библиотечно-информационните специалисти у нас. Представят се актуалните идеи за подготовката на библиотечни специалисти, включени в Закона за обществените библиотеки. Прави се предложение за промяна на политиката и на традиционното разбиране за подготовката на библиотекарите у нас.

В последните години задълбочени анализи за образованието и подготовката на библиотечно-информационни специалисти са направени от Татяна Янакиева от катедра „Библиотекознание, научна информация и културна политика“ при Софийския университет „Св. Климент Охридски“.

Тезите в настоящата разработка стъпват на постигнатото, поставя се задача да се допълнят и дообогатят идеите в тази значима област, корелираща с бъдещето на българското библиотечно дело. Поставените цели се решават на фона на случващото се при подготовката на библиотечно-информационните специалисти и на очертаващи се тенденции в БИН-образованието в други страни, както и на насоките на международни организации в това направление.

II. Предпоставки и фактори за промяна в политиката за подготовка на библиотечно-информационни специалисти

Нуждата в нашата страна от промяна в политиката за подготовка на библиотечно-информационни специалисти след 1989 г. е продиктувана от редица фактори:

- съобразяването с глобалните изменения и с тенденциите в Европейския съюз за развитието на икономика, основана на знанието;
- появата на нови професии, свързани с организирането, предоставянето на информацията и генерирането на знанието
- динамичното навлизане на информационните и комуникационните технологии и преминаване към нови модели библиотеки;
- промяна в професията на библиотекарите и информационните специалисти - поемане на нови роли;

- професията се очертава да съвместява традиционните форми и да премине към обучение на потребителите за работата им с НИТ;
- стремеж към промяна на невисокия статус на библиотечната професия;
- „размиване” границите на професията, нуждата от нови компетенции на библиотечно-информационните специалисти;
- преодоляване на „заплахите” относно бъдещето на професията на библиотекаря.

Подобни причини карат учебните звена по библиотечно-информационни науки да променят своите учебни програми и стратегии на действие на образователния пазар.

III. Образователно ниво и подготовка на българските библиотечно-информационни специалисти

По данни на *Националния статистически институт* (НСИ) от 2000 г. в периода 1989–2000 г. броят на библиотеките е редуциран с над 3500. През 2000 г. са регистрирани 6942 библиотеки. От тях 1741 (или 25%) са без дейност, включително 638 училищни и 757 читалищни. Щатният състав в тях е съкратен и реално те съществуват фиктивно. Съгласно по-нови данни на НСИ за 2005 г. в страната действат 4552 библиотеки с библиотечен фонд над 2000 регистрирани единици, от които: Народна библиотека – 1; регионални библиотеки – 11; областни библиотеки – 16; читалищни библиотеки – 2695; към предприятия и учреждения – 99; училищни – 1465; към висши училища – 81; специални – 184.

В проведеното от Оля Харизанова изследване през 2005–2006 г. за състоянието на българската библиотечната система – *„Готовност на българските библиотеки за превръщането им в центрове на знанието на информационното общество”* – се поставя с особена тревога и въпросът за състоянието и бъдещето на професионалното образование, подготовката и квалификацията на библиотекарите в нашата страна. Той се разглежда в контекста за мястото и ролята на библиотеките в нашето общество в идващите години.

По-характерните тенденции, които се очертават в изследването за българските библиотеки, са следните:

1. В около 54% от 1623 от изследваните и отговорили на анкетната карта библиотеки няма специалист с висше образование. Най-често такава е ситуацията в читалищните библиотеки.

2. От общо 2783 работещи библиотекари в анкетираните библиотеки 34% от тях са със средно образование.

(По неофициални данни в страната работят около 7000 души в библиотечния сектор.)

Таблица за образованието на библиотекарите в отделните видове библиотеки според изследването на О. Харизанова

Вид на библиотеката	Общ брой библиотекарите със средно образование	Общ брой библиотекарите с висше образование	
		Общо	От тях общ брой специалисти (вкл. полувисше)
Национална	15	142	21
Регионална (ПМС153)	28	220	72
Областна	13	169	81
Общинска	30	134	83
Читалищна	794	522	353
Училищна	47	268	144
Университетска	6	234	31
Отраслова научна	3	27	9
Специална	4	29	9
Общо	940	1745	803

3. Библиотечна квалификация имат 34% (936 от общо 2783 библиотекарите). В 80% от библиотеките няма библиотекарите с библиотечна квалификация. Това е най-често срещано при училищните – 89%, общинските – 81%, читалищните – 79%, университетските – 74%. Само 41% от библиотекарите са преминали курс за компютърна грамотност. Те работят в около 30% от всички анкетираните библиотеки.

4. Много е малък броят на библиотеките, които разполагат с обучени специалисти по информационни технологии – 3% от библиотеките, в които около 110 души са преминали курс по „Информационни технологии”.

5. Броят на работещите в библиотеките с чуждоезиково обучение е 306 души – 11% от извадката от 2783 души.

Други проучвания, извършени в нашата страна, свързани с персонала на библиотеките потвърждават посочените резултати. Те разширяват картината, дават допълнителни сведения за кадрите в библиоте-

ките (образователен ценз, квалификация, състав, статут), за предизвикателства пред професията и др.

Интересни са наблюденията на студенти от специалност Библиотечно-информационни науки при Софийския университет „Св. Климент Охридски” за проблемите на работещи в българските библиотеки, отразени в изследване (осъществено през 1999 г.) за мотивацията на библиотечния персонал. Изследването е проведено в две университетски библиотеки (София и Велико Търново) и в четири регионални библиотеки (София, Пловдив, Габрово и Велико Търново). Общо са анкетирани 80 души. Заключениеята им са следните:

По отношение състава на персонала

99% от персонала в анализирани библиотеки е феминизиран.

По отношение на статуса на професията:

59% от реципиентите изразяват становището, че според тях околните имат положително отношение към професията и работата им. Останалите го определят като противоречиво. По този показател мнението в столичния град и провинцията се различават сериозно. За София положителното отношение към професията е 39%. В провинцията този процент е много по-висок – за Пловдив 70%, за Велико Търново и Габрово – 72%.

По отношение на избора на професията

Около 59% заявяват, че сами са избрали професията на библиотекар; 36% посочват, че попадането им в тази професия е станало случайно; 5% не са дали отговор. За столичните библиотеки съзнателният избор е 42%, за Пловдив – 80% и за библиотеките в останалите градове 57%. Интересно е да се посочи, че 62% от анкетираните са заявили, че са имали възможности да работят в друг сектор, но са избрали библиотечната професия.

По отношение на доходите от работната заплата

Само 18% от анкетираните работят допълнително, а 27% получават други странични средства. При 15% от анкетираните работната заплата, която получават, съставлява около 80% от семейния бюджет, при 16% тя е 60%, при 44% – 40% и при 25% от запитаните е 20%.

По отношение избора на нова работа или професия

Въпреки ниското заплащане на библиотекарите, 43% от реципиентите декларират, че не искат да се преместят на по-тежка и по-високоплатена работа. За София процентът на тези, които биха сменили работата, е 54%, за Пловдив – 60% и за останалите градове – 53%.

По отношение професионално развитие в друга сфера
52% смятат, че биха просперирали по-добре в друга професия.

По отношение продължаване на професионалния път в библиотеката и на образователната подготовка

76% от анкетираните виждат бъдещата си работа в библиотеката. Това се подхранва и от факта, че 72% от тях имат необходимия образователен ценз за заемане на длъжността. От отговорилите 42% са с магистърска степен, 23% с бакалавърска, 28% са специалисти по БИН и 7% са със средно образование или с курс за библиотекари. От реципиентите 42% имат интерес към повишаване на квалификацията си, а 58% не желаят да работят за своето професионално усъвършенстване, което е тревожно при динамичните промени, които трябва да се извършват в библиотеките.

По отношение възрастта на работещите в библиотеките

Много е тревожна тенденцията към застаряване на персонала. До 30 г. са само 11% от работещите, до 45 г. – 45% и над 45 г. – 54%.

Сходни с посочените тенденции са изразените становища в **Меморандума на СБИР***, приет на XVIII Национална конференция „**Библиотечната професия в 21 век – промени и предизвикателства**“, проведена през 2008 г. във Велико Търново. Ще си позволя да цитирам тези от тях, които се отнасят преди всичко към темата за квалификацията и професионалното развитие на библиотекарите:

„Статутът на библиотечната професия е незаслужено нисък и проблемът не се оценява от отговорните институции. Сред основните причини за това са:

- Действащата нормативна уредба не регламентира на библиотечни длъжности в библиотеките да се назначават само специалисти с необходимата професионална квалификация.
- Няма създадени нормативни предпоставки и условия за реализиране на справедливи и прозрачни процедури за професионално и кариерно развитие.
- Не са налице възможности за професионална квалификация на неспециалисти със средно образование, заемащи библиотечни длъжности.

---

*Използвано е старото име на професионалното сдружение СБИР (Съюз на библиотечните и информационните работници). След конгреса на организацията, проведен на 9 октомври 2008 г., се прие нейното ново наименование – Българска библиотечно-информационна асоциация (ББИА).

- Няма действащ механизъм за определяне на нуждите от развитие на всеки библиотекар и подобряване на професионалната му компетентност.
- Липсва система за определяне на условията и реда за атестиране на библиотечно-информационните специалисти, която да е обвързана с формиране на трудовите възнаграждения.
- Условията за заемане на библиотечни длъжности не кореспондират със съществуващите образователно-квалификационни степени (бакалавър, магистър, доктор).
- Средната работна заплата в библиотеките е сред най-ниските в страната и се доближава до минималната, което е сериозна пречка за наличието на мотивация, привличането и задържането на квалифицирани кадри в библиотеките.
- Персоналът в библиотеките е подложен на системни съкращения за сметка на служителите в общинските администрации и ведомствата, в чиято структура функционира библиотека. В много библиотеки числеността на персонала е под критичния минимум и пречатства пълноценното им функциониране и развитие.
- Библиотечните длъжности в Националната класификация на професиите и длъжностите не са представени в съответствие с образователно-квалификационните степени по библиотечно-информационни науки” (с. 56 – 57).

Интерес представляват резултатите от извършеното през 2008 г. мащабно анкетно проучване в читалищните библиотеки по проекта **„Дигитални библиотеки”**. Анализирани са данни за 2351 библиотеки от цялата страна. Те сочат много тревожна картина за кадровата осигуреност на читалищните библиотеки и за професионалната подготовка на обслужващият ги персонал. В 2071 (88%) от тях работи само един човек, в 242 (10%) – повече от един и в 24 няма нито един. От всички проучени читалища само в 973 (41%) има назначен минимум един библиотекар, 1378 (59%) нямат или не са посочили, че разполагат с библиотекар. В 1008 (43%) от читалищата библиотеките се обслужват от „секретар-библиотекар”, в 323 (14%) – обслужването се извършва от секретаря на читалището, в 43 (2%) библиотеката се обслужва от лице на граждански договор – почасово, а в 47 (2%) – на доброволни начала.

При тази пъстра картина за състава на персонала, който обслужва библиотечната дейност в читалищата, с особена острота стои и въпросът за работното време на читалищната библиотека. Съгласно сведенията от цитираното изследване четири библиотеки, „обслужвани” от щатен библиотекар, всъщност не работят (няма данни за броя на часовете

или е посочено 0 часа дневно), други 79 работят до 4 часа дневно, а 890 библиотеки – 5 или над 5 часа дневно. Три библиотеки, „обслужвани” от секретар-библиотекар, не работят, а за други 5 не е посочено колко часа работят; 185 библиотеки, обслужвани от секретар-библиотекар, работят до 4 часа дневно, а 815 работят по 5 или над 5 часа дневно. Пет библиотеки, „обслужвани” от секретар на читалище, „работят” 0 часа дневно или не е посочено колко всъщност часа работят, 75 библиотеки – до 4 часа дневно, а 243 – 5 или над 5 часа дневно. Според данните 41 библиотеки практически не работят (нямат зает в библиотеката или не са посочили брой работни часове), 372 работят до 4 часа дневно, а 1938 – 5 или над 5 часа дневно.

Не по-малко тревога будят данните за квалификацията на персонала, който извършва библиотечно-информационната дейност в читалищата, които са обект на проучването. Обобщените резултати показват, че „в 1213 (52%) библиотеки нито един от заетите няма библиотечна квалификация, а в други 861 (37%) – само един човек има такава. Нещо повече, 115 (5%) респонденти не са дали отговор на въпроса, но може да се предположи, че в техните библиотеки също няма човек с библиотечна квалификация. Едва в 162 (7%) библиотеки са заети повече от един човек и те са с библиотечна квалификация. В 1024 (44%) от библиотеките нито един от заетите няма компютърна грамотност, 118 (5%) не са дали отговор (но също може да се предположи, че няма компютърно грамотни). В други 1043 (44%) има поне един с компютърна грамотност и едва в 166 (7%) – повече от един” (с. 30 – 32).

От проведеното през ноември 2008 г. по програмата специално изследване на потребностите от обучение на библиотечния персонал с 460 библиотечни сътрудници в регионалните, общинските и читалищните библиотеки се налагат следните тенденции: 60% от анкетираните притежават библиотечна квалификация, 40% са без такава. Средната възраст на работещите в библиотеките е 47 години без оглед на тяхното местоположение – град/село. Около 2/3 от сътрудниците в библиотеките са с трудов стаж над 10 години, стажът на работещите в библиотеките в селата като цяло е по-продължителен. В библиотеките в градовете 17% от работещите нямат специализирана квалификация, в селата цифрата възлиза на 53%. Данните сочат, че 70% от попълнителите анкетната карта не са участвали след 2000 г. в квалификационни курсове. Причината се крие в подценяване от страна на читалищните власти важността на квалификацията, както и в липсата на средства за покриване разходите за участие в квалификационни начинания. Най-засегната е групата на библиотекарите със средно образование в изследваните групи библиотеки. Фактът, че 85% от библиотеките не пре-

доставят интерактивни услуги за своите потребители, е показател за липсата на подготвени кадри, които да променят визията на библиотеката и да въведат нови видове обслужване и услуги, базирани на новите информационни технологии. Анализът на нуждите от обучение сочи големи различия между знанията и уменията на персонала в регионалните библиотеки в сравнение с работещите в общинските и читалищните. Илюстрация на самооценката на библиотекарите за готовността и уменията им да обучават потребителите предлага следната таблица.

Самооценка на уменията за обучение на потребители			
	Регионални библиотеки	Библиотеки в градовете	Библиотеки в селата
достатъчни	71%	28%	14%
недостатъчни	29%	72%	86%
Достъп до онлайн услуги за потребителите			
	Регионални библиотеки	Библиотеки в градовете	Библиотеки в селата
да	97%	37%	15%
не	3%	63%	85%

Видно е, че работещите в регионалните библиотеки, които притежават компютърна грамотност, винаги дават по-висока самооценка на уменията си за работа с приложни компютърни програми и Интернет в сравнение с библиотекарите в читалищните библиотеки. Квалификационните начинания за първите е необходимо да бъдат насочени към обогатяване на разнообразието и качеството на предлаганите от тях библиотечно-информационни услуги. Докато за читалищните библиотекарите и най-вече за работещите в селата данните сочат слаби познания в областта на информационните и комуникационните технологии и слаба базова компютърна грамотност (или липса на такава).

На основата на откритите характеристики и направените оценки могат да се направят следните изводи:

- Посочените негативни тенденции налагат да се извърши сериозна промяна по отношение на образователните и професионалните изисквания към персонала в библиотеките в новата информационна среда;

- Да се работи за повишаване качеството на висшето библиотечно образование;
- Да се засили ролята на непрекъснатата квалификация на библиотечно-информационните специалисти;
- Да се създаде национална система за непрекъснатата професионална квалификация с участието на професионалните асоциации и висшите училища;
- Да бъде заложено нормативно изискване за професионално образование на работещите с цел стабилизиране на библиотеките и тяхното отговорно служене на обществото. За целта да се разработи система от професионално-квалификационни степени за развитие и израстване на библиотечния персонал в различните видове библиотеки;
- Да се направят необходимите актуални промени и допълнения в Националната класификация на професиите и длъжностите;
- Министерство на културата да подкрепи финансово дейностите по квалификацията на библиотечните специалисти чрез увеличаване на допълнителните субсидии, отпускани на регионалните библиотеки, и да се регламентира използването на част от тези средства за квалификация на библиотечните специалисти от съответния регион;
- Да се въведат и други форми за подпомагане на професионалното развитие и подготовката на библиотекарите.

IV. Тенденции и политики при подготовката на библиотечно-информационни специалисти в Република България

След 1989 г. постепенно настъпват промени в библиотечното образование и подготовката на библиотечно-информационни специалисти. Налагат се и други форми за подпомагане развитието на библиотекарите. Те са плод както на по-глобални изменения в сектора на висшето образование, така и на осъзнаването от библиотечната колегия на идеята за осъществяване на сериозни изменения в образователната и квалификационната политика. По-съществени фактори на влияние за промяна на парадигмата са следните:

- предоставяне на академична свобода на висшите училища и университетите;
- промяна на законодателството в областта на висшето образование;

- въвеждане на европейски модели в областта на висшето образование с цел равнопоставено участие на страната ни в европейското образователно пространство. Особена роля изиграват Болонската декларация от 1999 г., Дъблинските дескриптори, Копенхагенската декларация от 2002 г., Срещата на министрите на образованието в Берлин, 2003 г.;
- възприемане на Европейската система за трансфер на кредити (ECTS) като предпоставка за признаването на обучението и дипломите за образование с цел създаването на отворена европейска зона за образование и практическо обучение, в която студенти и преподаватели могат безпрепятствено да се придвижват;
- налагане на тристепенната система на обучение – бакалавър, магистър и доктор;
- сериозно преосмисляне на учебните програми в специалностите по БИН*;

---

* Според нас добри идеи за обновяване на учебните програми по БИН предлага Университета на Северна Каролина в Чепел Хил, САЩ (University of North Carolina at Chapel Hill). Интерес представлява техният нов учебен план (2008 г.), насочен към темата за „дигитални библиотеки”, структуриран в 10 модула. Проектът за тона обучение е поукрепен от National Science Foundation:

1. Обзор. История на дигиталните библиотеки и на библиотечната автоматизация. Модели, теория, определения.

2. Дигитални обекти. Текстови документи. Мултимедия. Образи. Файлови формати, трансформиране, мигриране.

3. Развитие на колекциите. Развитие на колекциите/политика на подбор. Дигитализация. Претърсване на електронни ресурси и мрежи и набавяне на документи. Документи и електронно публикуване. Уеб публикуване.

4. Организация на информацията/знанието. Информационна архитектура (напр. хипертекст, хипермедия). Метаданни. Описание, класификация, категоризация. Предметизация, авторски контрол, тезаурус, терминология.

5. Архитектура (средства, медиатори). Обзор на архитектурата. Приложен софтуер. Протоколи. Сигурност.

6. Поведение на потребителите/взаимодействие. Информационни потребности, релевантност. Онлайн търсене, подходи и стратегии на търсене. Разпределение, мрежови ресурси, обмен (в социален план). Обобщаване и представяне на информацията. Проектиране на взаимодействието и оценка на ползваемостта.

7. Услуги. Индексиране и търсене. Търсене на образи. Справочни услуги. Препоръчителни системи. Издирване и филтриране. Уеб публикуване. Персонализиране.

8. Опазване. Опазване. Уеб архивиране. Съхранение. Файлови формати, трансформиране, мигриране.

9. Мениджмънт и еволюция. Проектен мениджмънт. Дигитални библиотеки – проблемни области. Дигитални библиотеки развитие, изследване на потребителите. Библиотекометрия. Уебметрия. Интелектуална собственост. Цени/финансови въпроси. Социални измерения.

10. Обучение и изследвания за дигиталните библиотеки. Бъдещето на дигиталните библиотеки. Обучение за дигиталните библиотеки. Концептуални

- обмен на студенти и преподаватели по линия на европейски програми
- активната роля на Съюза на библиотечните и информационните работници (СБИР), на отделни фондации и чуждестранни организации;
- участието на наши библиотечни специалисти в работата на международни организации – IFLA и EUCLID и др.;
- отваряне на библиотечната ни колегия към международната чрез организиране и участие в професионални форуми и проекти;
- възприемане от образователните институции и от професионалната библиотечна организация на идеята за образование през целия живот.

Наред с положителните промени в сектора на висшето образование у нас се налагат и тенденции, които се отразяват негативно върху образователния процес, квалификацията и качеството на подготвяните специалисти. Те са белязани от:

- липсата на сериозна държавна политика, свързана с разкриването на висши училища;
- занижен акредитационен и следакредитационен контрол;
- ниско качество на обучението в отделни висши училища;
- нелоялна конкуренция;
- недостатъчно финансиране за нуждите на висшето образование, научните изследвания и модернизацията на висшите училища;
- сериозни проблеми в привличане и развитието на научния потенциал и др.

V. Хронология на институционализирането и развитието на висшето образование по БИН след 1989 г.

До 1989 г. висше библиотечно образование се придобива в Софийския университет на основата на специализация, следвана успоредно с една основна специалност в Университета или в някое от висшите училища в София. Работеше се активно и в областта на следдипломното обучение, където се обучават предимно информационни специалисти.

Полувисше библиотечно образование се придобиваше в Държавния библиотекарски институт.

въпроси, теория, определения. Изследователски инициативи за дигитални библиотеки.

След 1989 г. постепенно настъпиха сериозни промени в политиката за подготовка на библиотечно-информационни специалисти с висша квалификация. По-важните институционални промени и документи, които трасират новите подходи са следните:

- През 1992 г. във Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий” се създава специалност по Библиотечно-информационни науки (БИН);
- През 1993 г. в Софийския университет „Св. Климент Охридски” се възстановява и като самостоятелна специалност „Библиотечно-информационни науки” – редовно и задочно обучение;
- През 1997 г. Полувисшият институт по библиотечно дело е преобразуван в Колеж по библиотечно дело, който обучава студентите в образователно-квалификационна степен „специалист”;
- През 1998 г. е прието Постановление на Министерския съвет № 310 за приемане на Наредба за единните държавни изисквания за придобиване на висше образование по специалността „Библиотечно-информационни дейности” за образователно-квалификационна степен „бакалавър” („Държавен вестник”, № 63, 6 август, 1997 г.);
- През 1998 г. е приета Наредба за единни държавни изисквания за придобиване на висше образование по специалностите от професионално направление „Библиотечно-информационни дейности” за образователно-квалификационна степен „специалист по...” (ДВ, № 94, 12 август, 1998 г.);
- Постановление № 162 от 23 юли 2002 г. за приемане на Наредба за държавните изисквания за придобиване на висше образование за образователно-квалификационните степени „бакалавър”, „магистър” и „специалист” (ДВ, № 76, 6 август, 2002 г.). Със същото ПМС се отмени Наредбата за единните държавни изисквания за придобиване на висше образование по специалността „Библиотечно-информационни дейности” за образователно-квалификационната степен „бакалавър”;
- През 2004 г. е преобразуван Колежът по библиотекознание и информационни технологии в Специализирано висше училище по библиотекознание и информационни технологии;
- Понастоящем българското висше образование по БИН предлага обучение в трите образователно-квалификационни степени „бакалавър”, „магистър” и „доктор”. То е синхронизирано с европейските норми.

Тук бих желал да открия един съществен факт, анализиран от Т. Янакиева в статията ѝ „Образователни идеи в областта на библиотечно-информационното образование в България” – липсата на политика и система при преподаването и разкриването на специалности в отделни висши училища, в които се преподават дисциплини по БИН или сходни с тях. Седем висши училища в страната предлагат в своите учебни планове дисциплини от цикъла на БИН.

VI. Квалификация и други форми за подпомагане развитието на библиотечно-информационните специалисти

Основни субекти в иницирирането, осъществяването, подпомагането и реализацията на тази политика през годините след 1989 г. са:

- Съюзът на библиотечните и информационните работници (СБИР);
- Катедрата „Библиотекознание, научна информация и културна политика” в Софийския университет „Св. Климент Охридски”;
- Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий”;
- Катедрата „Библиотекознание и масови комуникации” във Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий”;
- Специализираното висше училище по библиотекознание и информационни технологии (СВУБИТ);
- Фондация „Отворено общество”;
- Посолство на САЩ и неговия Информационен център;
- Британски съвет;
- Програма „Глобални библиотеки” – България;
- Гьоте институт;
- Български информационен консорциум (БИК);
- СофтЛиб;
- РС-ТМ и др.

Кои са по-характерните дейности и подходи на най-важните институции в тази област?

1. Дейност на СБИР в областта на подготовката и развитието на библиотечно-информационни специалисти

А. Квалификация на библиотечно-информационните специалисти

Квалификацията е сред приоритетите на СБИР. През годините на своето съществуване той направи важни стъпки за подпомагането и

решаването на този въпрос. С развитието на системата за квалификация СБИР си поставя няколко основни задачи:

- придобиване на нови знания в библиотечно-информационната дейност, както и за работата на библиотеките в променящата се технологична, икономическа, правна и социална среда;
- компенсиране на липсата на системна непрекъсната професионална квалификация.

Политиката, която следва СБИР, е следната. През 2001 г. чрез съвместните усилия на Фондация „Отворено общество”, Катедрата по библиотекознание, научна информация и културна политика и СБИР бе създаден Център за продължаващо образование на библиотекари (ЦПОБ). Той бе институционализиран към националната библиотечна асоциация, както това е възприето в практиката на редица европейски страни. Физическото му местоположение е в Софийския университет „Св. Климент Охридски”. Образователната политика и учебните програми се утвърждават и координират от Катедрата при университета. За времето на своето съществуване през курсовете на ЦПОБ са преминали над 800 души от цялата страна.

Б. Други форми за подпомагане развитието на библиотечно-информационните специалисти.

В първите години на съществуването на Съюза бе създадена мобилна група от лектори, които да подпомагат и консултират библиотеките и библиотекарите от страната. От 1991 г. дейността на СБИР, свързана с развитието на библиотечно-информационните специалисти, е насочена и към организиране и провеждане на ежегодни национални конференции, научно-практически конференции, образователни семинари, обмяна на опит и др.

Важно е да се отбележи, че след създаването на професионалната организация много активна роля за подпомагане развитието на библиотечните специалисти играят и нейните регионални дружества и секции. Повечето от тях организират форуми в различен формат с цел запознаване на библиотекарите с водещите тенденции в библиотечния сектор, съвременните информационни и комуникационни технологии, новите форми на организация на работата и обслужване от библиотеките и др. Особено активни през периода са регионалните дружества в Благоевград, Добрич, Враца, Монтана, Пазарджик, Пловдив, Смолян, Търговище, Шумен и др.

Ежегодни национални научни конференции

Провеждането на ежегодните национални научни конференции се превръща в своеобразно средище и форум за размяна на мнения и ин-

формация от професионалната общност. Насочеността на конференциите е свързана с най-актуални проблеми на библиотечното дело. За периода на своето съществуване СБИР е организиран годишни научни конференции на следната тематика:

„Библиотеката и информационният център в променящото се общество” (1991);

„Бъдещето изисква нови технологии” (1992);

„Библиотечното образование – настояще и бъдеще” (1993), съорганизатори – Министерство на културата и Британският съвет, с участието на колеги от Великобритания – Ян Джонсън, ръководител на библиотечното училище към Университета в Абърдийн, Джон Гордън, председател на секцията по библиотечно образование в IFLA, проф. Джон Фидър и проф. Рюкл от Хумболдтовия университет, Германия;

„Библиотечно-информационно обслужване” (1994);

„Библиотеките и бъдещето” (1995);

„Библиотечните фондове – състояние, опазване и развитие” (1996);

„Информационната политика в България – формиране и развитие в съвременните условия” (1997);

„Библиотечно законодателство” (1998). В конференцията участва Нанси Болт, щатски библиотекар в Колорадо, САЩ;

„Библиотеките през новото хилядолетие – свободен и равен достъп до информация” (1999). В конференцията участват: Тула Хаависто, представител на EBLIDA; Нанси Болт и Грег Хил, библиотекари от щата Колорадо; Скот Сийман от публичната библиотека на Фьърбанкс, Аляска, САЩ;

„Библиотечната система в България” (2000);

„СБИР в началото на 21 век” (2001). В работата на конференцията взе участие от страна на Международната асоциация по библиология проф. Роберт Естивал, Франция;

„Професионалната етика, професионални перспективи” (2002);

„Библиотечното сътрудничество – настояще и бъдеще” (2003);

„Библиотеките и промените в съвременното българско законодателство” (2004);

„Библиотеката – обществен информационен център” (2005), под почетния патронаж на г-жа Зорка Първанова и г-жа Лора Буш;

„С модерни библиотеки – достойно в Европа” (2006);

„Библиотеките и информационната компетентност” (2007);

„Библиотечната професия през 21 век – промени и предизвикателства” (2008) – Велико Търново. Форумът дискутира едни от най-значимите въпроси пред професионалната общност, свързани със:

- статута на библиотечната професия, новата роля на библиотеците в обществото и изискванията към библиотечната професия; профил на съвременния библиотекар;
- висшето образование по библиотечно-информационни науки; модел на библиотечното образование в България;
- продължаващото образование на библиотекарите;
- професионалната квалификация на библиотекарите;
- новите технологии и библиотечната професия.

Предвид значимостта на проблемите, имащи ключово развитие за развитието и бъдещето на библиотечно-информационните звена, на конференцията през 2008 г. е утвърден **Меморандум на СБИР** до институциите, които имат отговорност за развитието на образователната политика и квалификацията на работещите в библиотечния сектор. Един от фундаменталните въпроси, свързани с приемането на нормативни актове за библиотеките, е предложението за регламент, който да регулира изискванията към образованието, квалификацията и професионалната подготовка на заемащите библиотечни длъжности. Считам това като заявка за постепенно регулиране на библиотечната професия, във време когато към нея се поставят свършено нови изисквания и очаквания.

„Библиотеките и културното наследство” (2009), Хасково;

Други национални форуми и работни срещи

Като по-открояващи се, организирани от СБИР съвместно с партниращи библиотеки, могат да бъдат посочени:

„Национална работна среща по проблемите на автоматизацията на библиотеките” (1996) – София;

„Новата философия на обслужването” (1996) – Благоевград. Организирана съвместно с Американски университет в Благоевград;

„Общодостъпните библиотеки и предизвикателствата на промените” (1997) – Благоевград. Специален гост – Робърт Дейвис, мениджър на проекта за развитие на публичните библиотеки (PLOP) на Европейския съюз ФАР;

„Краеведската дейност на библиотеките в съвременните условия” (1997) – Пловдив, организирана съвместно с Народна библиотека „Иван Вазов”;

„НАБИМ – 6 години по-късно” (1999) – София, организирана съвместно с Фондация „Отворено общество”;

„Библиотечно обслужване на лицата в неравностойно положение” (2000) – Добрич;

„Библиотечно краезнание” (2000) – Ловеч;

„Обществената отговорност на публичните библиотеки и тяхната роля в демократичното общество” (2002) – Ексиновград и др.

Международни конференции

С годините се наложи като традиция в работата на форуми на СБИР да участват чуждестранни лектори и експерти от САЩ, Англия, Германия и др. държави, от професионални организации – IFLA, EBLIDA и др.

По инициатива на СБИР и с водещото участие на Катедрата по библиотекознание, научна информация и културна политика в Софийския университет, съвместно с Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий” и с Университета Емпория, САЩ, се организират серия от международни конференции *под мотото* „GLOBENET”: „Библиотеките в епохата на интернет” (2000 г); „Библиотеките, гражданското общество и социалното развитие” (2002 г); „Библиотеките, глобализация и кооперация”(2004 г); „Глобализация, дигитализация и опазване на културното наследство” (2006 г.); „Управление на информационните ресурси” (2008).

Семинари и работни срещи на СБИР с международно участие

Сред по-значимите форуми на СБИР, организирани самостоятелно или съвместно с други организации, могат да бъдат посочени:

„Информационен брокеринг” (1999) – лектор проф. Херберт Ачлейтнер от Университета Емпория, Канзас, САЩ, съвместно с катедра „Библиотекознание, научна информация и културна политика” при Софийския университет „Св. Климент Охридски”;

„Европейски измерения на библиотечно-информационното законодателство” (1999), заедно с катедра „Библиотекознание, научна информация и културна политика”, лектор проф. Ролф Хюпер от Университета по приложни науки и изкуства, ХанOVER, Германия;

„Подготовка на проекти” (2000) с Американския информационен център, лектор Джон Смит – щатски библиотекар, Аляска, САЩ;

„Семинар по комплектуване в електронна среда” (2001) съвместно с катедра „Библиотекознание, научна информация и културна политика”, лектори Джим Ейджи, Щатски университет, Мисури, САЩ и Барбара Хохлаген от фирма GALE;

„Старопечатните книги и тяхната електронна обработка” (2001), лектор проф. Ханс Петер Шрам от Университета по приложни науки и изкуства, ХанOVER, Германия;

„Библиотеки и лицензиране” и „Достъп до електронни източници на информация – проблеми на лицензирането” (2001), лектори – Тула Хаависто, ръководител на проект CELIP (Платформа за лицензионна

информация за Централна и Източна Европа); и Емануела Джиавара, LL.M., Лондон, Великобритания – „Лицензиране на дигитални източници на информация: Как да избегнем капаните“;

„MARC формат за обмен на библиографски записи” (2001), лектор Патриша Търстън, ръководител на отдела за каталогизиране на славянски книги при Библиотеката на Йелския университет, и член на Комисията за международни връзки на Американската библиотечна асоциация;

„Мениджмънт на знанието” (2001) в кооперация с катедра „Библиотекознание, научна информация и културна политика”, лектор проф. Херберт Ачлейтнер, Щатски университет Емпория, Канзас, САЩ;

„Финансирането на британските библиотеки и организация на тяхната асоциация” (2002), лектори – Белнърд Нейлър, президент на Британската библиотечна асоциация, и завеждащата международните контакти Джил Мартин;

„Стратегическо планиране: инструмент за управление и промяна”, „Етика и библиотеки: ценности и предизвикателства” (2002), лектор Уанда Доул, директор на Библиотеката на Университета Уошбърн, САЩ;

„Оценка на библиотечните фондове и услуги в електронната епоха” и „Проектът LibQUAL+™ и малката академична библиотека” (2002), лектор Уанда Доул, директор на Библиотеката на Университета Уошбърн, САЩ – семинар в Благоевград;

„Информационно право” (2002) заедно с катедра „Библиотекознание, научна информация и културна политика”, лектор проф. Ролф Хюпер от Университета по приложни науки и изкуства, ХанOVER, Германия;

„Интелектуалната свобода и американските библиотеки” (2003) с катедра „Библиотекознание, научна информация и културна политика”, лектор проф. Тери Уич от Университета в Илинойс, САЩ;

„Библиотечни консорциуми” (2003), лектори Мери Хини и Филипа Долфин от Британската библиотечна асоциация;

„Съвременни проблеми на немските библиотеки”(2003) с катедра „Библиотекознание, научна информация и културна политика”, лектор Ролф Хасе, отговорник за международната дейност на Асоциацията на немските библиотечни сдружения;

„Центрове за обществена информация и публичните библиотеки” (2004), лектори – Роберт Андерсен, Ресурсен център за международно обслужване – Еймс, Айова, САЩ, Нанси Болт, Щатска библиотека, Колорадо, САЩ, Барбара Карсон, Щатска библиотека, Де Мойн, Айова, САЩ, Джейми Лару, Областна библиотека на район Дъглас, САЩ, Бони Маккюн, Щатска библиотека, Денвър, Колорадо, САЩ;

„Библиотеката – обществен информационен център”(2004) – Варна, Велико Търново, Добрич, Раковски, София, Стара Загора;

„Библиотеката в обществото” (2005) в сътрудничество с Американския информационен център, лектор Кейт Фил, изпълнителен директор на Американската библиотечна асоциация;

„Четенето – инвестиция в бъдещето”. Инициативи в подкрепа на четенето в България и Германия – организатори Гьоте институт – София и СБИР (2005):

Семинари (в Благоевград, Бургас, Велико Търново, Монтана, Пловдив, Шумен) с регионалните разпространители на информация за Европейския съюз по проект на Делегацията на Европейската комисия в България (2005). Възложител на проекта е агенция ПР Поинт-София, която реализира Комуникационната стратегия на Делегацията. Изпълнител е фирма Прайм Консултинг ООД в партньорство със СБИР.

„Достъп до електронна информация за лица с увреждания в българските библиотеки” (2005) – Стара Загора;

„Библиотеката – обществен информационен център” (2006) – по проект ABLE – Шумен, Гоце Делчев, Монтана, Пловдив, Димитровград, Бургас, Разград и Силистра;

„Готовност за бедствия”, лектор Ранди Силвърмен, специалист по опазване и консервация на фондовете от Университетската библиотека в Юта, САЩ, заедно с катедра „Библиотекознание, научна информация и културна политика”;

„Правна регулация на библиотеките и библиотечната и информационната дейност в България” (2006) съвместно с Британския съвет – София, лектор Джон Долан, ръководител на библиотечната политика на Съвета за музеи, библиотеки и архиви на Обединеното Кралство;

„Лидерството в библиотеките” – семинар за директори на регионални библиотеки, организиран с Британския съвет (2008) – Баня, основен лектор Том Форест от Великобритания;

„Мениджмънт на обществените библиотеки” – за ръководители на обществени и читалищни библиотеки, в партньорство с Британския съвет (2008), с лектор Том Форест от Великобритания;

„Откритият достъп да информацията” (2008), с катедра „Библиотекознание, научна информация и културна политика” и Щатския университет, Емпория, САЩ.

„Обществените библиотеки и ролята им в ученето през целия живот” (2009) по проекта ENTITLE (Europe’s New Libraries Together in Transversal Learning Environments), в който ББИА е българският партньор.

Публикационна дейност в помощ на професионалното развитие на библиотечно-информационните специалисти

Значимо постижение на СБИР е създаването и поддържането на собствен професионален печат. Въпреки финансовите трудности през годините се издават и поддържат: *Бюлетин на СБИР*, сборници от годишните национални конференции, отделни тематични сборници и материали, уебсайт на СБИР.

2. Дейност на други организации в областта на подготовката и развитието на библиотечно-информационни специалисти (обмяна на опит, организиране на професионални форуми и участие на библиотечни специалисти в професионални изяви в други страни)

Както бе посочено, основни субекти в инициирането, осъществяването, подпомагането и реализацията на тази политика през годините са: СБИР, Катедрата „Библиотекознание, научна информация и културна политика” – Софийски университет „Св. Климент Охридски”, Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий”, Катедрата „Библиотекознание и масови комуникации” във Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий”, Специализираното висше училище по библиотекознание, Фондация „Отворено общество”, Британският съвет, Информационният център към Посолството на САЩ, Гьоте институт, Програма „Глобални библиотеки”, БИК и др. Заслужават да бъдат посочени заслугите на част от тези и на някои други организации.

Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий” (НБКМ)

Отпадането на задачата на НБКМ да бъде център за методическо ръководство се отрази негативно върху библиотеките. Част от тази роля бе свързана с квалификационни инициативи и дейности, които подпомагаха усъвършенстването на библиотечния персонал. През годините на прехода НБКМ самостоятелно или съвместно с други организации от страната и чужбина провежда редица конференции, научно-практически форуми, семинари, които работят за каузата за издигане на професионализма в колегията. Някои от по-значимите форуми са:

- Семинар „Управление на библиотеките”, организиран 16–25 май 1993 г. в партньорство с Немския библиотечен институт (Федерална Република Германия), лектори: д-р Карл Шрьотман, проф. Ралф Шмид, Вернер Танхоф, Елизабет Симон, Ханс Ветъен. Във форума участват директори на големите научни библиотеки и представители на образователни институции по БИН – общо 30 души.

- Международен изследователски колоквиум на тема „Писмените комуникации и информационното общество”, София, 24–26 октомври, 1996 г. под егидата на Международна асоциация по библиология;
- Юбилейна научна конференция за 120-годишнината на НБКМ – „Националната библиотека на България в навечерието на XXI век”. София, 8–10 декември 1998 г.;
- Международна научна конференция „Библиотеката и жената”, организирана от Народна библиотека „Св. св. Кирил и Методий”, София, 24–26 септември 2003 г.;
- Юбилейна научна конференция, посветена на 125-годишнината на Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий” – „Библиотеката – минало и настояще”, София, 11–12 декември 2003 г.

Националната библиотека е сред съорганизаторите съвместно с катедрата по БИН в Софийския университет и СБИР на международните форуми под мотото „GLOBENET”, в рамките на които наред с научна конференция се провеждат работни форуми и семинари, свързани с обогатяването на знанията и уменията на наши специалисти.

Катедра „Библиотекознание, научна информация и културна политика” – Софийски университет „Св. Климент Охридски”

Катедрата е сред институциите, които самостоятелно или с усилията на други организации у нас и чужбина работи активно за подпомагане професионалното усъвършенстване на библиотечната колегия. Нейният учебен план е изграден след задълбочено проучване на опита на водещи университети в областта на библиотечно-информационното образование, а учебните програми по отделните дисциплини са съпоставими по своите цели с чуждестранните*.

---

* Съпоставка между учебните програми на специалност БИН в СУ с препоръките на проф. Майкъл Горман сочат близост в съдържателен аспект с неговата логика за пропорциите на учебните дисциплини от т.нар. три концентрични кръга – „универсално ядро”, „национално ядро” и „по-широка програма” (специални за институцията курсове), които формират знанията и компетенциите на студентите. В учебната програма на специалност БИН в Университета има и специфики, които са свързани с традициите и особеностите на нашата библиотечно-информационна практика и образователни цели. Подобна съпоставка на дисциплините, включени в учебните планове в бакалавърската образователна степен на специалността, с изследване, извършено за състоянието на учебните планове в европейския регион, също потвърждава тезата за добър баланс и съответствие с налагащите се тенденции в библиотечното образование в Европа. Политика на съгласуване на учебното съдържание с водещите тенденции съществува и в магистърската степен на обучение, и в докторантската. Те са съставени по модела на програми в САЩ, Германия, Холандия, като се отчита и националната специфика

Катедрата осъзнава необходимостта от непрекъсната квалификация на библиотечния персонал в страната, за да се отговори адекватно на предизвикателствата в промяната на работната среда. Катедрата подкрепя ЦПОБ, а нейните преподаватели активно участват в квалификационни дейности, в организирането на научни форуми семинари. Сред по-значимите може да бъде посочено организирането на пет международни научни конференции в нашата страна по проекта GLOBENET в партньорство с Щатския университет Емпория, Канзас, САЩ, Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ и Съюзът на библиотечните и информационните работници:

- 2000 г. – „Библиотеките в епохата на интернет“;
- 2002 г. – „Библиотеките, гражданското общество и социалното развитие“, под патронажа на Президента на Р. България, г-н Г. Първанов с основен докладчик Греъм Корниш, президент на Английската библиотечна асоциация;
- 2004 г. – „Библиотеките, глобализация и кооперация“;
- 2006 г. – „Глобализация, дигитализация и опазване на културното наследство“ под патронажа на Председателя на Народното събрание на България г-н Г. Пирински, с основен докладчик проф. Майкъл Горман, президент на Американската библиотечна асоциация;
- 2008 г. – „Управление на информационните ресурси“ под патронажа на Председателя на Народното събрание на България, г-н Г. Пирински, с основен докладчик Чезаре Пазини, префект на Ватиканската Апостолическа библиотека;

Катедрата, благодарение на добрите си взаимоотношения с чуждестранни партньори, организира или съдейства за организиране на форуми, които обогатяват знанията и уменията на библиотекарите. Традиция е лектори в тях да са водещи чуждестранни експерти и учени – д-р Греъм Корниш, вицепрезидент на IFLA и президент на Английската библиотечна асоциация, д-р Мартенс, президент на Английската библиотечна асоциация, проф. Майкъл Горман, президент на Американската библиотечна асоциация, проф. Херберт Ачлейтнер (Щатски университет Емпория, САЩ), проф. Тери Уич (Университет в Урбана

и потребности от определени знания на обучаващите се и на практиката. Специално ще отбележа магистърската програма „Управление на информационните ресурси“. Тя е съставена на примера на програмата „Information Management“, която се преподава в Щатския университет Емпория и в Университета Орегон, САЩ. Програмата подготвя нов тип специалисти с умения и компетентности, от които имат нужда главно фирми и организации с бизнес и публичен профил.

Шемпайн, САЩ), проф. Ролф Хюпер, Петер Блауендорф, проф. Ханс-Петер Шрам, проф. Кира Кленке, проф. Кристине Кутлоф и проф. Улрике Шьомер (Университет в Хановър, Германия), проф. Адриан Боргреве, проф. Роел Риетбергер и проф. Ян Верховен (Университет в Девънтър, Холандия), Людмила Тихонова, (Национална библиотека на Русия), проф. Мария Прщастек-Самокова и проф. Катержина Матерска (Университет във Варшава, Полша), проф. Анна-Мария Тамаро (Университет в Парма, Италия), проф. Аудроне Глосиене и проф. Юлия Зинкевичиени (Вилнюски университет, Литва), проф. Айра Лерик (Талински педагогически университет, Естония), проф. Брадли Шафнер (Харвардски университет, САЩ), проф. Петра Хауке (Хумболдтов университет, Берлин, Германия), проф. Александра Вранеш и проф. Лиляна Маркович (Белградски университет, Сърбия), проф. Лейф Кайберг (Кралско училище по библиотечни и информационни науки, Копенхаген, Дания), проф. Александра Хорват (Загребски университет, Хърватска), проф. Чутима Сакхананд (Свободен университет, Тайланд) проф. Иън Джонсън (Университет в Абърдийн, Шотландия), проф. Рагнар Аудунсон (EUCLID), Роб Дейвис (Великобритания), Адолф Кнол (Национална библиотека на Чехия), Свен Кутнер (Университетска библиотека на Мюнхен, Германия), проф. Марта Дейруп и проф. Хауърд МакГин (Университет Сетън Хол, Ню Джерси, САЩ), Ларс Леон (Университет в Канзас, САЩ) и др. В тези форуми са участвали представители от над 50 страни, както и от най-престижни организации.

Катедра „Библиотекознание и масови комуникации” при Велико-търновския университет „Св. св. Кирил и Методий”

През анализирания период Катедрата наред с провеждане на квалификационни начинания организира конференции, които имат отношение към подпомагане развитието на библиотекарите. Сред тези инициативи ще бъде посочена серията от национални научни конференции „Библиотеки – четене – комуникации”, съвместно организирани с Народна библиотека „Петко Р. Славейков” – Велико Търново. Към 2009 г. са проведени общо осем конференции.

Специализираното висше училище по библиотекознание и информационни технологии (СВУБИТ)

Наред с дейността на центъра за квалификация на библиотекари, интересна инициатива представляват провежданите ежегодни национални научни конференции в Деня на народните будители. Темите на конференциите са:

- „Книгата: бъдеше време в миналото” (2003);

- „Книгата и националната идентичност” (2004);
- „Книгата и „безкнижната” цивилизация” (2004);
- „Държавата на духа” (2006);
- „Кирилицата в духовността на европейската информационна цивилизация” (2007);
- „България в културното многообразие на Европа” (2008);
- „България – кръстопът на културни цивилизации” (2009).

В рамките на тази и други подобни дейности и инициативи СВУБИТ привлича чуждестранни лектори и специалисти.

Фондация „Отворено общество”

Още от първите години на съществуването си Фондацията включва сред приоритетите си и библиотеките. През 1991 г. към Фондацията се създаде програмата „Библиотеки и специализирана литература”. Сред водещите цели, които преследва програмата, са и тези, свързани с развитието и квалификацията на библиотекарите. Основните направления са насочени към: подпомагане на организирането и провеждането на семинари и форуми за библиотечни специалисти, спонсориране на тяхно участие в международни професионални прояви – конференции, конгреси, семинари, специализации и др.; подкрепа и финансиране на образователни програми.

В основата на тази политика е залегнала идеята за добрата квалификация и необходимостта от непрекъснато професионално развитие на библиотекарите. В тази връзка бяха финансирани, организирани и проведени редица образователни семинари и конференции в София и други населени места в страната с участието на български и чуждестранни лектори. Проявите са фокусирани върху актуалните проблеми на развитието на библиотеките – автоматизация на процесите, нови информационни технологии, управление на колекциите, мениджмънт на библиотеките и на ресурсите, опазване и съхранение на документите, обслужване на лицата със специални нужди, промените в библиотечно-информационната професия и общодостъпните библиотеки, тенденции и подходи при дарителството и набирането на средства, измененията в стандартизацията и др.

Ще посоча някои от тези прояви, свързани с подпомагане на професионалното развитие на библиотекарите:

- Специализиран библиотечен семинар „Комплектуване на фондовете” (2–4 май 1995 г.) в Националната библиотека, организиран съвместно от фонд „Библиотеки” – фондация „Отворено общество” – София и Регионалната библиотечна програма към Института „Отворено общество” – Будапеща с лектор на семи-

нара – Шийла Ричи от Британската библиотечна асоциация и преподавател в Thames Valley University. На форума присъстваха представители от 20 библиотеки от страната. На 5 май в Американския център бе проведен семинар с лектор проф. Марияна Такс Чолдин, директор на Мортенсоновия център за международни библиотечни програми към Университета на щата Илинойс, САЩ, член на експертната група към Регионалната библиотечна програма към Института „Отворено общество” – Будапеща на тема „Библиотечните колекции, достъп до информацията и интелектуалната свобода”. Нейната тема допълни и разшири семинара по отношение на въпроси, които имат отношение към цензурата и библиотеките.

- 11–13 декември 1996 г. – библиотечен семинар „Управление на промените” с лектор Линдън Пию, консултант към английската фирма TFFL. Организиран в координация с Института „Отворено общество” – Будапеща и неговата Регионална библиотечна програма.
- Специализиран семинар през 1996 г. с участието на 40 специалисти на тема „Библиотечна автоматизация” (27–29 ноември).
- 14–16 декември 1998 г. работен семинар на тема „Управление на библиотечните фондове”, лектор Линдън Пию от Великобритания.
- 1–5 юни 1998 г., в сътрудничество с Регионалната библиотечна програма към Института „Отворено общество” – Будапеща са проведени семинарите „Опазване на библиотечните фондови” и „Опазване на фактографски документи в библиотеки, музеи и архиви”, с лектор Тод Патисън, представител на Североизточния център за реставрация и консервация (North-East Document Conservation Center – NEDCC) в Андовър, САЩ

Активна бе подкрепата за участие на български библиотекари в международни инициативи, образователни програми и специализации с цел обмен на информация, разширяване на международното сътрудничество и получаване на нови компетентности. Редица български специалисти посетиха с цел обмяна на опит престижни библиотечно-информационни институции и образователни центрове като Конгресната библиотека в САЩ, Френската национална библиотека, Британската библиотека, Международния библиотечен център към Университета в Илинойс, САЩ, Лятната школа на Централноевропейския университет в Будапеща и др. Представители на СБИР получаваха подкрепа за участие в конференциите на Международната федерация на библиотечните асоциации (IFLA), Американската библиотечна асоциация (ALA), Европейското бюро за библиотечни, информационни и доку-

ментационни асоциации (EBLIDA), конференциите в Крим, Русия, на Алианса на университети за демокрация (AUDEM) и др. Оценявайки изключително важната роля на СБИР за българското библиотечно дело и материалните затруднения, които той изпитваше фондацията многократно подкрепи финансово негови проекти и форуми. В рамките на образователните инициативи бе финансирано издаването на две книги с тематика, ориентирана към въвеждането на новите информационни технологии и модернизацията на библиотеките: „Виртуалната библиотека” (1996) на Карла Базили и Корадо Петенати и „Интернет – ключ към безграничната информация” (2003) на Красимир Петков. Програмата „Библиотеки” предостави като дарение компютърна техника за нуждите на образователния процес на катедра „Библиотечно-информационни науки и културна политика” към Софийския университет „Св. Климент Охридски” и компютърен клас за Колежа по библиотечно дело. Това бе направено в труден за двете образователни организации период, свързан с навлизането на нови учебни дисциплини по информационни технологии и при липсата на финансов ресурс за закупуването на техника. Част от инициативите в образователната програма се осъществиха в партньорство и с финансовата подкрепа на Международната библиотечна програма към Институт „Отворено общество” – Будапеща, и други институции.

За периода на съществуването на библиотечната програма от 1991 до 2000 г. Фондация „Отворено общество” подкрепи 106 български библиотекари за участие в чужбина в образователни програми, научни форуми и специализации. Активна роля за подпомагане на идеята за развитие на библиотечната колегия от страна на фондация „Отворено общество” изигра г-жа Боряна Савова, главен експерт на програма „Библиотеки” към фондацията.

Особено значим проект, *свързан с инициативите, предприети* за развитие на професионалната подготовка на библиотекарите, бе *този за създаването на **Национален център за продължаващо образование на библиотекарите (ЦПОБ)***. В основата на идеята за неговото формиране залегна концепцията за нуждата от непрекъсната квалификация на персонала в библиотеките, както и стремежът да се укрепи ролята и мястото на СБИР като активен субект в подпомагане развитието на библиотечната гилдия по подобие на подобни асоциации в други страни. Центърът за продължаващо обучение на библиотекарите (ЦПОБ) към СБИР и катедра „Библиотекознание, научна информация и културна политика” в СУ „Св. Климент Охридски”, бе създаден през 2000 г. благодарение на спомоществателството на Фондация „Отворено общество” – София, и Регионалната библиотечна програма –

Будапеща. Той е част от мрежата от подобни образователни структури, изградени в страните от Централна и Източна Европа, свързани с Регионалната библиотечна програма в Будапеща за осъществяване на обмен на учебни програми и преподаватели. Финансовата подкрепа за неговото изграждане и функциониране бе в размер на 110 000 лв. и беше предназначена за техническо обзавеждане, за финансиране процеса на обучение и заплащане разходите на курсистите за обучението.

Авторите на концепцията за ЦПОБ осъзнаваха, че необходимостта от технологични промени на библиотечния сектор налага те да се реализират от онова поколение библиотекари, което е получило професионалната си подготовка при различни от днешните условия и изисквания. Техните знания и умения трябваше да бъдат обогатени и усъвършенствани като се осигурят условия за системна работа по допълнителната им квалификация. Това щеше да способства за приобщаване на библиотечната общност към водещите тенденции и подходи на действие в библиотечно-информационния сектор. Подобна линия на развитие на персонала в библиотеките се разглеждаше като неразривно свързана с идеите за непрекъснатото професионално образование (НПО) като важен елемент от стратегията за подготовка на библиотечно-информационните специалисти. На първо място трябва да се посочи гъвкавостта и мобилността на продължаващото образование. То позволява концентрация на образователните дейности в направления, които са от особена важност за развитието на съвременното библиотечно дело. Чрез формите на НПО могат да се запълнят някои от пропуските на официалната образователна система, която е по-консервативна и по-бавно реагира на промените на динамиката на информационна среда. Чрез НПО се удължава жизнения цикъл на образователната подготовка на библиотечните и информационните специалисти, създават се възможности за апробация на нови учебни курсове. Така НПО се превръща в инструментариум за усъвършенстване на учебните планове на академичните образователни институции. На второ място НПО дава по-големи възможности на библиотекарите да поддържат квалификацията си като усвояват нови знания и умения за пълноценно изпълняване на професионалните си задължения. С други думи НПО повишава равнището на професионална компетентност. На трето място системата на НПО дава възможности за придобиване на нови знания и умения както в рамките на професията, така и извън нея. Всеки участник има възможност за индивидуален избор. Той може сам да направлява своето професионално развитие без ограничение на възраст, квалификация и т.н. На четвърто място разнообразните форми на НПО са възможност

за получаване на компетентности при по-малък разход на време и средства от страна на участниците.

Основните цели, които преследва ЦПОБ, са следните: да бъде базов за страната; да предлага възможности за непрекъсната квалификация на библиотечно-информационни и други специалисти в приложението на новите информационни технологии, за управлението на библиотеките, информационните ресурси, услугите и персонала и др.; обучението да се извършва чрез съвременни технологии и методи; да се създават възможности за мобилност на персонала в библиотеките чрез придобиване на нови знания и умения; да се подготвят традиционни и електронни учебници и помагала, които да издигнат нивото на подготовка, да систематизират най-нови тенденции и да станат основа за конкретни подобрения на информационния трансфер.

В търсенето на по-голяма динамика и обхват съгласно замисълът на ЦПОБ участниците в процеса на НПО могат да бъдат обособени в три основни групи:

- представители от професията;
- специалисти, извън професията
- хора, свързани с библиотеките и информационните центрове като потребители на услуги.

Мотивацията на всяка една от тези групи за участие в системата на НПО е различна.

Професионалистите от библиотеките и информационните центрове участват в НПО, за да поддържат своята компетентност и да могат да изпълняват успешно своите професионални задължения. Освен това те обвързват своята професионална кариера и успешна реализация с допълнителна подготовка от формите на НПО.

Участниците в системата на НПО извън професията са мотивирани двустранно:

- да придобият библиотечна квалификация и да получат възможност за трудова реализация в библиотеките или информационните центрове;
- да придобият знания по въпроси от граничните области на библиотечно-информационните науки, които да приложат в своята професионална дейност – издателско дело, авторско право и др.п.

Потребителите на библиотечно-информационни услуги са заинтересовани да познават възможностите на библиотеките за доставка на информация и осигуряване на свободен и равен достъп до знания и да ползват библиотечните и информационните специалисти като надеж-

дни консултанти при качествения подбор на информационни ресурси, необходими за техните индивидуални потребности от знания.

ЦПОБ предлага продължаваща квалификация за различни образователни нива и за различни видове библиотеки:

Образователни равнища:

- управленски кадри
- специалисти с висше образование (библиотекари, информационни специалисти, читалищни дейци, издатели, специалисти извън областта на библиотечно-информационния сектор и др.)
- библиотекари среднисти (технически персонал).

По видове библиотеки:

- научни библиотеки (университетски, специални)
- общодостъпни (читалищни, общински)
- училищни.

Учебните програми в ЦПОБ за периода на неговото функциониране са съобразени със съвременните тенденции и стандарти в библиотечно-информационното дело. Част от тях имат изпреварващ характер с цел формиране на нова организация и управление на библиотеките и да провокират промяна на подхода и организацията за работа на библиотекарите в условията на новите информационни и комуникационни технологии. Програмите са отворени и гъвкави в зависимост от нуждите, нивото на квалификация на обучаващите се групи и курсисти. Те са фокусирани в следните по-значими тематични блокове:

А. Стандарти в съвременната библиотека

Запознаване с действащите стандарти и нормали в библиотечната дейност и практика – български и международни. Специално внимание се отделя на форматите за библиографско описание на документите с оглед автоматизацията и обмяна на данните.

Б. Организация и управление на библиотеката

Акцентът се поставя върху съвременните проблеми и методи на управление на библиотеката; нормативната база на библиотечно-информационната дейност; управленските органи и техните правомощия; управление на персонала; управление на библиотеките в условията на глобализация на информационната среда, автоматизацията на библиотечно-информационните процеси и новите информационни технологии; маркетинг и реклама; планиране и финансиране на библиотечните дейности; библиотечни услуги – промени, таксуване, оценка, стойност; лобиране за библиотеката и набиране на средства; повишаване ефективността на библиотеката; библиотечна етика и психология.

В. Интернет и библиотеките

Дават се практически познания за интернет, електронна поща, информационната система WWW и други по-важни услуги на интернет; разглеждат се информационните ресурси на интернет в определени тематични области – икономика, бизнес, наука, техника, култура. Анализират се възможностите на електронните публикации. Придобиват се умения за проектиране на уебсайтове и др.

Г. Бизнес-информация, патентна информация

Запознаване със съвременни бизнес-информационни системи; БД с бизнес-информация (фирмена, търговска, маркетингова, кредитна, финансова и др.) – световни и български.

Д. Културна политика

Разглежда се управлението на функционирането и развитието на културните институти; културната политика като система от разгърнати във времето управленски въздействия; основните компоненти на културната политика. Курсът е насочен към съвременните методи за управление на културата.

Е. Социологически изследвания в библиотеките

Методи на социологически изследвания в библиотечно-информационния сектор; скали за оценка на библиотечната дейност и на информационните потребности.

Ж. Информационни системи

Ролята на информационно-търсещите системи в информационната инфраструктура; нови подходи на информационното обслужване; работа с основните информационни ресурси; CD ROM и мултимедийни продукти; online достъп до базите от данни и стратегия на търсене.

З. Информационни и комуникационни технологии

Целта е да се придобият практически познания за съвременните информационни и комуникационни технологии и да се прилагат в професионалната дейност; придобиване на компютърна грамотност; усвояване на програмни продукти за текстообработване; усвояване на програмни библиотечни продукти; издателски и други програми.

И. Организация и управление на информационните ресурси

Разглеждат се основни аспекти на организацията и управлението на информационните ресурси; механизмите за структуриране и управление на информационната среда и трудностите от финансов, информационен и социален аспект; основни проблеми на пазара на информационните услуги в контекста на точно адресиране и оптимален

информационен маркетинг; връзката информационни ресурси – потребители – управление – оценка.

Й. Европейска интеграция на културно-информационното пространство

Запознаване с информационната политика на ЕС; комуникационна инфраструктура; евроинтеграция в културната област; информационни системи; информационен обмен; европейски библиотечно-информационни програми.

В предлаганите модули са включени около 60 лекционни курса. С годините учебните програми се променят, актуализират, включват се нови тематични области на базата на социалната поръчка от страна на участниците.

Като преподаватели в работата на Центъра се привличат преподаватели от Софийския университет и други висши училища в страната, Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, големите научни и други библиотеки, информационни центрове, чуждестранни лектори. В пропедевческия процес се използват разнообразни методи и форми за обучение: лекции; дистанционно обучение; тестове; дискусии; брейн-сторминг; тренинги; проектиране; ситуационни модели и др. Целта е да се стимулира активното поведение на участниците в учебния процес. Предвид характера на обучението курсовете са тридневни и едноседмични. ЦПОБ бе оборудван с най-новите технологии за провеждането на учебната дейност. Обучението в Центъра е лицензирано и курсистите получават официален документ от Софийския университет „Св. Климент Охридски“.

В търсенето на демократични принципи за управление на ЦПОБ бе създаден управителен орган – Координационен съвет. В него участват представители на заинтересовани организации с отношение към библиотечното дело: председателят на СБИР; ръководителят на Катедра библиотекознание, научна информация и културна политика; координаторът на Центъра; представители от Фондация „Отворено общество“, професионалната общност, Читалищния съвет, неправителствени формирования и организации на местната власт.

Координационният съвет отговаря за: определяне образователната политика на Центъра и съгласуване на учебните програми; координация на дейността на Центъра; осъществяване на контрол върху финансовите средства; подпомагане в набирането на средства; подпомагане набирането на курсисти. Основанията за прилагането на подобен подход за ръководство на Центъра са следните: избягване на субективизъм и едностранчивост при определяне на политиката, дейността и учеб-

ните програми; установяване и покриване на социалната поръчка на по-широк кръг от институции, които имат отношение към библиотечно-информационната дейност; по-добра прозрачност на образователния процес; улесняване набирането на курсистите.

Според изследвания на К. Папазова и К. Недкова и др. специалисти, за годините на съществуването на ЦПОБ в него са преминали курс на обучение над 1000 библиотекари от различни библиотеки в страната. Така например през 2001 г., когато стартира ЦБОБ, са проведени 10 курса с общ брой на участниците 90. През следващата 2002 г. са организирани 23 квалификационни курса с 242 библиотечно-информационни специалисти, през 2003 г. – 21 курса с 211 участници, през 2004 г. – 13 курса със 136 курсисти, 2005 г. – 9 курса със 136 курсисти. Или само за цитираните години са обучени 815 библиотекари. За посочените години от общо проведени 76 курса 39 (51,2%) са изнесени в различни населени места на страната. От тематичните области на проведените курсове 85% са свързани с новите информационни технологии и около 15% – с библиотековедска тематика. Анкетното проучване за на Папазова и Недкова за 2002 г. сочи, че участниците в проявите са от различни видове библиотеки – 24% от читалищни; 14,9% от регионални; 14,0% от НБКМ; 8,6% от общински; 7,2% от специални и 6,3% от училищни. Респондентите дават много висока оценка за създаването на Центъра като навременен и необходим за квалификацията на библиотечните специалисти проект – 46,6% от анкетиранияте, 40,3% оценяват инициативата като възможност за модернизация на професията и развитие на отделния специалист; 12,6% – като възможност за приобщаване към мрежата на образователни центрове в Централна и Източна Европа. Интерес представляват и данните, свързани с мотивацията на участниците: 45% са привлечени от актуалността и значимостта на тематиката; 38,6% имат амбиция да обновят професионалните си знания и умения; 15,3% са водени от стремеж към професионално израстване; 4,7% са повлияни от професионалната среда. Анализите за 2001 и 2002 г. сочат изключително висока скала на оценка за проведените курсове – 76% от участниците в анкетата дават отлична оценка, 19,1% – много добра, 2,7% – добра и 2,1% – задоволителна. Данните от анкетно проучване на К. Папазова за 2005 г. сочат много сходни показатели с това от 2002 г. Определено може да се направи извод за положителната роля, която изигра ЦПОБ за стимулиране на промяна по отношение развитието на библиотечно-информационните специалисти. Налага се и извода за известен застои в неговата дейност през последните няколко години, който трябва да бъде преодолян, за да изпълнява отговорните функции, които му се възлагат.

Американски информационен център към Посолството на САЩ

Той изиграва позитивна роля за подпомагане на българските библиотеки, на СБИР и за развитието на библиотечните специалисти в годините след промените в страната. Водеща фигура за провеждане на подобна политика в началния етап беше Стивън Мелинджър, регионален библиотекар към Американския информационен център в София. Той организира редица семинари за управление и организация на библиотеките с участието на водещи специалисти и лектори от САЩ. Центърът предоставяше специализирана библиотековедска литература и видеофилми. Организира видеоконференции с библиотекари от САЩ и България. Специално бе подготвен и езиков курс и учебно пособие за английски език за библиотекари – с лектор Лесли Кайлберг от Корпуса на мира. С годините тази институция осигуряваше логистична и спомоществователска подкрепа за семинари, работни срещи, обмяна на опит за български библиотекари. Лобистка роля в помощ на иницирането и реализацията на идеите играеше г-жа Снежана Янева.

В рамките на идеите за подпомагане развитието и усъвършенстването на работещите в обществените библиотеки се явява „Американско-българският проект за библиотечен обмен (АББО): Обмен на библиотечен опит: Пътища за сътрудничество и развитие на обществените информационни услуги” (2003). Това е съвместен проект между Ресурсния център за международни изследвания в Айова, САЩ, СБИР и Държавната библиотека в Колорадо, САЩ. Идеята бе финансирана от Държавния департамент на САЩ. Проектът бе продължение на друга подобна инициатива от 1998 г. между СБИР и Библиотечната асоциация на щата Колорадо. В основата стои реализацията на дейности, свързани с установяване на партньорски връзки между публични библиотеки в България и САЩ (създадени са взаимоотношения между 18 библиотеки). Сред водещите цели на проекта бяха стажове на наши библиотекари в САЩ, обучение на персонала на българските обществени библиотеки за превръщането им в обществени информационни центрове и издаване на учебно пособие за постигане на набелязаните идеи.

Британски съвет

Интерес представлява политиката на Британския съвет за подпомагане на българските библиотеки. Първият обучителен семинар, проведен с неговата подкрепа, бе на тема „Библиотечен мениджмънт и маркетинг (19–22 януари 1993 г. в Асеновград), с участието на 40 библиотекари. През последните години акцентите се поставят върху проекти с дългосрочен ефект. Водещите идеи са ориентирани към организиране

на семинари за библиотекарите и към подкрепа за създаване и развитие на нормативната база за българските библиотеки. И в двете насоки се визира по-добрата подготвеност на българските библиотекарите. Като актуална илюстрация за тази подкрепа е проектът „Мениджмънт на обществените библиотеки” (2008). Той има за цел да способства за осъвременяване на знанията и управленческите умения на ръководители на общински и читалищни библиотеки, както и да бъдат запознати с добри практики от Великобритания. По този начин се съдейства за повишаване на квалификацията и за професионалното израстване на ръководители на публични библиотеки, за развитието на нашите библиотеки в съответствие с очакванията на обществото и европейските тенденции в библиотечния сектор. Проектът включва: „обучение на обучители” с лектор Том Форест, експерт от Великобритания; провеждане на обучителни семинари в цялата страна за ръководители на общински и читалищни библиотеки; издаване на ръководство „Насоки за развитие на обществената библиотека. Ръководство за библиотечни мениджъри”; посещение на трима български библиотечни специалисти във Великобритания за запознаване с водещи практики, които да организират семинари и да изпълнят ролята на обучители за колеги от нашата страна.

Ценна подкрепа за инициране и реализация на идеите оказва г-жа Цветанка Панова, координатор по програмите от Британския съвет.

Български информационен консорциум (БИК)

От своето създаване през 2002 г. досега БИК се превърна в средище за редица иновационни инициативи, имащи отношение към развитието на библиотечно-информационните специалисти от университетски и специални библиотеки и запознаването им с най-актуалните практики и нововъведения в библиотечния и информационния сектор. Тази политика залегна в основата на семинарите „Ден на технологиите”, „Добри библиотечни практики”, както и при провеждане на национални срещи. В тях регулярно участват водещи експерти и представители на фирми, производители и дистрибутори на продукти, на базирани данни, информация и технологии за библиотеките.

СофтЛиб и РС-ТМ

Като част от мисията си фирмите **СофтЛиб** и **РС-ТМ**, производители на специализиран софтуер и на услуги, свързани с въвеждането на автоматизацията и на нови информационни технологии в библиотеките, са въвели в своята практика да организират тренинги и семинари за запознаване, обучение и предаване на знания на библиотечно-информационните специалисти за достиженията. Така например от сво-

ето създаване до 2008 г. СофтЛиб е провела 10 ежегодни семинара за своите потребители.

„Българските библиотеки – място за достъп до информация и комуникация за всеки” на Министерството на културата, Програма ПРООН на ООН

Това е проект, стартирал през 2008 г. като част от инициативата „Глобални библиотеки”, финансирана от Фондация „Бил и Мелинда Гейтс”, която до момента се реализира в Мексико, Чили, Полша, Литва, Латвия, Румъния, Украйна и България. Партньори по проекта в България са Министерство на културата, Програмата на ООН за развитие, Държавната агенция за информационни технологии и съобщения, СБИР и Националното сдружение на общините в Република България. Целта на проекта е да се осигури безплатен достъп до компютри, интернет и обучение на българското население чрез мрежата на обществените библиотеки, за да могат българските граждани да се приобщят към глобалното информационно общество и да се подобри качеството им на живот. Сред целите на инициативата са оценка за нуждите от подготовка на библиотекари и обучението по информационни и комуникационни технологии на персонала на около 1200 обществени библиотеки (на първия етап ще бъдат подкрепени 450 библиотеки). Това е изключително отговорна и мащабна задача, като се има предвид ниското ниво, а на много места липсата и на всякакви познания, квалификация и опит за работа с информационните и комуникационни технологии от страна на библиотекарите. От нейното изпълнение зависят в значителна степен бъдещето, ролята, мястото и влиянието на нашите публични библиотеки в обществото. Обучението трябва да се осъществи в рамките на СБИР в сътрудничество с висшите училища, в които се преподават библиотечно-информационни науки. В този процес е необходимо да се търси сътрудничество с читалищните съюзи и местните власти. Началото на тази дейност започна през септември 2008 г. с подготовка на анкетен формуляр за анализ на опита и знанията на библиотекарите, работещи в библиотеки, които се очаква да бъдат включени в проекта (част от данните от проучването бяха цитирани по-горе). Като последващ елемент на проекта работни екипи подготвиха варианти на учебни планове за квалификация на библиотекари по модула „Знание и умения по управление и организация на библиотеките”. Той е предназначен за формиране на полезен обем от познания за библиотекари без квалификация.

На базата на анализите и на осъществените предварителни стъпки, съобразени с целите на програмата, е разработен амбициозен и гъвкав

„план за обучение”. Стремежът е да бъдат обучени около 3 000 библиотекари за периода 2009–2013 г. Обучението има за задача да спомогне за придобиване на базови умения и компетентности от библиотекарите, така че те да могат да:

- идентифицират и диагностицират информационните нужди на потребителите;
- консултират потребителите за стратегии и техники за търсене на информация;
- обучават потребителите в компютърна грамотност; информационна компетентност;
- планират и ефективно да управляват дейностите на библиотеката като обществен информационен център;
- кандидатстват успешно по проекти и да набират средства за библиотеката;
- разработват програми за местната общност, да развият партньорства и да привличат застъпници за устойчивото развитие на библиотеката;
- отчитат и анализират резултатите от дейността на библиотеката и успешно да демонстрират ценността и мястото на библиотеката в живота на местната общност;
- общуват ефективно с различни категории потребители.

Тематичните направления са групирани в четири модула с около 250 учебни часа за цикъла на обучението:

- Информационни и комуникационни технологии;
- Организация и управление на работата в обществената библиотека;
- Услуги в модерната библиотека;
- Общуване и работа с хора.

При създаването на учебните програми се предвижда диференциация на курсовете по отношение на сътрудниците от регионалните библиотеки и на тези от читалищните/общински библиотеки. Поставят се по-високи критерии за работещите в регионалните библиотеки. На регионалните библиотеки се възлага роля на обучителни и ресурсни центрове за читалищните и общинските библиотеки. Съобразно замислите на програмата се предвижда да бъдат формирани обучителни центрове в 27-те регионални библиотеки и в около 50 читалищни/общински библиотеки. Обучението ще се осъществява от 15 базови и 150 подбрани обучители от регионалните библиотеки (разпределени пропорционално на потребностите за всяка от 28-те административни области). При подбора на обучаващите се поставят изискванията те да са:

- висококвалифицирани библиотекари от регионалната библиотека или от добре работещи читалищни библиотеки на територията на областта;
- специалисти по информационни технологии от регионалните библиотеки или от други организации;
- преподаватели и експерти от висши училища, от частния или неправителствения сектор.

За успешното протичане на обучителните сесии се планира подготовка на учебни пособия и материали като част от тях да бъдат предоставяни в режим онлайн. Реализацията на цялостната програма за обучението на библиотекарите ще се осъществява чрез координиране усилията на ръководния екип на *Глобални библиотеки*, ББИА, Съюзът на народните читалища, висшите училища, които предлагат обучение по библиотечно-информационни науки, Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, регионалните библиотеки, и висшите училища, които предлагат обучение по библиотечно-информационни науки. В замисъла на стратегията по обучение се залага на контролни механизми за установяване качеството на учебните програми, подготовката на преподавателите и на получените компетентности и знания. Търси се и стабилитет на създадената система за обучение с цел след завършването на проекта да се запази изградената обучителна мрежа. Може да бъде направен изводът, че подобен добре структуриран и изпълнен на план ще допринесе за: сериозна промяна на нагласите в библиотечната колегия; квалифициране на библиотечни сътрудници; постепенно превръщане на обществените библиотеки в модерни информационни средища за хората в населените места.

Заслужава да бъде отбелязана още една инициатива по програма „Глобални библиотеки“. Тя цели запознаване с водещия международен опит. Свързана е с осигурена подкрепа за посещението от 18 български библиотечни специалисти на 75-та конференция и конгрес на ИФЛА, 23–27 август 2009 г. в Милано, Италия. В делегацията, представляваща българската библиотечна колегия на форума, бяха включени регионални координатори по програмата „Глобални библиотеки – България“, директори на регионални библиотеки, представители на академичната общност – преподаватели по библиотечно-информационни науки от Софийския университет „Св. Климент Охридски“ и СВУБИТ, членове на Българската библиотечно-информационна асоциация.

Очертаните дотук политики и подходи са свидетелство за усилията на институции, които имат отношение към развитието на професията и за промяна и подобряване на библиотечния сектор. Наложително е да се осъзнае, че бъдещето на библиотеките зависи от наличието на добре

образовани, подготвени и квалифицирани специалисти. Това ще доведе до регулиране и стабилизиране на професията, до издигането на нейния престиж. Водени от отговорността за бъдещето на българските библиотеки и на работещите в тях, част от тези идеи са залегнали в Закона за обществените библиотеки, разработен от екип на СБИР през 2007 г. и приет от Народното събрание през 2009 г.

VII. Законът за обществените библиотеки и изисквания за образователен ценз на персонала в библиотеките

Текстовете, които са намерили място в Закона за обществените библиотеки за образователното равнище на персонала в библиотеките, са съобразени с:

- отговорностите и мястото на отделните библиотеки;
- състоянието на наличния персонал;
- възможностите за развитие на персонала;
- институционалната принадлежност на библиотеките и др.

В проектната фаза на Закона, текстовете за образователното ниво на библиотекарите бяха развити в съзвучие с регламентите на Европейската система за трансфер на кредити, приета у нас. Идеята на колектива, изработил документа, беше образователният ценз да се приравнява на основата на натрупани кредити. В зависимост от броя на получените кредитите да се дава правоспособност за работа на различните нива *библиотеки* в библиотечната мрежа. При обсъждането на документа в Народното събрание тези текстове бяха променени. Вместо първоначално предложените бяха приети норми, които се измерват в процентно съотношение съобразно броя на взетите дисциплини от библиотечно-информационния цикъл, без да се прави разлика в коя образователно-квалификационна степен са положени – „бакалавърска” или „магистърска”. Намирам, че с промяната на тези текстове се създаде правен вакуум и възможности за различно тълкуване, което ще води до проблеми при приложението на Закона в тази му част.

В Закона за обществените библиотеки изискванията за заемане на библиотечна длъжност са диференцирани в зависимост от мястото и ролята на обществените и библиотеки в националната мрежа.

1. Изисквания за библиотечния състав в Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий”:

Директор на Националната библиотека може да бъде лице, което е с висше образование, с образователно-квалификационна степен „магистър” в професионалните области „Хуманитарни науки” или „Соци-

ални, стопански и правни науки”, има поне 5 години професионален опит на ръководна длъжност в библиотека и е хабилитирано лице.

На длъжност библиотекар в Националната библиотека могат да бъдат назначени лица, които притежават:

- висше образование с образователно-квалификационна степен „магистър” или „бакалавър” в професионално направление „Обществени комуникации и информационни науки”.
- професионална квалификация, придобита във висше училище, обучението, по която включва най-малко 50 на сто от дисциплини от библиотечно-информационния;
- средно образование с професионална квалификация „библиотекар”.

2. Изисквания за библиотечния състав в регионалните библиотеки:

Директор на регионална библиотека може да бъде лице с висше образование с образователно-квалификационна степен „магистър” в професионално направление „Обществени комуникации и информационни науки” и е с 5 години професионален опит в библиотека

На длъжност библиотекар в регионална библиотека могат да бъдат назначени лица, които притежават:

- висше образование с образователно-квалификационна степен „магистър” или „бакалавър” в професионално направление „Обществени комуникации и информационни науки” и е с 5 години професионален опит в библиотека.
- професионална квалификация, придобита във висше училище, обучението по която включва най-малко 50 на сто от дисциплини от библиотечно-информационния цикъл.
- средно образование с професионална квалификация „библиотекар”.

3. Изисквания за библиотечния състав в общинските библиотеки:

Директор на общинска библиотека може да бъде лице с висше образование с образователно-квалификационна степен „бакалавър” или „магистър” в професионално направление „Обществени комуникации и информационни науки” и е с три години професионален опит в библиотека.

На длъжност библиотекар в общинска библиотека могат да бъдат назначени лица, които притежават:

- висше образование с образователно-квалификационна степен „бакалавър” или „магистър” в професионално направление „Обществени комуникации и информационни науки”.

- професионална квалификация, придобита във висше училище, която включва най-малко 50 на сто дисциплини, придобити от библиотечно-информационния цикъл.
- средно образование с професионална квалификация „библиотекар”.

4. Изисквания за библиотечния състав в читалищните библиотеки:

Читалищната библиотека се ръководи от **главен библиотекар**. Главният библиотекар трябва да е лице с висше образование с образователно-квалификационна степен „бакалавър” или „магистър” в професионално направление „Обществени комуникации и информационни науки”.

За читалищна библиотека, с назначени на длъжност библиотекари по-малко от три лица, горното не се прилага.

На длъжност библиотекар в читалищна библиотека могат да бъдат назначени лица, които притежават:

- професионална квалификация, придобита във висше училище, обучението по която включва най-малко 50% от дисциплини, придобити по библиотечно-информационния цикъл.
- средно образование с професионална квалификация „библиотекар”.

Положителен факт е че, в Закона са предвидени **защитни политики** по отношение на библиотекари, които заемат библиотечна позиция без нужния образователен ценз, за работещи в библиотеки, на които им остава малко време до пенсиониране и за други подобни казуси. По този начин се дава възможност за безболезнено приложение на регулациите. Така например:

Директорът на Националната библиотека запазва правата си до обявяване на конкурс за длъжността.

Правоотношенията с лицата, работещи по трудово правоотношение, се уреждат съгласно чл. 123 от Кодекса на труда.

Лицата, заварени на длъжностите директор на обществена библиотека по чл. 28, ал. 2 и чл. 34, ал. 2, запазват правата си до обявяване на конкурс за съответната длъжност, но за не повече от 5 години от влизането в сила на закона.

Лицата, заварени на длъжност главен библиотекар на обществена библиотека по чл. 38, ал. 2, запазват правата си, но за не повече от 5 години от влизането в сила на закона.

Лицата, заварени на длъжност библиотекар, запазват правата си, но за не повече от 7 години от влизането в сила на закона.

Сходна е практиката в други страни, където има добре функциониращи библиотечни мрежи. Крайната цел е в библиотеките да работят компетентни специалисти и професионалисти, които да прехвърлят

мост към бъдещето в свят на знанието. Независимо от определено недоволство от страна на част от колегията от текстове, свързани с изискванията за специализирано образование на библиотекарите, определено считам, че въпросът е поставен коректно – или добре подготвени библиотекари или потъващ библиотечен сектор. Библиотечната професия постепенно трябва да стане регулирана.

Изводи

Кризата в библиотечния сектор, особено в първите години след 1989 г., се отрази остро както върху образователното и квалификационното ниво, така и върху подготовката на библиотекарите в нашата страна. Утежняващ фактор е сериозното принижаване на статута на библиотечно-информационната професия. Това води до отлив от професията и демотивация на работещите в нея. Липсата на очертан хоризонт пред библиотекарите и отсъствието на нормативни правила към заемащите и изпълняващите длъжността „библиотекар”, свързани с гаранции за професията и изисквания към тяхното образователно и квалификационно ниво и развитие, доведоха до сериозен проблем по отношение професионализма на работещите в библиотеките. Това не позволява библиотеките да отговарят на очакванията на обществото и води до загуба на позиции и престиж. Определена промяна на част от тези негативни феномени се очаква да настъпи чрез нормативно регулиране на изискванията за образователното и квалификационното ниво на работещите в библиотеките. В това отношение трябва да проработят заложените и приети текстове в Закона за обществените библиотеки от 2009 г.

Остава открит обаче въпросът за библиотекарите в университетските, училищните и специалните библиотеки. Това ще доведе и до стабилизация и издигане престижа на професията, както и за развитието на библиотечната инфраструктура.

Положителен факт през разглеждания период е поставянето на висшето библиотечно-информационно образование на нови релси в съзвучие с тенденциите в общеевропейското образователно пространство. Действията са насочени към модернизирание на учебния процес адекватно на промените и изискванията към библиотечния сектор в глобален контекст. Насоките в следващите години трябва да бъдат свързани с категорично повишаване качеството на преподаване, промяна на формите и методите за представяне на знанията за студентите, сериозна промяна в учебните планове и очертаване на центровете на професионалните компетенции на завършващите. Необходимо е да се отстъпи от нелоялната конкуренция между образователни институции.

Да се разшири обменът и мобилността на преподаватели и студенти, да се създават съвместни образователни програми и проекти с чуждестранни партньори. По този начин ще се реализират идеите на ИФЛА за конвертируемост на библиотечните специалисти. Като пример за успешна политика за решаване на посочените акценти може да бъде посочена катедрата „Библиотечнознание, научна информация и културна политика” при Софийския университет „Св. Климент Охридски”.

Сериозен вакуум съществува по отношение квалификацията на работещите в българските библиотеки. Въпреки правените опити и създаването на звена и програми от СБИР (днес ББИА), от катедра „Библиотечнознание, научна информация и културна политика” при Софийския университет „Св. Климент Охридски”, от Катедрата по библиотечнознание и масови комуникации във Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий” и от СВУБИТ липсва ясна концепция, нормативни и финансови предпоставки за нормално развитие на този процес. Стои и въпросът за качеството на предлаганите курсове, както и за статута на издаваните документи. Необходимо е да се установи и орган, който да поставя социалната поръчка към обучаващите институции за съдържателната рамка и изискванията към квалификационните програми. Напълно подходящо е такава роля да се отреди на професионалната организация на библиотечно-информационните специалисти. Такъв е опитът във водещите страни. Тя, в координация с висшите училища, в които се преподават библиотечно-информационни науки, да работи за регулиране на модела, на учебните програми и планове, и на изискванията за компетенциите на библиотекарите.

Положителна тенденция след 1989 г., свързана с професионалното развитие на библиотечната колегия, е създаването на СБИР (ББИА), рязкото засилване и увеличаване на контактите на образователни институции и на професионални сдружения в нашата страна с фондации, консорциуми, международни организации, чуждестранни представителства, посолства, асоциации, университети, образователни структури и др. Тези взаимоотношения имат особено ползотворна роля за подпомагане на професионалното развитие и израстване на колегията, както и за нейното утвърждаване в международен план. Те намират различно проявление по отношение на формите: образователни семинари; квалификационни начинания; образователни програми; обмяна на опит; конференции; работни срещи за запознаване с иновации и тенденции; подготовка на учебни материали, електронни помагала и др. С годините се наблюдава увеличаване на инициативите, идеите и интересът на участниците в посочените направления. Определено може да се отбележи, че този процес създава добра среда за „озониране” на профе-

сионалните знания, опит и компетенции в библиотечната колегия. Като основни субекти при провеждането на подобни политика могат да се посочат ББИА и нейните регионални дружества, Катедрата по библиотекознание, научна информация и културна политика при Софийския университет „Св. Климент Охридски” и др. Като ключов проблем във визираното направление може да бъде изведен следният: инициативите и проектите обикновено достигат до по-високите нива на библиотечната мрежа и на специалистите. В тях често пъти участва един и същ кръг от специалисти. Открит остава въпросът за т.нар. библиотекар „единак” и за работещите в библиотеките на средните по големина и по-малките населени места, които обслужват значителна част от населението на страната и се нуждаят от промяна в своето развитие, познания и компетенции. Надеждите за промяна на тази ситуация идват от програмата „Глобални библиотеки”, посредством която се предвижда обучението на около 3 000 библиотекари от обществените библиотеки.

В свят с налагаща се тенденция за непрекъснато обучение на човешкия фактор през целия живот се изисква в следващите години тази стратегическа политика да налага все повече в нашите библиотечни среди. Още повече, че ние сме призвани да боравим, съхраняваме и предлагаме знанието и новостите, и да участваме в процеса на промяна на комуникациите. Това налага библиотекарите да са сред водещите в общество, което ориентира своето бъдеще и надежди към информацията, информационните технологии и икономиката на знанието.

Литература:

- Базили, К., К. Петенати.** Виртуалната библиотека. – София : Фондация Отворено общество, 2008. – 170 с.
- Библиотеката** в новото хилядолетие : 125 години Регионална библиотека „Пенчо Славейков” – Варна : 1883–2008. – Варна, 2008. – 221 с.
- Библиотеката** – обществен информационен център: ръководство за планиране и изграждане. – София : ABLE , 2004. –160 с.
- Гергова, А.** Държавна политика и библиотечна стратегия. // *Библиотека*, 2008, № 2, с. 5 – 11. (Варна, 20–21 март 2008 г. Кръгла маса: Библиотеките – мит и реалност)
- Грашкина-Минчева, В. и др.** Насоки за развитието на обществената библиотека : Ръководство за библиотечни мениджъри / Съавт. А. Дончева и А. Димчев. – София : Унив. изд. „Св. Климент Охридски”, 2009. – 126 с.
- Годишник** на Българския информационен консорциум 2007. – София : БИК, 2008. – 185 с.

- Годишник** на Софийския университет „Св. Климент Охридски“, Философски факултет : Кн. Библиотечно-информационни науки. Том 1. – София : Унив. изд. „Св. Климент Охридски“, 2008. – 264 с.
- Гормън, М.** Единен подход към преподаването по библиотекознание. // *Библиотека*, 2005, № 6, с. 5 – 12.
- Димчев, А.** Образование и квалификация на библиотечните кадри за работа в интернет среда : Из опыта на специалност Библиотечно-информационни науки в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. // Сб. докл. от нац. конф. „Обществената отговорност на публичните библиотеки и тяхната роля в демократичното общество“, 24–26 септември, 2003, Евксиновград. – София, 2003, с. 48 – 54.
- Димчев, А.** и др. Закон за обществените библиотеки – основни положения / Съавт.: А. Дончева, В. Грашкина. // Докл. от XVII нац. конф. на СБИР. София, 7–8 юни, 2007.
<<http://www.lib.bg/konferencii/nk2007/programa.htm/1.11.2007; 21.01.2009>>
- Дончева, А.** и др. Постигане на ефективност на функциониране на българските библиотеки чрез законодателни промени / Съавт. А. Димчев. // Българската култура между държавата и пазара : Нац конф. 13–14 юни, 2007 г. на Министерство на културата, Институт за философски изследвания – БАН, СУ „Св. Климент Охридски“, Нов български университет, Институт по Изкуствознание. – София, 2007, с. 138 – 145.
- Закон** за обществените библиотеки : Проект. // *Библиотека*, 2008, № 4, с. 5 – 19.
- Закон** за обществените библиотеки. // *Държ. вестник*, № 42, 5 юни, 2009. с. 3 – 13
- Папазова, К.** Две години „Център за продължаващо обучение за библиотекари“ // *Бюлетин СБИР*, 2003, № 2, с. 34 – 37.
- Папазова, К., К. Недкова.** Курсовете на ЦПОБ – 2002 г. през погледа на техните участници. // *Бюлетин СБИР*, 2003, № 2, с. 37 – 40.
- Папазова, К.** Центърът за продължаващо обучение за библиотекари през 2005 г. // *Бюлетин СБИР*, 2006, № 1, с. 34 – 37, с. 58 – 63.
- Проучване** на нуждите на обществените библиотеки : Основни данни от заключителния доклад на ключовите експерти, представен на 15 октомври 2008 г. // Програма „Глобални библиотеки – България“. (Ръкопис)
- Меморандум** на Съюза на библиотечните и информационните работници. Приет на XVIII Национална конференция „Библиотечната професия в 21 век – промени и предизвикателства“, Велико Търново, 19–20 юни 2008 г. // *Библиотека*, 2008, № 4, с. 56 – 57.
Също и в: <<http://www.lib.bg/> ; 22.01.2009>
- Отчетни** доклади на СБИР за дейността на УС на СБИР за периода 1990–2006 г. (Ръкописи.)
- Професията** библиотекар – сред професиите с бъдеще. // *Нова библиотека*, 2008, № 8 (април), с. 2. [Best Careers of the US News and Word Report for 2008.]

- Програма** „Глобални библиотеки”. // <<http://www.glbulgaria.bg/>; 18.10.2009>
- Протокол** от учредителната конференция на СБИР, 14 март 1990 г. (Ръкопис.)
- Уменията** на библиотекарите от специалните библиотеки през 21 век. // *Бюлетин на СБИР*, 1997, № 2, с. 18 – 22.
- Учебни** програми : Център за продължаващо обучение на библиотекари (ЦПОБ) / Състав А. Димчев. – София : СБИР и Фондация „Отворено общество”, 2000. – 43 с.
- Харизанова**, О. Българските библиотеки и информационното общество : Готовност за интегриране в обществото на знанието. – София : Унив. изд. „Св. Климент Охридски”, 2007. – 179 с.
- Янакиева**, Т. Образователни идеи в областта на библиотечно-информационното образование в България. // *Libraries, Globalisation and Cooperation : Papers from the Intern. Conf. held in Sofia, Bulgaria, 3–5 Nov. 2004* / Ed. by Herbert K. Achleitner, Al. Dimchev. – Sofia, 2005, p. 43 – 51.
- Янакиева**, Т. Изпреварваща роля на библиотечно-информационното образование в България като фактор за развитие на информационното общество. // Библиотечни дискурси : Юбил. сб., посветен на 60-год. на Александра Дипчикова. – София, 2006, с. 100 – 110.
- Янакиева**, Т. Библиотечно-информационното образование – смяна на парадигмата? // Българската култура между държавата и пазара : Нац конф. 13–14 юни, 2007 г. на Министерство на културата, Инст. за философски изследвания – БАН, СУ „Св. Климент Охридски”, Нов български университет, Институт по изкуствознание. – София, 2007, с. 151 – 157.
- Янакиева**, Т. Тодор Боров – създател на модела на българското висше образование в областта на библиотечно-информационните науки. // *Библиотека*, 2007, № 3, с. 46 – 54.
- Янакиева**, Т. Европейски перспективи и български реалности на библиотечно-информационното образование : Смяна на парадигмата? // Книга, четене, библиотека : Сб. докл. от три кръгли маси, посветени на проблеми на книжния сектор в България. – София, 2008, с. 133 – 142. (Кръгла маса: Библиотеките – мит и реалност).
- Янакиева**, Т. Създаване и развитие на библиотечното образование в СУ „Св. Климент Охридски” : Специфика и интегритет в съобществото на университетските дисциплини. // *Год. СУ. Филос. фак. Кн. Библиотечно-информ. науки*, т. 1, 2008, с. 5 – 43.
- Янакиева**, Т. Трансформации в концепциите за развитие на академичното библиотечно образование в България // Професия. Поприще. Призвание : Юбил. сб., посветен на 65-год. на Радка Колева. – София, 2008, с. 151 – 168.
- Устав** на СБИР. // <<http://www.lib.bg/>>
- ALA** : Statement of core competences [Electronic resource]. 05. 2005. // <www.ala.org/ala/accreditation/prp/DraftCoreCompetencie.pdf ; 08.03.2009>

- Digital Libraries.** Curriculum Development. // http://curric.dlib.vt.edu/DLcurric_images/ModuleFramework2008-08-23.pdf ; 20.01.2009>
- Dimchev, A., K. Angelova.** New Possibilities and Chances for Cooperation. // Intern. Conf. Book Studies, Libraries and Information Science in the Contemporary World, held in Warsaw, 26–28 May, 2003. // *Nauka o kniazce, bibliotece i informatzji we wspolczesnym swiecie* (Warsaw), 2003, p. 48 – 56.
- Dimchev, A.** New Possibilities and Chances for Cooperation. 2003. // <http://www.courses.maine.edu/>
- Dimchev, A. et al.** The Profession of the Librarian and its Problems / Coauth. M. Kapitanova. // Libraries and Women International Scientific Conference Organized by the St.St. Cyril and Methodius National Library Sofia, 24–26th September 2003. – Sofia, 2004, p. 45 – 56.
- Dimchev, A. et al.** „Better Late Than Never!” : Information Literacy Education for Faculty of Philosophy Students at Sofia University „St. Kl. Ohridski” / Coauth. K. Angelova. // The Intern. Scientific Conf. „The Information Literacy and Lifelong Learning”, 5–7 Oct. 2007, Belgrade , Summary Book, p. 61 – 64.
- Education and Training Section.** Strategic Plan 2007–2008. // <http://www.ifla.org/> 2007–2009. Draft vol. 1. 17 Oct. 2007. // <http://www.ifla.org/> **IFLA Library 3.0:** Where Art Our Skills? [Electronic resource] 2007. // www.ifla.org.sg/IV/ifla73/papers/151-Saw_Todd-en.pdf ; 30.05.2009>
- IFLA SET Strategic Plan**
- LIS Education in Europe:** Joint Curriculum Development and Bologna Perspectives : A Working Seminar for Specially Invited Library&Information Science (LIS) Educators from European Countries at the Royal School of Invited Library&Information Science (RSLIS), 11–12 august 2005. p. 241.
- Spies, P.** Libraries, Leadership and the Future. // *Libraries Management*, Vol. 21, № 3, 2000, p. 123 – 127.
- Strategies for Regenerating the Library and Information Profession.** // IFLA Express Issue, № 5 (Word Library and Information Congress: 75th IFLA General Conferences and Assembly „Libraries create futures: Building of Cultural Heritage”), p. 7.
- Vranesh, A. et al.** The Information Society : Barriers to the Free Access to Information / Coauth.: H. Achleitner, A. Dimchev, A. Lasic-Lazic, Marcovich. // *European Curriculum Reflection on Library and Information Science Education* / Ed. by Leif Kajberg and Leif Lorrington, The Royal School of LIS. – Copenhagen, 2006, p. 101 – 120. [PDF.]

ГОДИШНИК НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ
КНИГА БИБЛИОТЕЧНО-ИНФОРМАЦИОННИ НАУКИ
Том 2, 2010

ANNUAIRE DE L'UNIVERSITE DE SOFIA „ST. KLIMENT OHRIDSKI“
FACULTE DE PHILOSOPHIE
LIVRE DES SCIENCES DE L'INFORMATION ET DES BIBLIOTHEQUES
Tome 2, 2010

**МЕЖДУНАРОДНИТЕ ЛЕТНИ СТУДЕНТСКИ УЧИЛИЩА (ISSS)
– УСПЕШЕН МОДЕЛ ЗА ДЪЛГОГОДИШНО ПАРТНЬОРСТВО В
ОБМЕНА НА ЗНАНИЯ И ОБУЧЕНИЕ НА БЪДЕЩИТЕ
БИБЛИОТЕЧНО-ИНФОРМАЦИОННИ СПЕЦИАЛИСТИ**

ЕЛИЦА ЛОЗАНОВА–БЕЛЧЕВА, МИЛЕНА МИЛАНОВА

Elitsa Lozanova-Belcheva, Milena Milanova. THE INTERNATIONAL STUDENTS' SUMMER SCHOOLS (ISSS) – A SUCCESSFUL MODEL OF A LONGTIME PARTNERSHIP INTO THE EXCHANGE OF KNOWLEDGE AND TEACHING OF THE FUTURE LIBRARY AND INFORMATION SPECIALISTS.

The article describes the idea of an international initiative which has a 17 year history of success – The International Students' Summer Seminar (ISSS). The annual seminar which was held every year in one of the partners' country (Poland, Bulgaria, Germany, The Netherlands, Lithuania), this year was took place in Poland from 13th to 26th of July 2010. The topic of the ISSS'2010 was „Public information / E-government in EU countries”.

This event has two kinds of activities – educational part (lectures and workshops) and intercultural exchange (sightseeing tours and performance of national traditions of each country).

In the first part, Bulgarian lecturers presented 3 lectures and presentations: „Basic issues of e-government within the EU”, „Public information education within the curriculum of Sofia University” and „Issues of Public information and e-government development in Bulgaria”. Within the second part, the Bulgarian participants – students and lecturers presented Bulgarian culture, history, and tradition on the so called „national night”. In conclusion, we have to say that ISSS is a great opportunity for the students and for the lecturers too, and there are a lot of benefits for all participants.

Международното студентско лятно училище е утвърдено събитие с дълготрайна история, част от инициативите и дейностите на консорциума, изграден между сродните катедри на пет партньорски университета – Варшавския университет (Полша), Софийския университет „Св. Климент Охридски“ (България), Университета по приложни науки и изкуства, гр. Хановер (Германия), Университета за професионално обучение, гр. Девентър (Холандия) и Вилнюския университет (Литва).

Идеята на ISSS е да предостави възможност на студенти и преподаватели в областта на библиотечно-информационните науки да дискутират заедно различни актуални проблеми в международен контекст и имащи пряко отношение към развитието на информационните и комуникационни науки. Някои от най-важните цели на ISSS са свързани с изграждането на опит в професионалната комуникация на международно ниво, утвърждаването и обогатяването на контактите между участващите страни, преодоляването на бариерите между различните култури и утвърждаване на доверие и приятелство, споделяне на знания и опит за културно наследство, информационна политика и образователни програми, изграждане на умения за презентиране и провеждане на семинари, представяне на идея пред международна публика, работа в екип, опознаване на местната култура на страната – домакин, обогатяване на знанията относно хората и техния начин на живот.

Основните обучителни методи по време на семинарите са свързани с принципа „студенти за студенти“. В рамките на лятното училище студентите, заедно с техните преподаватели, споделят идеи и обменят мнения в работни семинари. Важна част от този подход е подобряване на езиковите умения на участниците.

Началото е поставено преди 18 години, когато по идея на Университета в Хановер се събират за първи път студенти и преподаватели от библиотечно-информационни специалности на различни европейски университети. Международното училище акцентира всяка година върху различна тематика, като на ротационен принцип се сменят и страната-домакин на събитието. Темите се отличават с разнообразие и мултидисциплинарност, като съчетават в едно въпроси, третиращи различни културни политики, комуникационни и информационни технологии. В рамките на семинарите работят активно и така наречените „студентските творчески работилници“, които допълват и обогатяват разнообразието от проблеми, дискутирайки широк диапазон от въпроси и гледни точки:

- „Tradition Meets Future @ Hannover 2002: Interpersonal communication in times of e-mailing, e-teaching and e-learning“, Германия, 2002;

- „Information on European Union: The way it is, the way it should be” Полша, 2003;
- „Young People and Information and Communication Technologies (ICT) in Enlarging Europe”, България, 2004;
- „Cultural Communicating and Digital Environment (Culture, Communication and Information technologies)”, Литва, 2005;
- „Web 2.0 what does it mean for (future) Information Professionals”, Полша, 2007;
- „Development of New European Library and Information Sciences: Managerial Skills”, България, 2008.

Тази година семинарът се проведе за седемнайсети път в град Ярошин, Полша от 13 до 26 юли 2009 г. Темата бе „Information for the people. Public information / E-government in EU countries” („Информация за хората. Публична информация / Електронно правителство в страните от ЕС”, <http://www.iss2009.pl/>). Участваха 60 преподаватели и студенти. Обменяха се знания, развиваха се умения и се споделяше опит за развитието на информационното общество и изграждането на електронни правителства в страните от Европейския съюз.

От българска страна участие взеха трима преподаватели и девет студенти от различни курсове на специалността. Целта на подбора бе да се постигне приемственост между студентите, които вече са участвали в предишни семинари и тези, които за първи път имаха възможност да бъдат част от събитието.

Подготовката и организацията на участието в лятното училище започна дълго преди провеждането на ISSS'09. Тя се състоеше в редовни срещи между участниците, запознаване с натрупания до момента опит, дискутиране и изясняване на темата на събитието, планиране на националната програма, планиране на пътуването, подготовка на докладите от страна на преподавателите и на студенските семинари, планиране на необходимите разходи за покупки на материали, сувенири, награди, типично национални храни. Част от студентите, изработиха проект за участието на българската група, който бе реализиран успешно.

Една от основните цели на международните летни студентски училища е да приобщи студентите и преподавателите от партньорските университети и да даде възможност на всяка една страна-участничка да представи своята култура, история, национална идентичност и самобитност. Това на практика се реализира чрез провеждането на така наречените „national nights”.

Българската национална вечер представи програмата, изработена съвместно в екип, преподаватели и студенти. Тя включваше презентация за историята, културата и природните забележителности на стра-

ната, запознаване с любопитни факти, свързани с България, провеждане на викторина с награди, представяне и дегустиране на национална храна, изпълнение на различни национални игри, песни и танци. Друга инициатива в рамките на семинара бе организирането на т.нар. „talents’ night” (вечер на талантите). Българската страна бе представена от нашите студенти, които подготвиха етюд по една интересна и много актуална тема, а именно – опазването на околната среда, проблема с глобалното затопляне и рециклирането на вредни отпадъци.

Всеки преподавател от партньорските университети, който взе участие в лятното училище представи лекция и презентация по предва-

рително определена тема. Работният език на семинара бе английски, което е свързано с една от задачите на ISSS – усъвършенстване на езиковите и комуникативни умения на всички участници чрез формално и неформално общуване.

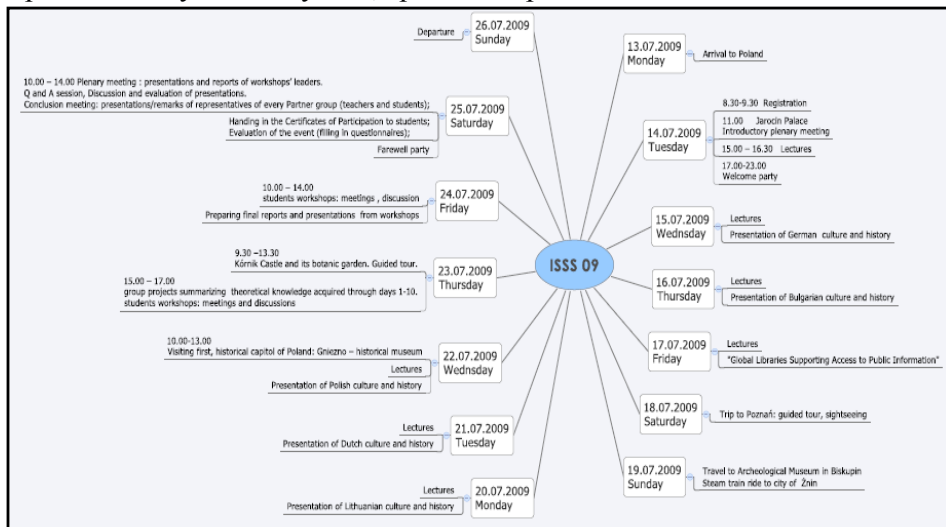
Тематичното съдържание на семинара бе разпределено в три основни тематични модула:

Първият модул постави акцент върху представянето на партньорските институции, участващи в тазгодишния семинар. Развитието на идеята за Международните летни семинари през годините бе проследено в презентацията на нашия домакин Michał Zając от Варшавския университет.

Интересът на студентите бе провокиран и от презентациите на колегите от Германия и Холандия. Встъпителната лекция на Hans De Vries от Университета за професионално обучение, гр. Девентър, запозна аудиторията с основните концептуални идеи за развитие на информационното общество и е-демократията от социологическа гледна точка („Idea of information society and e-democracy”).

Още в самото начало, участниците в семинара имаха възможността да усвоят знания в изграждането и проектирането на идейни проекти чрез специализирания софтуер Mind Map Software (фиг.1) представен от Prof. Dr. Ulrike Schömer и Monika Maßmeuer от Университета по приложни науки и изкуства, гр. Хановер.

Фиг.1

Вторият блок от теми обединяваше основния лекционен материал, представящ идеята за електронното правителство, неговото развитие в рамките на Европейския съюз и в страните извън него, степента на прилагането му във всяка от представените на ISSS държави, както и подходите за обучение в различните университети на специалисти в областта на електронното правителство.

Ние, като представители от българска страна, подготвихме и представихме на вниманието на колегите и студентите следните теми:

▪ **„Basic issues of e-government within the EU” – Е. Лозанова-Белчева.**

В презентацията бяха разглеждани основните европейски инициативи в областта на информационното общество и електронното правителство, двадесетте индикативни услуги и степените за тяхната реализация и оценка на състоянието им дефинирани от Европейската комисия. Показани бяха и данни за е-готовността (e-readiness) в различните държави за 2008 г. и бе даден пример за добри европейски практики чрез последните Европейски награди за електронно правителство (European eGovernment Awards 2007).

Тази лекция, заедно с представянето на развитието на електронното правителство в САЩ, Канада и Сингапур от Mariusz Luterek, бяха част от очертаването на една цялостна картина за идеята за електронно правителство и нейната реализация в страните от Европейския съюз и извън него.

▪ **„Issues of Public information and e-government development in Bulgaria” – Е. Лозанова-Белчева.**

Лекцията включваше основните аспекти от политиката за развитие на електронното правителство в България, преглед на нормативната уредба и ключовите стратегически документи в тази област в хронологичен план, както и анализ на текущото състояние на електронните административни услуги. Бяха показани различни примери на предлагани е-услуги чрез порталите на някои български министерства и държавни агенции и степента на готовност на тези услуги.

Темата предизвика голям интерес у колегите и постави акцент върху някои основни проблеми, които бяха дискутирани и използвани като база за сравнение в следващите лекции в рамките на лятното училище.

▪ **„Public information education within the curriculum of Sofia University” – М. Миланова.**

Представянето на учебните програми на Софийския университет имаше за цел да покаже разнообразието от дисциплини, които в различна степен акцентират върху темите за електронното правителство, публичната информация, електронните документи, информационното общество, информационната политика и др. Детайлният профил на отделните курсове и съпоставката на тематичния им обхват показва доброто ниво на нашия университет и тенденцията към предлагане на съвременни, съобразени със световните стандарти учебни програми.

С цел да провокираме интерес и ангажираност от страна на студентската аудитория поставихме задачата студентите сами да се разпределят в групи и да изработят примерни планове на учебни курсове по електронно правителство. Изпълнението на така поставената задача и крайните резултатите показаха заинтересованост и познаване на материята от страна на студентите от всички страни. Имаше предложения, които до голяма степен припокриваха учебните програми на представените в доклада курсове, както и идеи, които биха могли да обогатят съдържанието им.

Последният, **трети модул** бе свързан с дейността на студентските работни семинари.

Успоредно с провеждането на лекциите от страна на преподавателите, студентите трябваше да работят и по темите на своите семинари. Неформалната форма на комуникация бе задължителна за тях, а местата за срещи доста нетрадиционни - от кафенето на хотела до открития плувен басейн. Студентите посветиха голяма част от свободното си време за дискусии и в края на семинара показаха интересни резултати, креативно мислене, иновативни идеи и практични решения.

От българска страна бяха анонсирани два семинара, като първия отпадна („I-net: Just surfing or a place to find information”). Вторият, „*Be informed: indispensability or amusement*” (фиг. 2) работи успешно и представи в заключителния ден резултатите от проведените дискусии и постигнатите изводи.

По време на лятното училище бяха организирани и няколко мероприятия, свързани с опознаване на местните традиции, обичаи, история и култура – посещения до гр. Познан, гр. Гнезно, Археологическия музей в Бискупин и Замъка Корник.

Паралелно с учебната програма и студентските творчески работилници традиционно в рамките на семинарите се провежда и Международна преподавателска лятна среща, която обсъжда проблеми, свързани с пътищата за развитие на консорциума, с международния обмен,

ниво и пътищата на развитие на библиотечно-информационните специалности в различните университети и др. Тази година се установи, че обединението на петте университета е едно от най-старите в рамките на Европейския съюз. Наложи се изводът, че е необходимо да се търсят нови партньори и разширяване на консорциума,

както и по-широко рекламиране на положителните резултати от работата му. Дискутираха се темите и домакинствата на следващите студентски летни училища (Холандия, Германия).

Като цяло в рамките на международното студентско лятно училище обменът на опит, анализирането на актуални професионални проблеми, акцентирането и обсъждането на различни теми, представянето на нови подходи при обучението, представянето на различни

проекти бяха съществена част от съвместната работа на преподавателските екипи, която се осъществяваше активно, както по време на лекционните курсове и семинари, така и в неформална обстановка. Споделянето на опит и идеи бе един от най-положителните резултати от участието в ISSS.

Успешното сътрудничество и провеждане на семинарите, води до постигането на основните цели на събитието: обмяна на опит с партньорите, развиване на уменията за планова работа в екип и т. нар. soft skills – конкурентноспособност, комуникативност, владеење на чужди езици, посредничество, презентирание, културен обмен и пр. Участието в подобни инициативи подпомага развиването на професионалните качества на обучаващите и на обучаваните и тяхното реално прилагане в практиката, дава възможност за дискутиране нивото на използване на съвременните информационни и комуникационни технологии в процеса на обучение и общуване и изгражда нови виждания за бъдещо развитие, провокира иновативното мислене.

Публикации по темата:

Димчев, Александър и др. Библиотечно образование и коопериране / Съавт. Красимира Ангелова. // Национална научна конференция „Библиотечното сътрудничество – настояще и бъдеще”, XIII. София. 2003. – София, 2004, с. 71 – 76.

Ангелова, Красимира. XII международен студентски летен семинар „ISSS 2003” – Полша, юли 2003 г. // *Библиотека*, 2003, № 4 – 5, с. 73 – 76.

Кюранова, Невена и др. Международен студентски летен семинар Китев’2001 [„Електронна Европа – идентичност срещу глобализация. Мисията на информационния специалист”] / Съавт. Красимира Ангелова. // *Библиотека*, 2001, № 5, с. 65 – 66.

Пенчева, Виктория. Студентски летен семинар в Литва 24 юли – 1 август 2005 г. // *Бюлетин СБИР*, 2005, № 1 – 2, с. 65 – 66.

Ангелова, Красимира и др. Международни летни студентски семинари – инвестиция в образованието на младите библиотечно-информационни специалисти / Съавт. Силвия Станчева. // Национална научна конференция „С модерни библиотеки – достойно в Европа”, XIV. София. 2006 // <<http://www.lib.bg/konferencii/nk2006/prezentacii/iss.pdf> ; 19.11.2009>

Anguelova, Krassimira et al. International Students’ Summer School (ISSS) prepares LIS students for the global village / Coauth. Margriet de Vos. // *SET-Bulletin*, vol. 11, 2010, N 1, p. 9 – 14 // < http://www.ifla.org/files/set/newsletters/_SET_Bulletin2010_january_fina1.pdf ; 23.02.2010>

- Anguelova**, Krassimira et al. International Student Summer Seminars – Excellent Investment in Developing a Vision of the Educated European LIS Youth / Coauth. S. Stancheva. // BOBCATSSS 2006 Symposium „Information, Innovation, Responsibility : Information Professional in the network Society”, XIV. Tallinn. 2006. Tallinn, 2006, p. 230 – 235.
- Anguelova**, Krassimira et al. Cooperation as a Strategy for the Future of the Departments of Library and Information Sciences : On the Example of the Dept. of Library and Information Sciences at University of Sofia „St. Kl. Ohridski” / Coauth. Al. Dimchev. // International Library Conference Belgrad’ 2003. Belgrad. 2003. – Belgrade, 2004, p. 32 – 40.
- Anguelova**, Krassimira et al. New possibilities and chances for university cooperation : On the example of the Dept. of Library and information sciences at University of Sofia „St. Kliment Ohridski” // Coauth. Al. Dimchev. // Annual of the University of Warsaw, 2003, 2004, p. 78 – 86.

ГОДИШНИК НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ
КНИГА БИБЛИОТЕЧНО-ИНФОРМАЦИОННИ НАУКИ
Том 2, 2010

ANNUAIRE DE L'UNIVERSITE DE SOFIA „ST. KLIMENT OHRIDSKI“
FACULTE DE PHILOSOPHIE
LIVRE DES SCIENCES DE L'INFORMATION ET DES BIBLIOTHEQUES
Tome 2, 2010

**КНИГОЗНАНИЕ. БИБЛИОТЕКОЗНАНИЕ.
БИБЛИОГРАФИЯ.
ИСТОРИЯ НА БИБЛИОГРАФИЯТА**

**BOOK HISTORY. LIBRARY AND INFORMATION SCIENCE.
BIBLIOGRAPHY
HISTORY OF BIBLIOGRAPHY**

ГОДИШНИК НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ
КНИГА БИБЛИОТЕЧНО-ИНФОРМАЦИОННИ НАУКИ
Том 2, 2010

ANNUAIRE DE L'UNIVERSITE DE SOFIA „ST. KLIMENT OHRIDSKI“
FACULTE DE PHILOSOPHIE
LIVRE DES SCIENCES DE L'INFORMATION ET DES BIBLIOTHEQUES
Tome 2, 2010

**ТОДОР БОРОВ И РАЗВИТИЕТО НА БЪЛГАРСКАТА
КНИЖОВНА КУЛТУРА И НА БИБЛИОТЕЧНО-
ИНФОРМАЦИОННИТЕ НАУКИ В БЪЛГАРИЯ**

ТАТЯНА ЯНАКИЕВА

Tatyana Yanakieva. TODOR BOROV AND THE DEVELOPMENT OF BULGARIAN LETTERS AND LIBRARY-INFORMATION SCIENCE IN BULGARIA

Subject of this study is Todor Borov's role for the creation and practical realization of an innovatory model of bibliographic services in line with European models, as a major element of the cultural policy of Bulgaria. This model had taken shape in the first half of the 20th century under the influence of ideas prevailing among Bulgarian intelligentsia (Alexander Theodorov-Balan, Nikola Mihov, Alexander Balabanov and others), the German theoretical school of the 20s-30s, a school whose disciple Borov was, and later, the Russian bibliographical school. In a number of publications T. Borov outlined his views on book-science, bibliography, library science, and scientific information as academic disciplines. T. Borov believed in a model of values of book science as a discipline for the working on the creation of books and publishing activities, however of new, original, useful books, necessary for the public. From a theoretical point of view T. Borov considers bibliography as a specific field of research, on the border between bibliography and textology, book science, literary criticism, and history, fringe sciences, associated with the text as a sovereign information source. T. Borov created his own specific research method, based on a combination of bibliographic and textological research, a unique and clear genre in Bulgarian humanitarian sciences, which stand for „a critical-bibliographic study“.

In library practice T. Borov called for the establishment of a system of cultural institutions and provides management methods and an organization of activities corresponding to level of European theory and practice of the 20th century. He launched and carried out a large-scale project, where these institutions are planned as the support of supreme Bulgarian culture proper. Central to this project are books, T. Borov's vision is based on the concept of the use of recorded information and knowledge, through specialization and differentiation of intellectual activities, as well as the implicit manifestation of this process in cultural activities. T. Borov's greatest achievement is the creation of the Bulgarian Bibliographical Institute as a model information institution (the 40s – to the 60s) and the organization of the modern National Library (the 40s – 50s) of the 20th century.

T. Borov has also played a major role in the field of education in Library Information Science (LIS) in Bulgaria. Owing to his efforts the University of Sofia created the first specialized university chair in this field and introduced the discipline at the University. He promoted an innovative model for the training of specialists for the needs research libraries and information centers, which require overall library training as well as specialization and thus acquire professional competencies for library. T. Borov has created a flexible curriculum, guaranteeing the effective potential of universities, the convergence and integration in the curriculum for training specialists in archival studies and LIS, interdisciplinary subjects within the curriculum.

Тодор Боров оставя трайна диря както в българското висше образование, така и в българската култура през отминалия ХХ век. Той е първият организатор в България на модерни институции, свързани с книгата, създател и реализатор на един мащабен проект, в който тези институции са замислени като опори на висшата българска култура. Центърът на този проект е книгата, а неговата визия за култура се опира на идеята за оползотворяване на записаната информация и на знанията чрез специализация и диференциация на духовния труд и имплицитно проявление на този процес в културните дейности. Той е личност с ключова роля за модернизация на българските библиотеки и на библиографско-информационното обслужване по европейски образец, за създаване на модерно библиотечно-информационно образование в България.

Струва ни се, че е назряло времето делото на Тодор Боров да стане обект на по-обстойно проучване, не само за да отдадем дължимото на една ярка личност, „прекосила“ отминалия ХХ век, но и още веднъж да премислим българската традиция в нашето научно и образователно наследство в нейното съотношение към съвремието.

Каква е ролята на проф. Тодор Боров в развитието на българската книжовна политика през изминалия ХХ век?

***

За книгата

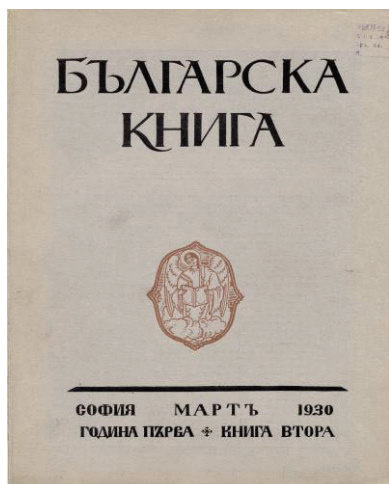
Тодор Боров извървява всички пътища, които отвеждат до книгата. Той се изявява във всички роли, свързани с нея – от журналист до редактор на периодични издания, от наблюдател на книжовния живот у нас – до библиокритик, от изследовател на социалната роля на книгата – до позицията на теоретик-книговед, за да стигне до собствена визия за книжовната политика на България.

Още в началото на 20-те години на миналия век можем да разчетем в изявите на младия публицист наченките на преход от отделни рецензии за автори и книги към по-общ книговедски поглед върху състоянието на книжовния живот в България. На страниците на в. „Развигор”¹, а по-късно – във вестник „Литературен глас”² Т. Боров поставя тревожни въпроси за книгопроизводството в страната, за съдбата на българските издателства след войните, за ниската цена на книгата, за слабия интерес на читателя към българския автор, за политиката на българските книжари, за липсата на информация за книгата.

Специализацията му в Берлинския университет, където в продължение на 3 години изучава източноевропейска история и литература, библиография и вестникознание обогатява неговите идеи за ролята на книгата като главен носител на човешката култура, компетентните мнения на специалисти като Милкау, Ивински, Шнайдер, Брентано и др. му разкриват значимата роля на библиографията в книжния сектор и пораждаат импулс за реформа в българската култура на книгоиздаването.

Т. Боров е човек на действието. В края на 20-те години той впряга цялата своя неизтощима енергия в осъществяването на едно значимо начинание – списание „Българска книга”. Това е модерното, европейското по дух книговедско списание в България, което се представя пред българската публика в 1930 г., посреща се с всеобщо одобрение от българската общественост, получава десетки положителни отзиви и у нас, и в чужбина.

Какво прави това списание различно от всички предходни опити за такъв тип издания?

Корица на сп. „Българска книга”

широк смисъл – като грижа за книгата, като библиокритика, която ще разглежда връзката между външната и вътрешната страна на книгата, между книгата и историята на книгата. „Българска книга” си поставя за задача да задоволи както научно-библиографските интереси на публиката, така и практически да съдейства за развитието на българското книгоиздаване и книгоразпространение като чрез библиографията създава ред около книгите и обзиримост на писменото слово.

Амбицията на Т. Боров е да превърне „Българска книга” в ръководен орган на българското книгознание, който да съдейства за създаване на професионални сдружения на издатели и книжари, да убеди българската общественост в необходимостта от библиографски институт, от специално подготвени кадри за работа на книжното поле, от създаване и възпитание на българския читател. Проектът „Българска книга”, макар и да няма продължителен живот, очертава насоките на една нова културна политика по европейски образец, опираща се на библиокритиката.

През 30-те и 40-те години в анализите си на книжовните явления Тодор Боров се придържа към популярната в първата половина на ХХ в. идея за „*neue Sachlichkeit*” – предметност навсякъде и във всичко. Като библиокритик, който вмениява на библиографията ролята на „сито за книгите”, което трябва да отсее ценната книга от незначителната, той счита за важна своя задача да наложи тази тема в българската култура. Така се появяват статиите – „Живата българска книга” (1931), „Най-популярната българска книга” (1937), а няколко десетилетия по-

Отговорът трябва да търсим в неговата нова концепция. Тя е изградена върху дихотомични ядра: библиография – критика; книгоиздаване – реклама; териториалност – екстериториалност на информацията; преходност – ценност на книгата. Те са ясно изразени в програмната статия на списанието – „Българска книга” и българската книга”³³. Главната негова цел, както сам Т. Боров заявява, е „да служи и проправя пътя на значителната българска книга”, да служи и за нуждите на книготърговията, и за рекламиране на българската книга в чужбина.

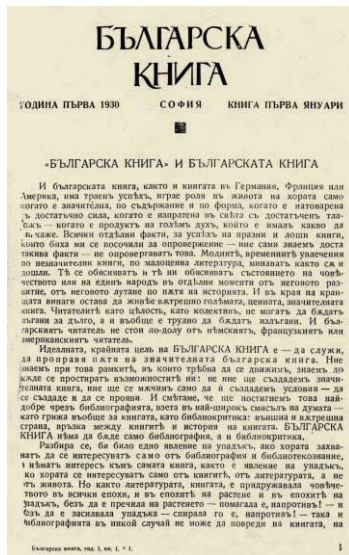
Средството за осъществяването на тази цел е библиографията, разбираана в най-

късно – „Книги и ... книги. Няколко неспазени мисли върху българската книга” (1965), „По пътя на вечните книги” (1980).

Като се опира на мненията на литературни критици и историци, писатели и поети, философи и учени от цял свят – Платон, Аристотел, Хораций, Боало, Гьоте, Шопенхауер, Енгел, Бюфон, Лонгин, Брандес, д-р К. Кръстев и др., Т. Боров търси опори за обективна оценка на трайното в българската литература. На критичен анализ е подложен инструментариумът, с който борави библиокритикът – доколко е обективна оценката, базирана на многото издания на една книга; на продадените копия от едно заглавие; на търсенето и четенето на книги в обществените библиотеки; на образователната система, която „канонизира” определени творци и творби, ограничавайки свободата на читателя да избира; на настойчивостта, с която епигоните „натрапват” на общественото мнение автори и произведения; на литературната мода и на променливите литературни вкусове във времето; на случайността, която дава шанс на едни творби да оцелеят, а други, може би много по-значителни – загиват; на стила и силата на поетическото внушение; на обществено значимите идеи на книги, марки и без ярка художественост, но които са повлияли на големи маси от хора.

В анализа на Т. Боров са изтъкнати ограниченията на всеки един от тези методи, без да се абсолютизира нито един от тях. За Т. Боров всяка оценка трябва да почива на система от критерии, които да отразяват външни и вътрешни фактори и диалектичното взаимодействие между идеи – книги – публика.

В края на своя дълъг творчески път в статията „По пътя на вечните книги” той интерпретира разпространеното мнение за „окончателна ревизия на времето”, от която се очаква да отсее ценното от малоценното в книжнината, като отговор на въпроса „Какво търсим?” – „книги, оказали някога въздействия върху българския читател, ако и да са изместени след това; или книги *живи*, които и днес се четат?; книги за днешния и утрешен български читател или книги, които да ни представят пред света?; за кой читател – литературно образование или за хората, които рядко посягат към книгата?; книги, укрепващи националното съзнание на българина, или произведения, будещи

Програмна статия на сп. „Българска книга”

революционен устрем (особено у младежта); или пък книги, които ни отварят очите за света, вдъхват ни някаква доза мъдрост?; книги или произведения?; книги, които съществуват, или книги, които ще съставим сега – сборници, антологии, христоматии”⁴?

Неговият личен избор за трайното в българската литература го насочва към старата българска литература, но представена от отлични познавачи с текстове на съвременен български език, към трудовете на Никола Михов и на писанията на чужденци за България, които ще дадат възможност „да се погледнем с чужди очи”, към автобиографични разкази на български дейци като „човешки документи”, разкриващи душевността на българина”. Заключениеето му, плод на дълголетен размисъл по темата, и на житейска мъдрост, придобита в дългия негов живот, преживян с книги и за книгите, е, че „изобщо като цялост, като колектив, взети във времето, читателите не се лъжат”.

Методологически историкът на българската книга, според Т. Боров, може да постигне предметност, точност и конкретност в изследването на книжовните явления само ако се опре на библиографията – на статистическите показатели, които тя може да му осигури. Студията „Българската книга” (1935 г.) е образцов пример за приложение на тази методология като основа за извеждане и интерпретация на тенденции в историческото развитие на книгата и мястото ѝ в културните процеси. Анализът му се опира на данни, почерпени от ретроспективната и текуща библиография на България, за: *количество* на книгите; *темпове* на книгоиздаване по години; *географско разпространение* на българското печатно и книгоиздателско дело; *брой книги* на глава от населението; *обем на книгата*; *цена* и начин на формирането ѝ; *тираж*; *художествено оформление*; *съотношение между оригинални и преводни книги*; *книги на чужди езици* в България; разпределение на книгите по *съдържание*; *вложен капитал* в книгопроизводството и ролята му в стопанството на страната. Всеки един от тези статистически параметри е подложен на критична оценка. Така например, според статистическите показатели за книгоосигуреност на глава от населението, България през 30-те години на миналия век е на второ място в Европа. Т. Боров доказва, че статистическата картина е изкривена поради различия в изходните данни. Той е привлечен от връзката между книгата и читателя в различни исторически времена – неразделна и силна в епохата на Възраждането, слаба и без значимо обществено въздействие в следосвобожденската епоха. Като изследовател той се стреми да изведе метода на библиокритиката в духа на социологията на знанието, да интерпретира фактите. Затова е толкова убедителен в заключението си (или присъда?): „Всеки народ има такава

книга, каквато заслужава – с достойнствата и недостатъците си книгата е отражение на неговия живот”.

Много от въпросите, които Т. Боров още тогава поставя, кореспондират с полемики и дискусии от нашето време – за литературния канон, за новия прочит на автори и творби, за интерпретативната естетика, за историята като съвкупност от лични истории, за библиометрията като изследователски метод, опрян на статистическата библиография.

В своята прощална лекция „И книгознанието е наука” Т. Боров оглежда обекта на книгознанието – „това многообразно проявление на човешко творчество, което ние за удобство сме нарекли накратко *книга*”. Без да пропусне да отбележи, че изследвания и проучвания на този удивителен феномен се явяват още в древността и Средновековието, Т. Боров е убеден, че за непресекащ поток от литература по книгознание може да се говори едва в епохата на печатната книга.

В анализа си за предмета на тази наука, Т. Боров съзира стремеж към непрекъснато разширяване. Този стремеж, отбелязан и от Г. Шнайдер, фиксиран и в енциклопедичните определения от средата на XX в., на практика налага термина „книгознание” като означение на „целокупното знание за книгата” и измества по-ранното – „библиография в широк смисъл”. Бихме казали, че онова, което в 30-те години на миналия век Т. Боров означаваше като „библиокритика”, във втората половина на XX в. влиза вече в обсега на книгознанието.

Приема ли Т. Боров тази терминологична метаморфоза? Като изтъква, че „книгознание” е сборно означение на всички отрасли, свързани с историята и съвременното книгоиздаване и обхваща системата от проблеми, Т. Боров заявява: „Но ако оставим засега на съседите тяхното – на библиотекари и библиографи, на полиграфисти, психолози, педагози, социолози, икономисти и т.н. – и потърсим ядката на нашата наука, ще я видим несъмнено преди всичко в задачата: да проучи и изясни феномена *книга*, в неговите исторически и съвременни аспекти, днес значи на първо място – да обхване с научни средства производството на книги, т.е. книгоиздателското дело. И тук именно би трябвало, струва ми се, да се осъществява връзката между наука и практика: книгознанието следва да извършва проучвания, за да бъде полезно на практиката, на книгоиздаването, а не като самоцел”⁵.

След един обширен преглед на литературата по книгознание, на неговите теоретици и техните изследвания, на неговите печатни органи и институции, Т. Боров развива своите възгледи за валидността на обекта на науката в задаващата се епоха на новите информационни и комуникационни технологии с вътрешното убеждение, че книгата, не само не губи, но засилва своето интелектуално значение. Според него

най-разпространеният модел на книговедски изследвания, насочени към веригата издателство–печатница–книжарница–библиотека–читател, е в известен смисъл ограничен. В концепцията на Т. Боров на книгознанието се вменияват оценъчни функции, настоява за въвеждане на критериални методики – т.е. той се връща към идеите за библио-окритика. Според него „най-парливият от многообразните въпроси, който следва да си постави комплексната наука книгознание днес е, струва ми се: няма всичката тая маса от напечатана хартия е нужна, оправдан ли е тоя все засилващ се книжен потоп?“⁶.

Т. Боров е последователен в създаването и в отстояването на един ценностно ориентиран модел на книгознанието като наука за книго-създаването и книгоиздаването, но само на истински нови, оригинални, полезни, нужни книги.

За библиографията като наука

Очертават се две основни направления в дейността на Т. Боров в тази област. Първото е свързано с интерпретацията на библиографията като знаниева система, която ни отвежда в полето на текстуалния анализ. При знаниевата (когнитографската) трактовка на библиографията за основен обект на библиографията се приема текста (в широкия смисъл на това понятие) – без текст няма обект на изследване и съответно на библиографиране. Второто направление е свързано с организацията на библиографията като система за достъп до записана информация. Тези две направления, макар и да очертават различни перспективи за изследвания и изява, са свързани помежду си.

В теоретичен план на първо място се откроява осмислянето на библиографията като специфично поле на научноизследователска дейност и създаване на изследователска методология, изградена на нейна основа. Досега на този въпрос не е обръщано достатъчно внимание при изследванията за Т. Боров. Внимателният анализ за формирането на неговата научна методология ни отвежда към библиографията на текстове⁷. Именно библиографията на текстове ражда убеждението му, че библиография и текстология са методологически свързани. Тя се вмести в неговата теоретическа концепция за „библиография в широк смисъл“, концепция, която е в синхрон с доминиращата в западната теоретична литература в края на XIX и началото на XX век представа за библиографията. Тази връзка се изтъква и от неговия син Цв. Тодоров, който разказва пред френската журналистка Катрин Портвен: „... в Германия и впоследствие в България баща ми бе станал истински специалист по библиотечно

дело: написал е няколко книги в тази област. Бе извънредно ерудиран човек, страстен почитател на книгите, влюбен в Чехов, изчел беше и осемте тома с неговата кореспонденция. Той бе също и издател на български писатели класици, но в англосаксонския смисъл на думата, специалист по оформянето на текста⁸.

Работата му на този терен започва още по времето, когато следва славянска филология в Софийския университет. Насърчават го неговите преподаватели – професорите Михаил Арнаудов, Стефан Младенов, Боян Пенев, Ив. Д. Шишманов и Ал. Балабанов. Проф. М. Арнаудов му възлага първата научна задача – да подготви библиография на трудовете на проф. Иван Д. Шишманов⁹. Тази първа задача потапя Т. Боров в морето на библиографската евристика и му разкрива нейните възможности като

основен инструмент за търсене на информация. С проф. Стефан Младенов и с проф. Б. Пенев го свързва работата му върху езика на Пенчо Славейковата „Кървава песен“ – сравнително изследване на прижизненото (от 1911 г.) и на посмъртното издание на поемата (от 1919 г.)¹⁰, в което проличава отношението на младия Т. Боров към текстологичните проучвания като средство за изследване на творческия процес у писателя. Голямата школа за оползотворяване на връзките между библиография и текстология за Т. Боров е работата му във вестник „Развигор“. Привлечен за литературен сътрудник (а впоследствие и за съредактор) във вестника от Ал. Балабанов, той се насочва по примера на своите учители към темата за рецепцията на чужди автори у нас. Интерес за него представляват публикуваните преводи на големи световни писатели на български език, както и отзивите за тяхното творчество в българския печат. В „Развигор“ в началото на 20-те години се появяват няколко негови библиографски прегледа за проникването на Верлен, Достоевски, Байрон, Петъофи, Гьоте¹¹ в България.

Пак на основата на библиографски издирвания са изградени и първите негови значими проучвания за Елин Пелин – „Книжовната дейност на Елин Пелин. Критико-библиографски преглед“¹² и „Елин

Вестник „Развигор“, в който Т. Боров е уредник, 1922 г..

Пелин в нашата литература. Общи впечатления”¹³. Първото от тези изследвания има за цел да издири и представи началото на творческия път на Елин Пелин – от първата му печатна работа през 1894 г. в списанието за ученици „Извор” (Русе) до 1904 г., когато завършва първият етап от неговото творчество. Силното присъствие на библиографа в това оригинално по жанр изследване личи във внимателното издирване на текстовете, излезли изпод перото на Елин Пелин и пръснати по страниците на периодичния печат до 1904 г., в тяхното точно описание. Установено е авторството на ред Елин Пелинови творби, подписани с различни имена и псевдоними, представена е вярна картина на ранното творчество на писателя в публикация, която и днес не е изгубила извороведската си стойност за българската литературна история. Библиографското издирване е проведено в трудни условия – описанието на оригинални български и преводни художествени произведения от периодичния печат по онова време не е уредено, а за периода до 1900 г. изобщо не съществува. Извършена е една полезна работа, която има голямо значение за едно бъдещо издание на Елин Пелин. И не е случаен фактът, че през 1938–1942 г. именно под редакцията на Т. Боров излизат първите „Съчинения” в пет тома на големия български творец. Втората работа представя оценка за интереса на българската критика към творчеството на писателя. И в нея критикът и библиографът вървят ръка за ръка. Библиографската точност и скрупулوزност се допълват от ярко изразена оценка за стойността и значението на критическите размишления върху Елин Пелин. Като определя по-голямата част от тях като незадоволителни (с изключение на няколко статии на проф. Балабанов), Т. Боров заключава: „Елин Пелин е всепризнат белетрист, без да има критици, които непрекъснато да привличат вниманието на публиката към него. Читателите сами го налагат на критиците”.

Все в посока на библиографски издирвания на текстове, свързани с подготовката на персонална библиография и чрез нея – изграждане на творчески портрет, представя забележителното изследване на Т. Боров за Александър Балабанов¹⁴. Т. Боров има съзнанието, че създава станалата вече традиционна в юбилейните сборници персонална библиография по повод на едно честване. Но близките му връзки с Балабанов, оригиналната и щедро надарена артистична личност на юбиляра тласкат библиографа да излезе от строгите рамки на хронологично подредените библиографски описания и да търси и създаде нова форма – симбиоза между библиография и историко-критическо изследване. За да припомни известни само на малцина близки приятели обстоятелства, при които е възникнала някоя Балабанова творба, за да одобри

някоя от неговите културни изяви, да разкаже за литературните му пристрастия и вражди, литературният съратник, свидетелят, приятелят Т. Боров апострофира непрекъснато библиографа Т. Боров. Широкият жанров диапазон на Балабановото творчество – от фейлетоните, стиховете до научните изследвания, пръснати в стотици български и чужди издания, в дълготрайни и в случайни столични и провинциални вестници и списания, в сборници, календари и паметни листове, театрални програми и реклами, поставя на изпитание евристичните способности на библиографа.

Убеден, че литературната дейност на Балабанов трудно се поддава на библиографско фиксиране, защото тя е не само в печатаните му работи, а в цялостното въздействие на неговата личност върху нашия културен живот – в подкрепата му на важни инициативи и реформи в областта на културата и науката, във възпитанието на младата българска интелигенция в Софийския университет, в просветната му дейност на широката българска общественост чрез многобройните му сказки из цяла България, Т. Боров стига до извода, че формата, същността на литературното творчество налага избора на средства и способности за библиографското му отразяване. Т. Боров търси начин да представи адекватно на значението им някои Балабанови трудове, превърнали се в събитие в българския културен живот – неговия превод на „Фауст“, статията му „Списания и писатели“ и много други. Това пресяване на библиографски факти, интерес към литературните полемики и литературните лагери, свързани със съдбата на Балабанов, очертават определени тенденции в метода на Боров – да вниква дълбоко в съдържанието на текстовете, зад фактологично точните библиографски описания да търси сложната и конфликтна личност на твореца, да запази за потомството живо изображение на литературните нрави – и в крайна сметка да не превръща литературоведската библиография в сучно счетоводство.

В творческия път на Т. Боров цикълът на библиографско-текстологичното изследване започва с библиографиране на авторски текстове и се затваря с подготовка и издаване на събрани или избрани съчинения. Четиридесет години след появата на „Литературната дейност на Ал. Балабанов“ – през 1973–1978 г., Т. Боров представя на българските читатели двутомник с избрани студии, статии, рецензии и спомени на Ал. Балабанов, а през 1979 г. събира „разхвърляните“ му автобиографични бележки в една неиздадена приживе повест „И аз на тоя свят“. Ако при Елин Пелин и Александър Балабанов Т. Боров върви от библиографско-текстологично изследване към подготовка на техните събрани и избрани съчинения, то при автори като Ботев и

Смирненски редакторската работа върху текста на писателите довежда до библиографско изследване. Типична в това отношение е библиографията, поместена в изданието на съчиненията на Хр. Смирненски, направено съвместно от Т. Боров и Т. Измирлиев през 1932–1933 г. Библиографската работа по издирване на „първопечатите“ на Хр. Смирненски, търсенето на последния прижизнен текст на една творба, изразяващ окончателната воля на поета, довеждат до създаването на една скрита библиография на текстове, която потъва, вгражда се в тритомника на Хр. Смирненски, присъства в „снет“, „подчинен“ вид в отделните томове. Нуждата от по-широка библиографска информация налага включване на самостоятелни библиографски указатели към отделните томове. В първия е приложен показалец на произведенията на Хр. Смирненски в хронологичен ред според датата на първото им публикуване. В третия том е включен библиографски списък на всички издадени, но невяклучени в тома прозаически творби на Смирненски. Желанието да се даде възможност на читателя да надзърне в творческата лаборатория на поета налага грижлива работа по бележките към отделните томове. И тук библиографията играе важна роля. Сочат се библиографски данни за първата публикация на всяка творба, подписът на автора, възпроизвеждат се текстови промени за творби, които имат повече прижизнени издания, отбелязва се поводът за възникването им. Извършена е значителна изследователска работа за установяване атрибуцията на десетки текстове, подписани от Хр. Смирненски с многобройни псевдоними и пръснати из нашия хумористичен печат. Конкретната документално-текстологична работа, която Т. Боров извършва като редактор на Хр. Смирненски, Елин Пелин, Хр. Ботев и др., го навежда на ценни идеи за ролята и задачите на библиографията в структурата на събраните съчинения, за мястото ѝ във вариантния апарат, за да се подобрят неговите справочни качества, да се осигурят необходимите за изследователите пълнота, сигурност и удобство при ползването им. Обобщенията на резултатите от редакторската работа, направени в „Издания на Хр. Смирненски“¹⁵ и „За изданията и текста на Ботевите песни“¹⁶ са не само принос в теорията и методиката на редактирането, но имат важно методологическо значение за персоналната библиография на български писатели¹⁷ като средство да развие в система едно литературно творчество и да изясни мотиви, причини и последствия от една или друга творба на учения и писателя.

Т. Боров създава свой специфичен изследователски метод, основаващ се на съчетание между библиографско и текстологично проучване, и на уникален и разпознаваем жанр в българската

Акад. Петър Динеков, Блага Димитрова и Елисавета Багряна на гости на проф. Т. Боров в Бояна, май 1970 г.

хуманитаристика. Този жанр той означава като „критико-библиографски очерк”, „критико-библиографски обзор”, „критико-библиографски преглед”, „критико-библиографско изследване”. Като ярки проявления на този жанр ще посочим още „Гогол в България”¹⁸, „Чехов в България”¹⁹, „Руската литература на 18 век в България през епохата на Възраждането”²⁰, Маяковски на български”²¹ и др.

Имаме всички основания да твърдим – с тези свои изследвания Т. Боров дава плът на идеята си за „библиокритика”. Той създава модел за „критико-библиографско изследване”, чиято функция е – да се създаде надеждна основа за критично изучаване на всички извори при ясно осъзнаване на факта, че този жанр не изчерпва всички възможни аспекти на проучване: „За нас бе ясно от самото начало, – казва той в студията „Чехов и България” – че и най-пълното събиране на данните за преводите на Чехов на български, за публикувани статии върху него, на постановки на негови пиеси на българската сцена и пр., няма да изчерпи, няма да даде пълна картина на влиянието, което Чехов е оказал върху българина, с което е подпомогнал прогресивното развитие на нашия народ. Но тия данни са все пак сигурна основа за всякакви по-нататъшни изследвания”.

Тодор Боров разгръща „знаниевия“ модел на библиографията като наука на границата между библиография – текстология, книгознание, литературна критика и история, свързани с текста като суверенен информационен обект²² и очертава насоки за бъдеща работа на този терен на ученици и последователи.

***

За библиографията като информационна система Теория, организация и управление

Второто направление в библиографската дейност на Т. Боров е свързано с усилията на част от българската интелигенция за изграждане на нова културна и научна политика в България, която да включва модерна информационна система и развити информационни институции и дейности в страната.

Още в началото на 20-те години гласът на младия Т. Боров се чува ясно в обществените обсъждания по тази тема. В една ранна статия от 1921 г., поместена в „Развигор“ и озаглавена „Нашата библиография“²³, той подлага на критична оценка състоянието на текущата и ретроспективна национална библиография на книги – текущата излиза с големи закъснения, т.е. не изпълнява основното си предназначение, а ретроспективната се нуждае от ново издание на Балановия „Книгопис за 100 години“, което да включва всички „добавки и оправки“ и заключава: „Опити много – библиография няма. Нямаме я навярно, защото не ни трябва, защото още не ѝ знаем облагите...“. Той поставя остро въпроса за необходимостта от аналитична разработка на периодичния печат за нуждите на българската наука. В статията „Една необходима библиография“²⁴ Т. Боров оглежда направеното до този момент от Стоян Мързев, Алберт Гечев, Христо Герчев, Димитър Консулов, Стилиян Чилингиров и посочва пречките за реализацията на подобен проект – липсата на пълна колекция от периодиката в българските библиотеки, разпокъсаните усилия на учени и библиографи – всички приноси в тази област са главно по отделни отрасли на знанието. Най-значимата инициатива за библиографиране на поместените в периодиката статии, предприета от Ст. Чилингиров, не намира финансова подкрепа от българските власти. В „Библиография на С. Чилингиров“²⁵ Т. Боров представя подготвени в ръкопис забележителен негов труд*. Той

---

* Указателят обхваща статии в периодичния печат, публикувани през периода 1844–1910 г. и според Т. Боров съдържа над 200 000 заглавия, разпределени хронологично-азбучно в 4 дяла (1844–1880; 1880–1890; 1890–1900; 1900–1910).

високо оценява текстологичната работа на съставителя – отбелязани са не само авторски статии, но и такива, подписани с псевдоними, инициали, акроними, включени са също и интервюта, кратки съобщения за изнесени сказки – и настоява библиографията да бъде отпечатана, въпреки големите разходи, необходими за това начинание.

В началото на 20-те години на XX век Т. Боров е един от малкото, които поставят и теоретични въпроси, свързани с библиографията. Заслужава да отбележим статията му „Излишни библиографии” (1923 г.)²⁶ – един ранен опит в българската теоретична литература за оценка на библиографията като организирана система за информация в областта на науката и културата. Като основни критерии за оценка на тази система той посочва – *пълнота, точност и системност*. Пълнотата на едно библиографско проучване е условие, без което „виждаш само това, което е отбелязано, а не можеш да знаеш липсите”; точността изисква прецизност при изработката – „всяка точка и запетая, всяка цифра, буква и знакче имат при библиографското отбелязване значение, но само когато са на своите определени места”, а системността означава логично и удобно групиране на описанията, препратки между записи на свързани смислово текстове, стройна и добре обмислена класификация.

Ако сравним казаното в „Нашата библиография” с развитите в статията „Излишни библиографии” становища, ще установим промяна във възгледите на Т. Боров – истинското библиографско изследване изисква не само „труд и постоянство”, а още: литературна честност, познаване на литературата, която се библиографира, съобразителност при систематизирането, „и още нещо, без което всички тези качества остават отделни неспоени елементи – природна склонност, с оглед на която стария Н. А. Рубакин създаде нова научна дисциплина „Библиографическая психология”. Сиреч, известна специална дарба, от каквата има нужда и при всяка друга област на науката и изкуството”²⁷. Тези думи показват, че Т. Боров е добре осведомен – следи новостите в библиографската теория, познава и приема положително изследванията на Н. А. Рубакин в областта на библиографската психология от началото на 20-те години, и то още преди да е излязла известната и високо оценена монография на Рубакин „Психология читателя и книги” (1929 г.). За Т. Боров в науката библиография изискванията към библиографа са същите, както във всяка друга наука – склонността към подобни занимания да се основава на интелект и природно влечение.

Критично е отношението му към списание „Книгописец” като орган на създадения през 1918 г. от група български интелектуалци

Български библиографски институт. Според Т. Боров това списание, въпреки заявените високи претенции, не задоволява изискванията на читателската публика нито по отношение бързината на информацията, нито по отношение подбора и систематизацията на представените заглавия: „Преди две-три години, например, излизаше в София едно месечно списание „Книгописец”, орган на „Българския библиографски институт”(?!). На осем месеца излизаше по една книжка, та всичко за две години се събраха три свезки по 32 страници. И поне като се бавеше толкова, да излизаше от него нещо свястно! – Въпреки, че за редактор бе обявен А. Теодоров-Балан, и за „постоянни сътрудници” почти всички наши стари и изпитани библиографи – С. Аргиров, д-р Н. Михов, Н. Начов, С. Чилингиров и др. – цялото списание бе оставено, доколкото знам, на ръцете на една студентка, която от библиография смисляше толкова, колкото и от бетон-армэ ... Поразително нехайство! Навярно и самият редакционен комитет ще е мислил, че стига само „труд и постоянство” – пък ако ще би и на някой невежа – за да се постигне всичко в тази област. А списанието излизаше само за смях на малцината странични читатели, които знаеха за неговото съществуване”²⁸. Сравнявайки българския „Книгописец” с библиографски списания като „Das Deutsche Buch” и „Русская книга”, той констатира пълната несъстоятелност на българските опити за създаване на модерна библиографска информация.

Можем да кажем, че в тези ранни идеи на Тодор Боров виждаме успешно защитен възглед за библиографията като научна дейност, ясно формулирани критерии за оценка на библиографското проучване, изтъкване на съществени елементи от методиката на библиографската работа. Предложена е програма за действие, която включва преиздаване на Балановия „Книгопис за сто години” заедно с поправките и добавките към него, цялостна аналитична разработка на периодичния печат – първоначално на възрожденската периодика, а впоследствие – подготовка на десетилетни показалци само на подписани статии от следосвобожденския печат, систематизирани по автор и предмет.

Макар ранните идеи на Т. Боров за организация на библиографската информация в България да са свързани с формулираните от Ал. Теодоров-Балан цели и задачи на Библиографския институт, трябва да се оцени критиката му към практическата работа на тази мъртвородена институция от позициите на водещи теоретични концепции в Европа през 20-те години, която показва творческия потенциал на младия Тодор Боров.

*

Съществена роля за формиране на негова собствена програма за реорганизация на библиографията като информационна система в областта на културата и науката изиграва специализацията му в Берлинския университет. Немската школа в библиотекознанието и библиографията е водеща в Европа през 20-те години на миналия век. През 1924–1927 г. Т. Боров слуша лекциите на изтъкнати немски

специалисти със световен авторитет – Георг Шнайдер, Йорис Форстиус, Фриц Милкау и разширява научната основа, върху която по-нататък се развива неговата теоретико-приложна дейност. В Германия той може да оцени възможностите, които предоставят на изследователя и читателя образцово уредените библиотеки, каквито са немските библиотеки. Тази специализация го въвежда и в перспективите за изграждане на модерна информационна система за библиографска информация, основаваща се на международно сътрудничество.

Т. Боров в кабинета си на главен библиотекар в новата модерна сграда на библиотеката към Българска земеделска и кооперативна банка.

Библиографските инициативите на редица международни организации през първата половина на XX в. – Международния библиографски институт, Обществото на народите (Лига на нациите), Института за интелектуално сътрудничество, Международната федерация на библиотечните асоциации, организираните световни конгреси* и оценката на тези организации за библиографията като важен фактор в международното интелектуално сътрудничество – изграждат у Т. Боров нова оптика към проблемите, свързани с книгата и библиогра-

---

* Международна конференция по библиография, организирана от МБИ в Брюксел през 1910 г., библиотекарските конгреси, организирани от ИФЛА през 1930 г. в Италия (Рим, Флоренция и Венеция) и през 1935 г. в Испания (Мадрид и Барселона)

фията, насочена към създаване на необходимите институции, професионален печат, кадри и образование.

След завръщането си в България* в ред свои публикации през 30-те и 40-те години Т. Боров информира българската публика за изданията на международните организации, ползва поместените в тях изследвания, статистически данни. Без да изброявам всички, ще посоча тук статията му за второто издание на „Index bibliographicus”²⁹, световния регистър на библиографски списания от всички области на науката, излизащо от името на Интернационалното бюро при Организацията за интелектуално сътрудничество**, подготвено от Марсел Годе, директор на Швейцарската държавна библиотека, и Йорис Форстиус от Пруската държавна библиотека. Първото издание на този международен справочник, подготвено от същия екип, е същевременно и първата библиографска публикация на Обществото на народите.

За Т. Боров идеята за международно сътрудничество се превръща в централна за модернизацията на информационната политика в България по европейски образец. Тя изисква преустройство и нов начин за организация в дейността на културните институции, свързани с книгата, библиотеките и библиографията. За това свидетелстват и цитираните от него думи на Йорис Форстиус, публикувани на страниците на водещото библиотечно списание „Zentralblatt für Bibliothekswesen” (Jg. 47, Hft. 3, 1930, p. 133): „Изработването както и при първото издание на Index-а е преди всичко работа на националните библиотеки на отделните страни, които с това поемат отговорността за своята страна, особено за пропуските. Че сътрудничеството за една такава библиографска работа лежи в рамките на задачите, поставени от държавните библиотеки, едва ли може да се оспори от някого. Би било тясно, ограничено гледище, ако централните библиотеки смятат задачата си за изпълнена с това, че събират литературната продукция на своята страна и я запазват за използване и от най-далечните поколе-

---

* Т. Боров се завръща в България през 1927 г. Интерниран е за 18 месеца в Лом поради съпричастността му към септемврийските събития от 1923–1924 г., когато заедно с А. Страшимиров, Й. Хербст и Хр. Ясенов редактира „Бюлетин” на Общия помощен комитет за пострадалите от Септемврийските събития и поради критичните му оценки за политическия живот в България в опозиционно настроеното списание „Нарстуд” (Берлин), орган на Съюза на българското студентство в чужбина. През 1929 г. със съдействието на проф. Ал. Балабанов и други приятели се завръща в София. Тук Т. Боров започва своята професионална реализация в българските библиотеки – първоначално в Университетската библиотека в София (1929–1931), а после в библиотеката на Българската земеделска и кооперативна банка (1931–1944), чиято модерна сграда е създадена по проект, подготвен от самия него и арх. Иван Вълчанов.

** Т. Боров го нарича „Институт за духовно сътрудничество”.

ния. Не, те имат и по отношение на живущата генерация да изпълняват още и други задължения, те трябва истински да работят, навсякъде, дето им се представи случай за разпространение на знание и познание. Те трябва чрез уреждане на справочни места и книгообменни бюра, чрез улесняване на книгообмена и там, дето е нужно, чрез поемане на общи библиографски задачи да се покажат като истински библиотечни централи на своята страна; и най-после – да сътрудничат на всички интернационални библиотечни предприятия тъй, че да представят достойно страната си и да подпомагат общата работа. Нека на призоваваните към сътрудничество на новото библиографско предприятие библиотеки и други институции не липсва духа на истинския идеализъм, готовност и преданост към работата”³⁰.

Тази статия, както и редица други като „Българската литература в чуждите енциклопедии”³¹, „Научни трудове на българи в преценка на чужденци”³², „България пред чужденците”³³, „Slavische Rundschau за България”³⁴, „Българска книга” пред чужденците”³⁵ и други очертават още една нова насока в библиографската програма на Т. Боров – системна информация, насочена към чужденците. Дефицитът на такава информация той усеща особено силно в странство – погледът отвън към България показва сериозни слабости в информационната политика на българската държава. В много международни справочници, европейски списания и вестници липсват сведения за България, за нейния културен и научен живот. Избраната от страната ни стратегия – издаване на списания на чужди езици в България като „Bulgarian British Review”, „La revue bulgare” и др., на антологии и отделни книги, преведени на чужди езици, макар и да допринасят за утвърждаването на културните връзки със света, не са достатъчни – те достигат до много тесен кръг чужденци и, както той се изразява – „подбират нещата, които искаме да покажем според нашата българска мярка”.

За Т. Боров необходимостта от библиографско информиране на чужденците намира опори в делото на акад. Никола Михов – убедително доказателство за широките възможности за изследователска работа, опряна на библиографски проучвания и оползотворяваща постиженията на библиографията в западните страни. В списание „Българска книга” Т. Боров помества своята първа оценка за монументалното библиографско дело на Н. Михов – рецензията за труда „Bulgarien und Bulgaren im Urteil des Auslandes. 2. Werke in deutscher Sprache” (1929)³⁶ като част от широко замисления и блестящо изпълнен свод „България и българите според чужденците”, високо ценен от специалистите в чужбина, но недооценен от българската наука.

Пренос на идеи, свързани с оползотворяването на модерни европейски виждания за изграждане на интернационална информационна система в областта на науката, съзираме в статията „Науките в България днес“³⁷ – един ранен опит в нашата библиотековедска литература да се постави въпроса за ползата от библиографска информация в науката, за структурите и методите на информационното осигуряване. Използван е модерният за времето си метод на анкетирането. Подбрани са петнадесет български учени-експерти в различни области на знанието. В анкетата са поставени въпроси, които трябва да посочат от една страна – какво е достигнатото ниво на съответната наука в България (основни трудове, проблеми, които са разрешени и които се разработват, предстоящи задачи, печатни органи) – а от друга – какво е състоянието на информационната инфраструктура (спомагателни и специални помощни научни институти, какво е направено и какво се прави за по-широкото разпространение и популяризиране на научните постижения).

Формата, в която анкетираните представят своите отговори, е кратък обзор в обем 4–5 страници. „Ние бяхме въодушевени – казва авторът – от съзнанието за важността на тая наша анкета, която ще накара да се осъзнае поотделно състоянието на всяка наука и ще представи в обща и подробна, и конкретна картина резултатите от усилията на българската научна мисъл от няколко десетилетия насам, ще определи условията и задачите на науките в България, ще изтъкне българският дял в общата сграда на световната наука“³⁸.

Идеите на Т. Боров, разгърнати в „Българска книга“, вестник „Мир“, „Литературен глас“, „Българска мисъл“, „Отец Паисий“, „Училищен преглед“, са основа на една формираща се програма, която извежда организацията на библиографската информация от националния дебат и показва амбиция за участие в модерните информационни процеси от първата половина на ХХ век. Тази програма очертава нови перспективи на информационната дейност, апелира за широк излаз на международната сцена както на българската литература, така и на българската журналистика и библиография. Тя е насочена към създаване на модерна културна политика. Опорите на тази политика той вижда в нормативната ѝ уредба, в нейните институции, в управлението и организацията им, в състоянието на човешките ресурси, ангажирани в културните процеси.

На първо място ще разгледаме отношението на Т. Боров към библиотечното законодателство – основа за развитие на библиотеките като най-масова културна институция в България. Още през 1922 г. в една ранна статия в сп. „Пролом“³⁹ той изразява своето отношение към

„Закон за учредяване на достъпни народни библиотеки” и към приетия в същата година „Закон за депозиране на печатни и литографни произведения в народните библиотеки” от 1920 г. и оценява като стъпка в правилна посока увеличеният брой на депозитни екземпляри и на депозитни библиотеки, поемане на контрола върху депозита от Народната библиотека, наваксване на пропуските в издаването на текущите библиографски бюлетини*.

Едно десетилетие по-късно в статията „Българската библиография и Народната библиотека. 1. Библиографическият бюлетин”⁴⁰ Т. Боров отново насочва общественото внимание към правното устройство на депозита като важна част от националната културна политика. Той припомня историята на това законодателство и интерпретира смисъла му – да се документира българската културна дейност, да се създаде архив на българската книга в Народната библиотека, да се съхрани книжовната българска памет, да се осигури в нужната степен комплектуването на библиотеките с българска литература, да се осигури текущата информация за новата българска книга чрез „Български книгопис”. Към традиционните аргументи Т. Боров прибавя и нов – „Български книгопис” е най-сигурният инструмент за запознаване на чужденците с българската книга – получава се в 250 чуждестранни библиотеки и научни институти и е най-разпространеното наше издание зад граница. Пренебрежението на властите** към този закон и подценяването му като фактор в българската културна политика той счита за изостаналост и малокултурие.

Каква е интерпретацията на Т. Боров за институционалното понятие за култура?

За Т. Боров институциите „на висшата култура” са музеи, библиотеки, академии, университети, театри и научни институти. Той настоява за създаване на специализирани културни институции, свързани с книгата, които да предложат на обществото нов тип културно-информационно обслужване, което да конкурира традиционни практики и да разшири спектъра от дейности в този сектор. Традиционните български институции – читалищата са видени не само през погледа на историка, който оценява историческата им роля като културно-просветни средища. В рецензия за книгата на Ст. Чилингиров „Български читалища преди Освобождението”⁴¹ Т. Боров заключава: „Днешният път на читалищата не е във възвръщането към възрожденс-

---

* Има предвид издаването на спрелите по време на войната текущи библиографски бюлетини за годините 1910–1920.

** Българската държава спира кредита за печатането на „Български книгопис” през 1933/34 г.

кия корен, а в търсене и формулиране на нови задачи, съзвучни с новите задачи на българската просвета и култура⁴².

Идеята за активно участие на книгоиздателствата в създаването на оперативна информация за новата българска книга в условията на слабата библиографска дейност в България, защитена в статията му „Книжарски каталози“⁴³, също е насочена към преосмисляне на традиционни практики и настоява за сътрудничество между книгоиздателствата за създаването на нов културен продукт – общ книжарски каталог, за да се избегне дублирането, да се реализира икономия на средства, да се постигне бързина, ефективност и пълнота на информацията. Високият образец е дейността на Съюза на немските книжари, създали образцова информация за книгите на немския книжен пазар.

В институционалната структура на българската култура Т. Боров вижда необходимост от самостоятелен Български държавен архив. В статията „За българските архиви“⁴⁴ той заявява: „...никой български министър на просветата не намери и до днес време и воля, знание и възможност да създаде Български държавен архив, да създаде паметта на новата държава, тоя институт за „концентриране на държавната мисъл“ (Muesebeck), след създаването само на който държавата ще встъпи в пътя на своя съзнателен живот“⁴⁵. И тук традиционната практика – наличие на архивен отдел в Народната библиотека „без точно определени граници и компетенции и без елементарни условия за развитие и за опазване на събраното в него“ – е противопоставено на културни практики в други европейски страни.

В статията „Съвременни задачи на българските библиотеки“⁴⁶ Т. Боров не само изтъква ролята им като най-масов културен институт, но навлиза по-дълбоко в организацията и управлението им. Той набелязва пътища, по които може да се увеличи книжовният им имот: съгласуване на комплектуването между големите наши библиотеки, за да се избегне дублиране на закупената литература; увеличаване на чуждата литература чрез книгообмен с чуждестранни библиотеки, основаващ се на размяна на собствени издания на библиотеките, на българската научна литература, на дублетни екземпляри. За партньори в книгообмена препоръчва големите библиотеки в Съветска Русия, в славянските страни, в европейските държави, където има славянски отдели, а за посредник при замяната – антикварни книжарски фирми, които събират списъци на предлаганите дубликати и организират информацията за тях. В тази статия за първи път у нас се поставя въпроса за управление на депозита като източник за комплектуване на големите библиотеки (например нужен ли е пълен депозит за всички тях), за баланса на интереси между библиотеките от една страна и издателите и

печатарите от друга, за отделяне на „мъртвата литература” от активния фонд на библиотеката и изнасянето му в специализирано хранилище, и др. под. Това са идеи, които и днес стоят в основата на съвременната организация и управление на библиотеките.

*

Безспорно в комплекса от институции, които се свързват с паметта на нацията – библиотеки, архиви, музеи, Т. Боров акцентира най-силно върху Народната библиотека. За Т. Боров добре уредените национални библиотеки са първостепенни културни институти, най-трайните хранилища на паметта на една нация и опори за развитие на науката ѝ. Той споделя една науковедска концепция от първата половина на ХХ в., развита от големия немски изследовател и организатор на науката Оскар фон Милер – в надпреварата и конкуренцията на народите ще се наложи онази страна, която разполага с най-добрите институции за изследване и наука⁴⁷.

Два са основните проблема, които Т. Боров настойчиво поставя на обсъждане в нашия печат – промяна във функциите и задачите на Народната библиотека и нуждата от модерна сграда като опора за осъществяване им.

Първият системен проблем, който той извежда, е необходимостта от разширяване на функциите на националната библиотека. В поредица от статии „Българската библиография и Народната библиотека. 2. Само бюлетинът ли?”⁴⁸, „Българската библиография и Народната библиотека. 3. Български библиографски институт”⁴⁹, „Основната българска библиография”⁵⁰ Т. Боров подлага на критика библиографската програма на Народната библиотека, която се ограничава само до текущата библиография. Той настоява във функциите да се впишат по-широки информационни задачи. На традиционната практика на нашата Народната библиотека той противопоставя визията на международните институции за националните библиотеки, която акцентира и върху активното им участие в една бъдеща система за библиографска информация без езикови и териториални ограничения. Тодор Боров настоява за промяна в нормативната уредба („Държавата и библиотеки-те”⁵¹), която да отрази тази нова тенденция и препоръчва на Висшия учебен съвет през 1933 г. при изработване на нов Закон за народната просвета да се регламентира създаването или на нова информационна институция – Български библиографски институт, или към Народната библиотека да се създаде специална научна длъжност, за да се подготви създаването на такъв институт.

Вторият проблем засяга сградата на Народната библиотека. Т. Боров твърде рано осъзнава нуждата от модерна сграда като условие за развитие и нормално функциониране на библиотеката. Още през 1922 г. той пише: „Един културен институт, който – добре подреден и воден може да ни постави на висотата на западните народи, е оставен едва ли не на произвола на съдбата! Ще продължи ли много това убийствено отношение към нашите първи достояния?“⁵². Многобройни са неговите публикации по тази тема през 30-те и 40-те години. Голяма част от тях са представени в „Книги. Библиотеки. Библиография“* в цикъл, озаглавен „Сграда за Народната библиотека“⁵³, в който е разказана „дългата печална история“ на квартирните неволи. За Т. Боров една специално построена сграда на Народната библиотека трябва да бъде не просто красиво модерно здание, а дом на библиотеката, който ще осигури възможност да разгърне своята дейност като научен и изследователски институт и ще има символно значение – „за дълги години ще бъде паметник на равнището на българската култура в новата българска държава“⁵⁴.

В бурното обществено обсъждане на конкурсния проект за сграда на Народната библиотека Т. Боров защитава библиотековедска позиция. Според него основополагащи идеи на подобен проект трябва да бъдат:

- сградата да осигурява безпрепятствено изпълнение на основните функции на една националната библиотека;
- да отразява визията за нейното бъдещо разрастване;
- проектирането да се извършва съвместно с библиотечен специалист.

Той критикува както библиотечните параметри в заданието (например съотношението между настоящия книжовен фонд на библиотеката и перспективите за нарастването му, функционалните връзки между помещенията за публиката и служебните помещения), така и конкретни технически параметри (размери на помещенията, разстояние между лавиците в депото и др.). Критиката му се основава на значими чуждестранни изследвания по библиотечна архитектура⁵⁵ и на неговите лични впечатления от модерни чужди библиотечни сгра-

---

* „Книги. Библиотеки. Библиография“ има две издания – (1. изд. 1941; 2. изд. 1947). Цикълът е представен и в двете издания и включва: Накратко разказана дълга печална история; Народна библиотека ли?; Конкурсът за Народна библиотека; Хроника на бъдещия културен историк.

ди*. Позоваванията на европейски и американски авторитети като Ф. Милкау, Г. Лей, П. Ладевиц, Ч. Соул и др. не са просто демонстрация на ерудиция, а преди всичко стремеж да се изведат ръководни принципи. Т. Боров защитава идеята за изработване на един подробен „алгоритъм“ на взаимовръзките между трите компонента на модерната библиотека – книгата, библиотекарят и публиката, които архитектът да превъплъти в своите планове.

*

Неспособността на Народната библиотека да развие модерна система за библиографска информация, отговаряща на европейските стандарти, убеждава Т. Боров, че е нужна самостоятелна информационна институция. Благодарение на неговите настойчиви усилия през 30-те и 40-те години идеята за *Български библиографски институт* отново влиза в дневния ред на българското общество.

За каузата, традиционно подкрепяна от многозаслужилите библиографи Ал. Теодоров-Балан и Никола Михов, са спечелени през 30-те години и нови застъпници – дейци, свързали своята професионална кариера с Народната библиотека като Божан Ангелов, Райчо Райчев, изявени учени, писатели, журналисти като Симеон Радев, акад. Петко Стайнов, проф. Д. Бъров, проф. Т. Владигеров, Богомил Нонев, Стефан Станчев, Г. Караславов, Иван Сестримски и др. Инициативата е подкрепена и от министър-председателя проф. Богдан Филев и от главния секретар на Министерството на просветата проф. Борис Йодов.

В началото на 1941 със Закон се учредява автономно научно учреждение – Български библиографски институт под върховния надзор на Министерството на просветата, управлявано от петчленен комитет**.

---

* През 1938 г. посещава Швейцария и Германия и се запознава с дейността на образцовите библиотеки в Цюрих, Берн, с библиотеката на ООН в Жанева и с Баварската кралска библиотека в Мюнхен като делегат на Комитета по строителните работи към БЗК банка, която възнамерява да строи специална сграда за библиотеката. През 1940 г. участва в проектирането и съвместно с архитект Иван Вълчанов. Библиотеката е обзаведена с модерни мебели и библиотечна техника и е една образцова ведомствена библиотека.

** В комитета участват с по един представител Българската академия на науките (научия секретар на БАН Иван Пеев Плачков), Софийския университет (проф. Ал. Балабанов), Народната библиотека (Елин Пелин), Съюза на книгоиздателите и книжарите (неговия председател Христо Хаджиев) и Тодор Боров.

Програмният документ, наречен от Т. Боров беседа пред приятели, и озаглавен „Защо ни е нужен Български библиографски институт?“⁵⁶, дефинира целите на тази информационна институция: „Да избавим днешния човек от излишно четене, да освободим отчасти времето му и така да направим една крачка напред към мисленето със собствена глава: достигнатото от другите да се установява леко, за да гради по-

Акад. Никола Михов със свои приятели в бирхалето на ресторант „България”.
Т. Боров е първият отляво.

нататък всеки това, което той лично има да направи; да улесним, да поощрим съгласуваната, колективната работа, в допълнение към индивидуалната – и с това да услужим на едно характерно направление на днешното време: стремеж към синтеза; да можем да впрегнем в нашата кола усилията и на миналите поколения – нашите сили ще се увеличат стократно; ако можем да допринесем малко, за да ни разбират по-правилно в чужбина и за да разбираме по-правилно ние чужденците, т.е. за международно духовно единение, за изглаждане противоречията между народите; и когато работим дребното, еднообразното, незабележимото в нашия Български библиографски институт, ние ще имаме съзнание, че служим на една голяма цел, на която заслужава човек да посвети живота си”.

Основните задачи на Института са:

- регулярно издаване на текущата национална библиография;

- изработване на ретроспективни репертоари за българската книжнина;
- централизирана каталожна обработка на книгите;
- подготовка на сводни каталози на чуждестранните книги и периодични издания, за да се избегне скъпо струващото дублиране и да се изгради национална политика в комплектуването;
- организиране на национално и международно книгозаемане;
- международен книгообмен;
- създаване на библиографско-информационна служба за устни и писмени справки;
- организиране на курсове за подготовка на библиотечни и библиографски специалисти.

*

Можем да заключим. В навечерието на Втората световна война Т. Боров се изявява като културен политик, който защитава идеята за модернизация на културните институти в България. Определяйки се като *независим наблюдател* на българския културен живот през 30-те и 40-те години на миналия век, Т. Боров се вглежда в слабостите му и изживява неуредиците му според собствения негов израз „почти като лична обида”. Неговата позиция на наблюдател „*отвън*” му дава възможност да идентифицира поведението на носителите на културата, да извърши „дисекция” на съществуващите културни образци и да посочи нови, към които се стреми да привлече все повече представители на културата. В този смисъл можем да го определим като носител на културна промяна.

Т. Боров създава разгърната и детайлизирана програма за реорганизация на културните институции, свързани с книгата, които да предложат на обществото нов тип културно-информационно обслужване. Център на тази програма е модернизацията на библиотечното дело в България и създаване на библиотеки, обърнати към публиката и нейните потребности. Т. Боров излага принципи и методи за управление и организация на дейността им на нивото на европейската теория и практика от XX век.

Като културен политик, оценяващ стратегическото значение на една добре изградена информационна система за развитието на съвременната наука, той предлага реорганизация на библиографската дейност и библиографското обслужване. Най-пълно тази негова позиция е защитена в монографията „Пътя към книгите” (1942) – труд за научното знание и организацията на научния живот в модерния свят.

Именно тук той развива една науковедски ориентирана информационна стратегия. Нейната главна цел – преход от национална към интернационална организация на научния живот, изисква разделение на труда в процеса на научното изследване. Ученият трябва да бъде подпомогнат от отлично подготвени библиографи, които могат да използват библиографията като инструмент за търсене на информация и като метод за систематизиране на знанията.

На тази водеща идея отговаря и структурата на книгата. Т. Боров разглежда на първо място най-важните институции за информация и документация, организиращи знанието и осигуряващи достъп до него, разкрива методите и способите за организация на информацията – правила за библиографско описание, съставяне, поддържане и използване на каталозите, библиотечните класификации като инструмент за ориентация в документалния свят, изтъква евристичната роля на основните справочни и библиографски трудове и на края изяснява ролята на метасистемата, наречена „библиография на библиографията” като вход в света на информацията.

В труда на Т. Боров „Пътят книгите. Увод в библиографията” е представен теоретичният модел на информационното обслужване. Концентриран израз на идеите за модернизация и създаване на нови информационни институции предлага документа „Защо ни е нужен Български библиографски институт” (1941 г.), в който е разгърнат един мащабен стратегически проект за реорганизация и дълготрайно въздействие върху българската култура.

Цялостна реализация на своя културен проект Т. Боров успява да осъществи в десетилетието след 1944 г. Тогава в страната се създава благоприятна обстановка за развитието на библиотеките и библиографията. Новото народнодемократично правителство оценява широката социална функция на библиотеките като най-масова културна институция и възможностите им да събират и разпространяват социалистическа литература в страната. В годините на утвърждаване на нов обществен строй, ползвайки се от съветския опит, на библиографията е отредена ролята на инструмент за пропаганда и налагане на комунистическата идеология в България. В търсенето на личност, която може да осъществи управлението и организацията на този процес, вниманието на властите се насочва към Тодор Боров. Той е идеалният кандидат за този пост – личност с леви убеждения*, ярко обществено присъствие, практически опит и отлична професионална подготовка. В интервюто си с журналистката Катрин Портвен синът му

---

* Темата за идейните убеждения на Т. Боров изисква отделно самостоятелно разглеждане.

Цветан Тодоров определя този избор така: „След идването на новия режим на власт баща ми стана директор на Народната библиотека, доста важен пост, за който подхождаше идеално, защото бе едновременно и компетентен, и с леви убеждения”⁵⁷. Тогава Т. Боров е назначен едновременно за директор на Народната библиотека в София и на Българския библиографски институт*. Сякаш погалан от съдбата, Т. Боров за един кратък период от своя живот се превръща в точния човек, попаднал на точното място в точното време, за да реализира един от най-мащабните и с дълготрайно значение културни проекти в България.

В тежките следвоенни години, в съсипеаната от бомбардировките София, в труден преход към нов тип обществени отношения, при безпаричие, само в продължение на едно десетилетие Т. Боров успява да осъществи всичко, за което се е борил. И когато препрочитаме спомените му „Как бе завършена Народната библиотека”⁵⁸, не можем да определим дейността му от онова време по друг начин, освен като културен подвиг. Тези спомени разкриват какво може да направи един човек с изключителна енергия и огромен ентузиазъм, когато следва призиванието си. В борбата с бюрокрацията и спънките от всякакво естество, Тодор Боров успява да запази новото здание от посегателства, да отстои предназначението му, да запази строителните материали за нуждите на библиотеката като в борбата си използва

Т. Боров на посещение в Белград, 1947 г.

всички възможни средства – подкрепа на приятели и съмишленици, личните си връзки в политическите и културни среди, професионалните си знания, журналистическата си дарба. Организира мощно лоби в печата, в Народното събрание, излиза на протестни демонстрации заедно със студентите от Университета в защита на библиотеката. И постига невъзможното. Успява да дострои недовършената сграда на

---

* Т. Боров е избран за директор на ББИ през 1943 г. и остава на този пост до 1963 г., когато Институтът е включен в състава на Народната библиотека. За директор на Народната библиотека е назначен на 1 дек. 1944 г. и остава на този пост до 15 април 1949 г.

библиотеката, създава от купчината книги, натрупани в подземията на Съдебната палата, модерна европейска библиотека. Организира Библиографския институт като съвременно информационно учреждение, което поема всички отговорности и всички предизвикателства за създаването на библиографската информация в страната.

В периода 1944–1949 г., когато Т. Боров оглавява двете най-важни институции в областта на библиотечното дело – Народната библиотека и Българския библиографски институт (ББИ), започва реализацията на широко замисления библиотечен проект. Т. Боров следва предварително изградения план за действие, набелязан от него още преди Втората световна война.

Най-важна е законодателната основа, съответстваща на новите промени в страната. Само шест месеца след избора на Т. Боров за директор на Института, е подготвен и е приет нов закон за задължителния депозит (май 1945 г.). Законът е повлиян от съветския опит. Т. Боров изяснява насоките на търсената промяна както с преодоляване на стари слабости (намаляване на срока за депозиране, задължителни технически изисквания, минимални книгописни данни, увеличение на глобите), така и с необходимостта от промяна във функциите на законодателството: „Броят на депозитните екземпляри се увеличи на 20 – по съветски образец, и при предстоящото одържавяване на книгоиздателското дело в България депозирането трябва да служи занапред не само за целите на регистрацията, но и като извор за комплектуване на редица по-големи библиотеки и институти”⁵⁹.

Законът подобрява постъплението на текущата книжовна продукция в националното хранилище и създава предпоставки за реформи в текущата национална библиография. Навременното ѝ излизане е една от първите успешно осъществени задачи – още през април 1945 г. се отпечатва тримесечният бюлетин „Български книгопис”, посрещнат добре от българската и чуждестранна публика*. От 1949 г. той вече е месечно издание. Последователно се урежда текущата регистрацията на другите видове издания – периодика, библиографски издания и библиотековедски публикации, служебни издания и дребни публикации (отразявани от 1950 г. в специален отдел към „Български книгопис”). Едновременно върви и попълването на наследените от предвоенния период липси в регистрационната национална библио-

---

* Появяват се многобройни отзиви в печата, тиражът му от 1500 екземпляра, значително по-голям от предвоенния период, се изчерпва бързо, заявки за закупуването му постъпват от СССР, Публичната библиотека в Ню Йорк, от библиотеки във Франция, Швейцария, Швеция, Виена и т.н.

графия. Започва и работата по създаване на така необходимите за изследователска работа репертоари на българската книжнина – на възрожденския печат, на книгите от следосвобожденския период (1878–1944 г.), на периодиката за един век (1844–1944 г.). В основните картотеки са натрупани около 100 000 библиографски описания на книги и 9 000 – на периодични издания. Именно през тези първи пет години (1945–1949 г.) двете институции под ръководството на Т. Боров успяват да постигнат това, което в целия предходен период не е направено – текущата национална библиография „стана това, което трябваше да бъде по замисъла на своя създател – стана текущ информатор, а не само закъснял регистратор.”⁶⁰

Т. Боров е първият ръководител, въвел екипното начало като основен подход в осъществяването на важни библиотечни проекти. В двете институции се създават програмни колективи, които трябва да създадат методическа основа за изпълнението им. Разработват се конкретни организационни практики и подходи, които включват: проучване на чуждия опит, анализ на българската практика, избор на модел, подготовка на проект, обсъждане, апробация в реални условия.

Така се подготвя първата инструкция за библиографско описание на книги „Правила за описание на книги в народните библиотеки” (1947). В програмния колектив са привлечени изтъкнати специалисти – видният български библиограф акад. Н. Михов, сътрудници на Института (Б. Божинова-Троянова, Д. Ганчева), на Народната библиотека (Л. Грекова, Ст. Станчев, Л. Албанска), представители на големите провинциални библиотеки и библиотеки към правителствени учреждения. Както свидетелства Т. Боров в предговора⁶¹ към „Правилата”, проучен е внимателно чуждият опит, анализирана е българската практика, избран е модел за работа, подготвен е проект, обсъден на няколко последователни съвещания, апробиран е в отдела за обработка на Народната библиотека, за да се види как действа в реални условия и едва след това „Правилата” са приети като библиотечна инструкция. Това е решителна крачка в методиката на библиографската работа, акт, с който страната ни се приобщава към международните усилия за сближаване на правилата за библиографско описание в национален и международен мащаб.

Подобна е и стратегията за формиране на екип за репертоара на периодичния печат, който да е в състояние да изпълни поставените задачи. В предговора към репертоара Т. Боров заявява: „...една пълна ретроспективна библиография на българския периодичен печат ще

бъде, смятаме, не само основа за историята на самия периодичен печат, не само надежден преглед на този неизбежен и почти неизчерпаем извор на литература върху най-разнообразни въпроси – исторически, литературни, стопански, обществени и т.н., но същевременно една *със своеобразните средства на библиографията* направена равносметка на културното развитие на българския народ и на България в течение на стогодишен период, равносметка, която разкрива поразително убедително и конкретно редица особености на икономическия, обществено-политическия и културния живот на страната в течение на тия занимателни сто години⁶². Изхождайки от тези задачи, в екипа за реализация на проекта са включени сътрудници от многобройни културни институции – 14 сътрудници от Българския библиографски институт, акад. Н. Михов, преподаватели от Софийския университет (проф. Ал. Бурмов), историци на българската журналистика (Г. Боршуков, Вл. Топенчаров), представители на Съюза на журналистите, на Народната библиотека, на Дирекцията на печата и др. Димитър Иванчев като ръководител на изпълнителния екип разработва теорията и методиката на репертоара. За нуждите на репертоара са проучени библиографски, литературни и архивни извори, каталози и сбирки на част от софийските и на най-важните провинциални библиотеки, на специализирани библиотеки, включително и частни сбирки. И в осъществяването на тази мащабна задача Т. Боров се придържа към научно обоснован модел за методика в работата на програмния колектив – проучване на чуждия опит; на българските предходници; уточняване на териториалните, езикови и етнически характеристики на обектите, подлежащи на библиографиране, структурата на изданието. Създаден е алгоритъм на работния процес, проведени са широки обсъждания, извършена е прецизна редакция на ръкописа преди постъпването му в издателството за печат.

Същото можем да отбележим и по отношение на репертоара на книгата. Особеното в този случай е разделянето на програмния колектив след отстраняването на Т. Боров от директорския пост на Народната библиотека. Работата по аналитичния репертоар на възрожденската книга се поема от Народната библиотека под ръководството на изявения книговед и библиограф Маньо Стоянов, а работата по репертоара на следосвобожденската книга (1844–1944 г.) продължава в ББИ, където след 1950 г. се уточнява окончателно инструкцията за библиографско установяване и описване на материала, на няколко пъти

основните съставители – Цветана Желева-Йончева и Мария Въжарова преработват и редактират картотеката под ръководството на Т. Боров. Към 1964 г. картотеката може да се счита за завършена, но отпечатването се забавя с цели 15 години* поради поредната реорганизация на информационните институции, която довежда до присъединяването на Българския библиографски институт към Народната библиотека и отстраняването на Т. Боров като негов ръководител. И макар личното му огорчение от този акт да е голямо, днес никой не може да отрече, че именно тези програмни екипи и методът им на работа имат изключителни заслуги за развитието на библиотеките, библиографията и научната информация в България. Именно тези две десетилетия след 1944 г. извеждат българското библиотечно дело на европейско ниво. Безспорният лидер в този процес, както свидетелстват редица съвременници⁶³, човекът който създава и реализира програмата за преустройството на библиотечното дело в България, който вдъхновява и обединява членовете на тези екипи, е Т. Боров.

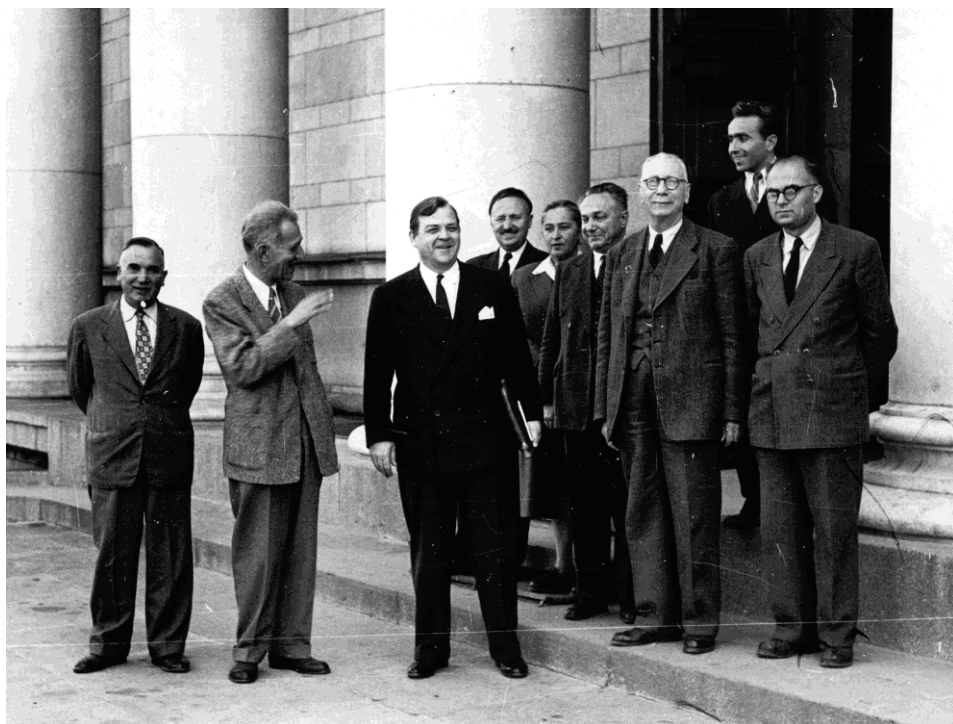
Като личност с висока организационна култура, Т. Боров осъзнава, че реализацията на такъв мащабен и сложен проект като изграждане на съвременна библиотечно-информационна система изисква продължителни усилия и създаване на качествен екип. За сътрудници в Народната библиотека и в Библиографския институт той привлича най-добрите кадри, които са налични в България през този период. Една част от тях имат библиотечна специализация, получена в чужбина, други идват в резултат от политическата чистка в Университета и дипломатическите среди. Това са хора с широка култура, научни познания и отлична езикова подготовка – качества необходими за работа на информационното поле. За да се осигури приток на кадри в Българския библиографски институт се организират курсове за висшисти, желаещи да придобият библиотечна квалификация.

За мащабите на дейността на ББИ свидетелства най-добре студията на Т. Боров „Български библиографски институт : 1941–1963 : Кратка история на едно българско начинание“⁶⁴. Няма да изброявам всички дейности на Института и приносите му в българската култура – те са отлично представено в споменатата по-горе студия.

---

* Български книги : 1878–1944. Т. 1–6. – София, 1978–1984; Т. 7, който съдържа допълнения и поправки на записите от предишните токове, се отпечатва едва в 1995 г. От показалците към изданието са отпечатани Т. 8 : Ч. 1 (1997) и Ч. 2 (2000) и Т. 9. (2006).

Тук ще кажа само, че от една изостанала в информационно отношение страна, България в средата на ХХ в. създава система на националната си библиография, която покрива най-високите критерии, заявени в предложенията от ЮНЕСКО „идеален модел” на националната библиография. Тя се нарежда сред онези европейски страни, които са представили в ретроспективни библиографски репертоари своите основни видове печатни издания и са осъществили преход от ретроспективна към текуща библиографска информация. ББИ прави първите крачки за стандартизиране на библиографското описание на нацио-

Посещение на Лутер Еванс, генерален секретар на ЮНЕСКО, в София, 1956 г.

нално ниво, дейност, която се препоръчва и от международните институции. Институтът участва в международното сътрудничество в областта на библиографията. Активират се контактите със СССР и страните от социалистическия лагер. Поддържат се връзки с международни правителствени организации, най-вече с ЮНЕСКО. Българският библиографски институт участва в международния репертоар на

преводите „Index translationum”, издаван от ЮНЕСКО, с финансовата подкрепа на тази организация се подготвя ретроспективния репертоар „Библиография на българската библиография”, ББИ подкрепя участието на България в големия международен проект „Изток – Запад” на ЮНЕСКО, сътрудничи на други чуждестранни организации като представя българския материал в „Historical periodicals” (САЩ, Калифорния), в международния репертоар на библиографски и справочни ресурси, съставен от L. N. Malclès „Les sources du travail bibliographique” и др. ББИ поддържа информационни и книгообменни връзки с 320 кореспонденти в чужбина – институти, библиотеки, редакции, славянски семинари и отделни научни работници в 43 страни.

Като директор на Българския библиографски институт Т. Боров има особени заслуги за установяване на контакти със съветски библиотеки и специалисти, някои от които стават искрени приятели на България и подпомагат дейността на Института. Макар че е възпитаник на немската библиотековедска школа, Т. Боров винаги е следил и руската теория и практика. В годините на утвърждаващо се тоталитарно общество в България той се стреми Българският библиографски институт да покрие модела на Всесъюзната книжна палата като гаранция и отпор срещу упреците за аполитичност и „недопустими идеологически концесии” в неговата дейност. И не случайно закриването на института е посрещнато с недоумение и дълбоко разочарование от такива видни представители на руското библиотечно и библиографско дело като чл. кор. на АН СССР П. Н. Берков, Д. Д. Иванов и др. През 50-те години важна задача на ББИ е пропагандирането на съветския опит и на съветската библиотечно-библиографската теория. На тази тема е посветен вторият том от „Годишника” на Института, както и редица публикации в следващите му томове. В библиографските указатели от текущата национална библиография започва да се прилага класификационната схема на Всесъюзната книжна палата. Най-силно е руското влияние по отношение на препоръчителната библиография, чиято цел е пропагандата на марксистко-ленинската идеология и подпомагане на социалистическото строителство. Институтът подготвя цяла поредица от препоръчителни библиографски указатели, голяма част от които са редактирани от Т. Боров. Съвместно с Фундаменталната библиотека за обществени науки в Москва се

подготвя и отпечатва историческата библиография „Народная Республика България“.

Цялата тази библиографска активност обаче често е под прицела на идеологическата критика. Безспорната компетентност на Т. Боров, изключителната му активност в преустройството на културата в страната и в създаването на наистина модерни и действащи институции в областта на библиотечното дело и библиографията, не се оценява еднозначно от политическата власт. Както вече бе споменато, през 1949 г. е отстранен от поста директор на Народната библиотека. Като директор на ББИ също е остро критикуван за контакти с капита-

Акад. Д. С. Лихачовр съпругата му, Блага Димитрова и Йордан Василев на гости на проф. Т. Боров в Бояна

листически държави, за кадровата си политика. По този повод сина му Цветан Тодоров заявява: „По ключовия въпрос с кадрите баща ми не спазваше много „партийната линия“. Неговите началници чакаха удобна възможност да го отстранят“⁶⁵. На остра критика е подложен първият том от „Годишника“ на ББИ. Статията на Т. Боров „Библиотечна наука“ заедно с материали на други автори в „Годишника“ е определена от партийната критика като „анахронична“, „лъхаша на

мухъл”, съдържаща „недопустими политически и идеологически концесии”.

Т. Боров е викан на партийни събрания, карат го да си прави самокритика, за което свидетелства краткото негово встъпление към втория том от „Годишника”, изключват го от Партията. Коментирайки защо Комунистическата партия се освобождава от хората на някогашната левица, Цветан Тодоров обяснява: „[те] бяха живели и учили в Европа, наистина бяха станали компетентни в професията си. Те вече бяха неподходящи, защото властта имаше нужда само от послушници, които да дължат всичко на Партията, а не на техните усилия. Те бяха прекалено самостоятелни, мислеха, че могат да преценяват сами, за тях вече нямаше място”⁶⁶. Онова, за което Т. Боров наистина съжالياва, не са намалелите негови възможности за личностна реализация, а преди всичко невъзможността да довърши проекта си за реформа на библиотеките, проект, който той бе превърнал в своя житейска и професионална мисия. Това можем да разчетем в негови публикации⁶⁷ и в спомените на неговите близки.

За подготовката на библиотечно-информационни специалисти Създаване и трансформации на модела за висше библиотечно- информационно образование

Единственото място, от което Т. Боров не е отстранен поради късогледа и недобронамерена политика на държавни чиновници, е Катедрата по библиотекознание и библиография (впоследствие катедра по библиотекознание и научна информация) в Софийския университет, чийто създател е той.

На полето на професионалното библиотечно образование Т. Боров стъпва през 1942 г., когато е избран за частен хоноруван доцент по библиография във висшите търговски училища във Варна и Свищов. Като директор на ББИ прави практически стъпки за подготовка на библиотекари с висше образование чрез курсове за преквалификация, организирани през 1948 и 1949 г. Той е създател на една добре обмислена програма, която включва библиотечни дисциплини, книгознание и архивистика. Лекциите се водят от Т. Боров по библиотекознание и библиография, от Маньо Стоянов – по книгознание, от Иван Дуйчев – по архивистика и др. Започва превеждане и отпечатване на важни научно-изследователски публикации в областта на библиотекознанието и библиографията, главно руски, но и от западни страни,

включително публикации, засягащи проблемите на специализираното библиотечно образование*.

Трайното обвързване на Т. Боров с преподавателска дейност е свързано със Софийския университет, където е избран първоначално за частен хоноруван доцент (1943), за хоноруван и после за редовен професор (1947, 1952), и за ръководител на Катедрата по библиотекознание, библиография и научна информация (1953–1969).

Темата за професионалната подготовка на библиотекари привлича неговото внимание още във времето между двете световни войни. През този период той поставя пред българското общество няколко важни въпроса, свързани с подготовката на специалисти за библиотеките.

Първият въпрос засяга статуса на самата наука „библиотекознание“, въпрос, по който се дебатира в научните среди. В 30-те години Т. Боров се включва в международна дискусия по повод появата на книгата на Фриц Милкау „Наръчник по библиотекознание“ (1931) за мястото на библиотечната наука в системата на научното знание. Той подлага на критичен коментар⁶⁸ съществуващите в световната теоретична литература възгледи по въпроса дали библиотекознанието е самостоятелна наука и защитава правото му на съществуване сред научните дисциплини. В подкрепа на своята теза той търси аргументи в различни научни и библиотечни класификации и доказва необходимостта от изследвания по библиотекознание както за развитието на самата професия, така и за добрата съвременна организация на науката, образованието и културата. Крайният му извод е, че и в България са намерили условията библиотекознанието да се впише сред научните и образователни специалности, а библиотекарството – законодателно да бъде признато за самостоятелна професия. По повод опитите да се създаде българска професионална библиотечна организация⁶⁹ през 1937 г. Т. Боров отново ясно артикулира болните въпроси на библиотекарството в страната – липса на държавна политика за развитие на библиотечното дело, липса на професионално образование, крайно недостатъчни библиотекарски длъжности, назначения без да се взема под внимание образователния ценз.

---

* Преведена и отпечатана е книгата на К. Р. Симон „История на библиографията в чужбина“ (1950), сборника със статии „Библиографията на СССР и страните с народна демокрация“ (1954). Прежедат се и американски автори. В статията си „Библиотечна наука“ Т. Боров се позовава на непубликуван доклад на Д. Ганчева, изнесен в ББИ на 1 авг. 1947 г., на тема „Библиотекарската професия в Америка и подготовката за нея“ и на също непубликувания неин превод на част от книгата на Джоузеф Л. Хуилър „Напредък и проблеми на библиотекарското образование „(Ню Йорк, 1946 г.).“

Вторият въпрос, който поставя, е въпросът за същността, смисъла на библиотечната професия. Привлича го темата за историческите трансформации в публичния образ на библиотекаря от античността до модерните времена – от учения-ерудит, през книголюба-пазител на книжните съкровища, до библиотекаря, организатор на знанието и водач на читателя в света на информацията. Това е тема на неговата встъпителна лекция в Софийския университет „От библиотекаря на Шпицвег до съвременния библиотекар“⁷⁰. Т. Боров се стреми да изгради психологическия тип на библиотекаря – личност, която е в състояние да внася ред в хаотичното многообразие на научния живот и да работи по-скоро за другите, а не за себе си и заявява: „...само извършеното в библиотеката и чрез библиотеката дава образ на културната дейност на един библиотекар днес“⁷¹.

Третият въпрос засяга професионалните компетентности на съвременния библиотекар. Т. Боров настоява въпросът за компетентностите да се разглежда в зависимост от функциите, които съответните библиотеки изпълняват в обществото и от специфичните читателски потребности на публиката. Именно въпросът за компетентностите е свързан с реформата в библиотечното образование, която той започва през 40-те години, и която се отличава от визията за библиотечно образование на Ст. Аргиров през 20-те и 30-те години на миналия век.

Преподаването на библиотечни дисциплини той свързва с две различни образователни задачи в системата на висшето образование.

Първата е свързана с необходимостта всеки студент в Университета да може да се ориентира самостоятелно в информационните ресурси, свързани с избраната от него научна специалност. За първи път в България Т. Боров въвежда по подобие на европейските висши учебни заведения курс за информационно оgramотвяване, за да се подготвят студентите като читатели на библиотеката и като потребители на библиотечно-библиографска информация. Този курс се нарича „Увод в използването на библиотеките“.

Втората задача е свързана със специализираното обучение на библиотекари. Това обучение трябва да вземе под внимание разликите във функциите и задачите на публичните и научните библиотеки – оттук и изводът, че професионалните компетентности, които трябва да се усвояват в процеса на обучение, са различни и предполагат разработването на два различни учебни плана.

На 12 септември 1949 г. при откриването на курса за библиотекари-висшисти към Българския библиографски институт Тодор Боров предлага новата формула за специализирана библиотекарска подготовка – създаване на самостоятелна специалност и Катедра по библио-

течна наука към Историко-филологическия факултет на Софийския университет, а за нуждите на „народните и масови“ библиотеки според тогавашната терминология – Държавен полувисш библиотечарски институт (ДБИ). Предприетата в страната образователна реформа се оказва благоприятна за решаването на въпроса с библиотечното образование. Първо се създава ДБИ (1950 г.), а две години по-късно – самостоятелна специалност и Катедра в Софийския университет⁷² в структурата на Философско-историческия факултет, чийто пръв ръководител е проф. Тодор Боров. Това е първата официално утвърдена институция на висшето библиотечно образование в България, а библиотекознанието и библиографията се вписват сред университетските специалности.

В практическата реализация на модела на специализирано библиотечно образование Т. Боров търси отговор на следните въпроси:

- Каква е чуждата практика в областта на библиотечното образование, както западна, така и източна (главно на СССР, в чиято орбита България попада след Втората световна война)?

- Каква е функционална обвързаност на библиотечното образование с реализацията на професионалния библиотечар в различни по функции и задачи библиотеки?

- Какви са съвременните задачи на библиотечната професия?

- Каква е връзката на висшето библиотечно образование с науката и научните дирения?

- Как във втората половина на XX в. трябва да извърши преход към библиотечно-информационно образование?

Тези въпроси Тодор Боров поставя в ред свои публикации. В статията „Библиотечна наука“⁷³ той изяснява на теоретични въпроси – съотношение между философските системи на науките и практическите библиотечни класификации, терминологични уточнения, предмет и задачи на съвременното библиотекознание. Моделът за библиотечно образование, който той предлага, почива на анализ на професионалната подготовка на библиотечни кадри в най-напредналите в тези области страни като СССР, САЩ и Германия. Този модел трябва да съдейства за решаването на следните задачи:

- да се създадат истински научни библиотеки в страната;

- да се създаде към Историко-филологическия факултет на Софийския университет със съдействието на ББИ отделна самостоя-

телна специалност – библиотековедение и самостоятелна Катедра по библиотечна наука;

- да се организират съвременни масови (публични) библиотеки, които да се превърнат в надеждна база за самообразованието на народа.

Изборът на европейския модел за висше библиотечно образование – библиотечна специалност, развиваща се в университетска среда, според Т. Боров е най-подходящ за България поради следните причини:

- *традицията* – именно в Софийския университет започва преподаването на библиотечни курсове, предназначени за висшисти, макар и факултативно;

- *авторитета* – включването на библиотекознанието и библиографията в съобществото на университетските специалности утвърждава техния академичен статут;

- *научната среда* – академичният състав на Университета, обединяващ най-добрите учени на България, гарантира високо ниво в преподаването на дисциплините, които очертават образователния „бекграунд“ на новата специалност;

- *икономическата ефективност* – спестяват се средства за издръжка на отделен преподавателски екип, за поддръжка на технически и административен персонал, на сгради и оборудване.

В учебния план на новата специалност⁷⁴ се включват библиотековедски дисциплини, засягащи историята и организация на библиотечното дело в България и в чужбина, теория и практика на библиотечното дело, обща и отраслова библиография, общо и приложно книгознание, теория и практика на архивното и музейно дело, увод в история на науката, западен език. Обучението на първите два випуска показва проблеми в този учебен план, който не постига поставените задачи – подготовка на библиотекари в помощ на научната и изследователската работа. Този извод кара Т. Боров да се насочи към нова форма на подготовка – специализация, следвана успоредно с една основна специалност в СУ или в някое от столичните висши учебни заведения.

Нуждата от подобна радикална промяна в подготовката на библиотекари за научните библиотеки Т. Боров поставя и на международно обсъждане – на първата международна конференция на висшите библиотечни училища и институти през 1958 г. в Прага. Дебатират се създаване на учебна програма, която да отговори на поставената цел – подготовка на висококвалифицирани библиотечни кадри за научните библиотеки. Пак на международно ниво в статията „Библиографията като университетски предмет“⁷⁵ (подготвена и изнесена като доклад на

II международна конференция на висшите библиотечни училища и институти в Берлин, 1962 г.), Т. Боров защитава тезата за двойното

Втора международна конференция на висшите библиотечни училища и институти в социалистическите страни, 20–26 май 1962 г., Берлин. Т. Боров е първият отлясно, в средата – проф. Хорст Кунце

университетско образование на специалиста в научната библиотека – основна специалност в една научна област, съчетана с библиотечна подготовка в рамките на втора специалност или специализация.

Той полемизира с практиката на някои университети в Източна Европа, които не използват в достатъчна степен университетските възможности за специализация. На остра критика е подложена и съветската практика, която се мъчи да подготви „библиотекари въобще“ за всички видове библиотеки. Неговото убеждение е, „че да се застъпи в един курс по отраслова „библиография с еднаква тежест запознаването с литературата по всички науки (без студентът да ги е изучавал предварително, без да е специалист нито по една) значи да искаме да се „обхване необятното“⁷⁶.

Т. Боров създава нова парадигма за подготовката на библиотекари с висша квалификация в Университета. Тя обвързва образованието със знанието. Неговото модернистично разбиране за организация на знанието и на информационната инфраструктура, която трябва да го обслужва, изложена още през 40-те години на миналия век, намира опори в активния дебат през втората половина на XX в. за научната

информация и подготовката на специалисти за тази нова и бързо развиваща се област. В цяла поредица от статии в печата⁷⁷ Т. Боров развива идеите си за това как да бъде организирана тази дейност в нашата страна и как да се подготвят кадри за нуждите на информационните центрове. Като се опира на решението на Берлинска конференция информаторите (наричани още документатори) да се подготвят заедно с библиотекарите за научните библиотеки в рамките на обособен профил на основата на отрасловата библиография, Тодор Боров вижда възможности Катедрата в Софийския университет да се заеме с тази задача.

От учебната 1964/1965 г. за първи път в България, в Катедрата в Софийския университет, се въвежда обучение по „научна информация“. Първоначално това обучение е предназначено главно за студенти от областта на техническите, точните и естествените науки. Тези от тях, които желаят да се посветят на тази специалност, надграждат над университетското си образование (не само в Софийския университет, но и в други ВУЗ) нови умения за работа в полето на знанието и са в състояние да извършват качествен и задълбочен анализ на отрасловите документални потоци. Подготовка на такова ниво хармонира с изискванията на новата работна среда и превръща информационните специалисти в помощници на учените като изпълнители на специфични задачи в изследователския процес. Макар че често цитира известната метафора на немския библиотековед Кунце, че научната информация е „продължената ръка на библиографията“, Т. Боров осъзнава необходимостта от въвеждането на специализирани дисциплини и изграждането на нови умения и привлича за преподаватели специалисти от БАН, от Централния институт за научна и техническа информация (ЦИНТИ) и други информационни организации.

Тодор Боров и ръководената от него Катедра поставят началото на прехода в България от библиотечно към библиотечно-информационно образование като моделът на това образование съдържа възможност да се развие още в една посока – продължаващо професионално образование. Създаденият през 1983 г. съвместен Учебно-методичен център за подготовка на кадри в областта на научно-техническата информация между Софийския университет и ЦИНТИ допринася за изграждането на единна национална система за квалификация на кадрите.

Тодор Боров защитава един новаторски модел за подготовка на кадри за нуждите на научните библиотеки и на информационните центрове. Създава гъвкав учебен план в областта на библиотечно-информационното образование, гарантиращ усвояване на интердисциплинарни знания, насочени към търсене на общи изследователски и

приложни полета между традиционните университетски специалности и новите професионални компетентности, нужни на библиотечно-информационните специалисти. Този проект е твърде радикален и не среща достатъчно разбиране в страната ни, но е високо оценен в чужбина. Тук няма да се спирам на недостатъците и трудностите при реализацията му, предопределени от обществените и политическите условия в България.

Оценявайки от днешна гледна точка този модел, създаден преди повече от 50 години, убедено можем да заявим, че в много посоки Тодор Боров е изпреварил времето си*. Той ни завеща знаниевия модел на специализираното БИН-образование, ефективното използване на научния потенциал на университетите, конвергенцията и интеграцията в програмите за обучение на архивни и БИН-специалисти, интердисциплинарността в учебните програми, всичко това обаче оценено от позицията на здравия разум в преценката на националните възможности.

***

Т. Боров има несъмнени заслуги за създаването на модерни информационни институции, свързани с книгата и знанието в България. Той е убеден, че тези институции, които днес наричаме „интелигентни организации”, са от първостепенна важност за държавата, защото те създават национална култура и професионални елити, организация и ред в обществото. В рамките на двете десетилетия след 1944 г. той създава модерната организационна философия на библиотечно-информационна система и образователния модел за подготовка на библиотечно-информационни специалисти с висше образование.

Т. Боров не е сляп подражател на чужди културни модели, но познава и цени опита на другите. Въпреки всички пречки, работи със самочувствие, с висок професионализъм, следвайки призванието си. С цялата своя дейност той доказва как една личност с иновационно мислене, компетентност, полемична дарба, организационни умения и здрав разум може да въздейства в обществото за реализация на мащабни културни проекти.

Днес, когато културата, науката и образованието се развиват в контекста на един неолиберален проект, в който нещата, които имат значение, са икономиката и пазарът, дълг на нашето поколение е да

---

* През 2000 г. в „Guidelines for Professional Library Information Educational Programs” международната професионална общност предлага обучението на библиотечно-информационните специалисти да се извършва на равнището на магистърската степен.

предаде на следващото културното и духовно наследство на Тодор Боров, за да продължи безкрайният процес на културна приемственост.

-
- ¹ Българската книга. // *Развигор*, II, № 70, 17 юни 1922, с. 1
- ² Ден на българската книга. // *Лит. глас*, I, № 33, 28 апр. 1929, с. 1; Книгата и човека. // *Лит. глас*, I, № 38, 2 юни 1929, с. 1.
- ³ Бълг. книга, I, 1930, № 1 (15 ян.–15 февр.), с. 1 – 4.
- ⁴ По пътя към вечните книги. // АБВ, № 48, 25 ноем. 1980, с. 1.
- ⁵ И книгознанието е наука : Непубликувана лекция.
- ⁶ Пак там.
- ⁷ По този въпрос вж Янакиева, Татяна. Тодор Боров и българската литературоведска библиография. // Библиография и литература. – София, 2001, с. 97 – 105.
- ⁸ Тодоров, Цветан. Дълг и наслада : Един живот на посредник : Разговори с Катрин Портвен : Прев. на фр. ез. Тодорина Атанасова. – София, 2003, с. 19.
- ⁹ Книжовни трудове на д-р Ив. Д. Шишманов : Библиогр. преглед. // Сб. в чест на проф. Ив. Д. Шишманов по случай тридесетгодишната му научна дейност (1889 – 1919). – София, 1920, с. 1 – 13.
- ¹⁰ Една бележка за новото пълно издание на Пенчо Славейковата „Кървава песен“. // *Възход*, I, 1920, № 2, с. 70 – 73.
- ¹¹ Верлен у нас. // *Развигор*, I, № 4, 30 ян.1921, с. 3; Към „Верлен у нас“. // *Развигор*, I, № 5, 6 февр. 1921, с. 4.; Достоевски в България. Материали. // *Развигор*, I, № 45, 12 ноем. 1921, с. 4; За Достоевски у нас. // *Развигор*, II, № 52, 4 февр. 1922, с. 4–5; Гете на български. Библиографски преглед. // *Развигор*, II, № 61, 8 апр. 1922, с. 3; Гете на български. [Бел.]. // *Развигор*, II, № 63, 22 апр. 1922, с. 4; Петьофи на български. // *Развигор*, III, № 121, 9 юни 1923, с. 3.
- Разширена, статията за рецепцията на Гьоте в България, е печатана по-късно в „*Slavische Rundschau*“ (1931 г.) и е допълнена във в. „*Мир*“ (1932 г.)
- ¹² Книжовната дейност на Елин Пелин : Критико-библиографски преглед. // *Развигор*, II, № 65, 6 май 1922, с. 2 – 3.
- ¹³ Елин Пелин в нашата литература : Общи впечатления. // Сб. Елин Пелин. 2 апр. 1922. Под ред. на Ал. Балабанов. – София, 1922. – с. 57 – 59.
- ¹⁴ Литературната дейност на Ал. Балабанов. // Александър Балабанов: Из един живот : 1898–1934. – София, 1934. с. 565 – 588.
- ¹⁵ Издания на Христо Смирненски. // Год. Бълг. библиогр. инст. Елин Пелин, 5, 1956, с. 52 – 101.
- ¹⁶ За изданията и текста на Ботевите песни. // Ботев, Хр. Песни и стихотворения. – София, 1949, с. 43–46.
- ¹⁷ Янакиева, Татяна. Библиография и литература. – София, 2001, с.101.
- ¹⁸ Гогол в България. // Изв. Инст. бълг. лит., 1, 1952, с. 81 – 89
- ¹⁹ Чехов и България. // Чехов и България : За 50-год. от смъртта на А. П. Чехов. – София, 1955, с. 1 – 94.
- ²⁰ Руската литература на XVIII в. в България през епохата на Възраждането: Критико-библиогр. преглед на досегашните проучвания. // Год. СУ. Филос.-истор. Фак., 59, № 3 (1965), 1966, с. 307 – 336.
- ²¹ Маяковски в България : Критико-библиогр. очерк. // Маяковски в България : Библиогр. – София, 1950, с. 127 – 135.
- ²² По-подробно по този въпрос вж Янакиева, Татяна. Суверенност на текста като информационен обект в библиографския запис“ // Библиотечното сътрудничество – настояще и бъдеще. Идеи и проекти за изследвания в областта

на писмените комуникации : Докл. XIII нац. науч. конф. СБИР, 5 – 6 юни 2003г. – София, 2003, с. 134 – 137.

- ²³ Нашата библиография. // *Развигор*, I, № 14, 9 апр. 1921, с. 2.
- ²⁴ Една необходима библиография [аналитична библиография на българския периодичен печат]. // *Развигор*, II, № 62, 15 апр. 1922, с. 1 – 2.
- ²⁵ Библиография на С. Чилингиров. // *Развигор*, II, № 64, 29 апр. 1922, с. 2.
- ²⁶ Излишни библиографии. // *Пролом*, II, 1923, № 15–16, с.486 – 494.
- ²⁷ Пак там, с. 489.
- ²⁸ Книгата и човека. [Уводна]. // *Лит. глас*, I, № 38, 2 юни 1929, с. 1.
- ²⁹ Библиографските списания в света. Index bibliographicus. // *Бълг. книга*, I, 1930, № 3, с. 322.
- ³⁰ Пак там, с. 322.
- ³¹ Българската литература в чуждите енциклопедии // *Бълг. книга*, I, 1930, № 1, с. 84 – 86.
- ³² Научни трудове на българи в преценка на чужденци. // *Бълг. книга*, I, 1930, № 2, с. 191.
- ³³ България пред чужденците. // *Лит. глас*, II, № 75, 17 май 1930, с. 1 – 2.
- ³⁴ Slavische Rundschau за България. // *Бълг. книга*, I, 1930, № 2 (март), с. 194 – 195.
- ³⁵ „Българска книга” пред чужденците”. // *Бълг. книга*, I, 1930, № 3, с. 302 – 303.
- ³⁶ Чужденците за България: Bulgarien und Bulgaren im Urteil des Auslandes. 2. Werke in deutscher Sprache. // *Бълг. книга*, I, 1930, № 1, с. 80 – 82.
- ³⁷ Науките в България днес. // *Бълг. книга*, I, 1930, № 4–5, с. 433.
- ³⁸ Пак там, с. 433.
- ³⁹ За нашата Народна библиотека. // *Пролом*, I, 1922, № 10, с. 330.
- ⁴⁰ *Мир*, XXXIX, № 10017, 2 дек. 1933, с. 3
- ⁴¹ *Мир*, XXXVII, № 9317, 31 юли 1931, с. 3.
- ⁴² Цит. съч, с. 3.
- ⁴³ Книжарски каталози. // *Мир*, XXXVII, № 9190, 26 февр. 1931, с. 3
- ⁴⁴ За нашите архиви. // *Отец Паисий*, IV, 1931, № 11, с.160–161.
- ⁴⁵ Пак там, с. 160.
- ⁴⁶ *Учил. преглед*, XXXI, 1932, № 1 ян., с. 120 – 136.
- ⁴⁷ Книги. Библиотеки. Библиография. – София, 1941, с. 111–112.
- ⁴⁸ *Мир*, XXXIX, № 10023, 9 дек. 1933, с. 3.
- ⁴⁹ *Мир*, XXXIX, № 10017, 2 дек. 1933, с. 3.
- ⁵⁰ *Бълг. мисъл*, XV, 1940, № 1, с. 51 – 56.
- ⁵¹ *Мир* XXXIX, № 9914, 31 юли 1933, с. 3.
- ⁵² За нашата Народна библиотека. // *Пролом*, I, 1922, № 10, с. 333.
- ⁵³ В: Книги. Библиотеки. Библиография. София, 1941, с. 76 – 153.
- ⁵⁴ Пак там.
- ⁵⁵ Пак там, с. 121 – 146 : Конкурсът за Народна библиотека.
- ⁵⁶ Защо ни е нужен Български библиографски институт? Беседа пред приятели. – София: п-ца Книпеграф, 1941. – 31 с.
- ⁵⁷ Тодоров, Цветан. Цит. съч., с. 19.
- ⁵⁸ Боров, Тодор. Книга и литература : Студии, статии 1923 – 1980 и малко спомени. – София, 198, с. 392 – 446.
- ⁵⁹ Българската първична национална библиография. // Сб. в чест на акад. Александър Теодоров-Балан : По случай деведесет и петата му годишнина. – София, 1956, с. 124.
- ⁶⁰ Пак там, с. 126.

⁶¹ За първата библиотечна инструкция. // Правила за описване на книги в народните библиотеки : Проект. – София, 1947, с. 3 – 6.

⁶² Репертоар на българския периодичен печат 1844–1944 : [Предговор]. // Български периодичен печат 1844 – 1944 : Анотиран библиогр. указател. – София, 1962, с. 21.

⁶³ Троянова, Божана. Професор Тодор Боров като библиотекар. // *Библиотека*, VIII, 2001, № 2, с. 29 – 31

⁶⁴ Книга и литература : Студии, статии 1923–1980 и малко спомени. – София, 1981, – с. 279 – 306.

⁶⁵ Тодоров, Цв. Цит. съч., с.20.

⁶⁶ Пак там, с. 22.

⁶⁷ Вж Визитната карта на българската култура. // *Отеч. фронт*, XXIX, № 8390, 29 септ. 1971; Цв. Тодоров, Цит. съч., с.23.

⁶⁸ Библиотечна наука. // *Мир*, XXXVII, № 9250, 12 май 1931, с. 3.

⁶⁹ Организацията на българските библиотекари. // *Бълг. мисъл*, XIII, 1938, № 1, с. 59 – 68.

⁷⁰ От библиотекаря на Шпицвег до съвременния библиотекар. // *Год. на Соф. Унив. Ист.-филол. фак.*, 42 (1945–1946), 1946, с. 1 – 20.

⁷¹ Пак там.

⁷² Янакиева, Татяна. Създаване и развитие на библиотечното образование в СУ „Св. Климент Охридски“ : Специфика и интегритет в съобществото на университетските дисциплини. // *Год. СУ. Филос. фак. Кн. Библиотечно-информ. науки*, т. 1, 2008, с. 5 – 43.

⁷³ Библиотечна наука. // *Год. Бълг. библиогр. инст.*, 1, (1945–1946), 1948, с. 304 – 320.

⁷⁴ Янакиева, Татяна. Създаване и развитие на библиотечното образование в СУ... с. 16 – 17.

⁷⁵ Библиографията като университетски предмет. // *Год. бълг. библиогр. инст.*, 8 (1961), 1962, с. 5 – 18.

⁷⁶ Боров, Тодор. Живот с книги : 1942–1972. – София, 1973, с. 71.

⁷⁷ Как да подготвим кадри за научно-техническата информация. // *Библиотекар*, XII, 1965, № 4, с. 28–34; *Проблеми на висшето образование*, III, 1965, № 2, с. 27–33; Ефикасна научна информация – важен лост при движението напред. // *Раб. дело*, XXXII, № 24, 23 февр. 1959; Изграждане на библиографско-документационна служба в Институт за икономика на селското стопанство (На примера на институт за икономика на селското стопанство. Сътрудничество на социалистическите страни в тази област). // *Год. СУ. Филос.-истор. фак.*, 54, 1960 (1961), кн. 1, с. 259 – 280.

ГОДИШНИК НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ
КНИГА БИБЛИОТЕЧНО-ИНФОРМАЦИОННИ НАУКИ
Том 2, 2010

ANNUAIRE DE L'UNIVERSITE DE SOFIA „ST. KLIMENT OHRIDSKI“
FACULTE DE PHILOSOPHIE
LIVRE DES SCIENCES DE L'INFORMATION ET DES BIBLIOTHEQUES
Tome 2, 2010

**КНИГОЗНАНИЕ. БИБЛИОТЕКОЗНАНИЕ
БИБЛИОГРАФИЯ**

ИНФОРМАЦИОННО-ТЪРСЕЩИ СИСТЕМИ

**BOOK HISTORY. LIBRARY AND INFORMATION SCIENCE.
BIBLIOGRAPHY
INFORMATION SEARCH SYSTEMS**

ГОДИШНИК НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ
КНИГА БИБЛИОТЕЧНО-ИНФОРМАЦИОННИ НАУКИ
Том 2, 2010

ANNUAIRE DE L'UNIVERSITE DE SOFIA „ST. KLIMENT OHRIDSKI“
FACULTE DE PHILOSOPHIE
LIVRE DES SCIENCES DE L'INFORMATION ET DES BIBLIOTHEQUES
Tome 2, 2010

НОВИТЕ ИЗМЕРЕНИЯ НА WORLD WIDE WEB И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА ПРЕД БИБЛИОТЕКИТЕ

ОЛЯ ХАРИЗАНОВА

Harizanova, Olya. THE NEW DIMENSIONS OF THE WORLD WIDE WEB
AND CHALLENGES FACING LIBRARIES

The author is a full-time lecturer in Information-Retrieval Systems at the Department of Library, scientific information and cultural policy at the Philosophy Faculty of Sofia University St. Kliment Ohridski.

The article analyzed the social dimensions of contemporary WWW technologies and their impact on library activities. Emphasis is placed on issues relating to: the emergence and development of Web 2.0 (social networks) and Web 3.0 (Semantic Web); Web search engines and their improvement; evolution of library Web platforms (Library 1.0, Library 2.0, Library 3.0) and their user profiles; role of libraries to improve information services online, as well as key components of modern library network resources and services.

Неоспорим е фактът, че днес продължава преходът към едно ново общество, наричано информационно и мрежово. Дискусиите по същността на трансформациите и техните социални въздействия все още пораждаат „горещи новини“ за едно или друго нововъведение. Ефектите от промените върху човешката цивилизация – също. В нашето съвремие обаче икономическата, политическата, културната роля на информацията се обуславя не само от съдържанието (знанието) и от предмета (продукта) – информацията е операционална и чрез комуникационните канали е достъпна за човека [Иванов, 2001]. Чрез съвременните средства

за комуникация и като доминиращо звено в процеса „съобщение – комуникация – интерпретация”¹, информацията е не само знание или предмет, а поражда нови дейности. В резултат, в т.нар. информационното мрежово общество (ИМО)², ставаме свидетели на нововъведения, свързани с отворените комуникационни канали и с масовия достъп до тях.

Според П. Леви, допълвайки физическото пространство, интернет е универсален форум или „агора”, където „свързаните” граждани от целия свят могат да разменят информация или мнения, да разговарят в реално време за всичко, каквото поискат, и където свободата на словото е пълна и неограничена. „В този смисъл Мрежата представлява истинска кибердемократична революция, способна да трансформира инертния субект в критичен и отговорен гражданин” [Леви, 2002]. Нима не е факт, че изкушен от достъпността и разнообразието, масовият потребител на интернет с любопитство следи активността на блогърите, включва се в уеб базирани социални мрежи и съпреживява промени, периодично надграждащи информационна еволюция.

Пример за подобни въздействия върху отделен човек или група от хора е състоянието и социалната ролята на WWW – една постоянно развиваща се и уголемяваща се информационно-комуникационна система, в която достъпът до ресурси, търсенето и получаването на информация, както и свързването с другите в Мрежата, е възможност за всеки. В същото време обаче тази система е едно противоречиво по своята същност виртуално пространство, в което всички сме потенциални клиенти, но като „човек-текст”, „човек-транзакция”, „кибернетичен образ”. Условиата за живот се променят като въздействат върху работата, бита, начина на мислене, ценностите, а последствията от „завоалирането” на човека като кибернетичен образ са трудно предвидими. Защото глобалните компютъризирани системи вече са реалност, дори и с недостатъци, дори и с риск някои от тях да се разпаднат. На мястото на всяка „изчезнала” се появява нова – по-свършена, „по-глобална”, „по-световна”. Това, желаем или не, е така. Това е цяла

---

¹„За да разберем що е информация и защо тя играе такава огромна роля в съвременната епоха, е нужно ясно да се различат съобщението (или послание), интерпретацията (или възприятие) и комуникацията. Съобщението (message) – това е „вещ”, т.е. предаван продукт на интелектуалната дейност на човека; интерпретацията е „мисъл”, т.е. придобивано знание; комуникацията е само операция по предаване, трансляция. Но в съвременното общество именно тази операция на предаване е определящото, доминиращо звено в триадата съобщение – комуникация – интерпретация.” [Иванов, 2001]

² Вж. повече в: Кастелс, 2004.

индустрия и цял един друг свят. Всъщност, какви са поредните предизвикателства на кибернетичното пространство?

Уеб базирани социални мрежи

В края на 2003 г. беше популяризирана една нова възможност за комуникация и споделяне на информация, основана на следващо поколение уеб мрежа. Още в началото те се възприемаха като втора генерация за уеб дизайн, разработване на нови уеб приложения и инструментариум за крайните потребители на WWW. През 2004 г. Т. O'Reilly³ дава име на тази новост (web 2.0; уеб 2.0) и отбелязва: „Уеб 2.0 е бизнес-революция в компютърната индустрия, причинена от развитието на интернет като платформа и опитите да се разберат правилата за успеха на тази нова платформа. Главното сред тези правила е използването на приложения за постепенно изграждане {*build*-приложения} ... (Това, което наричам „обуздаване на колективния интелект“).” [O'Reilly, 2005; вж. също O'Reilly, 2006]

Терминът уеб 2.0 обозначава нова роля на WWW като платформа за споделяне, чрез която всеки би могъл активно да създава и публикува съдържание. Очевидно е, че с това се засилва властта и, в същото време, отговорността на потребителите. Тази възможност се основава на съчетаването на множество свободно достъпни технологии, софтуер и услуги като блогове (*Web Logs*), RSS (*Really Simple Syndication*), Atom feeds, Wiki, както и среди за споделяне като Flickr, MySpace, YouTube, Del.icio.us, Technorati, Facebook и мн. др.

Голяма част от прилаганите софтуерни продукти са пример за т.нар. „социален софтуер” (*social software*), който улеснява комуникацията и формирането на виртуални общности. Като резултат от използването му се заражда нова култура за комуникация и споделяне, поставяща акцент върху изграждането на онлайн общности от потребители, а те от своя страна се подпомагат взаимно и си сътрудничат, споделяйки своите знания и налична информация. В крайна сметка тези възможности съдействат за практическото реализиране на препоръката (правилото) да не се „борим” с интернет, а да се възползваме от възможностите му без особени усилия. Според O'Reilly другите препоръки са следните:

- „Да не се третира софтуерът като артефакт, а като процес на участие на самите потребители. („Вечната бета.”)

---

³ Биографични данни за Tim O'Reilly вж. на адрес <http://oreilly.com/oreilly/tim_bio.html; 01.02.2009>.

- Отворете си данните и услугите за повторно използване от други лица, както и повторно използване на данни и услуги на други лица, когато това е възможно. („Свободно присъединяване с малки парченца.”)
- Да не мислиш за приложения, които живеят от двете – клиент или сървър, а за изграждане на приложения, които пребивават в пространството между устройствата. („Софтуер над нивото на едно устройство.”)
- Помнете, че в мрежова среда отворените APIs (Application Programming Interface) и стандартни протоколи печелят, но това не означава, че идеята за конкурентно предимство е печеливша. („Закон за опазване на атрактивни печалби.”)
- В бъдеще данните ще са главен източници за конкурентно предимство, независимо дали те ще са генерирани от потребителите данни (eBay, Amazon, ...), чрез притежаването на име (Gracenote/CDDDB, мрежови решения) или чрез собствени файлови формати (Microsoft Office, iTunes). („Данните са Intel отвътре.””. [O'Reilly, 2006]

Днес уеб 2.0 е съвкупност от различни приложения, наричани още социални мрежи, блогове, уики сайтове, различни други инструменти и услуги за общуване и споделяне на информация⁴. O'Reilly приема, че в тази среда личните страници се заместват от блогове, енциклопедиите – от Уикипедия (*Wikipedia*), текстовите документи – от мултимедийни документи, таксономията се трансформира във фолксономия (*tagging*; тагване), а електронната поща и „въпросите и отговорите” (*Q&A*) – в мигновени съобщения (инстант месиджинг; ICQ, Skype, MSN Messenger и др. под.). Според него тази нова среда за комуникация, споделяне на ресурси и достъп до информация се отличава от познатото досега с това, че стойността на услугата се генерира от потребителите ѝ – те имат контрол върху нея; отличава се и със структура, в която се насърчава участието на потребителите – те добавят *стойност към услугата и в същото време я използват* [O'Reilly, 2005]. В тази връзка Д. Якобсен споделя: „Чувството за участие започва да се формира в потребителското пространство, когато хората започват да използват интернет като място, в което могат да участват. (...) YouTube е страхотен пример. Хората публикуват снимки и видео

---

⁴ Вж. също: Design Vitality. The Top 15 Most Influential Web 2.0 Sites. <<http://www.designvitality.com/blog/2008/09/the-top-15-most-influential-web-20-sites/>; 10.06.2009>

материали, очакват коментари и правят коментари за другите. Местата, в които хората могат да участват лично, вече са навсякъде.”⁵

През 2000 г. Don Tapscott описва подобен модел като един от видовете бизнес мрежи и го нарича „съюз” [Tapscott, Ticoll, Lowy, 2000; Tapscott, Williams, 2007; вж. също: Keen, 2007; Wertheim, 1999]. Определението на O'Reilly за уеб 2.0 развива модела на Tapscott като се основава на факта, че днес потребителите на интернет масово използват „съюзите” в едни още по-големи форми – социални мрежи. Например, YouTube поддържа не само публикуване на собствени видео материали и коментариране на такива на другите участници – възможно е да се добавят линкове към любими видео клипове в собствен сайт или блог. Напълно обяснимо бързо се появиха и справочни сайтове (например <http://web2list.com/>), чрез които да се улесни ориентирането на потребителите в постоянно разрастващото се пространство на уеб 2.0.

Новите уеб 2.0 сайтове осигуряват възможност всеки потребител да използва за собствени нужди публикуваното от някой друг и в същото време да упражнява контрол върху публикуваните данни, защото използването им се базира на архитектурата „участие”, насърчаваща потребителите да добавят собствени данни.⁶ Новите сайтовете са с обогатен и удобен потребителски интерфейс и са базирани на AJAX⁷, OpenLaszlo, Flex и др. под. В началото на 2008-ма в публикация на електронното издание *Bulgarian Post* относно същността на уеб 2.0 се стига до следното обобщение: „Всъщност уеб 2.0 е по-скоро интернет модел, който предлага достъпност на технологиите, а не някаква значима технологична революция. Смисълът на този нов стадий на онлайн мрежата е да вкара повече хора в интернет, да ги накара да обменят съдържание, да снимат, да произвеждат видео и звукови файлове, да споделят собствения си опит. (...) С други думи уеб 2.0 е основан на това, че аз ще помогна на всеки от вас да намери нещо полезно. Вие ще направите същото за много други хора и това е начин

---

⁵ Изказване на Дейвид Якобсен, директор на технологичния сектор на Прайс-уотърхаус Купърс, в Торонто. – В: Уеб 2 (Web2) – новото поколение Уеб мрежа. <<http://www.seo-bulletin.info/33/>; 13.12.2008>. Вече е факт и българският еквивалент на YouTube – ВиБокс7 (<http://www.vbox7.com>), който се радва на значителен брой посещения в България.

⁶ Български уеб 2.0 сайтове са например: Свежо.нет (ориентирана към развлечения), Новините Днес (към политика и икономика), Пинг.бг (всякакви теми), Дао.бг (ориентирана към технологии).

⁷ AJAX (Asynchronous JavaScript and XML) – технология за създаване на динамични уеб страници. Използва JavaScript, за да се предава информация между сървъра и уеб брауъра, без да се презарежда страницата; синхронизиран е преносът на информация между брауър и уеб сървър, позволявайки на уеб страницата да получава малки битове информация от сървъра.

на структуриране на мрежата, който няма комерсиални измерения. Това, разбира се, не пречи на правенето на бизнес. Даже му помага.”⁸

През м. септември 2008 г. в Devstormin⁹ (блог за уеб проектанти) се появи публикация за Топ 15 на уеб 2.0 проекти, които са повлияли в най-голяма степен върху установяването на новите функционалности. С уточнението, че „уеб 2.0 еволюира в уеб базирани общества като социалните мрежи, сайтове за споделяне на видео, Wiki-та и блогове”¹⁰, тази класация има следния вид:

1. iGoogle (www.google.com/ig)	9. Yahoo (yahoo.com)
2. Flickr (www.flickr.com)	10. Digg (digg.com)
3. Facebook (www.facebook.com)	11. iLike (www.ilike.com)
4. MySpace (www.myspace.com)	12. Amazon (www.amazon.com)
5. YouTube (www.youtube.com)	13. eBay (www.ebay.com)
6. Blogger (www.blogger.com)	14. Twitter (twitter.com)
7. Wordpress (wordpress.org)	15. Creative Commons
8. Wikipedia(www.wikipedia.org)	(creativecommons.org)

Динамиката в развитието на уеб 2.0 сайтовете, както и интересът на потребителите към тях, е голяма. Например през юни 2009-та класацията на EBizMBA¹¹ за най-влиятелните уеб 2.0 сайтове (създадена на основата на данни от Inbound Links, Google Page Rank, Alexa Rank, включително данни за трафика в САЩ от Compete и Quantcast) е следната:

1. YouTube.com	9. digg.com
2. Wikipedia.org	10. eHow.com
3. craigslist.org	11. TypePad.com
4. photobucket.com	12. topix.com
5. flickr.com	13. LiveJournal.com
6. wordpress.com	14. deviantART.com
7. twitter	15. Technorati.com
8. IMDB.com	

---

⁸ В кой Уеб е уеб сайтът ви? Bulgarian Post. <<http://news.bpost.bg/story-read-16458.php> ; 28.03.2008>

⁹ [Петнадесетте] 15-те най-влиятелни уеб 2.0 проекта. (септември 2008) <<http://www.devstorming.com/?p=535>; 22.08.2009>

¹⁰ Пак там.

¹¹ <<http://www.ebizmba.com/articles/web-2.0-websites> ;14.10.2009>

Както е видно, вече утвърдени сайтове привличат все повече потребители и се разрастват (например YouTube, Wikipedia, Twitter), други изостават в това отношение, макар да са все още много популярни (MySpace, Facebook и др.), но се появяват и нови. Ще отбележа още, че уеб 2.0 не разчита на статично съдържание, а се изгражда и поддържа чрез непрекъснат обмен на информация – уеб сайтовете са с архитектура, която стимулира творческия процес и креативността на хората, дори и на тези, които не могат да създават собствени уеб страници. Наблюденията на уеб пространството потвърждават констатациите, че то вече е мрежа за свързване и обмен, сътрудничество и достигане до колективен интелект. От тази гледна точка има основание твърдението, че „уеб 1.0 доближи хората до информацията, а уеб 2.0 доближава информацията до хората” [Miller, 2005].

Според Ал. Аврамов, мениджър на хостинг компанията FColor.bg, „разликата между уеб 2.0 днес и интернет, какъвто го помним преди 5 години е, че днес баба ни и дядо ни могат да си направят и да управляват уеб сайт. (...) Днес предизвикателството не е да имаме уеб сайт или да нямаме уеб сайт. Нито как да изглежда той. Днес е важно как знанието, опитът и обществената тежест на даден бизнес или организация се пренасят в интернет и как увеличават стойността си”. <Bulgarian Post. <http://news.bpost.bg/story-read-16458.php>; 28.03.2008>

Разбира се, уеб 2.0 има и своите *критици*. Например, Т. Berners-Lee, съзателят на WWW, в подкаст на IBM споделя съмненията си относно понятието „уеб 2.0”. На въпроса дали е вярно, че уеб 1.0 е за присъединяване на компютрите, докато уеб 2.0 е за присъединяване на хората, той отговаря: „Да, не съвпадат, но уеб 1.0 също е предназначен за връзка между хората. Аз мисля, че уеб 2.0 е част от жаргон. Никой не знае какво означава. Ако за вас уеб 2.0 е блогове и уикита, то това наистина е възможност за връзка на хора с хора. Това обаче всъщност е онова, което е трябвало да бъде всичко досега. Факт е, че уеб 2.0 изисква използването на стандарти, които са били създадени {произведени} от всички хора, работещи на уеб 1.0.” [Anderson, 2006]

Всъщност, разлика между уеб 1.0 и уеб 2.0 наистина има и тя не е малка, защото: (▪) характерна за уеб 1.0 е статичността и правилото „от документ към документ” (чрез статичен HTML и в много случаи еднопосочната комуникация); (▪) характерна за уеб 2.0 е динамичността (чрез стандарти като AJAX, Ruby, XHTML, SOAP), многопосочната комуникация и правилото „от документи към хора”, защото фокусът е върху възможността хората да си сътрудничат и обменят информация в

мрежата. Друг е въпросът дали уеб 1.0 и 2.0 се припокриват, взаимно се допълват или са различни системи.

Следващ нюанс в критиките към уеб 2.0 може да бъде открит в една електронна публикация от октомври 2005-та („*The amorality of Web 2.0*”). Авторът ѝ, Nicholas Carr, е написал следното: „Докато уеб съзряваше през времето след 1990-та, мечтите за дигитално пробуждане останаха неосъществени. Мрежата се оказа повече за търговия и бизнес, повече мол (mall), отколкото за общуване. След настъпването на новото хилядолетие, тя не донесе ново време, а обезкуражаващ балон на суета и алчност. Някъде по пътя ченчаджиите се издигнаха над другите. Интернет трансформира много неща, но не и нас – ние си останахме същите. Стременията към по-високо съзнание се пръснаха заедно с този балон. Уеб 1.0 май се оказа vaporware¹². Сега пък вече си имаме хиперраздудатата модернизация уеб 2.0.” [Carr, 2005]

Въпреки критиките и колебанията (в редица случаи – достатъчно аргументирани и справедливи) за същността и ролята на уеб 2.0, платформата все още е атрактивна за масовия потребител, а броят на използващите я непрекъснато нараства. Например, с тази тенденция е свързано едно ново понятие – Social Work 2.0 (sw 2.0), появило се през 2008 г. първо в пресата, а след това и в WWW. През март 2009-та вече беше стартиран и специализиран блог „New Social Worker Online started a technology: Social Work 2.0”¹³. Така наречените „социални работници 2.0” използват технологиите на уеб 2.0 за предоставяне на социални услуги (включително в клинични практики, в дейността на различни общности, за административни и обществени функции).¹⁴

Популярността на уеб 2.0 може би се дължи на това, че се множат приложенията с ориентация към услугите и тяхното развитие (за разлика от тези за уеб 1.0 – ориентирани предимно към самата информация).

Тук ще си позволя да споделя някои размисли, провокирани от личните ми наблюдения върху същността и влиянието на вече функциониращите уеб социални мрежи. Първо, за мен е очевидно, че уеб 2.0 обвързва различните потребители в социуми. Второ, включването в една или друга мрежа е мотивиран и личен избор според интереса и/или потребностите на един или

---

¹² *Vaporware* е термин, прилаган за софтуерен продукт, който е бил обявен от разработчик по време на или преди неговото развитие, но не е финализиран (доразработен). Терминът също означава неоправдан оптимизъм за един все още необявен, но изоставен софтуерен проект, а понякога се свързва дори с измама от страна на разработчик.

¹³ <<http://blog.socialworker.com/2009/03/social-work-20.html>; 27.07.2009>

¹⁴ Вж. също: Даскалов, 2009.

друг индивид. Трето, всеки потребител е достатъчно свободен да избере своето място и своето поведение в даден социум.

И все пак, разрастването на съществуващите социални мрежи и появата на нови такива разширяват уеб пространството до необятни измерения. От това обаче следва, че се засилва невъзможността да се гарантира достоверност и качество на споделяната информация. Реални са и рисковете за участниците в тях. Нещо повече, нараства вероятността Потребителя, възприеман като най-значимото нещо в уеб пространството, да се обезличи до толкова, че да стане просто част от една масова вълна – вълната на масите в социалните мрежи.

Дали обаче сме свидетели на нещо, неслучвало се досега? Струва ми се, че разсъжденията на Хосе Ортега-и-Гасет, изложени в произведението му „Бунтът на масите” още в началото на XX век, са валидни и могат да бъдат приложени в обяснението на явлението „присъединяване към уеб базирана социална мрежа”. Накратко казано, според него малцинството е съвкупност от лица, отличаващи се с нещо; тълпата в количествено и визуално отношение е множество, а множеството от гледна точка на социологията е маса; човекът, част от масата, не се отличава от останалите и повтаря общия модел. [Ортега-и-Гасет, 1993]

Впечатляващо приложими са и констатациите на Густав Льобон, споделени в последното десетилетие на XIX век в произведението му „Психология на тълпите”. Според него, в обикновения смисъл думата „тълпа” означава сбор от някакви индивиди, независимо от националност, занимание или пол, както и от случайните обстоятелства, които ги събират. Но от психологическа гледна точка изразът „тълпа” придобива съвсем друго измерение. При определени обстоятелства един сбор от хора притежава нови и съвсем различни характерни черти, съзнателната индивидуалност изчезва, чувствата и мислите на всички единици се насочват в една и съща посока; образува се една колективна душа, една „организирана тълпа”, която формира общо съзнание и е подчинена на закона на душевното единство на тълпите. Описаната от автора организирана тълпа се отличава с: импулсивност, подвижност и раздразнителност; податливост на внушения и доверчивост; преувеличеност на чувствата; търпимост, авторитарност и консерватизъм; морал, но морал на тълпа. Нещо повече, поразяващото в такива тълпи според Льобон е това, че каквито и да са съставляващите я индивиди, колкото и различни да са те (дори интелектуално), самото превръщане в тълпа им придава нещо като колективна душа, караща ги да чувстват, мислят и действат коренно различно, отколкото всеки отделен индивид; съзнаваната самоличност е приспана, волята и разграничителните способности – разрушени, а чувствата и мислите следват някаква хипнотична посока. [Льобон, 1995, с. 24–26]

Неоспоримо е, че развитието на технологиите предоставя достъпни инструменти за включване в Мрежата на когото и да е, когато и откъдето и да е, „съюзи“ участниците в социална мрежа и осигури „свободата“ да бъдат това, което искат (кибер-образ, кибер-профил). Дали обаче не спомага за умножаване на „мнозинството“ и за засилване на ролята на „масата“ в смисъла на Ортега-и-Гасет? Дали не е благоприятната среда за появата на нови и нови организирани тълпи в смисъла на Лъобон? Към момента трудно може да се предвиди доколко това ще допринесе за умножаване и на посредствеността, и на сивотата в тези уеб общества, но вече могат да се посочат не малко примери в това отношение.¹⁵ Защото масата, включила се в някоя от социалните мрежи, е всъщност идеалната аудитория за „каквото и да е“, включително за „споделяната информация“ чрез хилядите канали за контакт.

Уеб базирани семантични мрежи

Все още сме във времето на „новата медия“ уеб 2.0, но вече се развиват по-нови направления – следващата еволюционна фаза на глобалната мрежа, свързана с т. нар. „семантична мрежа“ (*Semantic Network; Semantic Web; web 3.0; семантичен уеб, уеб 3.0*). Първите опити и прототипи вече са налице¹⁶ (най-вече в системите с отворен код).

Какво се разбира под „семантичен уеб“? В повечето публикации се твърди, че докато технологиите на уеб 1.0 са фокусирани върху достъпа до информацията, а на уеб 2.0 – върху свързването на хора, то тези за уеб 3.0 са фокусирани върху машините.¹⁷

Какво налага подобна трансформация? Досегашната практика показва, че нерядко за да бъде открита необходима информация, потребителят трябва да активира и провери множество сайтове, при това всички с различен стил и дизайн, съдържание, език. После, подходящите за целите на издирването и проучването сайтове, както и информацията в тях, потребителят трябва да архивира по някакъв начин. Нещо повече, вероятно е в откритите сайтове да са заложени различни форми за изходни данни: някои в бази от данни, други в таблици на Excel, трети в XML-файлове и пр. В крайна сметка потребителят има достъп до онова, което проектантите (дизайнерите)

---

¹⁵ Вж. напр.: Блажев, 2009.

¹⁶ Вж. напр. <<http://www.franz.com/agraph/>; 10.09.2009>.

¹⁷ Вж.: Miller, 2008; Miller; 2009; W3C Semantic Web Activity. 2001. <<http://www.w3.org/2001/sw/>; 28.07.2009>; What is the Semantic Web? 2007. <http://www.webopedia.com/DidYouKnow/Internet/2007/Semantic_Web.asp; 27.07.2009>

на сайта са решили и му предоставят (т.е. става дума за контрол и управление на информационното съдържание от страна на собствениците на сайта). На всички, активно „ровещи се” в интернет, ни се е случвало да се сблъскваме именно с такъв тип работа. От опит вече знаем, че понякога това е дълъг и досаден процес. [Miller, 2009; Herman, 2009; Berners-Lee, 2009]

Според I. Herman¹⁸, член на W3C и ръководител на дейността по изграждането на семантичния уеб, „някои сайтове, като Expedia и TripAdvisor, правят малко повече: свързват и комбинират данни от други {различни} източници (често с разрешението на държателите на права или собствениците на информацията), но те все още контролират само как да се визуализират тези ресурси. И все пак, вие желаете персонализация: достъп до оригиналните данни с възможност за комбинирането им от самите вас. (...) Какво желаем ние? Да използваме данните в уеб по същия начин, както го правим с документите: да съществува възможност за връзка към данните (независими от тяхното представяне) и да използваме данните по начин, по който желаем (да ги опишем, да ги осмислим и т. н.), а агентите, програмите, скриптовете и пр. да могат да интерпретират част от тези данни. Ние желаем да разширим настоящия уеб до „уеб от данни”: достъп за експлоатиране на данните директно от приложенията. Ние искаме да разширим настоящия уеб със стандарти за „уеб от данни”.” [Herman, 2009; вж. също: Berners-Lee, 2009]

Според T. Berners-Lee, директор на Консорциума за W3C, семантичният уеб е мрежа от данни или един вид световна база от данни. Той припомня края на 90-те години на XX век, когато интернет все още стартира за международен достъп. По това време, времето преди уеб, макар вече да беше възможно трансферирането на информация от една система в друга, достъпът до документи бе по силите само на експерти, отбелязва той. Днес, в условията на уеб интерфейс, относно достъпа и трансфера на документи всичко е по-просто и гладко, но относно данните, ние все още сме „pre-Web”, твърди Berners-Lee. Това негово твърдение се основава на виждането, че „целта на WWW е да бъде използван не само за общуване между хората – машините също трябва да могат да участват и да бъдат полезни”. [Berners-Lee, 2001]

Идеите, разработвани сега, наистина са нови за WWW, защото все още хора създават различни уеб документи, дават им уеб адрес и така ги правят достъпни за другите. Най-общо казано, Мрежата продължава

---

¹⁸ Повече за Ivan Herman вж. на адрес
<<http://www.ivan-herman.net/professional>; 22.07.2009>.

да се нуждае от оператор-човек, защото компютърните системи се използват за изпълнение на алгоритмизирани задачи, както и в някои от операциите при търсене и обобщаване на информация. Потребителите, от своя страна, откриват документите (сайтовете) и се свързват с тях. Колкото повече потребители се свържат с даден адрес, толкова по-известен става той. Такова поведение на потребителите е все още дотолкова важно, че даже най-известните уеб търсачки, например тази на Google, се възползват от него. Това обаче, според I. Herman, е ефекта на Мрежата [Herman, 2009].

За разлика от познатото досега, семантичният уеб по същество е колекция от стандартизирани технологии, базирани на структурното описание на ресурсите (*Resource Description Framework*, RDF). В момента много изследователи и представители на бизнеса, координирани от W3C, кооперират усилията си в доизграждане и оптимизиране на такъв инструментариум. Като технологичен ефект се очаква осигуряване на обща и съвместима среда (мрежа, рамка) за споделяне на данни и използването им от софтуерни приложения, но също така за употреба от представители на бизнеса и онлайн общностите. С други думи, работи се по проект, който цели да промени досегашното представяне на данните в уеб страници по такъв начин, че самите данни да са разбираеми за компютрите (машините да могат да търсят, събират и комбинират уеб данни без оператор-човек). В момента компютрите участват в обработката на информацията в интернет, но функциите им се свеждат основно до съхранение и изпълнение на задание за търсене на информация. В същото време оценката, класифицирането и значението ѝ се определя от човека, а машините сортират и скалират информацията чрез зададени алгоритми. Тези алгоритми обаче в повече случаи се основат на специфични критерии като популярност на сайт, вмъкнати мета данни, брой линкове и др. Ето защо потребителят трудно отсява релевантната и значима за него информация¹⁹. Решението на този проблем се търси в създаването на език, понятен за компютрите – език, чрез който те да се „научат“ сами да анализират и сортират информацията. В крайна сметка, когато наистина бъде създадена, семантичната мрежа ще предоставя достъп до точно структурирана информация за всякакви приложения, независимо от използваната платформа и език за програмиране. Програмите ще могат сами да намират нужните ресурси, да обработват информацията, да обобщават

---

¹⁹ Вж. също: <<http://www.semantic-onference.com/images/SemanticWebStack.jpg> ; 11.06.2009>;
<<http://blogs.nesta.org.uk/innovation/2007/07/the-future-is-s.html> ; 11.06.2009>.

данните и да извличат логически връзки от тях. Думата „семантична” в този случай означава „осмислена”, „понятна”²⁰.

Приема се, че с реализирането на инициативата „уеб от данни” ще се постигне разширяване на WWW, при което към съществуващите уеб страници ще се добавят нови данни и мета данни (къде, кога и от кого е бил създаден файлът, как той е бил форматиран, за какво е предназначен и пр.). Вследствие на това ще се достигне до разширяване на уеб документите и свеждането им до данни, което, от своя страна, ще създаде условия данните в интернет да бъдат обработвани автоматично от машините без да се изключва възможността за намеса на оператор-човек (при необходимост). Намесата на човека обаче ще е по желание, а не по принуда (както досега)²¹.

Разбира се, новите направления в развитието на технологиите за WWW оказват влияние и върху инструментариума за разработване на уеб сайтове, върху техния информационен и графичен дизайн. Според авторите на статията „Трето поколение уеб дизайн” до преди десетина години сайтовете в Мрежата са се развивали в две насоки: (1) подобряване на техническите възможности на браузърите и появата на нови изразни средства (анимиран GIF, CGI, Java, Real Audio, Real Video, Flash и др.); (2) промяна на моделите за информационен дизайн (разбирането на дизайнерите за начините, по които да се представя информацията). Авторите са на мнение, че: първото поколение сайтовете са предимно текстови, линейни, напомнящи доста на страници от книга, в най-добрия случай с илюстрации (таблицы, хоризонтални разделители, евентуално фон); второто поколение се отличава с прилагането на частични графични решения (бутони, фреймове, ярки фонове, анимирани елементи, икони). И в двете поколения дизайн обаче информацията следва строга йерархия, а разликите са най-вече в използваните изразни средства. При третото поколение уеб дизайн се залага на структуриране на информацията, което да отговаря на нуждите и интересите на потребителя, като това се съчетава с лек и в същото време изискан графичен дизайн (внимателно се определя позицията и връзката между всички елементи в страниците, използват се много визуални ефекти и метафори). [Томс, Ж., В. Джамбазов, 1999]

---

²⁰ При семантична мрежа става дума за структурирани данни, състоящи се от възли, съответстващи на понятия и връзки, които пък указват взаимодействията между възлите. Най-важни са връзките „Is-a” („Това-е”), чрез които се изгражда йерархия на понятията в семантичната мрежа. В тази йерархия възлите от пониско ниво наследяват свойствата на възлите от по-високо ниво. Вж. повече в: Sowa, 2006.

²¹ Вж. също: Dunsire, 2008.

В момента се разработват програми, които да събират уеб съдържание от различни източници, да обработват информация и да обменят резултати с други програми. Работи се по проекти за създаване на самата технология, както и върху концепции, протоколи и стандарти. Вече са създадени XML, RDF и уникалните идентификатори. За уеб 3.0 е любопитно и това, че „съществува идея чрез виртуални средства да се създаде база от данни, която по аналогия на известната в древността Александрийска библиотека да съхрани известното досега знание на човечеството. Всички съществуващи данни и документи ще бъдат интегрирани с помощта на ефективни програмни езици в един глобален хипертекст, където всичко е свързано с всичко и с всеки”²².

В паяжината на уеб търсачките

През последните години всички наблюдения и класации отбелязват ръст в използването на т.нар. „търсачки”²³. Под влиянието на новите технологии за WWW, както и увеличаването на потребителите им, търсенето на източници и информация по определена проблематика или по различни теми значително нараства. *От потребителска гледна точка* търсене на информация може да се заяви в много сайтове: чрез въвеждане на ключови думи, чрез въвеждане на комбинация от ключови думи, изрази, задаване на въпроси, избор на категории или тип уеб страници, както и на различни езици, а в някои от тях – по Uniform Resource Locator или по имейл адрес. *От технологична гледна точка* услугата „търсене на информация” най-често се реализира чрез т.нар. „уеб търсачки” (Web Search Engine). Те откриват и индексират страници или сайтове в мрежата, а за откритото се създават индекси в бази от данни (по име, ключови думи, текст). Всички уеб търсачки предлагат услугата „търсене в WWW”, но се различават както по метода на изпълнение на потребителските заявки, така и по точността на получаваните резултати, описанието на намереното и скоростта на работа. Успешното търсене зависи както от функционалните възмож-

---

²² Семантични мрежи или новия Web 3.0.

<<http://www.webdesign-optimization.net/semantic-web/>; 09.08.2009>

²³ Вж. напр.: Search Engine Ratings & Stats

<<http://searchenginewatch.com/reports/>; 04.09.2009>; Search Engine Statistics - Google, Yahoo, MSN, Ask Jeeves, etc. <<http://www.submitawebsite.com/blog/search-engine-stats.html>; 09.09.2009>; Don't say 'search engine' - say 'Google'

<<http://1cog.com/search-engine-statistics.html>; 08.09.2009>; Global Search Market Draws More than 100 Billion Searches per Month

<http://www.comscore.com/Press_Events/; 09.09.2009> и др.

ности на използваните търсачки, така и от проектантските решения за оптимизиране на съответните сайтове.

И все пак, независимо от постиженията за максимално облекчаване на потребителите и за предлагане на близка до техните потребности работна среда, съществуват не малко проблеми при търсене на източници и информация. Те са свързани преди всичко с констатирания от редица изследователи факт, че значителна част от потребителите нямат необходимата подготовка и знания за работа с търсачките. Това е напълно обяснимо, особено ако се отчете, че не всеки потребител разполага с необходимото технологично време да се запознае с адресите и подходящите за търсене места, както и с огромното количество информация, достъпна чрез интернет. Проблем съществува и с бавната скорост на някои мрежи, с различния интерфейс на търсачките, както и с алгоритъма, по който те работят. Освен това в уеб пространството непрекъснато се появяват нови адреси, предлагащи все по-атрактивни възможности за търсене, но това изисква постоянно следене на развитието в съответната област.

Какво се разбира под „търсеща машина“?

Днес търсещата машина (*Search Engine*; по-често *Web Search Engine*; търсачка) е средство (програма; инструмент; *tool*), разработено за намиране на записана информация в някакъв файлов формат. Търсещата машина оперира чрез зададен алгоритъм най-често автоматично или с помощта на команди, въвеждани от оператор-човек. Ефектът от прилагането на алгоритъма зависи и от организацията на записите²⁴. От тази гледна точка е по-точно да се каже, че търсещата машина е система за откриване и обработване на информация (*Information Retrieval System*), съхранена във външната памет на някакъв компютър²⁵.

---

²⁴ Записите могат да бъдат организирани така, че да са достъпни чрез мрежа, в бази от данни, в директории (включително уеб директории, създадени от човек-редактор). Следва да се подчертае, че уеб директории не са търсещи машини, а списък от адреси на уеб сайтове, организирани в категории и подкатегории от редактор. Категоризирането обхваща цялото съдържание на сайтове, а не на отделни техни страници или ключови думи. Често части от сайт се включват не във всички, а само в няколко категории (в зависимост от информационното съдържание). Като резултат се достига до справочник от връзки. Нерядко собствениците на сайтовете сами предоставят разрешение съответните части от сайта да бъдат включени в даден справочник и позволяват на редакторите достъп за преглеждане на съдържанието и включването му в категории на уеб директория.

²⁵ Вж.: <<http://dic.academic.ru/dic.nsf/enwiki/17067>>, както и <<http://infolab.stanford.edu/~backrub/google.html>>.

В по-ранно време, още преди появата на WWW като средство за търсене в публично достъпните тогава FTP-сървъри (наречени *Anonymous File Transfer Protocol*), е използвано средството Archie (от *archive*). То представлява програма, създадена от А. Emtage, В. Heelan и J. Peter Deutsch докато все още са студенти в McGill University (Монреал). Програмата открива имената на всички файлове, записани в FTP-сървъри и ги извежда под формата на директория²⁶. Директорията по същество е база от данни, в която може да се търси, но по онова време Archie не предлага индексирание на съдържанието, а само списък с имена на файлове. Днес Archie е популярна информационна система на интернет за търсене на файлове в FTP-архиви. Предлага се като интернет услуга, достъпна и чрез директна връзка с адреса на съответен FTP-сървър²⁷, и чрез Телнет (*Telnet*) връзка със сървър (*telneting*) или чрез уеб интерфейса.

След създаването на WWW, но преди появата на уеб търсещите машини, за намирането на информация е използван пълен списък с адресите на уеб сървърите. Списъкът е създаден от Т. Berners-Lee²⁸ и хостван на уеб сървъра на CERN (*European Organization for Nuclear Research*)²⁹. Поради бързото нарастване на броя на достъпните уеб сървъри обаче поддържането на един такъв списък става невъзможно. В сайта на NCSA (*National Center for Supercomputing Applications*) се прави опит да се поддържа рубриката „Какво ново!“ (*What's New!*), предлагаща списък с адресите на сървърите, но за непродължително време и непълен. В крайна сметка инициативата да се поддържа изчерпателен списък прекъсва³⁰.

В началото на 80-те години на XX век търсещите машини вече се определят като компютърен софтуер за откриване на данни (в текст или в база от данни) и извличане на информация. В същото време се

---

²⁶ Първата версия на програмата подава заявка веднъж месечно за извличане на списък чрез директен контакт с всеки от FTP-сървърите, съдържащи архиви. По-късно програмата е усъвършенствана като са разработени front- и back-ends. Така използването на Archie от ограничено и локално средство за извличане на списък с файлови имена се превръща в значим и разпространен инструмент за достъп до ресурси в интернет, съхранявани в FTP-сървъри.

²⁷ Например с браузъра Xarchie. <<http://ftp.x.org/contrib/applications/xarchie-2.0.10.README>; 22.03.2009>

²⁸ Биографични данни за Tim Berners-Lee вж. на адрес <<http://www.w3.org/People/Berners-Lee/>; 23.07.2009>.

²⁹ Вж. списък на уеб сървърите (1992 г.; Berners-Lee) на адрес <<http://www.w3.org/History/19921103-hypertext/hypertext/DataSources/WWW/Servers.html>; 22.03.2009>.

³⁰ Вж. съдържание на рубриката „Какво ново!“ (1994 г.) на адрес <http://home.mcom.com/home/whatsnew/whats_new_0294.html; 22.03.2009>.

възприемат като уеб сайтове, в които се използва специализиран софтуер за локализиране на ключови думи в други сайтове³¹.

Софтуерът се основава на алгоритъм за изпълнение на задача за търсене. Алгоритъмът може да бъде различен в зависимост от прилагания метод (например двоично дърво (binary search tree), таблица (lookup table), търсене и извличане на информация от памет (memory retrieval processes) и др. На практика се търси сред множество елементи чрез някаква функция за близост. Като резултат се достига до възможност за разпознаване на образи, класифициране на текстове и др. Във всички случаи обаче при прилагането му се издирват елементи, близки по смисъл до заявеното за търсене.

С разрастването на WWW се появява потребност от подходящи търсещи машини и директории за откриване на уеб страници според тяхното съдържание, както и организиране на информационното пространство така, че потребителите да могат да намират необходимото. Ето защо не е чудно, че през последното десетилетие на XX век са разработени много и различни търсещи машини.

Особено постижение е отбелязано през 1991 г., когато в University of Minnesota специалистът Mark McCahill създава мрежов протокол за търсене и обработка на информация в интернет, наречен Gopher. Основното му предназначение е да подобри търсенето на информация в Anonynous FTP, съдържаща вече и хипервръзки, подобни на съвременните линкове в WWW. Използването на Gopher нараства с разработването на две нови търсещи програми – Veronica и Jughead. Тези програми, подобно на Archie, търсят имена на файлове, но ги съхраняват чрез системата за индексирание на Gopher. Veronica (съкращение от **V**ery **E**asy **R**odent-**O**riented **N**et-wide **I**ndex to **C**omputerized **A**rchives; разработена през 1992 г.) се базира на Gopher-протокола като предлага търсене по ключова дума в листингите и периодично актуализиране на базите от имена в менютата на множеството Gopher-сървъри. Другата програма, Jughead (съкращение от **J**onzy's **U**niversal **G**opher **H**ierarchy **E**xcavation **A**nd **D**isplay; разработена през 1993 г.) също е търсеща машина за Gopher-протокола и средство за получаване на информация от специализирани Gopher-сървъри, подобно на Veronica. Различава се по това, че в даден момент търси само в един сървър, като основната идея е била да създава индекс на съдържанието и да го съхрани като база от данни в сървъра.

---

³¹ Словари и енциклопедии на Академикe.
<<http://dic.academic.ru/dic.nsf/mwc/53879/search;16.02.2009>>

Интересно е да се отбележи, че като първа уеб търсеща машина, предоставяща индекс, се приема Wanderer (позната още като Wandex). Тя е разработена от Matthew Gray (Massachusetts Institute of Technology, 1993 г.).

През м. септември 1993 г. Oliver McBryan започва разработването на друга търсачка – World-Wide Web Worm (WWWW). Чрез нея се създава база от 300 000 мултимедийни обекта, които се откриват в WWW по ключова дума. Достъпът до търсачката (<http://www.cs.colorado.edu/home/mcbryan/WWWW.html>) обаче вече не е възможен.

През ноември 1993 г. е анонсирана и друга търсеща машина – Aliweb (съкращение от Archie Like Indexing for the WEB), но за първи път тя е демонстрирана през май 1994 г. при провеждането на Първата конференция по WWW в CERN. Неин създател е Martijn Koster. Машината Aliweb открива уеб страниците чрез използване на файл с индекс, поставен на определено място от уеб проектанта (уеб проектант), т.е. уеб проектантът получил възможност да добави кратко описание и ключови думи за съдържанието на страницата. Тази новост обаче не била масово възприета – малко уеб проектанти предоставили необходимата за Aliweb информация и търсачката не получила по-широко приложение.

През декември 1993 г. започва работа и JumpStation, използвана за откриване на уеб страници и предоставяща организирана и анотирана колекция от вътрешни линкове в уеб сайтове. Създадена е от Jonathon Fletcher през лятото на 1992 г. и е хоствана на сървър в University of Stirling (Шотландия)³². В последствие съзателят я поддържа като системен администратор, но след неговото напускане (1994 г.) търсачката е оставена без поддръжка. Към същата година базата от данни на JumpStation съдържа 275000 влизания в 1500 сървъра, което за онова време е изключително постижение. Любопитното в случая е, че през 1994 г. търсачката е номинирана за наградата „Best of The Web”. Особено любопитно обаче е това, че използваният метод за JumpStation е същият, какъвто по-късно прилага всевластният Google днес. За съжаление, постиженията на J. Fletcher не са оценени по достойнство и поради липса на финансови средства JumpStation престава да се развива.

Важно е да се отбележи, че почти всички от изброените по-горе търсачки проверяват само заглавията на уеб страниците. Като първа уеб търсеща машина, преминаваща през цялото информационно съдържание, съхранявано в документ или база от данни (*full text search*;

---

³² JumpStation <<http://www.robotstxt.org/db/jumpstation.html>; 02.06.2009>.

„всяка дума във всяка уеб страница”), се сочи WebCrawler (1994 г.). Използваният от нея алгоритъм се превръща в стандарт за повечето следващи търсещи машини. Тя се превръща и в най-популярната за онова време търсачка.

През същата 1994 г. в Carnegie Mellon University (Питсбърг) започва да работи и първата комерсиална търсачка Lycos. Нейното създаване е резултат от изследователски проект на Michael Loren Mauldin, работещ към Informedia Digital Library. Историята на Lycos е драматична. Още през 1999 г. сайтът на търсачката е най-посещаваният, а потребителите са от 40 страни в света. Напълно обяснимо, през м. май 2000 г. Lycos е продаден за 5,5 милиарда долара на испанската фирма Terra Networks и така се създава нова компания – Terra Lycos. През октомври 2004-та обаче тя отново е продадена (този път на корейската Daum Communications Corporation) за 95,4 милиона долара. В последствие търсачката е препродавана още няколко пъти, но през цялото време е в първите позиции на топ класациите и с висок ранг на трафика³³. Например през септември 2003 г. уеб порталът на търсачката е на 5-та позиция по популярност (след Yahoo!, MSN, AOL и MySpace), през следващите години – на 13-то място по онлайн частна собственост, на 25-то място в интернет пространството на САЩ и пр.³⁴ Макар днес да отстъпва значително след Google Sites, Yahoo! Sites, Microsoft Sites и др., все още Lycos е популярно място за достъп до информационни източници на интернет.

През 1996 г. Netscape предлага собствена търсеща машина. Потребителският интерес към нея е толкова голям, че Netscape постига съгласие с 5 други популярни вече търсачки (Yahoo!, Magellan, Lycos, Infoseek, Excite) за използване на страницата на Netscape-търсачката като вход към собствените им търсещи машини. Договорено е всяка от 5-те да заплаща за това по 5 милиона долара годишно.

В началото на 90-те години на XX век разработването и експлоатирването на търсещи машини се превръща в една от най-атрактивните области за инвестиране на огромни средства. Чрез тях няколко компании заемат позиции на специализирания пазар, свързан с интернет, и получават рекордни печалби от публичното предлагане на услуги чрез своите търсещи машини. Впоследствие част от фирмите спират обществения достъп до търсачките си и предлагат услугата срещу заплащане само на организации. Но като цяло редица компании със

---

³³ <http://www.alexa.com/data/details/traffic_details/lycos.com; 10.03.2009>

³⁴ По данни на comScore Media Metrix. <<http://www.comscore.com/>; 10.03.2009>

собствена търсачка се възползват максимално от пазарния пик в периода 1999–2001.

В последно време се наблюдава процес на разработване на търсачки, основаващи се на друг бизнес модел, свързан най-вече със *специализиране*. Това са т.нар. „*вертикални търсачки*”, фокусирани върху точно определена пазарна ниша и с профилирана тематика. Чрез тях се обслужва търсенето в конкретна и специфична област (например само в сферите на медицината, бизнеса, природо-математически науки и пр.). Сред най-популярните вертикални търсачки е *technorati.com* (открива блогове, профили в социални мрежи, фото, видео и др.). Пример за вертикална търсачка е и *retrevo.com*, специализирана в откриване на упътвания за ползване на електронни уреди, както и коментари от потребители, съвети за модифициране на продуктите и пр. Вертикални търсачки са също: *pluggd.com* за подкастове в интернет; *dialogus.ru* (тестов режим; поддържа руски и английски език) за задаване на въпроси и получаване не на линкове към сайтове, а на отговори на зададените въпроси (цитати, споделен опит, идеи и пр.); *deeperweb.com* също за задаване на въпроси (извежда списък с линкове към сайтове с вероятен отговор на въпроса) и мн. др.

Интересен и необичаен подход е приложан при разработването на *TinEye.com* (<http://tineye.com/>). Тази търсачка е наречена от създателите си „*обърнатата търсачка на изображения*”, основаваща се на специална технология за разпознаване на образи. В зоната за търсене всеки потребител може да въведе изображение, което е взел от WWW и е съхранил на своя компютър, да провери от къде е качено за първи път, кога е модифицирано, да намери същото изображение, но с по-добро качество. Ако потребител е съхранил уеб адрес, откъдето е взел изображението, може да въведе адреса в зоната за търсене и така да открие всички изображения, публикувани на същото място.

Друга тенденция е свързана с развитието и *обновяването на вече популярни търсачки*. Например търсачки като Google, Ask.com и Yahoo вече визуализират резултатите от проведено търсене както чрез списък от линкове, така и чрез галерия от изображения на сайтове, фотографии и други графични изображения, начални кадри от видеозаписи (филми, видеоклипове), корици на книги, списания и др. Мнението на разработчиците е, че по този начин улесняват потребителите за по-бързото ориентиране в информационните масиви.

От края на 2008 г. става видима и „*борбата за надмощие*” в разработването на т. нар. *семантични търсачки*. Microsoft, Google и други

фирми, опитващи се да бъдат лидери на пазара, заливат потребителите с нови продукти³⁵. Такива са например представените накратко по-долу.

Hakia (<http://www.hakia.com/>) е обща семантична търсачка (бета версия от есента на 2007-ма, а сега с подобрен дизайн), чрез която може да се търси не само по ключови думи, но и с цели фрази, и с въпроси. Резултатите от търсенето се организират в своеобразни списъци, като всеки от откритите източници е описан с търсената дума, автора, кратък откъс от текста във вид на резюме (или визуализира изображението, ако намереното е в графичен формат), линк към уеб адреса. Особено важно е да се подчертае, че резюмето е достатъчно за качествен подбор по темата на търсенето от потребителя. Освен това търсачката предлага „Credible Sites” – препоръчани резултати с проверено и гарантирано качество на информацията.

SenseBot (<http://www.sensebot.net/>) е търсеща машина (бета версия), която обобщава резултатите от търсенето в кратък обзор по темата на запитването. В началото предлага избор: (а) да се търси чрез SenseBot или с друга търсачка (Google, Yahoo, MSN Live); (б) търсене само на новини и (в) избор на език (английски, немски, френски, японски). След това провежда търсенето. По време на търсенето машината се опитва да „разбере” за какво се отнася съдържанието на открита страница, да го анализира и да определи откритите основни семантични понятия. По този начин SenseBot подпомага потребителите в получаването на релевантни резултати относно търсенето и намалява времето за запознаване с дълги списъци от адреси, получавани от други машини. Освен това резултатите са обобщени според темата на търсенето и представляват набор от най-значими и съществени според зададеното от потребителя по два начина: първо във вид на таг-списък (*tag cloud*), съдържащ ключови проблемни области относно търсенето; след това като списък от източници, описани с кратка анотация във вид на изречение, което е последвано от линк към уеб сайта. Все пак не всичко в таг-списъка е информативно или разбираемо, но надеждите са, че този недостатък ще бъде отстранен.

Powerset (<http://www.powerset.com>) е обща семантична търсачка, която се появява в уеб пространството през юли 2008 г. (впоследствие закупена от Microsoft). [Благоев, 2008] Нововъведенията в нея включват задаване на въпроси и получаване на свободни отговори, по-добро достигане до резултати в Wikipedia и нови свързани търсения, които

---

³⁵ Вж.: <<http://www.pandia.com/sew/1262-top-5-semantic-search-engines.html>; 24.07.2009>; <http://technology.actualno.com/news_245804.html; 16.06.2009> и др.

използват Powerset Factz (Factz-машината). Основното при Powerset е това, че генерира подобро ползване на статиите в Wikipedia. В условията на засилена конкуренция разработчиците на тази машина залагат на продължаващото нарастване броя на потребителите на свободната енциклопедия и на факта, че ако търсената тема се открие в Wikipedia, това често се отбелязва на трето, четвърто или пето място в резултатите на други търсещи машини.

Truevert (<http://www.truevert.com/>) е вертикална семантична търсачка, специализирана в сферите на екологията и поради това я наричат „зелена търсачка”. Пусната е в действие през есента на 2008-ма. Интересното при нея е, че тя разполага с база от думи в екологичната сфера и алгоритъмът за търсене разпознава думите чрез техния контекст. Така например, ако потребител търси чрез думата „слънчева”, алгоритъмът приема, че се има предвид „слънчева енергия”, а не всяко нещо, което е свързано със слънцето.

DeepDyve (<http://www.deepdyve.com/>) е вертикална търсачка, все още фокусирана само върху медицина и някои от свързани с нея науки. Особено полезно и удобно за потребителите е предлаганата препратка³⁶ към специализирана директория, съдържаща списъци със заглавия и линкове към специализирани списания и издателства (по азбучен ред). Друго улеснение е наличната бърза връзка към най-търсените и популярни тематки, която е достъпна още от стартовата страница на сайта. Като цяло, търсачката е подходящ инструмент за изследователи и специалисти в сферите на медицината.

Bing (<http://www.bing.com/>) е търсачката на Microsoft, официално пусната в действие за масов достъп на 03.06.2009³⁷. Потребителският интерфейс е мултилингвистичен. Автоматично разпознава IP-адреса и препраща към търсене на страници от страната, в която е потребителят. При търсенето Bing автоматично предлага подобни или подобрени ключови думи и фрази.

Wolfram Alpha (<http://www.wolframalpha.com/>) е вертикална семантична търсачка, представена на масовия потребител като претендент за първите позиции в групата на семантичните търсачки³⁸. С пускането ѝ в експлоатация (края на май 2009 г.) тя наистина предизвика огромен интерес. Системата все още е в бета версия, с

---

³⁶ Вж. <<http://www.deepdyve.com/browse/>>.

³⁷ Bing е онлайн. 2009. <<http://mytech.bg/>; 03.06.2009>

³⁸ Wolfram Alpha – умната търсачка вече е онлайн. 2009. <<http://mytech.bg/>; 03.06.2009>

ограничен тематичен обхват и езикова поддръжка (само английски език), но специалистите са на мнение, че има голям потенциал за бъдещо развитие. Според създателя ѝ тя не е просто търсачка, а много повече – „машина за обработване на знание“ (*computation knowledge engine*). Отличава с това, че резултатите от търсенето са организирани в своеобразен справочник с информация по запитването, изготвен от различни източници по време на търсенето. Данните не са предварително подготвени текстови единици; комбинира отговорите като сравнява, анализира или изчислява данните; предоставя директни отговори, а не дава списъци с адреси на уеб сайтове; намира отговори на въпросите, като извлича данни от бази от данни и източници на подходяща експертна информация. Данните са ръчно подбрани от специалисти, работещи с Wolfram, като се преминава през няколко стъпки, за да се провери, че първичните данни са маркирани семантично и са представени достатъчно точно и недвусмислено, за да може да се използват за точно изчисляване. Търсачката може да обработи запитване за факти свързани с географията, математиката, физиката, химията, икономиката, включително брутния вътрешен продукт на дадена държава, финансови анализи, както и за позициониране и анализ на избран уеб сайт. Специфичното при тази търсачка е, че произвежда страници с нова информация, които никога не са съществували в интернет.

През май 2009 г. **Google** също оповести, че започва усилено да разработва търсачка, която да се причисли към клас „семантични търсачки“³⁹. Според говорител на фирмата, използваната технология ще позволява при провеждане на търсене да се извеждат много повече резултати, а те ще се класират по повече критерии. Идеята е да може да се улавят смисловите различия на една и съща търсена дума. Така ще се избегнат случаите, когато потребителите търсят едно, а получават резултат за съвсем различно нещо. Сега критиките към Google са, че при обхождане на уеб страниците машината открива всеки документ, който съдържа най-честата комбинация от думи в търсенето и класира сайтовете по популярност, а не по точност или релевантност. Стартирала като опростена търсеща машина, Google прераства в широка мрежа от сайтове и услуги, включващи Gmail, Google Maps, Google Docs, Google Books, Google Talk, Google Desktop, AdWords, Analytics, Picasa, Google Earth и др. Според някои световни класации Google е най-

---

³⁹ Гугъл пуска нова търсачка.
<<http://www.trud.bg/Article.asp?ArticleId=133781; 02.06.2009>>

типичното проявление на уеб 2.0, с което има големи шансове да стане лидер и в уеб 3.0. [Станков, 2008]

Историята на уеб търсещите машини съдържа редица любопитни факти както относно механизмите на функционирането им, така и за постепенното им превръщане в инструмент за печелене на пари. Понякога обаче е, че днес броят на търсещите машини е значително голям и постоянно нараства⁴⁰. Всеки месец се публикуват класации на най-използваните търсачки, включително извеждане на Топ 10 на най-използваните термини (ключови думи) при търсене⁴¹. Като цяло може да се каже, че днес съществуват *три вида софтуер*, свързан с търсачките: (а) за създаване и функциониране на търсачки; (б) за добавяне на търсачка към съществуващ сайт (за търсене в съдържанието на самия сайт); (в) за оптимизация на търсачки, чрез което се подобрява рангът на сайт. При разработване на търсачки, различни компании насочват усилията си в няколко направления: структурирано търсене; търсене в реално време; локално търсене; търсене на аудио, фото и видео; персонализирано и профилирано търсене.

Видимото и невидимото за търсещите машини

Тук няма да изпадам в подробно описанието на механизмите за търсене чрез различните търсачки, защото процедурите са достатъчно анализирани и достъпни в много информационни източници⁴². Ще отбележа обаче, че с работата на уеб търсещите машини е свързан интересен факт: те обхождат и индексират сайтовете от т. нар. „видим уеб“; недостъпна все още за тях е информацията от „невидимия уеб“. Казано с други думи, недостъпно за уеб търсачките все още е съдържанието на локалните бази от данни. Те не могат да индексират резултатите от обработките на базите, защото тези резултатите се генерират динамично и в отговор на пряко запитване. Уеб търсачките могат да индексират уеб страницата, осигуряваща достъп до съответна база от данни, но те не могат да достигнат до всеки отделен запис в базите.

---

⁴⁰ Една международна директория за търсачките в света, предоставяща избор на държава или регион, може да се намери на адрес <<http://www.searchenginecolossus.com/>>. Друг адрес предоставя не просто статистика за търсещите машини, но и перспективите в тяхното развитие <<http://searchenginewatch.com/>>. Разработени са и приложения за вграждане на функции за търсене в собствени сайтове (например <http://www.freefind.com/>).

⁴¹ <<http://searchenginewatch.com/>>

⁴² Вж. напр.: <<http://computer.howstuffworks.com/search-engine1.htm>>; <<http://www.google.com/technology/pigeonrank.html>>; <<http://www.webopedia.com/DidYouKnow/Internet/2003/HowWebSearchEnginesWork.asp>> и др.; 08.01.2009>.

Така едно огромно съдържание е „невидимо”, защото е „заключено” в рамките на базите от данни. Някои автори наричат това пространство „дълбока мрежа” (а не „невидим уеб”), тъй като приемат, че информацията е донякъде скрита за конвенционално търсене, но съществува и е на разположение за неконвенционални технологии. Други пък обозначават пространството, което все още не се индексира от уеб търсачките, като „черни дупки в киберпространството”. [Pedley, 2001, pp. 4–5]

Съществува и т.нар. „полувидим уеб”: повечето търсачки индексира само част от страниците в един сайт. Например, ако уеб сайт съдържа около 50 страници, дадена търсачка ще индексира само някои от първите (да допуснем 25 страници), а останалите ще останат неиндексирани (т.е. в голяма степен скрити). Причината за подобно ограничение е свързана преди всичко с размера на уеб пространството – WWW обхваща огромно информационно съдържание и индексирането на всяка от уеб страниците ще породи голямо натоварване на наличните компютърни мощности. Може да се каже, че за обхвата на „полувидимия уеб” от съществено значение е дълбочината и честотата на обхождане, извършвано от конкретна търсачка. Факт е обаче, че алгоритмите на повечето търсачки все още не са пригодени за търсене в реално време или за често актуализиране съдържанието на сайтовете.

Редно е да се подчертае, че означенията „видимо”, „полувидимо” и „невидимо” се използват условно, защото информацията в съответните адреси по принцип съществува. Остава да бъде създаден такъв алгоритъм, който да позволи на дадена уеб търсачка да достигне до съответните слоеве и да направи достъпна намиращата се там информация.

Защо се спирам на достижимото и недостижимото все още за уеб търсещите машини? Библиотечните каталози са всъщност бази, чиито записи съдържат данни за наличните библиотечни документи. Когато организацията и структурата на тези бази от данни не са в съответствие с модел за онлайн достъп до записите, а са по същество локални бази от данни (каквито са повечето библиотечни каталози), уеб търсещите машини откриват най-вече сайтовете, позоваващи се на каталозите или предоставящи достъп до тях, но не и записите в тези бази. С други думи, те са част от „невидимия” или „полувидимия” уеб. Ето защо, за да се отворят за масовата уеб комуникация и да станат част от една полезна и необходима услуга (достъп до библиографски записи), библиотечните бази от данни следва да бъдат конструирани по адекватен модел. Това, разбира се, означава планиране на и инвестиране в значима промяна, в нова библиотечна технология. Няма как да не се отчете и необходимият период от време.

Очевидно е, че пред особени трудности ще бъдат изправени онези библиотеки, които вече са представени онлайн и осигуряват поддръжка на базите си с уеб интерфейс. Шанс за изоставащите, каквито са 90% от българските библиотеки, е съвременното ориентиране към подходящи технологии за моделиране и поддръжка на бази от данни, отразяващи новите измерения на WWW. Това, в известен смисъл, ще им позволи да се възползват от изоставащата си позиция чрез прилагането на специфичен подход – едновременно с първоначалното си включване в WWW, да приложат съвременен модел за достъпно онлайн съдържание и адекватен набор от услуги в съответствие с технологиите на уеб 2.0 и уеб 3.0.

Ефектите от прилагането на подобен подход може да се търсят в три направления: оптимизиране на финансовите и човешките ресурси в библиотеките; обновяване на технологичната база и набора от библиотечни услуги; прилагане на стратегия за развитие в съответствие с тенденциите на информационното мрежово общество.

Мястото и ролята на библиотеките

Както вече беше описано по-горе, случващото се в WWW е насочено не само към увеличаване на количеството информация, достъпно чрез Мрежата, но също и към качеството на връзката, към качеството на информационните услуги и, в крайна сметка, към качеството на информацията и нейното използване. Неоспоримо е, че сме свидетели на еволюция в няколко направления:

- в подходите, моделите и технологиите за създаване на съдържание;
- в моделите и технологиите за изграждане на информационна архитектура;
- в технологиите за достъп до и приложение на информация.

Безспорно е обаче, че изброените направления имат пряко отношение към дейността на библиотеките и тяхното място в ИМО. Например, една от съществените причини, налагащи промени в дейността на библиотечните организации, е свързан с нарастване броя на потребителите на интернет. *Относно България и броя на потенциалните потребители на библиотечни услуги у нас ще се позова само на няколко факта. За броя на потенциалните потребители на интернет в България и в частност на потребителите на библиотечни услуги, ще се позова на няколко факта.* Първият от тях е свързан с данни от м. ноември 2007 г., изнесени от Боян Бойчев, председател на УС на Българската асоциация по информационни технологии (БАИТ). Тези данни сочат, че потребителите на интернет в нашата страна са били

33,8% от общото население. За сравнение през 2000 г. те са били 5,4%, а през 2006 г. – 28,5%⁴³. През 2008-ма според изследване на Gemius⁴⁴ делът им вече е 36%. От няколко години и националната статистика поддържа база от данни за развитието на ИО. Тези данни могат да се намерят в сайта на НСИ⁴⁵.

Като цяло резултатите от мониторинга на използването на компютърна техника, софтуерни продукти и интернет както от домакинствата у нас, така и от бизнеса (най-вече МСП) са в подкрепа на твърдението, че се наблюдава ръст по всички показатели. За съжаление, както е видно от анализа на данни за библиотеките в България през последните години, същото не може да се отчете за библиотечното обслужване: библиотечната система драстично изостава не само спрямо световните тенденции в сферата, но и спрямо очакванията на българските потребители на интернет. [Харизанова, 2007]

В същото време в доклада „Global Faces and Networked Places” на Nielsen Online⁴⁶ социалните мрежи се определят като потребителски феномен за 2008 г. Потребителите са отделили повече време на социални сайтове и блогове, отколкото на личната си електронна поща, като всяка една от 11 минути те са прекарвали в социална мрежа. В изследването се твърди, че тази промяна в онлайн поведението на хората се дължи най-вече на разрастването на големите социални мрежи като Facebook и MySpace⁴⁷. Освен това, противно на очакванията, Facebook има най-голям ръст при по-възрастните потребители, като през същата година към тази мрежа са се присъединили 24 милиона души на възраст между 35 и 49 години и 13,6 милиона души на възраст между 50 и 64. Нещо повече, доминирането на социалните мрежи води до нови услуги и употреби, част от тях – изненадващи и странни⁴⁸. В същия доклад се сочат данни за драстично увеличаване на времето, прекарано в тези сайтове и промяна в начина, по който потребителите

---

⁴³ < <http://internetreklama.com/internet/2600000/>; 20.08.2009>

⁴⁴ <<http://gemius.bg/>>

⁴⁵ <<http://www.nsi.bg/>>

⁴⁶ Докладът е публикуван през март 2009 г. и може да се намери на адрес <http://blog.nielsen.com/nielsenwire/wp-content/uploads/2009/03/nielsen_globalfaces_mar09.pdf; 06.10.2009>.

⁴⁷ Каталог на българските уеб 2.0 проекти може да се намери на адрес <<http://bg.feedmyapp.com/p/ranked/1>>.

⁴⁸ Например, ново приложение с название Legacy Locker поддържа регистрации и във Facebook, и в MySpace, и в сайта за онлайн разплащания PayPal, но .... след смъртта на потребителя. Информацията относно потребителското име и паролата за достъп се предава за разпореждане с нея на близките на починалия. Колкото и да е абсурдна, очевидно тази услуга има своето място предвид потребителския интерес.

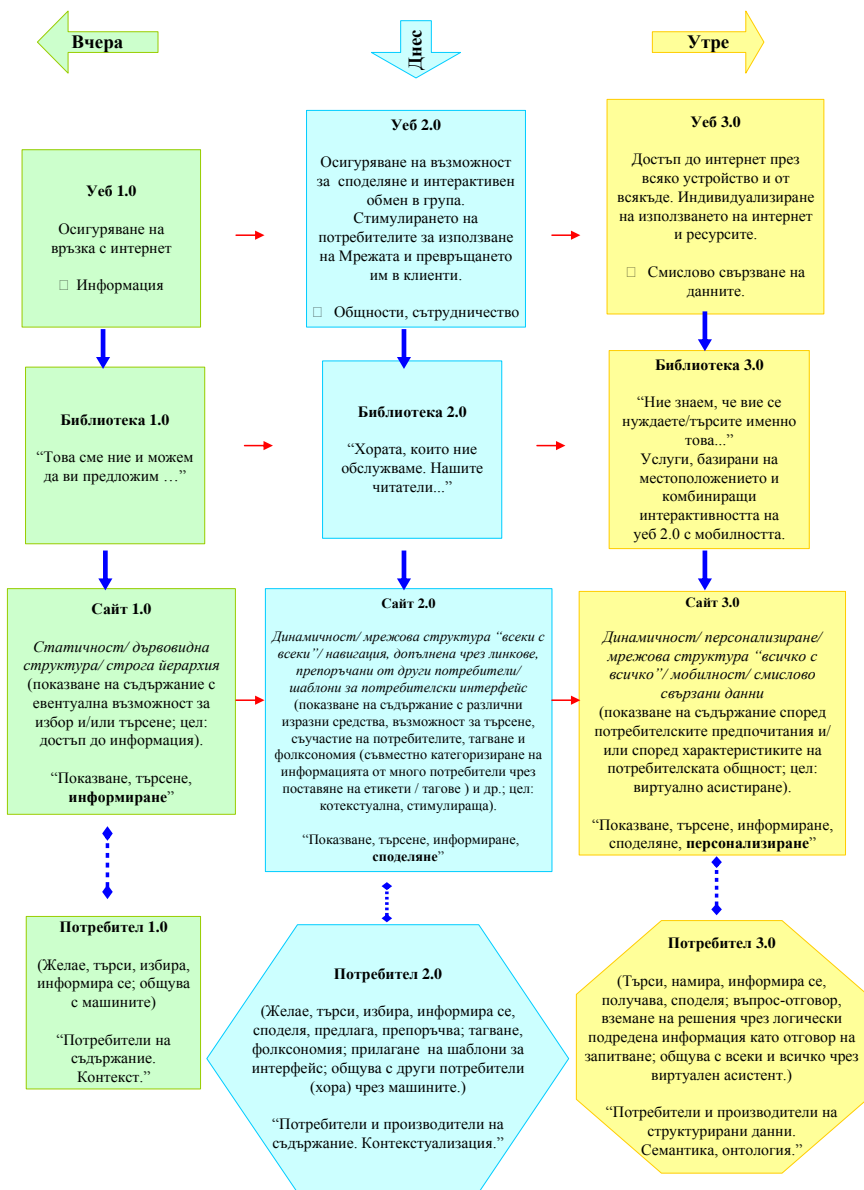
използват Мрежата, в поведението, във взаимодействието с други потребители, различаващо се от нормалното им ежедневие. Вследствие на това редица индустрии (най-вече медийната, рекламната и издателската) са изправени пред конкуренцията на новото средство за създаване на потребителско съдържание. Поне за сега, социалните мрежи са победители в борбата за привличане вниманието на потребителите. Наред с това обаче те предоставят нови средства за връзка с хората и разширяват терена за активност на онези, които имат отношение към създаването и разпространяването на информация. Разбира се, при едно условие: промяна в стратегиите на всички, изместени от пазарните им ниши, подобно на вече адаптиращите се към новите измерения на Мрежата новинарски канали.

Описаното по-горе, както и множество други данни за развитието на интернет и поведението на потребителите, очертават въпроси, на които библиотеките следва да отговорят – концептуално и в практиката. Обхватът на тези въпроси може да бъде идентифициран, ако се проследи развитието на WWW и на съответните технологии през последните години (фиг. 1). Като цяло обаче настъпващите в обществото трансформации, предизвикани от развитието на ИМО и съответните технологии, променят визията за библиотеката като специфично място за достъп до информация и информационно обслужване. Променя се както външната за нея среда, така и вътрешната среда в библиотеката, включително условията и характера на труда. От съвкупността на библиотечните дейности обаче не се премахват едни за сметка на други, а се допълват нови, т.е. става дума за трансформации в посока усложняване на модела „библиотека“⁴⁹.

Същността и спецификата на трансформациите, настъпващи в съвременните библиотечни практики, в голяма степен са свързани с предлагането на услуги от дадена библиотека чрез интернет. (фиг. 2) Това обаче води до съществена промяна в *информационна ѝ среда*. Най-общо тези промени са свързани с: (а) технологичната инфраструктура на библиотеката (хардуер, софтуер, средства за комуникация), - (б) дейностите и отговорностите на персонала, (в) вътрешно-организационните аспекти, (г) условията за функциониране на организацията, (д) връзките със заобикалящата я среда.

---

⁴⁹ Като пример ще посоча, че и в традиционна библиотека, и в такава, предлагаща онлайн услуги, се обслужват читатели, но във втория случай процедурите при обслужването са различни. Това е така, защото се прилагат специфични технологии с цел автоматизиране на някои операции, извършвани от библиотекарите и читателите.

Фигура 1. Еволюция на библиотечните уеб платформи

Технологична инфраструктура	→	Акценти: дигитални колекции и тяхното администриране.
Информационно съдържание	→	Акценти: електронни пълнотекстови периодични издания, електронни пълнотекстови книги, електронни справки. Поддържане на статистика относно: брой информационни обекти в дигиталните библиотеки, брой електронни справки, дял на електронните книги от всички налични книги, дял на електронните периодични издания от всички периодични издания, дял на електронните справки от всички справки и др. под.
Информационно обслужване	→	Акценти: използване на дигиталните колекции, транзакции за електронни справки, транзакции с електронни бази от данни, дял на електронните справки от всички справки, най-често използвани елементи от електронните бази. Поддържане на статистика относно: брой виртуални посещения, дял на виртуалните посещения от всички посещения, дял на предоставените електронни справки от всички справки, предпочитани ресурси при виртуални посещения и др. под.
Поддръжка	→	Акценти: - процедури по конструирането и управлението на дигиталните колекции; - цени на конструирането и управлението на дигиталните колекции.
Управление	→	Акценти: - цена на електронните пълнотекстови периодични издания, цена на електронните пълнотекстови книги, цена на електронните справки, цена на конструирането и поддръжката на дигиталните колекции; - библиотечни експерти за услугите (конструиране, поддръжка; традиционни, мрежови), външни експерти за услугите (конструиране, поддръжка; мрежови).

Фигура 2. Основни компоненти на библиотечните мрежови услуги и ресурси

Доколкото крайният ефект от трансформациите е свързан преди всичко с осигуряването на нови или обновени информационни услуги, те следва да бъдат подложени на прецизно планиране, чрез което да се постигне предварителна яснота относно съвкупност от въпроси, като:

- какво се предлага към момента и какво още ще бъде предлагано;
- как точно ще протече проектирането на услугите (изменения, нововъведения);
- какви процедури ще осигурят прехода от традиционни към мрежови услуги;
- как точно ще бъдат разработени услугите и как те ще бъдат поддържани в действие;
- как ще се осигури процеса по експлоатация на услугите;
- какви ще бъдат каналите за достъп до услугите и съответно какви ще са параметрите на вътрешната и външната комуникация;
- какво ще е участието на персонала: кой, с какво, кога и как ще се включи в реализирането на начинанията;
- ако се налага използването на външни организации, какви следва да са те и как точно ще се включат в процесите.

Всъщност, библиотеките са едни от първите, които се включиха в интернет. Началните им стъпки бяха насочени в две посоки: (а) включване като потребители на интернет и (б) популяризиране на дейността на библиотеките в Мрежата. През годините се създадоха уеб сайтове на различни библиотеки и специализирани информационни служби, включително на асоциации и сдружения на библиотеки. Чрез тези сайтове и сега се предоставя информация за самите организации (общи сведения, управленска структура, услуги, новини), информация за фондове им, като в някои случаи се осигурява онлайн достъп до каталози, електронни списания и бюлетини.

В крайна сметка всички по-големи и известни библиотеки в света вече активно използват инфраструктурата на интернет за предоставяне на достъп до част от ресурсите си. Комплекът от ресурси и услуги, които библиотеките предлагат чрез WWW, се обозначават с различни названия (например Library Networked Services and Resources, Library and Information Resources Network и др. под.). Различия могат да бъдат открити в прилаганата технология за осигуряване на една или друга услуга, защото това зависи от състоянието на фондовете, технологичната база и подготвеността на персонала в съответна библиотека. Едно и също обаче е изискването комплектът от услуги да е достъпен както от компютъризирано работно място в самата библиотека, така и от работно място на отдалечено разстояние.

За да могат да се предлагат услуги онлайн, в библиотеките следва да са изпълнени няколко *условия*, а именно: (♣) наличие на адекватна техническа и информационна инфраструктура, включително мрежова свързаност, (♣) подготвен екип за поддръжка на технологиите и информационното съдържание, (♣) звено за управление на процесите, (♣) наличие на информационно съдържание в електронен формат, (♣) наличие на институционален уеб портал с възможности както за служебно ползване (интранет), така и за публичен достъп.

Мрежовите информационни *ресурси* условно могат да се подразделят на: (☒) локално лицензирани бази от данни, (☒) регионално лицензирани бази от данни, (☒) лицензирани бази от данни на постоянен консорциум, (☒) агрегирани (обобщени) бази от данни, (☒) бази от данни на издатели, (☒) публично достъпни електронни ресурси.

Мрежовите информационни *услуги* могат да се сведат на няколко групи: (♣) обмен на документи, междубиблиотечно заемане; (♣) достъп до текстови или числови данни, електронни списания, електронни книги и др. под.; (♣) справки, информационно обслужване; (♣) инструкции, обучение, семинари.

Пример за съвременно предлагане на библиотечни услуги чрез интернет пространството е виртуалната библиотека на ООН (*Virtual Library*)⁵⁰. Освен селектирани списъци на библиотеки и ресурси (включително за библиотечен мениджмънт), чрез сайта са достъпни и различни безплатни ресурси за дистанционно обучение, като: „Cyberseek: basic course in Internet”, „Internet Tutorials”; „Finding Information on the Internet”; „Guide to the World Wide Web”; „How to use Internet”; „Introduction to HTML” и др. Примери за библиотечни услуги чрез уеб могат да се намерят и на следните адреси:

- <http://www.oclc.org/> – *Online Computer Library Center* (OCLC), съдържащ информация за дигитализиране на библиотечни бази, за нови продукти в тази сфера, меню с разнообразни услуги, форуми за дискусии, информация за учебни заведения, подготвящи кадри за библиотеките по региони и пр. Особен интерес представлява възможността „Handheld/mobile site” за достъп чрез мобилна връзка до: новини, продукти и услуги, общности, програми и изследвания;
- <http://www.solinet.net/> – сайт на *Lyrasis* (създаден чрез сливането на две библиотечни мрежи – PALINET и SOLINET), който осигурява

---

⁵⁰ Вж.: <<http://www.un.org/Depts/dhl/sflib/links/virtlib1.htm>>;
<<http://www.un.org/Depts/dhl/sflib/links/virtlib2.htm>>;
<<http://www.un.org/Depts/dhl/sflib/links/virtlib3.htm>>;
<<http://www.un.org/Depts/dhl/sflib/links/virtlib4.htm>>;
<<http://www.un.org/Depts/dhl/sflib/links/virtlib5.htm>> [20.05.2009].

възможност за регионално и национално сътрудничеството и съвместно предлагане на услуги на различни библиотеки. Освен това се предоставят разнообразни продукти, услуги и консултации за развитие на електронни бази от данни.

– <http://lcweb.loc.gov/homepage/lchp.html> – *Library of Congress Washington* (Библиотека на Конгреса във Вашингтон, САЩ); предлага почти всички традиционни и онлайн библиотечни услуги (достъп до онлайн колекции, информация за историята на САЩ, възможност да се задават въпроси към специалистите в библиотеката, изложби и мн. др.).

– <http://www.vam.ac.uk/nal/> – *National Art Library* (Британска национална библиотека по изкуства), където се предлага богата фотогалерия, достъп до електронен каталог, покупки онлайн, търсене в сайта и мн. др.

– <http://www.lib.ox.ac.uk/> – *Oxford University Libraries* (Библиотеки на Университета в Оксфорд, Великобритания), с достъп до всяка от библиотеките на университета, връзки към други полезни адреси, набор от компютърни услуги за студенти и преподаватели (включително разписание на провеждани в момента занятия по тема, час и място).

Особено интересен е уеб портала⁵¹ на Станфордския университет (Калифорния, САЩ) – един от световните инкубатори на нови информационни технологии. Университетската библиотека заема подобаващо място и развива собствен портал – <http://library.stanford.edu/>. Бърз преглед на основните му рубрики очертава внушителни възможности за потребителите – сайт за библиотечни и академични ресурси, предоставящ достъп до множество електронни бази, електронни списания и книги, специален блок за онлайн обслужване и придобиване на информационна грамотност, търсене на различни нива, връзка към Green Library във Facebook и мн. др.

Всъщност стотици са примерите за уеб директории, предлагащи селектирани адреси на библиотеки. Една такава възможност е *Public Libraries in the United States*⁵² за достъп до сайтове на всички обществени библиотеки в САЩ, много допълнителни ресурси (включително за библиотечното законодателство), както и връзки към сайтовете на националните библиотеки в други страни⁵³. Следващ пример е *Libraries*

---

⁵¹ <<http://www.stanford.edu/>>

⁵² <<http://www.publiclibraries.com/>; 20.05.2009>

⁵³ За съжаление, в страницата National Libraries of the World на цитирания сайт линк към българската национална библиотека не беше открит.

in the Yahoo! Directory⁵⁴ за достъп до сайтовете на 5144 обществени библиотеки, 458 академични библиотеки, 106 дигитални библиотеки, 35 бизнес библиотеки, 128 адреси с ресурси за библиотекари и мн. др., включително *Internet Public Library*⁵⁵ – портал към категоризирани адреси на множество библиотеки в различни региони на света.

Тук ще подчертая, че макар и с по-бавни темпове, някои от по-големите *български библиотеки* правят успешни опити за включване в глобалното мрежово пространство. Прилагайки възможностите на компютърните мрежи, те разширяват набора си от услуги, а условията за достъп до фондовете им се подобряват. Например през 2003 г. нововъведенията бяха мотивирани от необходимостта да се осигури съответствие между българските и международните стандарти за библиографско описание, от въвеждането на ефективен механизъм за търсене и възможности за обмен на информация с български и чуждестранни библиотеки. За постигнатия успех в тази посока показателен е фактът, че с наградата „ИТ потребители на годината” на IDG България тогава са отличени две библиотеки – Централна библиотека на БАН и Столична библиотека.

От началото на 2003 г. в *Централната библиотека на БАН*⁵⁶ се използва система ALEPH 500. Внедрени са модули за комплектуване и регистрация на библиотечните документи, каталогизация, онлайн каталог. Така е осигурена поддръжка на електронни каталози и достъп до тях за читателите чрез WWW. Благодарение на формата MARC 21 за описание на библиотечни документи, който за първи път се адаптира в такива мащаби в България, ALEPH 500 дава възможност за обмен на данни с всички библиотечно-информационни системи в страната и света. Днес тази система вече се използва и в Университетската библиотека на СУ „Св. Климент Охридски”⁵⁷.

В *Столична библиотека*⁵⁸ са реализирани няколко онлайн каталога – на българските и чуждоезичните периодични издания, на книги (получени след 1994 г.), краезнание (статии и част от книги, свързани с живота в столицата). Библиотеката разполага с локална компютърна мрежа с 74 работни места и следните бази от данни:

---

⁵⁴ <<http://dir.yahoo.com/Reference/libraries/>; 20.05.2009>

⁵⁵ <<http://www.ipl.org/>; 18.04.2009>

⁵⁶ <<http://www.cl.bas.bg/>>

⁵⁷ По света системата ALEPH 500 е внедрена в много авторитетни библиотеки. Вж. повече за системата на адрес

<<http://www.exlibrisgroup.com/category/Aleph>>.

⁵⁸ <<http://www.libsofia.bg/>>

„Машинни каталози на:

- книгите, графичните, нотните и картографските издания.
- периодичните издания.
- звукозаписите и други некнижни носители.

Бази данни с аналитични описания на статии от периодичния печат и части от книги:

- български вестници и списания.
- със съдържание за миналото и настоящето на София.
- за деца и юноши.
- в областта на изкуствата”⁵⁹.

В тази библиотека вече работи и първата *читалня за електронно обучение* (е-читалня) по финанси. Тя е част от образователен проект, подкрепен от Министерството на културата и от Института за следдипломна квалификация при УНСС. Инициативата цели създаване на мрежа между читалищни и градски библиотеки в 20 населени места в страната, чрез което да се осигури възможност за е’нет обучение по финанси.

Значими са постиженията на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий” (НБКМ). През м. февруари 2009 г. беше оповестено, че в НБКМ вече са дигитализирани 12 300 листа. [Борисова, 2009; вж. също: Христова, 2005; Дончева, 2005] На 11 май 2009 г. в НБКМ официално беше обявено успешното приключване на първия етап от проекта „Виртуална библиотека – България” като част от системата COBISS.Net. Основната цел на проекта е да се изгради Единна национална библиотечно-информационна система. Предстои обучение на експерти от цялата страна, за да могат те да оказват професионално съдействие на читателите и потребителите на системата. С включването в мрежата COBISS.Net, България се присъединява към интегрираната Балканска регионална библиотечна система. В нея вече участват Македония, Черна гора, Сърбия, Босна и Херцеговина и Словения. Предстои включването на Албания и Косово, като покана е отправена и към Хърватия.

След приключване на проекта, каталогът на Националната библиотека ще може да се използва от всяка точка на страната и на света. След като българският единен каталог бъде включен в интегрираната платформа на 43 европейски библиотеки, ще стане възможно да се проследи в коя от тях се намира всяка книга, публикувана от Освобождението до наши дни. Той ще съдържа всичките досегашни каталози, но в електронен вид. Засега са готови над 3 млн. записа, като броят им прогресивно ще расте. Активни участници още от първата проектна фаза

---

⁵⁹ <<http://www.libsofia.bg/modules/news3/article.php?storyid=40; 03.06.3009>>

са и някои други библиотеки у нас – Народна библиотека „Иван Вазов” в Пловдив, регионалните библиотеки в Добрич, Разград, Силистра, Благоевград, както и библиотеката на Специализираното висше училище по библиотекознание и информационни технологии. [Ватова, 2009]

Следва да се отбележи още, че българската Национална библиотека вече е член на обоевропейската дигитална библиотека *Europeana*, а от ноември 2009-та дигиталният фонд на НБКМ, който съдържа копия на архиви, ръкописи и старопечатни книги, ще стане част от портала „Съкровища на националните библиотеки на Европа”.

Като положителни примери за развитие могат да бъдат изброени и други български библиотеки, особено тези към университети (например НБУ, УНСС и пр.), но това е в обсега на друг обзор и анализ. Тук по-съществено е да се отбележи, че макар и с ограничени финансови, материални и човешки ресурси, част от нашите библиотечни организации реализират все повече проекти в коментираното направление.

***

В обобщение ще подчертая, че въпреки ограниченията на уеб 1.0 като система, предлагаща готови информационни модели под формата на уеб страница или сайт без възможност за участие на потребителите в информационното конструиране, тя все пак привлече хората към Мрежата. Ограниченията на кибернетичното пространство, най-вече свързани с инструментариума за надеждно търсене и откриване на информация, очертават един кръг от трудности за потребителите. Друг кръг е свързан със затрудненията поради необходимостта от владене на „логиката и езика” на машините, чрез които потребителите се опитват да удовлетворят потребностите си. Въпреки това, платформата уеб 1.0 допринесе за развитието на Мрежата, на всеки неин потребител и в същото време се постави едно начало, което чрез постепенно усъвършенстване и развитие, доведе до съвременните възможности на т.нар. „социални мрежи”.

С появата на уеб 2.0 библиотеките очевидно са изправени пред поредното предизвикателство. След положените немалко усилия, след вложените финансови и човешки ресурси за представяне на библиотеките в WWW със сайтове по модела уеб 1.0, новата вълна на социалните мрежи налага преход към т. нар. Библиотека 2.0 (*Library 2.0*). Съществената разлика с по-стария модел се състои в това, че за уеб 1.0 информационните специалисти подготвят и поддържат информация, която предоставят на потребителите в уеб сайт с дърво-видна структура; чрез по-новия модел (уеб 2.0) потребителите не само търсят информация и попадат на записи с данни, но също така

споделят своя опит и мнение, като са активна страна в генерирането на информация. В крайна сметка Библиотека 2.0 все още е понятие, което отразява най-вече един модел за съвременна библиотека. Отчитайки обаче тенденциите, свързани с развитието на уеб 3.0, може да се очаква, че още непрехителни трансформациите, породени от уеб 1.0 или уеб 2.0, библиотеките ще бъдат върхлетени от възможностите на семантичните мрежи, на виртуалното асистирание при създаването, съхраняването, търсенето и прилагането на ресурси. Те ще трябва или да отговорят на изискванията на Потребител 3.0, или да останат извън мрежовото общество. Казано накратко, на път към Библиотека 2.0, тези организации ще се изправят (а може би вече са се изправили?!) пред модел от ново поколение – Библиотека 3.0 (*Library 3.0*). [Saw, Todd, 2007; Cho, 2007; Aller, 2007]

Българските библиотеките днес са въввлечени в надпревара с развиващите се WWW-технологии и, наред с това, с интегрирането в мрежовото общество. Тази надпревара налага разработването и прилагането на обновена стратегия за развитие на библиотечните дейности, обновена организация на информационната среда, нова информационна архитектура като форма за представяне на знания и достъп до тях. По същество библиотеките следва да трансформират устройството, дейността и управлението си съобразно реалностите на новото информационно и мрежово общество. Една възможна стъпка в тази посока е прилагането на т. нар. „контекстуално новаторство” за идентифициране и мониторинг на потребителските желания и нужди, на тяхната активност (какво използват най-често и как). Така, с помощта на потребителите, ще се открият нови продукти и услуги, а съществуващите ще се допълват и усъвършенстват. В резултат, библиотеките биха могли да предложат услуги, които ако не в максимална степен, то поне да се доближат до контекста на потребителските действия в Мрежата.

Използвана литература

Станков, И. [Петнадесетте] 15-те най-влиятелни уеб 2.0 проекта. 2008.

<<http://www.devstorming.com/>; 30.5.2009>

Благоев, Б. Сделката Microsoft-Powerset няма да се отрази на доминацията на Google. 2008. <<http://news.sagabg.net/sdelkata-microsoft-powerset-nyama-da-se-otrazi-na-.html>; 12.02.2009>

Блажев, Хр. Що е то блог и колко простотия се съдържа в него? // Сега, 2009. (издание онлайн)

- <<http://www.segabg.com/online/new/articlenew.asp?issueid=3546&sectionid=24&id=0001401>; 06.05.2009>
- Борисова, Т.** [Дванадесет хиляди и триста] 12 300 листа дигитализирани в НБКМ. (Блог „Нова библиотека“.) 2009.
<<http://novabiblioteka.blogspot.com/2009/02/12-300.html>; 03.06.2009>
- В кой** Уеб е уеб сайтът ви? Bulgarian Post. <<http://news.bpost.bg/story-read-16458.php>; 28.03.2008>
- Ватова, Ив.** България – реален актьор в проект „Виртуална библиотека“. 2009. БНР.
<http://www.bnr.bg/RadioBulgaria/Emission_Bulgarian/Theme_Kultura/Material/virtual_library_130509.htm; 13.05.2009>
- Гугъл** пуска нова търсачка. 2009.
<<http://www.trud.bg/Article.asp?ArticleId=133781>; 02.06.2009>
- Даскалов, Хр.** Социалните мрежи в интернет. – В: Компютри и интернет. Moderno.info, 2009. <<http://www.moderno.info/>; 20.04.2009>
- Дончева, Ан.** Проект за дигитален център на българската национална библиотека. // Libraries, Globalization and Cooperation: Papers from the Intern. Conf., held in Sofia, Bulgaria, 3–5 Nov. 2004. – Sofia, 2005. – pp. 60–64.
- Иванов, Д.** Идеята за информационно общество и интернет. 2001.
<http://underpear.gyuvetch.bg/translat/io_inet.htm; 15.03.2009>
- Изказване** на Дейвид Якобсен, директор на технологичния сектор на Прайсуотърхаус Купърс в Торонто. – В: Уеб 2 (Web2) – новото поколение Уеб мрежа. <<http://www.seo-bulletin.info/33/>; 13.12.2008>
- Кастелс, М.** Възходът на мрежовото общество. – София: ЛиК, 2004. – 496 с.
- Льобон, Г.** Психология на тълпите. София: Унив. изд. „Кл. Охридски“, 1995. – 148 с. – (Библ. Класическо наследство).
- Ортега-и-Гасет, Х.** Бунтът на масите. – София: Унив. изд. „Кл. Охридски“, 1993. – 210 с. – (Библ. Класическо наследство).
- Семантични** мрежи или новия Web 3.0. <<http://www.webdesign-optimization.net/semantic-web/>; 09.08.2009>
- Словари** и енциклопедии на Академикe.
<<http://dic.academic.ru/dic.nsf/mwc/53879/search>; 16.02.2009>
- Томс, Ж., В. Джамбазов.** Трето поколение уеб дизайн.
<<http://www.newmediaezine.com/?category=1&id=22>; 10.10.1999>
- Харизанова, О.** Българските библиотеки и информационното общество. – София: Унив. изд. „Св. Кл. Охридски“, 2007. – 179 с.
- Христова, Б.** Национален културен комплекс. // Libraries, Globalization and Cooperation: Papers from the Intern. Conf., held in Sofia, Bulgaria, 3–5 Nov. 2004. – Sofia, 2005. – pp. 56 – 59.
- Bing е онлайн.** 2009. <<http://mytech.bg/>; 03.06.2009>
- Google** представи нови функции за търсене. 2009. <<http://mytech.bg/>; 03.06.2009>
- Wolfram Alpha** – умната търсачка вече е онлайн. 2009.
<<http://mytech.bg/>; 03.06.2009>

- Aller, M. A.** Thinking of Future services in present virtual spaces. 2007.
<<http://www.slideshare.net/maller/library-30>; 17.06.2009>
- Anderson, N.** Tim Berners-Lee on Web 2.0: „Nobody even knows what it means”. 2006. <<http://arstechnica.com/business/news/2006/09/7650.ars>; 24.07.2009>
- Anderson, P.** What is Web 2.0? Ideas, technologies and implications for education. // JISC Technology and Standards Watch, Feb., 2007. – 64 pp.
<<http://www.jisc.ac.uk/media/documents/techwatch/tsw0701b.pdf>; 16.06.2009>
- Berners-Lee, T.** The World Wide Web and the „Web of Life”. May, 2009.
<<http://www.w3.org/People/Berners-Lee/UU.html>; 04.05.2009>
- Berners-Lee, T.** Business Model for the Semantic Web. 2001.
<<http://www.w3.org/DesignIssues/Business>; 22.07.2009>
- Berners-Lee, T.** Linked Data: Slide set, presented at the TED2009 „The Great Unveiling” in Long Beach, California, USA, July, 2009.
<[http://www.w3.org/2009/Talks/0204-ted-tbl/#\(19\)](http://www.w3.org/2009/Talks/0204-ted-tbl/#(19)); 29.07.2009>
- Carr, N.** The amorality of Web 2.0. 2005.
<http://www.rough.type.com/archives/2005/10/the_amorality_o.php; 03.10.2005>
- Cho, A.** Are You Ready for Library 3.0? 2007.
<<http://www.allanslibrary.com/2007/12/are-you-ready-for-library-30.htm>; 20.07.2009>
- Design Vitality.** The Top 15 Most Influential Web 2.0 Sites.
<<http://www.designvitality.com/blog/2008/09/the-top-15-most-influential-web-20-sites/>; 10.06.2009>
- Dunsire, G.** The Semantic Web and expert metadata : Pull apart then bring together. 2008. <<http://eprints.rclis.org/15880/1/akm2008semanticweb.pdf>; 18.07.2009>
- Forrester, I.** Why New Media is Dead. 08.03.2007.
<<http://www.slideshare.net/cubicgarden/why-new-media-is-dead>; 20.08.2009>
- Herman, Iv.** What is the Semantic Web? // ISOC Nieuwjaarsreceptie, Amsterdam, Netherland. 15.01.2009. <<http://www.w3.org/2009/Talks/0115-Amsterdam-IH/#talk>; 20.07.2009>
- Keen, A.** The Cult of the Amateur: How today’s Internet is killing our culture. – New York, Toronto : Doubleday/Currency, 2007. 228 pp.
- Miller, P.** Web 2.0 : Building the New Library. 2005.
<<http://www.ariadne.ac.uk/issue45/miller/>; 10.08.2007>
- Miller, P.** Ivan Herman discusses Semantic Web activity at the World Wide Web Consortium. 2009. <<http://blogs.zdnet.com/semantic-web/?p=269>; 28.07.2009>
- Miller, P.** Sir Tim Berners-Lee: Talks with Talis about the Semantic Web: Transcript of an interview recorded on 7 February 2008. April 8, 2008. <http://talis-podcasts.s3.amazonaws.com/twt20080207_TimBL.html; 28.07.2009>
- Miller, P.** Semantic Search Round Table at the Semantic Technology Conference. June 17, 2009. <<http://blogs.zdnet.com/semantic-web/?p=302>; 28.07.2009>
- O’Reilly, T.** What Is Web 2.0. O’Reilly Network. 2005.
<<http://www.oreillynet.com/pub/a/oreilly/tim/news/2005/09/30/what-is-web-20.html>; 20.01.2008>

- O'Reilly**, T. Web 2.0 Compact Definition: Trying Again. 2006.
<http://radar.oreilly.com/archives/2006/12/web_20_compact.html; 20.01.2008>
- Pedley**, P. The Invisible Web: Searching the hidden parts of the internet. – London: ASLIB-IMI, 24 pp. // Questia Media America Inc., pp. 4–5. <www.questia.com; 14.02.2009>
- Saw**, G., H. Todd. Library 3.0: Where art our skills? 2007.
<http://archive.ifla.org/IV/ifla73/papers/151-Saw_Todd-en.pdf; 20.07.2009>
- Sowa**, J. The Challenge of Knowledge Soup. // Ramadas, J., Chunawala, S. Research Trends in Science, Technology and Mathematics Education. – Mumbai: Homi Bhabha Centre, 2005. – pp. 55–90. <<http://www.jfsowa.com/pubs/challenge.pdf>; 22.05.2009>
- Sowa**, J. Semantic Networks. 2006. <<http://www.jfsowa.com/pubs/semnet.htm>; 20.05.2009>
- Tapscott**, D. A., D. Williams. Wikinomics: How Mass Collaboration Changes Everything. – New York: Penguin, 2007. – 320 pp.
- Tapscott**, D., D. Ticoll, A. Lowy. Digital Capital: Harnessing the Power of Business Webs. Harvard Business Press; First Printing edition, 2000. – 320 pp.
- O'Reilly**, Tim. On The Future Of Social Media. December 19, 2008.
<<http://www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=98499899>; 08.06.2009>
- Top 15** Most Popular Web 2.0. Websites. July 2008.
<<http://www.ebizmba.com/articles/web-2.0-websites>; 14.10.2009>
- Top 5** Semantic Search Engines.
<<http://www.pandia.com/sew/1262-top-5-semantic-search-engines.html>; 24.07.2009>
- W3C** Semantic Web Activity. 2001. <<http://www.w3.org/2001/sw/>; 28.07.2009>
- Wertheim**, M. The pearly gates of cyberspace: A history of space from Dante to the internet. – New York: W. W. Norton & Co, 1999. – 336 pp.
- What Is The Semantic Web?** 2007.
<http://www.webopedia.com/DidYouKnow/Internet/2007/Semantic_Web.asp; 27.07.2009>

ГОДИШНИК НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ
КНИГА БИБЛИОТЕЧНО-ИНФОРМАЦИОННИ НАУКИ
Том 2, 2010

ANNUAIRE DE L'UNIVERSITE DE SOFIA „ST. KLIMENT OHRIDSKI“
FACULTE DE PHILOSOPHIE
LIVRE DES SCIENCES DE L'INFORMATION ET DES BIBLIOTHEQUES
Tome 2, 2010

НАШИ ГОСТИ

**ОРЛОВСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ИНСТИТУТ
ИСКУССТВ И КУЛЬТУРЫ**

**OUR GUESTS
ORYOL STATE INSTITUTE OF ARTS AND CULTURES**

ГОДИШНИК НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ
КНИГА БИБЛИОТЕЧНО-ИНФОРМАЦИОННИ НАУКИ
Том 2, 2010

ANNUAIRE DE L'UNIVERSITE DE SOFIA „ST. KLIMENT OHRIDSKI“
FACULTE DE PHILOSOPHIE
LIVRE DES SCIENCES DE L'INFORMATION ET DES BIBLIOTHEQUES
Tome 2, 2010

ДИАЛОГ КУЛЬТУР: КОНЦЕПЦИЯ РАЗВИТИЯ РЕГИОНАЛЬНОГО ВУЗА

НИКОЛАЙ АЛЕКСАНДРОВИЧ ПАРШИКОВ

N. A. Parshikov. DIALOGUE OF CULTURES: THE CONCEPTION OF DEVELOPMENT OF REGIONAL HIGHER EDUCATION INSTITUTE

Oryol State Institute of Arts and Culture is a Federal state educational institution of vocational training, that accomplishes vocational training of specialists for cultural sphere, plays the role of scientific ground in the field of studying culture, art and education in new integration conditions.

Сегодня региональные российские вузы не только являются базой для профессиональной подготовки специалистов в области искусств и культуры, построенной на принципах интеграции общечеловеческих и общенаучных ценностей; гармонизации общекультурного, педагогического и художественно-творческих аспектов развития учебного процесса, но и выступают в роли научных стартовых площадок в области изучения культуры, искусства, образования в новых интеграционных условиях. Орловский государственный институт искусств и культуры – один из них. Институт был создан как филиал Московского государственного института культуры в 1972 году; в 1990 году стал самостоятельным вузом, а в 1995 году получил статус института искусств и культуры (ОГИИК).

ОГИИК – институт узкоспециализированный, поэтому сюда приезжают учиться из множества областей России и ближнего зарубежья.

Главная миссия вуза состоит в создании условий для развития творческой личности, формирования нравственного мировоззрения, в становлении профессиональных качеств будущего выпускника.

Одно из важнейших событий 2009 года в ОГИИК – успешное прохождение аккредитации. Сегодня требования к вузам постоянно повышаются и без проблем подтвердить свой статус могут лишь те учебные заведения, в которых работа действительно организована на высоком уровне.

Вуз сумел не только сохранить то лучшее, что было в прежние времена, но и воспользоваться всеми преимуществами, которые предлагает современный этап развития общества. Многообразие творческих и сопутствующих специальностей, сложившаяся система индивидуальной работы с каждым студентом, добрые традиции и особая семейная атмосфера – все это делает институт уникальным.

Значительно укрепилась материально-техническая база института. С 2004 года шло строительство нового учебного корпуса, общей площадью более 8 тыс. кв.м., со специализированным концертным залом на 600 мест, с современно оборудованными аудиториями.

За 37 лет существования вуз стал крупным учебно-методическим, научным и творческим центром культуры в регионе и России. Институт успешно функционирует, имеет достаточно хороший рейтинг в профессиональной среде. Для Орловской, Белгородской, Брянской, Курской и других областей Центральной России вузом подготовлено более десяти тысяч высококвалифицированных специалистов для сферы культуры и искусства. Научно-творческий потенциал вуза используется в целях эффективного решения задач в области социокультурной деятельности. Институт расширяет международное сотрудничество с учебными заведениями и творческими коллективами зарубежных стран с целью вхождения в мировую науку и образование.

Сегодня в вузе функционируют четыре факультета: художественного творчества, социально-культурной деятельности, библиотечно-информационный и факультет дополнительного профессионального образования. Вуз готовит специалистов высшей квалификации по 13 специальностям и направлениям: 071201 – Библиотечно-информационная деятельность, 050601 – Музыкальное образование, 040101 – Социальная работа, 070201 – Актерское искусство, 070209 – Режиссура театрализованных представлений и праздников, 070503 – Музейное дело и охрана памятников, 080502 – Экономика и управление на предприятии (по отраслям), 071101 – Режиссура кино и телевидения, 032001 – Документоведение и документационное обеспечение управления, 071301 – Народное художественное творчество, 071401 – Социально-

культурная деятельность, 070100 – Музыкальное искусство – и 20 квалификациям. В 2006 году отлицензирована специальность 040104 – Организация работы с молодёжью. В 2009 году в рамках специальности „Народное художественное творчество” открылась новая квалификация: „Художественный руководитель любительской студии кино-, фото-, видеотворчества, преподаватель”. Открытие каждой новой образовательной программы диктуется потребностью региона в специалистах именно данного профиля.

С 2004 по 2008 год институт выпустил 1829 специалистов высшей квалификации (по очной и заочной формам обучения), которые работают в сфере культуры и искусства региона, в областях Центрального федерального округа и в других областях Российской Федерации. Вуз подписал договоры с 38 средними специальными учебными (суз) заведениями в разных городах России, и выпускники этих сузов могут поступать в ОГИИК на профильные специальности по упрощенной процедуре. Институт давно славится высоким уровнем подготовки по традиционным творческим специальностям.

В институте ведется планомерная и интенсивная работа по внедрению современных методик и форм организации учебного процесса с использованием информационных технологий. Институт готовит специалистов, хорошо владеющих профессиональными навыками в сфере культуры и искусства (до 20 процентов выпускников ежегодно оканчивают институт с отличием). Успех обучения во многом определяется практической направленностью учебного процесса. Невозможно готовить современного специалиста без использования новых информационных технологий и компьютерной техники. Сегодня количество компьютерных классов, наличие электронных залов, программное обеспечение в институте удовлетворяет современным требованиям высшей школы.

В марте 2005 года в Орловском государственном институте искусств и культуры была открыта аспирантура по научным специальностям: 05.25.03 – Библиотечковедение, библиографоведение и книговедение; 13.00.05 – Теория, методика и организация социально-культурной деятельности. Это базовые направления образовательной деятельности института, которая теперь пополнилась программами послевузовского профессионального образования. Первыми аспирантами стали молодые преподаватели института, научные сотрудники библиотек, музеев и руководители художественно-творческих объединений. Темы диссертаций отражают региональный аспект исследования и направлены на актуальные проблемы и перспективы развития социокультурной деятельности, взаимодействия учреждений культуры со

средствами массовой информации, совершенствования библиографического краеведения в условиях использования традиционных и электронных технологий, интеграции информационных ресурсов культурно-образовательной сферы области. Создание аспирантуры в вузе искусств и культуры достраивает непрерывное социокультурное образование в регионе как систему, которая обеспечивает подготовку научно-педагогических кадров, способных на практике решить задачи повышения роли культурного наследия и духовных ценностей в жизни общества.

Непрерывное профессиональное образование является приоритетным направлением подготовки кадров для сферы искусств и культуры региона. Данная система дает возможность специалисту формировать образовательную траекторию и получать подготовку, которая требуется ему для дальнейшего профессионального, карьерного и личностного роста. Система непрерывного профессионального образования обеспечивает подготовку высококвалифицированного, конкурентоспособного, мобильного, многопрофильного специалиста, способного к быстрой адаптации в изменяющихся социально-экономических условиях.

С 1990 года одним из первых в России среди вузов данного профиля институт успешно реализует программу многоуровневой подготовки кадров на основе договоров, заключенных с училищами и колледжами культуры и искусства, музыкальными и педагогическими училищами региона и Центральной России. Получен положительный опыт формирования отдельных групп с сокращенным сроком обучения из выпускников средних специальных учебных заведений на конкурсной основе. Развитие многоступенчатой подготовки специалистов в сфере культуры и искусства, включающей и начальное звено (детские музыкальные школы, школы искусств, хоровые и хореографические школы), позволяет решать задачу обеспечения непрерывности воспроизводства творческого потенциала, сохранения и развития всемирно известной отечественной системы художественного образования, выявления и поддержки молодых дарований.

В результате в регионе сформировалась уникальная система профессионального образования, которая на сегодняшнем этапе отвечает потребностям сферы культуры и искусств, создает условия для дальнейшего повышения качества профессиональной подготовки кадров, для возрождения и развития уникальной российской культуры с учетом ее национальных особенностей. Сегодня в вузе актуализируется процесс дальнейшего углубления взаимодействия образовательных учреждений всех уровней и формирование территориально-отраслевого комплекса, интегрированного учебного заведения на основе преемствен-

ности, непрерывности и интеграции в обучении. Вуз уже несколько лет выстраивает отвечающую современным требованиям систему профессиональной подготовки специалистов, в основе которой лежат интеграционные процессы, приводящие к новым формам взаимоотношений различных ступеней образования.

Институт стал научным центром в регионе по реализации многоуровневой подготовки специалистов в сфере искусств и культуры. В нём сложились научно-творческие школы по данному направлению. Эта система получила поддержку и положительную оценку специалистов. Итоги многолетней деятельности вуза нашли отражение в публикациях и неоднократно обсуждались на заседаниях Учебно-методического объединения высших учебных заведений Российской Федерации по образованию в области народной художественной культуры, социально-культурной деятельности и информационных ресурсов. Такой опыт способствовал появлению новых моделей организации профессионального образования, потребовал выбора эффективной региональной политики. Вместе с тем актуальным остается процесс дальнейшего углубления взаимодействия учебных заведений всех уровней и формирования образовательных комплексов на основе преемственности, непрерывности и интеграции в обучении, реформирования профессионального образования в контексте Болонского процесса.

Научно-творческая работа института характеризуется устойчивой динамикой, развитием связей с учебным процессом, с акцентом на современные проблемы культуры и общества. Преподаватели института принимают активное участие в подготовке научных изданий. Ряд из них отмечен на всероссийских конкурсах на лучшую научную книгу среди преподавателей высших учебных заведений. В институте определились приоритетные научные направления, творческие школы. Среди них: „Возрождение духовной культуры России”, „Проблемы нравственного и эстетического идеала в творчестве писателей Центральной России”, „Мультикультурный компонент иноязычной коммуникации”, „Экономические проблемы развития сферы культуры региона”, „Многоуровневая система библиотечно-информационного образования”, „Театральное искусство как фактор формирования творческой личности”, „Региональные особенности русского народного творчества”, „Полисистемность образования в вузах культуры и искусств”, „Проблемы внедрения информационных технологий в учебный процесс” и др. Их актуальность определяется научными интересами ученых института и потребностями сферы искусства и культуры.

ОГИИК ведет научные и научно-творческие исследования на основе сотрудничества с Министерством культуры РФ, Международной

академией информатизации, УМО по образованию в области народной художественной культуры, социально-культурной деятельности и информационных ресурсов, другими административными и управленческими структурами, профильными вузами, учреждениями культуры и искусств России.

В последние годы расширилось участие научных коллективов вуза в федеральных и региональных целевых программах. Ряд научных исследований финансировался в рамках ФЦП „Культура России (2006–2010 гг.)”; в рамках целевых региональных программ: „Культура Орловской области на 2006–2010 гг.”; „Молодежь Орловщины (2006–2010 гг.)”; „Социальное развитие села Орловской области до 2010 года”.

Научно-исследовательская и творческо-исполнительская работа студентов является обязательной частью подготовки квалифицированных специалистов. Студенты института принимают активное участие в открытых конкурсах на лучшую научную студенческую работу, научных конференциях, конкурсах проектов и грантов. В 2004–2008 г. было опубликовано более 350 научных студенческих работ. За данный период солисты и творческие коллективы студентов приняли участие в 127 профессиональных конкурсах и фестивалях различного статуса. Ежегодно публично студенты представляют более 200 творческо-исполнительских работ – без этого невозможно подготовить специалиста в сфере искусства и культуры.

О влиянии вуза на формирование и развитие художественного, духовно-нравственного пространства говорит его роль в культурной жизни региона. Благодаря все возрастающей ее активизации он превращается в центр культурно-образовательной деятельности. В вузе созданы творческие студенческие коллективы: хореографический ансамбль „Радуга”, вокальные ансамбли „Каравай”, „Канцона”, „Male Style”, „Оберег”, академический хор, студенческий театр „Веселая маска”, студенческий клуб „Живая старина”. Студенты участвуют в творческих конкурсах и фестивалях разного уровня, получают почетные звания лауреатов и дипломантов.

Наше общество становится все более открытым. Толерантность, согласие и единение – это те черты внешнеполитического российского портрета, которым придается большое значение в регионах, где главным проводником всех новых идей и проектов являются вузы.

Опыт успешного сотрудничества на российском и региональном уровнях позволил воплотить в жизнь идею о сотрудничестве с вузами-партнерами из других стран. В сегодняшних современных условиях это является одним из приоритетных направлений деятельности вуза и

рассматривается как один из путей расширения его образовательного пространства, развития науки, социокультурного взаимодействия.

Формирование специалистов, отвечающих мировым требованиям, способных решать актуальные задачи развития общества является важнейшей задачей высшей школы России. В связи с этим международное сотрудничество ОГИИК позволяет поддерживать высокий уровень профессионального образования; является одним из важнейших факторов развития учебной, творческой и научной деятельности вуза; обеспечивает повышение его конкурентоспособности на рынке образовательных услуг региона и рост международного авторитета в качестве учебного и творческого центра.

Приоритетными направлениями международной деятельности ОГИИК являются следующие:

- установление и развитие связей с международными организациями
- за рубежом и внутри страны;
- участие в образовательных и научных, культурных проектах;
- обменная программа (обмен преподавателями, аспирантами и студентами) с вузами-партнерами;
- обмен творческими программами и коллективами;
- расширение связей с культурными фондами;
- реорганизация учебного процесса в соответствии с международными стандартами;
- организация совместных международных конференций, семинаров, концертов, фестивалей, конкурсов.

ОГИИК имеет научные, творческие связи с зарубежными партнёрами из многих стран мира. Преподаватели и профессора вуза являются участниками международных конференций, научно-практических семинаров, творческих лабораторий, мастер-классов. Регулярно на базе института проводятся международные научно-практические конференции, в работе которых принимают участие российские и зарубежные коллеги. В вузе проведены международные конференции, посвященные различным актуальным проблемам, с участием коллег из Франции, Германии, Польши, Казахстана, Украины, Белоруссии, Молдовы, Эстонии и др.: „Сохранение и развитие социокультурного потенциала региона”; „Россия и Франция: потенциал и перспективы взаимодействия в библиотечно-информационной деятельности”; VI Славянские чтения на тему: „Духовные ценности и нравственный опыт русской цивилизации в контексте третьего тысячелетия”; „Россия и Франция: актуальные аспекты социальной работы в регионе и пробле-

мы подготовки специалистов социальных служб”; „Россия и Германия: тенденции развития вокально-хорового искусства в начале XXI века”; „Историко-культурные связи России и Франции: основные этапы”.

Опыт культурного сотрудничества России и Франции вызывает взаимный интерес. Главное направление сотрудничества на сегодня – реализация совместного проекта „Культурные годы Франции в России и России во Франции в 2009–2010 гг.”. В рамках проекта планируется провести мероприятия по обмену художественными выставками, спектаклями, артистическими турне, кинематографическими произведениями не только в Париже и Москве, но и во французских и российских регионах. В процессе двустороннего сотрудничества была достигнута договоренность о расширении спектра партнерских отношений, в частности в области народного художественного творчества, библиотечно-информационного и музейного дела.

Интерес у зарубежных коллег вызывают наши творческие коллективы. Один из самых ярких – хореографический ансамбль „Радуга”, являющийся лидером по количеству зарубежных гастролей среди прочих творческих коллективов института. За время своего существования, с 1978 года, коллектив ансамбля совершил ряд зарубежных турне по Швеции, Франции, Испании, Португалии, Италии, Голландии, Болгарии, Греции, Финляндии. Побывал в Польше и Эстонии.

В 2006 году преподаватели и студенты факультета социально-культурной деятельности и библиотечно-информационного факультета института прошли стажировку в социальных центрах и библиотеках г. Реймса (Республика Франция). Преподаватели кафедры иностранных языков ОГИИК ежегодно повышают свою квалификацию в рамках лингвистических стажировок за рубежом.

Международная научно-практическая конференция „Россия и Франция: потенциал и перспективы взаимодействия в библиотечно-информационной деятельности”, проходившая на базе ОГИИК, вызвала интерес обеих сторон. На конференции обсуждались проблемы формирования медиатек во Франции, подготовки мультимедийных изданий, использования медиатехнологий в образовательной сфере и другие.

В будущем вуз планирует расширение рамок сотрудничества с коллегами региона Шампань-Арденн по следующим направлениям: национальные проекты поддержки чтения в России и во Франции; современные проблемы сохранения документных ресурсов; история российско-французских книжных связей. И в дальнейшем будут осуществляться языковые стажировки, так как российские студенты

ощущают важность изучения французского языка как основы эффективного сотрудничества.

В 2008 году преподаватели и студенты вуза участвовали в Международном конкурсе пианистов „Музыкальное исполнительство и педагогика” (Финляндия, г. Ювяскюля); в фестивале детского творчества в г. Албена (Болгария).

Наши преподаватели участвуют в различных научных исследованиях и форумах. Они приняли участие в работе 5 съезда германистов России в Москве. Кроме того, ряд из них получил стипендию Немецкой службы академических обменов (ДААД) для проведения совместного российско-германского проекта на тему: „Сравнительный жанрово-стилистический анализ текстов печатных СМИ” (на материале русского и немецкого языков), проходившего на базе университета гг. Дуйсбург-Эссен (Германия).

О возрастании роли Орловского государственного института искусств и культуры как научно-исследовательского центра свидетельствуют проводимые на базе вуза международные, всероссийские научно-практические конференции, такие как Денисьевские, Славянские и Музейные чтения. В мае 2009 года состоялись IV Международные музейные чтения на тему: „Современная наука и музеи, библиотеки, архивы”, организованные Орловским государственным институтом искусств и культуры.

В работе форума приняли участие сотрудники государственных и общественных музеев, библиотек, архивов Москвы, Санкт-Петербурга, Орла, Брянска и Брянской области, историки, литературоведы, философы, культурологи, педагоги, аспиранты и студенты высших образовательных учреждений. Впервые в работе научного форума приняли участие преподаватели и ученые из Софийского университета Св. Климента Охридского (Болгария).

В рамках IV Международных музейных чтений был проведен „круглый стол” на тему: „Россия и Болгария: современное состояние библиотечного и музейного дела” (руководители: В. П. Полянов – канд. педагогических наук, профессор кафедры библиотековедения и библиографии ОГИИК – г. Орел; Симеон Недков – доктор искусствоведения, профессор, заведующий кафедрой библиотековедения, научной информации и культурной политики Софийского университета Св. Климента Охридского, заместитель председателя Болгарского национального комитета ИКОМ, член бюро Регионального комитета ИКОМ Юго-Восточной Европы – Болгария, г. София).

Темы выступления гостей из Болгарии:

1. *Симеон Недков* – доктор искусствоведения, профессор, заведующий кафедрой библиотековедения, научной информации и культурной политики Софийского университета Св. Климента Охридского.

Дигитализация музеев, архивов и библиотек как научная проблема: болгарский опыт;

Болгарские музеи в переходный период.

2. *Александр Димчев* – доктор, доцент, декан философского факультета Софийского университета Св. Климента Охридского.

Болгарские библиотеки в контексте европейской политики и национальной специфики.

3. *Анка Гергова* – доктор филологических наук, профессор кафедры библиотековедения, научной информации и культурной политики Софийского университета Св. Климента Охридского.

Государственная политика и библиотечная стратегия.

В ходе обсуждения отечественного и болгарского опыта работы в сфере музейного и библиотечного дела удалось наметить совместные планы работы на ближайшее будущее ОГИИК и Софийского университета, ведущих подготовку специалистов в этом направлении.

По итогам работы конференции были составлены предложения, направленные на установление прочных связей между выпускающими кафедрами библиотечно-информационного факультета ОГИИК и кафедрой библиотековедения, научной информации и культурной политики Софийского университета Св. Климента Охридского; разработку совместных научных проектов.

Диалог культур продолжается. Мы хотим предоставить нашим студентам уникальную возможность оказаться в международном сообществе, узнавать систему и изучать культуру разных стран, общаться с молодежью этих стран, обретать друзей, устанавливать полезные контакты. Поэтому мы способствуем и всячески будем способствовать укреплению международного сотрудничества в целях формирования высококвалифицированных специалистов, развивать приоритетные направления в этой области и строить их на основе толерантности и взаимного уважения

Наш вуз – это синтез гуманитарных, исторических, искусствоведческих, социально-культурных, изобразительных, театральных, музыкальных, хореографических, информационных, в том числе библиотечных, и других специальных наук. Гармоничное сочетание практически всех видов искусства, соприкосновение и взаимопроникновение культур образно позволяют называть подобные вузы „островами”, в данном случае нашей российской культуры. Эти „острова” открыты для всех: и

для тех, кто хочет с нами сотрудничать, и для тех, кто хочет получить в наших стенах накопленный нами опыт и знания. Поэтому сегодняшняя динамика жизни вуза позволяет, сохраняя и приумножая прежние традиции и одновременно принимая новые приоритеты, с уверенностью смотреть в будущее, предоставляя нынешнему поколению студенческой молодежи достойные профессиональный выбор и перспективы.

Библиографический список:

- Паршиков, Н. А.** Региональная система подготовки кадров для сферы культуры и искусств. // Вузы культуры и искусств в едином мировом образовательном пространстве : Междунар. симп.: Сб. статей : Т. 1. – Москва, 2007, с. 100 – 106.
- Паршиков, Н. А.** Российско-французское культурное сотрудничество : История и современность // Историко-культурные связи России и Франции : Основные этапы : Материалы междунар. науч.-практ. конф. (г. Орел, 8 ноября 2007 г.) / Сост. И. А. Ивашова; гл. ред. Н. С. Мартынова. – Орел, 2008, с. 4 – 9 ; ил.
- Сохранение** и развитие социокультурного потенциала региона: Материалы междунар. науч.-практ. конф., Орел, 21–23 марта 2007 г. / Гл. ред. Н. А. Паршиков. – Орел: Орловский государственный институт искусств и культуры, 2007. – 314 с.
- Паршиков, Н. А.** Диалог культур: Концепция развития международного сотрудничества регионального вуза. // Образование и общество, 2008, № 6, с. 80 – 83.

ГОДИШНИК НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ
КНИГА БИБЛИОТЕЧНО-ИНФОРМАЦИОННИ НАУКИ
Том 2, 2010

ANNUAIRE DE L'UNIVERSITE DE SOFIA „ST. KLIMENT OHRIDSKI“
FACULTE DE PHILOSOPHIE
LIVRE DES SCIENCES DE L'INFORMATION ET DES BIBLIOTHEQUES
Tome 2, 2010

**РОЛЬ ОБЩЕСТВЕННЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ В ДЕЛЕ
СОХРАНЕНИЯ КУЛЬТУРНОГО НАСЛЕДИЯ РОССИИ
В КОНЦЕ XIX – НАЧАЛЕ XX ВЕКОВ
(НА ПРИМЕРЕ ОРЛОВСКОЙ ГУБЕРНИИ)**

ЕЛЕНА ЮРЬЕВНА СТЕПАНОВА

Elena Yu. Stepanova. THE ROLE OF PUBLIC ORGANIZATIONS IN PRESERVATION OF THE CULTURAL HERITAGE OF RUSSIA AT THE END OF XIX – THE BEGINNING OF XX CENTURIES (EXAMENING THE ORYOL PROVINCE)

By the end XIX – at the beginning of XX century it became obvious, that the Russian churches, palaces, „nobiliary nests” has got a collapse, unique historical documents, masterpieces of domestic culture have perished. The initiators of careful preservation, accounting, restoration of monuments of the past, development of the various legal acts, directed on settlement in the given area, are private persons, public and scientific organizations, official institutions. The intellectuals show their internal needs of creation of scientific and practical societies within the framework of which activity will be directed to solve the problems of preservation of monuments, to develop scientific approaches to an estimation of a heritage, to form, describe and study collections of cultural and historical values and archival documents. The activity of the Oryol provincial scientific archival commission, Oryol Church and archeologic society became an example of origin of public initiatives that functioning of the base of scientific organizations taken on the example of the Oryol region.

Научные учреждения и организации дореволюционной России

Как свидетельствуют документальные источники разных эпох, в России всегда существовало определенное отношение к историко-культурному наследию. Инициаторами бережного сохранения, учета, реставрации памятников прошлого, выработки разнообразных правовых актов, направленных на урегулирование отношений в данной области, в разной степени выступали частные лица, общественные и научные организации, государственные учреждения. Особенно это явно просматривается в дореволюционной России с конца XIX – начала XX в., когда стало очевидным, что на глазах русского общества разрушаются церкви, дворцы, дворянские гнезда, гибнут уникальные исторические документы, шедевры отечественной культуры. Только обсуждением проблемы сохранения культурного наследия и частичными мерами уже невозможно было справиться с ситуацией. В разные исторические периоды степень участия государственных структур и общественных кругов в данном процессе было различным. Но следует заметить, что в целом государство позитивно рассматривало проблему сохранения памятников старины как части общей культурной политики и, учитывая экономические и социально-политические особенности, предпринимало в этом направлении посильные меры. В России требовалось разработать полноценную государственную программу сохранения памятников исторического и культурного наследия, содержание которой определили бы законодательные документы (и, прежде всего, закон об охране памятников), специальные государственные учреждения, ответственные за сохранность памятников старины, научные общества, комитеты и комиссии, с четко очерченными функциональными обязанностями. Наряду с обсуждением охранительных проблем, предпринимаются попытки подготовить списки уникальных объектов, разработать понятийный аппарат в сфере охраны памятников, выработать научный подход к оценке наследия, в том числе исторических центров городов. Именно с этого времени можно говорить о начале практической охраны памятников старины. Внутренней потребностью научной интеллигенции становится создание научных и научно – практических обществ. Если в середине столетия в стране действовало 20–25 обществ, к началу 1880-х гг. их число выросло почти до 200, то к концу 1890-х гг. достигло 340.¹ Такой бурный рост сети научных обществ ознаменовался превращением их в

---

¹ Очерки русской культуры XIX века : Культурный потенциал общества : Т. 3. – Москва, 2001, с. 293.

ведущую форму организации научной деятельности. Отмеченный рост научных обществ определялся как развитием науки, так и подъемом общественного движения.

Большинство научных обществ либо официально состояло при высших учебных заведениях, либо было тесно связано с ними, поскольку во главе их стояли профессора. Самыми известными в тот период стали Общество истории и древностей российских при Московском университете, Историческое общество Нестора-летописца при университете „Св. Владимира” в Киеве, Общество археологии, истории и этнографии при Казанском университете и пр. На заседаниях научных обществ, на страницах их изданий выступали едва ли не все наиболее активные исследователи того времени.

В соответствии со сферами деятельности, научные общества второй половины XIX в. подразделялись на гуманитарные, естественнонаучные, медицинские, технические, сельскохозяйственные, географические и краеведческие.

Среди гуманитарных обществ преобладали организации историко-филологического характера. Возникали и специализированные – археографические и археологические. Появление последних напрямую было связано с активизацией во второй половине XIX в. археологических разысканий и формированием круга специалистов, занимавшихся российскими древностями. Наиболее крупными обществами такого рода были Одесское общество истории и древностей, Русское и Московское археологические общества. Все археологические общества вели активную популяризаторскую работу. В периодической печати и на археологических съездах широко обсуждали злободневные проблемы охраны старины. Неоднократно они выступали в защиту того или иного памятника, которому грозило разрушение, тем самым, способствовали формированию общественного мнения.

Членами археологических обществ были крупнейшие историки, археологи, архитекторы. Тем не менее, общества не являлись замкнутыми профессиональными объединениями. В них могли войти все, кто любил древности. Среди таких были писатели, художники, местные исследователи старины – Ф. И. Буслаев, И. Е. Забелин, М. П. Погодин, С. М. Соловьев, В. О. Ключевский, К. М. Быковский, Л. В. Даль, А. М. Васнецов, И. С. Остроухов, А. А. Титов, Н. Г. Добрынкин, С. Е. Зверев и др.

Главными направлениями деятельности археологических обществ являлись сбор, хранение, изучение, описание древних объектов; выявление и подготовка к изданию исторических документов; сбор географических и статистических сведений, организация раскопок и

экспедиций, проводимых, чаще всего, за счет самих ученых. Общества существовали благодаря членским взносам. Однако каждое из них имело небольшую дотацию от Министерства народного просвещения. В структуру большинства обществ входили музей и библиотека с уникальными по составу собраниями.

К числу гуманитарных научных обществ можно отнести научно-педагогические объединения и юридические общества, для которых характерен интерес к научно-педагогическим, политическим и правовым вопросам. Во второй половине столетия продолжали активно и плодотворно работать естественнонаучные общества, например, как Общество русских естествоиспытателей или Общество любителей естествознания, антропологии и этнографии.

В области биологических и математических наук также действовало несколько организаций – Математическое общество при Московском университете, Физическое общество при Петербургском университете, Минералогическое общество. Со временем общества начинают переходить от разрозненных исследований к систематическому изучению России.

В указанный период при университетах быстро росла сеть научно-медицинских организаций. Общероссийский характер приобрела деятельность Русского общества охранения народного здоровья, имевшего большую сеть местных отделов по стране.

Новым видом научных обществ, возникшим уже в пореформенное время, явились научно-технические общества. Их развитие имело некоторые особенности. Так первая же организация сразу оказалась всероссийской и практически универсальной.

Своеобразное положение занимало крупнейшее и авторитетное Императорское Русское географическое общество, занимавшееся одновременно проблемами гуманитарного и естественного характера. Работой сети его местных отделов (в Тифлисе, Иркутске, Оренбурге, Киеве, Омске и других) была охвачена вся территория Российской империи. Широкою и плодотворною просветительскую, издательскую, экспедиционную деятельность поддерживали и развивали крупнейшие русские ученые – Ф. П. Литке, К. И. Арсеньевым, Ф. П. Врангелем, И. Ф. Крузенштерном и другие. Многофункциональность и разноплановость деятельности позволяла организовывать научные экспедиции, географические съезды, собирать богатейший материал по географии, истории, фольклору, этнографии, лингвистики народов России и зарубежных стран, претворять в жизнь выставочные проекты и комплектовать собственные библиотечные и музейные фонды. Например, Западно-Сибирском отделе этого общества был открыт

Западно-Сибирский музей, Приамурский отдел создал Хабаровский музей, Читинский подотдел – Забайкальский областной музей.²

В конце XIX – начале XX вв. активную роль в изучении памятников архитектуры играли профессиональные организации архитекторов и художников – Московское архитектурное общество, Петербургское общество архитекторов, Общество архитекторов-художников, Общество защиты и сохранения в России памятников искусства и старины. Эти организации, выступая как профессиональные корпоративные объединения, играли важную роль организационных и консультационных центров. Они проводили проектные и исследовательские работы, устраивали конкурсы проектов, выставки, устанавливали монументальные памятники, осуществляли технический надзор за строительными работами. Их деятельность свидетельствовала о высоком уровне научной и художественной экспертизы. Подобные организации живо откликались на все события художественной жизни. В сфере их внимания находились памятники зодчества послепетровской Руси – XVIII – начала XX вв. Общества научно-художественной направленности, в отличие от археологических, не имели права наложения вето на перестройку памятников, но их члены выступали консультантами по вопросам реставрации древних памятников зодчества, боролись за сохранение отдельных уникальных построек (Ростовского кремля, Успенского собора Московского Кремля, Херсонеса) и проведения реставрационных работ (Коломенского кремля, Варварской башни Китай-города, Сухаревой башни).

Таким образом, на протяжении второй половины XIX в. происходит зарождение научного интереса к древностям как свидетельствам прошлого. Охрана памятников старины становится осознанным исследовательским процессом, основанным на результатах изучения объектов наследия специалистами, на действиях государства и научных обществ по их сохранению. Однако, в целом, сеть научных организаций, сложившаяся в России к концу XIX в., представляется недостаточно упорядоченной.

Жизнь любого социума реализуется через общественные организации, которые могут формироваться в связи с социальными нуждами, национальными потребностями, профессиональными интересами и т.д. Эти общественные организации концентрируют в себе знания и опыт людей. Жизнеспособность сферы охраны культурного наследия во многом зависит от уровня общественной инициативы. Подробнее же

---

² Труевцева, О. Н. Музеи Сибири во второй половине XX века. – Томск, 2000, с. 9.

историю возникновения и функционирования мы проследим на примере региональных общественных организаций Орловской губернии – Орловской губернской ученой архивной комиссии и Орловского церковно-археологического общества.

История формирования фонда Орловской губернской ученой архивной комиссии в Государственном архиве Орловской области.

Характеристика основных документов

Документальные материалы Орловской губернской ученой архивной комиссии рассредоточены между Государственным архивом Орловской области³ (где образован отдельный фонд архивной комиссии), Орловским краеведческим музеем (ставшим правопреемником Орловского губернского музея, открытого в 1897 г. стараниями членов означенной комиссии) и Орловским объединенным государственным литературным музеем И. С. Тургенева⁴ (всего несколько документов, включенных в „общий фонд” музея).

Документальные материалы Орловской губернской ученой архивной комиссии в ГАОО хранятся в специально образованном фонде № 7. Первые поступления документов на хранение в архив были осуществлены в 1921 г., вскоре после известных революционных событий 1917 г. Тогда поступило всего 7 единиц хранения. В последующие годы их количество увеличилось до 19 дел, охватывающих период с 1886 по 1914 гг. Кроме того, некоторые материалы хранятся в библиотеке архива, например, печатные отчеты о деятельности комиссии за 1888 – 1895 гг., 1897 г., 1903–1905 гг.; материалы по истории городов Болхова, Брянска, Ельца, Карачева, Ливен, Орла, Севска, Трубчевска, Чернавска; о школах и училищах города Орла; о хронике пожаров в городе Орле; о церквях и монастырях Орловской губернии; о губернском музее при архивной комиссии; об эпидемических заболеваниях в городе Орле; об истязаниях помещиками своих крестьян, описи дел судов; приказного стола Орловской духовной консистории, юридические акты из фамильных архивов Васильчиковых, Кривцовых; князя Засекина Б. Д.; письма графа Суворова А. В. и генерала Ермолова А. П. и др.

Все имеющиеся в фонде № 7 документы можно подразделить на несколько групп:

- учредительные документы;

---

³ Государственный архив Орловской области. – далее: ГАОО.

⁴ Орловский объединенный государственный литературный музей Тургенева (далее: ОГЛМТ)

- официальные документы;
- служебная и частная переписка;
- финансовые документы;
- научные сообщения и доклады;
- материалы фольклорных и археологических экспедиций;
- документы исторического характера.

Их состав определили документальные сведения об организации в России ученых архивных комиссий и направлениях их деятельности („Положение о губернских ученых архивно-археологических комиссиях [проект], 1896 г.”⁵, („Положение о губернских ученых архивно-археологических комиссиях от сентября 1908 г.”⁶), об открытии в Орле губернского музея („Устав губернского музея при архивной комиссии”⁷); журналы заседаний архивной комиссии, отчеты, доклады о проделанной работе, докладные записки; служебные и частные письма⁸, адресованные в Императорскую археологическую комиссию, Орловскую губернскую земскую управу, Орловской духовной консисторией, Владимирскую ученую архивную комиссию, другие учреждения России, частным лицам; документы финансового характера о поступлениях денег на счет Орловской губернской ученой архивной комиссии и их расходовании на разные нужды; научные сообщения и доклады, подготовленные членами ученой комиссии; документы, хранящие сведения, выявленные в ходе фольклорных и археологических экспедиций по Орловской губернии, инициаторами которых были члены архивной комиссии (к их числу можно отнести: „Собрание русских народных песен, описание обычаев и празднеств”⁹, „Схематическая археологическая карта верховьев реки Оки”¹⁰); исторические документы, найденные и сохраненные Орловской губернской ученой архивной комиссией (например, копии документов за 1745–1800-е гг. по истории отдаленных регионах Российской империи – Киргизии, Сибири, Джунгарии¹¹; документы Московской духовной академии о власти российских митрополитов и патриархов от 17 сентября 1875 г.¹² и другие.

---

⁵ ГАОО. ф. 7. оп. 1. ед.хр. 3.

⁶ ГАОО. ф. 7. оп. 1. ед.хр. 9.

⁷ ГАОО. ф. 7. оп. 1. ед.хр. 5.

⁸ ГАОО. ф. 7. оп. 1. ед.хр. 3; ГАОО. ф. 7. оп. 1. ед.хр. 8; ГАОО. ф. 7. оп. 1. ед.хр. 17.

⁹ ГАОО. ф. 7. оп. 1. ед.хр. 19.

¹⁰ ГАОО. ф. 7. оп. 1. ед.хр. 18.

¹¹ ГАОО. ф. 7. оп. 1. ед.хр. 15.

¹² ГАОО. ф. 7. оп. 1. ед.хр. 16.

Таким образом, результаты архивных разысканий, проведенных в ГАОО, позволили выявить сохранившиеся документы об образовании, деятельности и вкладе в процесс сохранения историко-культурного наследия Орловской ученой архивной комиссии. Документы не носят исчерпывающего характера, но являются существенным дополнением к уже известной информации о функционировании архивных комиссии в России в конце XIX – начале XX вв.

Учреждение Орловской губернской ученой архивной комиссии. Основные цели, задачи и направления деятельности

Конкретным шагом к формированию единой системы охраны памятников истории и культуры в России можно считать создание в 1884 г. губернских ученых архивных комиссий. Они были учреждены на основании положения Комитета министров от 13 (25) апреля т.г. „Об учреждении ученых архивных комиссий и исторических архивов” и были призваны урегулировать ситуацию с охраной древностей в провинции. Как известно, местные власти практически не уделяли внимание этой проблеме, хотя определенные предписания получали из столицы. Ученые архивные комиссии, являясь общественными организациями, по сути, заменили собой региональные государственные органы охраны памятников старины. С 1885 по 1917 гг. архивные комиссии открылись в 37 губерниях и областях¹³. Научные интересы членов комиссий охватывали широкий спектр проблем местной истории. Их усилия были нацелены на обследование края, сбор сведений об известных памятниках и их изучение, обнаружение новых, составления археологических карт губерний, сбор и научная обработка исторических документов, реставрация архитектурных объектов, изучение фольклора, открытие архивов и музеев. Так, председатель Тамбовской архивной комиссии А. Н. Норцев выделял три направления деятельности комиссии: архивное (организация исторических архивов), археографическое (публикация документов) и археологическое (раскопки, изучение древностей своего края)¹⁴.

В качестве эксперимента одной из первых появилось подобное учреждение в Орловской губернии. К сожалению, сведений о деятельности Орловской губернской ученой архивной комиссии немного.

---

¹³ Полякова, М. А. Охрана культурного наследия России : Учеб. пособие для вузов. – Москва, 2005, с. 121.

¹⁴ Размустова, Т. О. Губернские ученые архивные комиссии и изучение памятников археологии в дореволюционной России. // Вопросы охраны и использования памятников истории и культуры: Сб. науч. тр. НИИ культуры. – Москва, 1990, с. 91.

Отсутствует систематизированная информация о сохранившихся учредительных и иных документах комиссии; отрывочны сведения о состоянии и оценки конкретных шагов комиссии в деле сбора сведений о памятниках древности и подготовки реестров историко-культурных объектов для общего списка памятников России. Сегодня мы располагаем сведениями общего характера.

Члены Орловской губернской ученой архивной комиссии проводили серьезные научные исследования и занимались разнообразной практической деятельностью. К их числу можно отнести организацию и проведение археологических раскопок, выявление и изучение документальных материалов, организация архива и губернского музея, систематизация исторических, этнографических, экономических сведений об Орловской губернии, публикация материалов исследований в издаваемом комиссией издании – „Труды Орловской ученой архивной комиссии”. Постоянными членами архивной комиссии и авторами научных работ были известные и уважаемые деятели – Г. М. Пясецкий, А. Н. Шульгин, А. С. Тарачков, А. Т. Пупарев, А. К. Юрасовский, протоиерей о. Илья Ливанский и другие¹⁵.

Открытие Орловской губернской ученой комиссии состоялось 11 июля 1884 г. Тогда прошло и первое заседание, на котором был определен ее состав¹⁶. Она состояла из председателя, его товарища (заместителя), правителя дел, почетных членов, действительных, соревнова-телей, корреспондентов¹⁷.

---

¹⁵ Титова, В. В. Орловский краеведческий музей // Наш Орел : Пролетая столетия / Под общей ред. И. Я. Мосякина. – Орел, 2003, с. 181.

¹⁶ Первый состав комиссии определили: „...в звании председателя ее – Председатель Орловского Окружного Суда князь Александр Борисович Сонцов – Засекин, товарища его председатель Орловской Губернской Управы Цармен Петрович Шенилен, правителя дел – Сергей Александрович Блохин, членов: Н. П. Римский – Корсаков, Н. П. Барышников, А. А. Потулов, В. Н. Телегин, А. Н. Чудинов, А. Г. Пупарев, Г. М. Пясецкий, ректор Семинарии А. В. Богданов, Н. Г. Гтера, С. Н. Гаврилов, А. Ф. Лескович, В. М. Козлов, М. К. Полозов, В. В. Шереметев, Д. А. Свербеев, И. С. Баранов, А. Е. Скобельцин, В. В. Вельяминов-Зерцов, В. А. Шеншин, В. Н. Лясковский, И. Н. Дубасов (председатель Тамбовской архивной Комиссии, И. Ф. Токмаков, библиотекарь Московского Главного архива министерства иностранных дел.), А. Д. Столыпин, И. М. Белорисов, Н. В. Кочетов, Г. И. Ломакин, Г. А. Лебединский, Я. И. Горотанский, В. М. Никольский, священник: оо. А. Булгаков, Н. Иванов и А. Крутиков“.

¹⁷ Председатель комиссии утверждался министром внутренних дел. Остальные должностные лица комиссии – Орловским губернатором.

В почетные члены комиссии избирались лица особенно известные своими научными заслугами или оказывавшие комиссии значительную помощь в достижении комиссией возложенных на нее законом задач.

Выбор новых членов общества, а также всех должностных лиц производился закрытым голосованием простым большинством голосов. Утверждение состава и функциональных обязанностей ее членов было темой постоянных обсуждений на последующих заседаниях¹⁸.

К 1 января 1895 г. членами Орловской ученой архивной комиссии было 111 человек, а к 1 января 1896 г. 121 человек¹⁹. Имена многих вновь избранных членов широко известны общественности Орла.

Обязанность губернской архивной комиссии состояла в разборе предназначенных к уничтожению в местных губернских и уездных учреждениях архивных дел, выявлении интересных в научном плане документов и их передаче в созданный при комиссии исторический архив. В круг обязанностей комиссии входило разыскание, описание и объяснение разнообразных памятников старины. Отчеты о своей деятельности комиссия ежегодно предоставляла директору Петербургского археологического института, а последний – Академии наук Российской империи.

В 1892 г. на все губернские ученые архивные комиссии был возложен разбор предназначенных к уничтожению государственных, общественных и частных дел из архивов отдаленных губерний, в которых подобные научные организации не были открыты.

Результатом деятельности Орловской губернской ученой архивной комиссии стало открытие музея 7(19) декабря 1897 г. при губернаторе А. Н. Трубникове. В Губернском историко-археологическом музее сосредотачивались вещественные памятники по истории и культуре края. Просуществовал музей до 1918 г. и был закрыт одновременно с ученой архивной комиссией.

В ГАОО хранится „Проект Устава губернского музея” в Орле. Обратимся к его характеристике.

В документе были четко сформулированы цели, которые в своей деятельности преследовал музей: „...сосредоточение предметов и научных данных, характеризующих минувшее и настоящее состояние

В действительные члены избирались лица, известные своими трудами в области архивоведения, археологии или этнографии и активно участвующие в работе комиссии или вносящие членские взносы.

В члены-соревнователи избирались любители местной старины, которые платили членские взносы и участвовали в заседаниях в заседаниях архивной комиссии с правом совещательного голоса.

¹⁸ Например, состоявшиеся заседания ученой архивной комиссии 23 сентября 1884 г. и 9 января 1885 г. имели своим предметом обсуждения вопросы о порядке избрания в члены комиссии, о правилах допущения членов комиссии к занятиям в архивах и т.д.

¹⁹ ГАОО. ф. 7. оп. 1. ед.хр. 2. л. 6.

орловского края, литературных и художественных произведений, преимущественно местных уроженцев и относящихся до края; предоставление обществу возможности ознакомления с означенными предметами, научными данными и произведениями; способствование к распространению полезных сведений²⁰.

В структуру музея входили фондохранилище предметов, библиотека и исторический архив. В свою очередь „каждая из этих частей имеет самостоятельное значение, делится на отделы и может содержать при себе соответствующие коллекции, принадлежащие частным лицам, или учреждениям”²¹.

Были оговорены и вопросы собственности музея. Отмечалось, что предметы, составляющие собственность музея не отчуждались, за исключением дубликатов и предметов, не имеющих прямого отношения к целям музея²².

Важным моментом в проекте Устава стало утверждение штатов музея и распределение прав и обязанностей его сотрудников. Эти моменты определили содержание второго и третьего разделов документа.

„II. Заведование музеем.

1. Орловский губернский музей состоит при Орловской ученой архивной комиссии.

2. Он находится в ведении комитета Орловского губернского музея, который состоит из а) председателя, б) хранителя коллекций музея, в) библиотекаря, г) хранителя исторического архива, д) членов.

Первые четыре лица избираются из числа ее членов, членом же комитета может быть всякий член этой комиссии, выразивший желание вступить в состав комитета, а так же посторонние лица, вносящие ежегодно в суммы музея по три рубля.

Лица, особенно способствовавшие благосостоянию музея, могут избираться в почетные его члены.

В заседаниях комитета могут участвовать все члены комиссии, при этих заседаниях могут присутствовать и посторонние лица, интересующиеся делом музея.

III. Права и обязанности комитета.

1. Комитету музея принадлежит: а) приобретение предметов для музея;

б) прием и распределение предметов, поступающих в музей; в) разрешение частным лицам помещать в нем свои коллекции, оставаясь

---

²⁰ ГАОО. ф. 7. оп. 1. ед. хр. 2. л. 5.

²¹ Там же. – л. 5.

²² ГАОО. ф. 7. оп. 1. ед. хр. 2. л. 5 об.

их собственниками; г) сношение с лицами и учреждениями по делам, касающихся музея; д) приглашение лиц к деятельности при музее; е) устройство публичных чтений при музее; ж) установление правил для посещения публикой музея; з) установление правил для пользования предметами коллекции, сочинениями библиотеки, и делами исторического архива; и) издание каталогов и описей музея; к) изыскание средств и способов для развития частей музея; л) рассмотрение вопросов, касающихся развития музея; м) составление годовых отчетов, ведение журналов заседаний, наблюдение за целостью имущества музея, предоставление Орловской ученой архивной комиссии докладов о деятельности комитета в промежутке между заседаниями комиссии”.²³

Первоначальное помещение музея находилось в Присутственных местах – административном центре города. На церемонии освящения музея знаменитый орловский краевед, старший член ученой архивной комиссии Гавриил Михайлович Пясецкий определил его задачи: „организовать музей как собрание материалов прошлого и нынешнего состояния Орловского края из документов, исследований и сочинений, касающихся всех отраслей и состояния быта, жизни и средств края, а также тех предметов, которые служат данными и образными для изучения всего этого”.²⁴ Музейными хранителями были назначены К. В. Ферро и Ф. Ф. Похвалинский.²⁵

Музей состоял из 12 разделов: географического, археологического, естествознания, этнографического, церковно-исторического, архивного, народного образования, сельскохозяйственного, промышленного, научного, литературного, художественного. Все отделы нуждались, разумеется, в постоянном пополнении, для чего и была создана специальная подкомиссия, обратившаяся к епархиальному руководству, предводителям губернского дворянства, земским учреждениям, правлениям

---

²³ ГАОО. ф. 7. оп. 1. ед. хр. 2. л. 5 об – 7.

²⁴ „В музей комиссии прислано в дар: 1. Его преосвященством епископом Орловским и Севским Мисаилом 6 серебряных монет, найденных при постройке средних московских рядов и несколько других древних серебряных монет; 2. Г. Орловским губернатором две челюсти и зуб допотопного животного, найденные в Ливенском уезде; 3. Землевладельцам Болховского уезда Орловской губернии Н. П. Зиновьевым древний меч, найденный в лесу при распахивании поляны на границе Болховского и Жиздринского уездов; 4. От члена комиссии В. А. Казанского часть древней кольчуги, найденной в Киевской губернии и серебряная медаль за взятие Парижа 18 марта 1814 года; 5. От члена комиссии С. М. Блеклова бронзовая медаль в память Аугсбургского собора; 6. От председателя комиссии Рынкевича Д. Е. серебряные и медные монеты; 7. От члена комиссии К.Н. Ермакова древняя арифметика“.

²⁵ Титова, В. Век спустя...// Краеведческие записки, вып. 2, 1998, с. 8.

фабрик и заводов, частным лицам с просьбой оказать содействие в сборе музейных экспонатов. Дарителями в разное время ценностей музейного значения были частные лица – местные помещики, служители церкви, члены самой ученой архивной комиссии, – а также представители центральных государственных учреждений.

В ГАОО сохранился отчет о новых поступлениях в губернский музей, который был составлен членами Орловской губернской ученой архивной комиссии. В нем перечислялись имена дарителей и сами дары.²⁶

Таким образом, каждая из частей этого музея имела самостоятельное значение, делилась на отделы и могла содержать при себе соответствующие коллекции, принадлежавшие частным лицам или учреждениям.

О внимании, с которым высшая власть относилась к музею, свидетельствовало согласие в 1903 г. брата императора Николая II – великого князя Михаила Александровича – принять Орловскую губернскую ученую архивную комиссию вместе с музеем под свое покровительство.

Губернский музей с самого начала оказался доступен для дворянства, интеллигенции, учащихся городских учебных заведений, но на широкие слои населения ориентирован не был. По мере надобности комиссия устраивала всем желающим экскурсии для осмотра и изучения памятников местной старины и исторических мест, выставки, публичные лекции.

Государственная власть в тот период не имела определенной концепции в отношении музеев, оказывая им спонтанное покровительство, во многом зависевшее от личной позиции ее конкретных представителей. В то же время власти воспринимали музей как учреждение, имеющее самостоятельную ценность, а не как средство для достижения каких-либо целей. Регулярно пополняя музейные коллекции, он имел серьезные шансы превратиться со временем в подлинный культурный центр губернии.

Деятельность Орловской архивной ученой комиссии нашла отражение и в периодически издаваемых ею „Трудах Орловской ученой архивной комиссии”.

В сохранившихся архивных документах мы можем почерпнуть интересную информацию о текущей работе комиссии. Обратимся к характеристике некоторых дел. В 1895 г. члены архивной комиссии занимались разбором, систематизацией, описанием Елагинской биб-

---

²⁶ ГАОО. ф. 7. оп. 1. ед. хр. 2.

лиотеки, принадлежавшей в конце XIX в. С. А. и М. В. Беэр. Елагины – яркие представители русской интеллигенции второй четверти – середины XIX в. По линии материи, Авдотьи Петровны Киреевской-Елагиной, в родственных связях с родом Елагиных и Беэров были знаменитые славянофилы П. В. и И. В. Киреевские. Авдотья Петровна была во втором браке замужем за В. А. Елагиным. В Орловской губернии Киреевские, Елагины, Беэры имели обширные земельные угодья, приличное состояние. Разбором документов в библиотеке гг. Беэр занимались члены комиссии ст. Архимандрит Патермуфий, священники Н. Преображенский и И. Ливанский.

В числе разных просмотренных ими документов найдены уникальные рукописи, оставшиеся после смерти ст. Архимандрита Макария Глухарева, основателя Алтайской миссии и настоятеля Болховского Оптима монастыря²⁷. Особенно привлек внимание членов комиссии сборник поучений Макария „Истина веры и нравственности христианской”, представляющий собой текст Библии, изложенный в форме поучений и бесед о Боге, св. Троице, о сыне Божьем и св. Духе, о втором пришествии.

Разработкой архивных документов в комиссии постоянно занимались Г. М. Пясецкий, Е. Назаров, И. А. Богданов. Результатом архивно-краеведческих изысканий первого стала серия сочинений по истории Орловской губернии и ее достопримечательностям: „Орловский Введенский девичий монастырь” и „О св. Кукше, как просветителе Орловского края”²⁸.

Е. Назаров постоянно выступал с научными сообщениями на заседаниях комиссии. Краеведческая тематика определяла их содержание: „Из летописи церкви с. Петропавловского Елецкого уезда”, „О Елецкой Богоявленской церкви”, „О восстановлении в Ельце Знаменского девичьего монастыря”, „Записки сторожила И. И. Шаева о г. Ельце” и др.²⁹

---

²⁷ Большую часть этих рукописей составляет перевод с еврейского на русский язык пятикнижия Моисеева, книга пророка Исаии, сборник поучений, составленный С. Макарием, беседы святых отцов и учителей церкви, трактат о характере Европейского образования и об отличии его от русского до переворота, совершенного Петром Великим, краткие записки из жизни покойного Архимандрита Макария, записки о пребывании его в Алтайской миссии, письма его к Императору Николаю I, записки благородной девицы Е. Ф. Непряхиной об Архимандрите Макарии и т.д.

²⁸ ГАОО. ф. 7. оп. 1. ед. хр. 2. л. 5 об.

²⁹ Там же. – л. 5 об – 6.

И. А. Богданов также был известен как автор сообщений: „Поэтическое эхо и Севские семинаристы в период Отечественной войны“; „О возникновении в г. Орле в одну ночь часовни“³⁰.

В комиссии была введена должность ответственного за составление и просмотр архивных описей – „правитель дел комиссии“. Долгое время ее занимал С. А. Блохин. „Им были составлены следующие описи: „Курской казенной палаты и казначейств за время 1780–1874 гг.“, „Могилевской казенной палаты и губернского казначейства“, „Черниговских казначейств с 1866–1873 гг.“³¹.

Таким образом, разнохарактерность и тотальность предпринятой Орловской губернской архивной комиссией работы свидетельствует о серьезности намерений, глубине научных исследований и стремлении ее членов осуществлять конкретные шаги в области сохранения предметов материального наследия и извлечении из них необходимой информации.

Орловская губернская ученая архивная комиссия и проблема сохранения исторических памятников в России в начале XX в.

Известно, что общественные и государственные структуры несколько раз проявляли законотворческую инициативу по разработке положений об охране отечественных памятников. К сожалению, они не были осуществлены, но широко обсуждались на страницах периодической печати и представителями различных слоев населения. По результатам обсуждения основных положений одного из таких проектов 1905 г. членами общества председателем Орловской губернской ученой архивной комиссии А. Шульгиным был сделан доклад „О мерах для охранения исторических памятников“³². Вводимый в научный оборот документ позволяет расширить представления о круге интересов членов архивной комиссии и их отношения к разработке в России закона об исторических памятниках, выявить основные направления охранительных мероприятий, конкретные предложения по унификации постановлений об охране памятников Министерства внутренних дел. В обсуждении предложений принял живейшее участие орловский губернатор, признававший крайнюю недостаточность и отрывочный характер российских постановлений о сохранении древних памятников и зданий. Члены архивной ученой комиссии подвергли критическому анализу основные положения, выработанные

---

³⁰ Там же. – л. 6.

³¹ Там же. – л. 6.

³² ОГЛИМТ. ф. общий. ед. хр. 24938. – 4 лл.

комиссией при Министерстве внутренних дел. С некоторыми они были согласны, другие уточняли, дополняли и подвергали изменению. Обратимся к характеристике основных статей. Комиссия при Министерстве внутренних дел классифицировала древние памятники на несколько групп:

- памятники зодчества, живописи и ваяния;
- монументы в честь лиц и исторических событий;
- памятники письма и печати;
- памятники прикладного искусства;
- вообще памятники замечательные по своей древности, художественному достоинству и археологическому или историческому значению.

Члены архивной комиссии предлагали внести существенные дополнения, расширив классификационную схему церковными памятниками и предметами, „характеризующие бытовые особенности народной жизни”, т.е. этнографическими памятниками. Особо подчеркивалось, что охранительные мероприятия должны охватывать как движимые, так и недвижимые памятники. Исключения составляли архивные документы, для которых должны быть разработаны специальные правила.³³

Орловская архивная ученая комиссия не была согласна с определением понятия „памятник древности”, как он трактовался комиссиями 1903, 1904 гг. при Министерстве внутренних дел: объект, существующий не менее 150 лет со времени сооружения. „Не период существования, а его значение должно быть основой признания его важности, а меры к охранению памятника должны зависеть от потребности охранения, а не от 150-летнего существования”³⁴. То есть, определяющим моментом понятия должна стать историко-культурная ценность и значимость объекта, а не время его создания.

В докладе был затронут вопрос подразделения памятников древности на две категории: государственного („имеющие археологическое, историческое или художественное значение, поддержание коих составляет предмет заботливости правительства”) и местного („остального”) значения. Они подлежали изысканию, изучению и описанию. Порядок их финансового содержания и контроля возлагался согласно их деления на центральные или местные органы власти³⁵.

---

³³ ОГЛИМТ. ф. общий. ед. хр. 24938. л. 1.

³⁴ Там же. – л. 1.

³⁵ Там же. – л. 1 – 2.

Кроме того, излагались предложения по созданию государственной системы сохранения исторических памятников. Орловская архивная комиссия считала, что такая система должна представлять собой единую сеть, состоящую из центрального высшего органа, осуществляющего централизованное руководство и местных учреждений, включающих в свой состав частные исторические и археологические общества. Члены Орловской архивной ученой комиссии предлагали установить систему взаимоотношений и отчетности между центральными и местными учреждениями и очертить круг их обязанностей. Местные учреждения имели право разыскивать и изучать предметы старины и памятники, обращаться за консультативной помощью в центральные учреждения. Последние выступали в роли эксперта и на основе предоставляемых им сведений о памятниках определяли их историческое значение, степень изученности, меры и средства по их сохранению³⁶. Вместе с тем, оставался нерешенным среди орловской общественности вопрос о необходимости создания новых местных губернских органов управления в области сохранения исторического наследия или реформирования уже существующих, а также распространения полномочий таких органов только на губернию или же большую территорию³⁷. Оговаривались и функциональные обязанности охранительных органов, подразделяющиеся на два рода. К первому роду функций комиссия при Министерстве внутренних дел относила: „приведение в известность, фотографирование, зарисовывание, составление списков и исследование памятников старины, наблюдение за их сохранностью, а равно сообщение заключений подлежащим ведомствам по вопросам ремонта и реставрации этих памятников”³⁸. К функциям второго рода были отнесены: „обязанность непосредственно самим производить ремонт приходящих в ветхость памятников старины”. Орловская архивная комиссия предлагала расширить назначение таких учреждений в обществе и вменить им издание периодического органа, чтение публичных лекций, устройство древлехранилищ (музеев), библиотек, выставок и т.п. с целью популяризации своей деятельности³⁹. Таким образом, в предложенных положениях предлагалась относительно стройная система управления областью охраны памятников древности и значительно повышалась роль государства в этом процессе.

Из предшествующих проектов второй половины XIX в. осталась идея разделения Российской империи на археологические округа. Хотя

---

³⁶ Там же. — л. 2.

³⁷ Там же. — л. 3.

³⁸ Там же. — л. 2.

³⁹ Там же. — л. 2.

эта проблема в докладе А. Шульгина не конкретизировалась. Орловская губерния, по ранее принятым предложениям, попадала в состав Московского археологического округа, руководство которым должно было осуществлять Московское археологическое общество. По мнению орловских ученых Орловский регион исторически, географически и экономически ближе Харьковскому археологическому округу, к которому и должен быть причислен⁴⁰. Общеизвестно, что с незапамятных времен между Орловской и Харьковской губернией были установлены довольно тесные культурные, политические и экономические связи. Например, учебные заведения Орловской губернии относились к Харьковскому учебному округу.

В документе содержится информация рекомендательного характера. Например, об исторических памятниках, находящихся в частной собственности и распространении на них данных правил охраны культурного наследия; о выделении из состава архивных комиссий особых частных обществ „для научно-исторического изучения старины края” и разграничения между ними полномочий; о возложении в отдельных случаях на окружные органы, земства и т. д. охранительных функций по вопросам ремонта, реставрации, исследования, содержания древних памятников; об изучении опыта европейских стран (Швейцарии и других) в области сохранения исторического наследия и разработке законодательных мер; об установлении правил вывоза древних предметов за границу⁴¹. По вопросу об уголовно-административных мерах наказания за порчу исторических памятников отмечалось, что „за перемещение, снесение, разрушение или изменение памятников древности без надлежащего разрешения, когда таковое требуется законом, виновные в том подвергаются заключению в тюрьме на время от 1 до 4 месяцев. Независимо сего виновный обязан восстановить на свой счет уничтоженные части памятников, когда это окажется возможным”⁴². Предлагалось в будущий законопроект в обязательном порядке внести формулировку: „Запрещается разрушать, разбирать, или видоизменять без узаконенного разрешения древние памятники церковной, гражданской и военной архитектуры со всеми их художественными принадлежностями, или их остатки, находящиеся на казенных, общественных, церковных и принадлежащих разным установлениям землях под ответственностью тех властей, в заведении которых состоит самый памятник или земля, на которой он находится”⁴³.

---

⁴⁰ ОГЛМТ. ф. общий. ед. хр. 24938. л. 2.

⁴¹ Там же. — л. 3 — 4.

⁴² Там же. — л. 4.

⁴³ Там же. — л. 4.

Орловские подвижники считали необходимым объявить государственной собственностью некоторые виды исторических памятников. А именно: клады, летописи, курганные предметы, иные археологические предметы⁴⁴. Кроме того, ученые считали желательным, чтобы граждане регистрировали интересные находки в исторических, археологических и других учреждениях. В качестве стимула к сотрудничеству необходимо было выработать систему материальных мер. „Утайка находчиком таких предметов должна быть приравнена к похищению”⁴⁵.

Орловская ученая архивная комиссия предлагала при разработке будущего законопроекта об охране памятников истории и культуры учесть предыдущий отечественный опыт в данной области. В частности, постановление 1903 г., выработанное по „Строительному уставу”.

Подобный пример активного обсуждения общественностью насущных вопросов современности был учтен в последующие годы при доработке статей „Строительного устава” (1908 г.), проекта положения „Об охране древностей” (1911 г.), разработке законодательной базы в сфере сохранения историко-культурного наследия в советской России.

Таким образом, задуманная и проведенная в жизнь государством идея открытия в провинции ученых архивных комиссий, действительно приносила ощутимые результаты в области выявления, сохранения и популяризации памятников истории и культуры России и формированию провинциальной историографической мысли.

Документы Государственного архива Орловской области об учреждении и основных направлениях деятельности Орловского церковного историко-археологического общества

С конца 50-х гг. XIX в. наблюдается оживление церковной жизни, чему способствовало проявленное внимание правительства к религиозно-нравственному состоянию общества. Появляются публикации общедоступной на русском языке церковной литературы, специализированные журналы, организуются приходские общины, ведется миссионерская деятельность, увеличивается число православных церковных братств, церковноприходских и воскресных школ. В конце XIX в. происходит зарождение церковных историко-археологических обществ (вначале как церковно-археологических комитетов). Необходимость их открытия выявилось уже в ходе работы ученых архивных комиссий, в которых церковная тема рассматривалась как важное самостоятельное направление. Задачей новых обществ стало „служение по мере сил

---

⁴⁴ Там же. – л. 4.

⁴⁵ Там же. – л. 4.

общенаучным интересам в области церковной истории и археологии России⁷⁷. Большая часть церковно-археологических учреждений возникла в России в 1900–1910 гг., вследствие оживленной деятельности провинциальных архивных комиссий, археологических обществ и издания двух указов св. Синода в 1906–1907 гг. о сохранении рукописей и старопечатных книг⁴⁶.

В Орле Церковно-археологический комитет был учрежден предельением Священного Синода от 18 июля 1900 г. и по инициативе епископа Орловского и Севского Никанора⁴⁷.

Первым председателем церковно-археологического комитета был избран священник Митрофан Василевич Афонский. В 1905 г. по представлению епископа Кириона, Священный Синод определил преобразовать Орловский церковно-археологический комитет в Церковное историко-археологическое общество. Празднование общества отмечалось в честь его покровителя священномученика Иоанна Кукши 9 сентября⁴⁸. В ходе изучения разнообразной литературы и архивных документов было установлено, что в деятельности Орловского церковного историко-археологического общества четко прослеживаются четыре периода:

- период становления и развития общества (1900 г.);
- период расцвета деятельности (1901–1916 гг.);
- период гонений (1916–1918 гг.), когда общество существовало нелегально.
- 1994 г. – по настоящее время.

Но более подробную историю существования в Орле Церковного историко-археологического общества позволяют восстановить документы, хранящиеся в Государственном архиве Орловской области в фонде № 711.

Впервые фонд был описан в 1947 г. В 1990–1991 гг. в ГАОО началась работа по переработке описей всех фондов учреждений духовного ведомства. К этому времени фонд № 711 имел две описи на небольшое количество дел при отсутствии научно-справочного аппарата к ним и неточными крайними датами дел и пр. В результате проведенной в ноябре 1990 г. переработки описей фонда были уточнены заголовки дел и их крайние даты, проверена нумерация листов. Все дела фонда решено было включить в одну опись – № 1. Также

---

⁴⁶ Новый энциклопедический словарь Ф. А. Брокгауз и И. А. Ефрон : Т. 3. – Санкт Петербург, 1907, с. 871.

⁴⁷ Сборник Орловского церковно-археологического комитета : Т. 1. – Орел: 1906, с. 456.

⁴⁸ Там же, с. 6.

были составлены титульный лист и предисловие к описи, переводная таблица шифров дел.

В настоящее время в фонде хранится всего 8 документов, характеризующих первый период существования церковно-археологического общества – с момента его основания и до 1918 г. Условно документальный состав фонда можно подразделить на четыре группы:

- документы о плановой работе церковного историко-археологического общества в Орле;
- канцелярские документы Орловского церковного историко-археологического общества;
- документы, собранные членами общества в 1905 г. по истории;
- законодательные документы Российской империи XVIII в.

Остановимся на их краткой характеристике. В первую группу вошли „Журналы заседаний общества за 1908 и 1909 гг.“, „Журналы совместных заседаний общества и Орловского епархиального училищного совета“, „Сводный отчет о деятельности общества за 1913-1916 гг.“. Эти немногочисленные документы позволяют нам воссоздать нравственную атмосферу заседаний членов общества, выявить высокую степень активности и образованности просвещенной интеллигенции Орла, определить круг проблем, интересных членам Общества.

Во вторую группу документов можно включить „Приходо-расходную книгу за 1900–1913 гг.“ с информацией о принятии членских взносов, „Переписку с настоятелями Ливенского Марии-Магдалинского женского монастыря и Карачевского Николаевского Одринского мужского монастыря о представлении ведомостей о составлении этих монастырей“ с выписками из разных церковных книг о чудотворениях Пресвятой Богородицы. Данные материалы позволяют выявить обширные связи Орловского церковно-археологического общества, тот круг проблем, который требовал совместного решения российской общественностью.

Основу третьей группы составляют фактологические сведения, собранные членами Общества, и дающие представления о размахе научной работы и тематике изысканий церковного историко-археологического общества. Например, к этой группе можно отнести приложение к сводному отчету о деятельности общества за 1913 – 1916 гг. – „Материалы по истории 17-го гусарского Черниговского великой княгини Елизаветы Федоровны полка“ с выборками из дел Московского главного архива МИД, Московского архива министерства юстиции, „О Кромской Предтеченской женской общине и Ливенском Марии-Магдалинском женском монастыре“.

Четвертую группу материалов составили законодательные документы, собранные членами общества в 1905 г. К ним относятся манифесты и указы императора Петра I, императриц Анны Иоанновны и Екатерины I, доклады Учрежденной комиссии о церковных имениях от 15 февраля 1765 г.

В ходе изучения вышеперечисленных документов, чтения специальной литературы мы смогли восстановить следующую картину.

Создание в Орле общества было поддержано губернской администрацией, общественностью, Орловской ученой архивной комиссией и Орловским епархиальным училищным советом.

В 1905 г. был составлен проект Устава Орловского церковного историко-археологического общества, который включал в себя 34 раздела и по своей сути представлял программу работы общества на перспективу:

„1. Орловское церковно-археологическое общество, преобразованное из Орловского церковно-археологического комитета, в г. Орле имело целью для пользы церкви и науки изучение церковно-религиозной и общественной жизни местного края в ее прошлом и настоящем, обследование, охранение и собирание памятников древности и старины.

2. Для достижения намеченной цели круг деятельности общества входило: историческое обследование внешнего и внутреннего развития местной церковно-религиозной и общественной жизни; исследование и изучение вещественных памятников старины, а также памятников живой старины, в виде местных народных обычаев, приданий и песен; приведение в известность и описание всякого рода памятников древности и архивов церквей, монастырей, епархиальных и других учреждений; наблюдение за сохранностью старинных храмов и других церковных сооружений, кладбищ, надгробных и других памятников, старинных церковных принадлежностей, письменных документов и принятие мер против их порчи и истребления; собирание и хранение в своем музее памятников старины; распространение в обществе, и по преимуществу среди духовенства, церковно-исторических и археологических сведений, возбуждение внимания и интереса к древностям, устройство археологических выставок и публичных чтений.”⁴⁹

В Уставе были оговорены структура подчинения общества и правила вступления в него. Так, общество попадало под покровительство епархиального Архиерея, который должен был утверждать

---

⁴⁹ Проект Устава Орловского церковного историко-археологического общества. – Орел, 1915, с. 4.

все его постановления и решения.⁵⁰ Общество имело право организовывать отделения в городах и населенных пунктах Орловской епархии. Как любая организация оно имело свою печать.

Членами новой организации могли быть лица, которые „своими трудами, пожертвованиями и иным образом содействуют целям общества”.⁵¹ Таким лицам присваивалось звание члена общества. В зависимости от их заслуг они получали звания почетных, действительных членов или членов-соревнователей.⁵²

Выбор в члены общества производился баллотировкой по письменному предложению двух действительных членов. В нем указывались заслуги предлагаемого лица перед обществом, желание его поступить в общество и ожидаемое от него содействие. Баллотировка совершалась на заседании, следующем за заявлением в члены общества. Избранными признавались те лица, которые получали большинство голосов присутствующих на заседании действительных членов.

Далее в Уставе приводилась примерная структура управления обществом и его филиалами. Например, „из почетных и действительных членов, живущих в городе Болхове, общим собранием общества избираются: председатель, товарищ председателя, казначей, секретарь, заведующий музеем, а также два кандидата к этим должностным лицам. Для надлежащего ознакомления с делом производством в сохранении преемственности в ведении дела, должностные лица выбираются не одновременно, а через два года”⁵³.

---

⁵⁰ Там же, с. 4.

⁵¹ Там же, с. 4.

⁵² В почетные члены избирались лица, известные своими учеными трудами по истории и археологии, оказавшие особые заслуги церковному историко-археологическому обществу, сделавшие ему значительные денежные или вещественные пожертвования. В действительные члены избирались лица, своими личными трудами участвующие в деятельности общества и вносящие в пользу общества ежегодный взнос не менее 3 руб. или единовременный не менее 50 руб. В члены-соревнователи избирались лица, содействующие обществу сообщением последних историко-археологических сведений или доставляющие предметы древности в музей.

Все лица, желающие вступить в члены общества, за исключением известных своими трудами ученых, сначала получали звание членов-соревнователей, т.к. для избрания в действительные члены необходимо было пройти эту первую ступень членства и практическими делами доказать свою пользу для общества.

Действительные члены и члены-соревнователи, не заявившие в течение трех лет своей деятельности в пользу общества или не сделавшие денежных взносов, считаются сложившими с себя звание членов, что устанавливается постановлениями собранием общества.

⁵³ Там же, с. 5.

Из вышеперечисленных должностных лиц образовывался совет общества. В сферу его полномочий входило: решение текущих дел общества, денежные вопросы, наблюдение за состоянием музея, ведение издательского дела общества. У каждого должностного лица был оговорен свой круг обязанностей:

„1. Председатель общества направляет деятельность общества и его совета к достижению целей общества, наблюдает за точным исполнением Устава, разрешает чтение статей, рефератов и докладов в собраниях, назначает время собраний, открывает и закрывает собрания, ставит вопросы на голосование, объявляет принятые решения.

2. Товарищ председателя помогает председателю в его деятельности по обществу и заступает на место председателя, как в случаях его болезни, так и по его поручению.

3. Секретарь общества ведет журнал заседания общества и совета, составляет годовые отчеты и заведует всей перепиской общества.

4. Деловые бумаги, исходящие от общества и совета подписываются председателем и секретарем.

5. Казначей общества принимает денежные поступления и записывает их в приходо-расходную книгу, производит разрешаемые советом расходы и составляет годичный денежный отчет.

6. Для проверки годичного денежного отчета, приходо-расходных документов и имущества общества избирается ежегодно общим собранием ревизионная комиссия из трех действительных членов общества. Заключение ревизионной комиссии заслушивается общим собранием.

7. Заведующий музеем избирается из действительных членов общества. Его обязанности: ведение записи о поступлениях в музей, распределение предметов древности, наблюдение за сохранностью предметов, составление годичного отчета музея для внесения его в общий отчет”.⁵⁴

Собрания, проводимые обществом подразделялись на очередные и общие. Очередные должны были проходить раз в месяц. На них зачитывались и обсуждались историко-археологические статьи, рефераты и сообщения, распределялась работа между членами общества, избирались новые члены общества.

Ежегодно 18 мая проводились общие собрания, с целью обсуждения годового отчета общества и заключения ревизионной комиссии, утверждения сметы на следующий год, избрания должностных лиц общества, рассмотрения проекта изменения Устава.

---

⁵⁴ Проект Устава Орловского церковного, с. 6.

Общие собрания могли быть и чрезвычайными, назначаемые по поводу каких-нибудь выдающиеся событий, касающихся истории или археологии самого общества. На общие собрания могли быть приглашены и другие лица, помимо членов общества, сочувствующие его целям⁵⁵.

Все решения собраний принимались простым большинством голосов действительных членов общества.

Между собраниями текущими делами, по мере необходимости, занимался совет общества. В круг занятий этих заседаний входили административные дела общества, обсуждение вопросов относительно публикации изданий общества, приобретения предметов древности, разрешения экстраординарных расходов по музею, определению круга вопросов, подлежащих срочному решению.

Церковное историко-археологическое общество планировало и развитие издательского дела в Орловской губернии, о чем было зафиксировано в его Уставе. Научные издания общества допускались к печати по постановлениям Совета общества и на основании ст.6 Устава о печати. Для рассмотрения предложенных к помещению в издания общества статей, организовывалась редакционная комиссия из трех лиц, избираемая Советом из своего состава или других членов общества⁵⁶.

Для собирания, сохранения и изучения памятников древности при обществе был организован музей с архивом и специальной библиотекой из книг исторического и археологического содержания.

В архиве при музее хранились акты и документы из дел самого общества. Архивом ведали те же лица, что и музеем⁵⁷.

Денежные средства общества складывались из членских взносов, пособий от епархиальных и других учреждений, доходов от продажи изданий Общества, пожертвований лиц, сочувствующим целям Общества⁵⁸.

Председателем общества в 1905 г. был избран Иван Евсеевич Евсеев, инспектор Орловской духовной семинарии. К 1913 г. в составе общества насчитывалось более 100 человек, актив которого составляли светская интеллигенция и представители духовенства.

Материальные средства общества складывались из уставных членских взносов, добровольных пожертвований, поддержки со стороны церкви и монастырей. Денежный поток общества жестко контроли-

---

⁵⁵ Там же, с. 6.

⁵⁶ Там же, с. 6.

⁵⁷ Там же, с. 7.

⁵⁸ Там же, с. 8.

ровался. Как свидетельствуют архивные документы, с 1900 по 1906 гг. на счет поступило 5510 руб. 42 коп. За это же время израсходовано 5431 руб. 90 коп., в остатке 78 руб. 52 коп.⁵⁹ За 1908 г. поступило 1584 рубля. Каждый год приходы и расходы проверяли члены Ревизского комитета⁶⁰.

За годы своей работы члены Общества установили прочные отношения с различными общественными организациями России. Например, с Военно-историческим обществом, с Московским археологическим институтом.

Деятельность Орловского церковного историко-археологического общества была направлена на обеспечение сохранности памятников местных церковных древностей и их описание, на разбор архивов духовного ведомства. Постоянно эта же тема сквозит в обширной переписке церковного историко-археологического общества с настоятелями Ливенского Марии-Магдалинского женского монастыря и Карачевского Николаевского Одринского мужского монастыря, в протоколах заседаний общества⁶¹.

Согласно Уставу его члены могли заниматься научными исследованиями и публикацией научных материалов, описанием памятников церковной истории, архивов консистории и монастырей, комплектованием музея, археологическими раскопками, издательской деятельностью, организацией музейных экскурсий и т.д. С 1904 г. Орловское церковное историко-археологическое общество еженедельно проводило собрания, на которых его члены делали доклады по вопросам церковной истории и археологии. Порой заседания носили тематический характер.

Например, в 1908–1909 гг. собрания общества были посвящены проведению дней памяти Киевского Митрополита Филарета; писателя А. Д. Кантемира; фельдмаршала А. П. Ермолова, графа Каменского; подготовке к печати священником Холмогоровым материалов по истории церкви Болховского уезда Орловской епархии для сборника общества и др.

В архивном деле № 4 хранятся протоколы подобных заседаний, проходивших, как правило, на чьей-либо квартире. Так, на собрании 3 мая 1905 г. слушалось сообщение о поступившем в распоряжение тогдашнего председателя общества протоиерея Ливанского портрета пастыря Иоанна Коренева и его первичной атрибуции. Сам портрет

---

⁵⁹ ф. 711. оп. 1. д. 1. л. 8.

⁶⁰ ф. 711. оп. 1. д. 1 л. 21.

⁶¹ ф. 711. оп. 1. д. 2. л. 5.

решено было передать в музей. Оказывали члены общества помощь в поиске документов и посторонним людям⁶².

Общество вело как в Орле, так и в городах Орловской губернии - Болхове, Ельце, Брянске – большую просветительскую работу, организовывало выставки, вечера, чтения, издавало сборники. Им проводилось изучение и описание вещественных памятников, рукописных материалов, архивов консистории и монастырей, осуществлялось руководство археологическими раскопками на территории Орловской губернии. Известно, что членами общества были организованы выставки старинных церковных предметов, книг, хранившихся в действующем историко-археологическом музее.

Благодаря кропотливой работе по изысканию древних письменных памятников членами общества были найдены различные манифесты и указы императора Петра I, императриц Анны Иоанновны и Екатерины II. Среди них, например, были указы императора Петра I от 14 декабря 1722 г. о сборе денег на совет сословий, на нужды армии и флота; указ Синода от декабря 1864 г. о благопристойном ведении мирян во время богослужений. Любопытен указ Екатерины II о благословлении ее внука Александра на брак и обручении с принцессой Баденской⁶³.

Из числа найденных членами общества церковных документов можно назвать указ от 1796 г. о найденных мощах Преподобного Феодосия Суморина основателя Спассо-Суморина монастыря⁶⁴.

После октября 1917 г. вне закона были поставлены все церковные и религиозные общества страны. Тогда же практически прекратило свою деятельность и Орловское церковное историко-археологическое общество. С конца 1918 г. его официальные собрания не проводились. В июле 1921 г. уполномоченный Болховского Уполномбюро направил в Орел „Список членов Археологического общества г. Болхова на 1. 06. 21 г.“, в котором против фамилий многих священнослужителей и мирян, его членов, имелись пометки об аресте⁶⁵. Дальнейшая судьба общества в советский период неизвестна.

---

⁶² ф. 711. оп. 1. д. 4. л. 16.

⁶³ ф. 711. оп. 1. д. 2. л. 11.

⁶⁴ ф. 711. оп. 1. д. 4. л. 25.

⁶⁵ Спустя несколько месяцев, 3 ноября, Даниил, епископ Болховский, арестовывается „за антисоветскую агитацию и за председательствование в нелегально существующем с 1918 г. по 1921 г. в г. Орле церковном историко-археологическом обществе“. Освобожденный в марте 1922 г. под подписку о невыезде, епископ Даниил вновь попадает в застенки ОГПУ, высылается на два года в г. Хиву. Но это не было его последним арестом: после возвращения из ссылки его несколько раз арестовывают и в середине 1930-х гг. он умирает от тифа в

Однако события начала 1990-х гг. (распад СССР, создание на постсоветском пространстве новых государственных образований, формирование основ экономического и демократического развития страны, идеологический плюрализм) сделали возможным в конце 1994 г. возродить к жизни Орловское церковное историко-археологическое общество. Начался новый этап его существования. В восстановлении общества активное участие принял Виктор Анатольевич Ливцов, ответственный секретарь областной комиссии по реабилитации и восстановлению прав реабилитированных жертв политических репрессий, председатель Орловского отделения Всероссийского общества охраны памятников истории и культуры (ВООПИК). Первым председателем возобновленного общества стал доктор педагогических наук, профессор Орловского государственного университета Бобылев Борис Геннадьевич.

В июне 1997 г. в г. Мценске был открыт филиал общества. С первых дней своего возрождения общество активно принялось за работу⁶⁶. Постепенно Церковное историко-археологическое общество стало необходимым связующим звеном между светской и церковной культурой, между интеллигенцией и священством, между атеистами и верующими в XXI в.

Брянской тюрьме. (Сборник Орловского церковно-археологического комитета : Т. 1. – Орел, 1907, с. 456.

⁶⁶ Члены Церковного историко-археологического общества работают в тесном сотрудничестве с воскресными и средними школами и вузами. Сегодня работа не мыслится без самого активного участия священнослужителей и представителей монашества. Практически во всех заседаниях с докладами и сообщениями выступают благочинный г. Орла Георгий Леонтьев, настоятели Смоленской церкви Николай Коваленко, Богоявленского собора Владимир Дорош и другие. Особо следует отметить деятельность Иоанна Троицкого, настоятеля Иоанно-Крестительской церкви г. Орла. Под его руководством восстановлены и строятся многие храмы г. Орла, издаются епархиальные и городские церковные газеты, организуются различные мероприятия православной церкви. Его труды высоко отмечены не только церковными наградами, но и светскими. Традицией становится проведение ежегодных Кирилло-Мефодиевских и Тихоновских чтений, а также проведение Глинских чтений и чтений, посвященных священномученику Иоанну Кукше.

Особое значение приобретает издательская деятельность православной и краеведческой литературы. Исследовательская работа по церковной тематике проводится силами священнослужителей, энтузиастов общества, Орловским краеведческим музеем, Областной публичной библиотекой им. И. А. Бунина, литературными музеями, трудами многих современных подвижников.

Собрания культовых памятников на территории Орловской губернии в XIX в. Открытие при Орловском церковном историко-археологическом обществе музея

В конце XIX – начале XX вв. в Орле появляются упорядоченные собрания культовых памятников. 23 сентября 1894 г. при фундаментальной библиотеке Орловской духовной семинарии было создано древлехранилище для ценных церковных книг и рукописей, икон, утвари, одеяний и пр.

Древлехранилища были открыты для посещений и научной работы, что содействовало сохранению культовых памятников в регионе.

Потребность в сохранении и собирании памятников старины сознавалась в Орловском крае и ранее. Еще в 1893 г. в местной семинарии, по предложению лектора протоиерея В. А. Сахарова, при фундаментальной библиотеке открыто „хранилище древних церковных книг, икон и предметов утвари церковной”. Заведующим хранилищем был избран преподаватель семинарии И. А. Боданов. Через два года в хранилище уже насчитывалось 214 предметов, преимущественно старопечатных книг и рукописей, а также вещественных памятников церковной старины. После 1895 г. прирост хранилища уменьшился. Последняя запись в инвентарной книге от 22 января 1900 г. остановилась на номере 246.

После 1900 г., с открытием более обширного по задачам и средствам церковно-археологического музея, часть предметов была передана в этот музей. Таким образом, учреждение церковно-археологического музея было вполне созревшей потребностью для интересующейся своим прошлым части орловского общества. В музей поступали памятники старины и точные снимки с них, а именно: „а) памятники языка и письма: старопечатные книги, рукописи, грамоты, планы и т.д.; б) памятники архитектуры в образцах, рисунках, фотографиях, моделях; в) памятники иконописи, живописи и скульптуры; г) предметы церковно-богослужебные: священные сосуды, кресты, евангелия, облачения, одежды, церковная утварь; д) предметы, имеющие археологическое и историческое значение, портреты замечательных деятелей, имеющие отношение к местному краю”.⁶⁷

Памятники древности попадали в музей путем пожертвований, передачи и покупки, причем, предметы, принадлежащие церквям и монастырям, могли быть переданы только с разрешения Епархиального Архиерея, а в отдельных случаях – Святейшего Синода.

---

⁶⁷ Проект Устава Орловского церковного, с. 8.

Специальными постановлениями Совета общества предполагалась выдача предметов древности из фондов музея на дом. Однако этим правом могли воспользоваться только члены Общества и то для конкретной цели – их научного изучения.

На все находящиеся в музее памятники составлялась подробная опись. Первым и наиболее щедрым вкладчиком в музей был преосвященный Никанор. Его примеру следовали монастыри, ризницы, а также многие духовные и светские лица. Ими в музей были переданы иконы, деревянные статуи, церковные облачения, кресты, монеты, рукописи, старопечатные книги и пр., вышедшие из церковного обихода. Заведующим музея был назначен протоиерей Никольский. Помещение для музея было отведено в двух угловых комнатах старого дома, в помещении бывшей церкви Петра и Павла на архиерейском подворье. К сожалению, музей не имел возможности динамично развиваться: 28 марта 1902 г. Никанор был переведен из Орловской епархии в Екатеринбург, а приемник его, преосвященный Иринея сосредоточил свое внимание на описание церквей и монастырей Епархии, но никак не на развитии музея. Музей оживился лишь с лета 1904 г., когда на Орловскую кафедру прибыл преосвященный Кирион, любитель и знаток церковной археологии и истории. Для музея было отведено помещение в верхних трех комнатах архиерейского дома и комната в Кочубеевской церкви для священных и наиболее ценных предметов. С осени 1904 г. по инициативе преосвященного Кириона по четвергам еженедельно проходило собрания, на которых решались вопросы относительно судьбы музея. Музей быстро пополнялся. Многим он обязан председателю Орловской ученой архивной комиссии Шульгину А. М. и протоиерею Ливанскому⁶⁸.

---

⁶⁸ 24 ноября 1905 г. в музей было пожертвовано собрание рукописей и архивных документов председателем общества протоиереем Ливанским. Это были случайные по происхождению и подбору рукописи. Они могли служить показателем того, что появилось во второй половине XIX в. на антикварном рынке. Это были рукописи общего литературно-исторического характера и рукописи, связанные с Орловским краем. Последние представляли для общества особый интерес. Датировались они не ранее XVIII в. и касались преимущественно земельных сделок, купли, продажи земли и крепостных крестьян; есть наказы управляющим, показания, челобитная, тяжёлые дела по Орловскому округу, а также по уездам Курской, Смоленской, Тверской, Саратовской и других губерний. Специально для местной церковной истории XVIII–XIX вв. среди рукописей протоиерея Ливанского есть много интересных. Так, в музее хранился том указов с 1777–1828 гг., касающихся одной из церквей города Орла – Смоленской Одигитриевской церкви. Среди указов церковного характера есть, например, указы о перестройки церкви, опись ее имущества.

В числе дарителей музея фигурируют также: священники Н. Н. Выготский, А. И. Георгиевский, И. Е. Евсеев, Н. Н. Троицкий, А. Е. Попов, протоиерей Сахаров, священник С. Семец Трубчевского уезда, М. Покровский. Дары в музей поступали и из Тульской палаты древности, Орловской ученой архивной комиссии и некоторых частных лиц.

К 1905 г. в музее насчитывалось свыше тысячи вещественных памятников старины, книг, рукописей и снимков. Правда, памятники до XVI в. в музее редки: несколько предметов из херсонесских раскопок характеризуют древнюю крестьянскую эпоху; несколько медных образков (амулетов) представляют XII–XVI вв. Зато музей располагал большим количеством памятников XVII в.: иконами, крестами, сосудами, облачениями, картинами, снимками, старопечатными книгами⁶⁹. В собрании хранились картины, написанные в XVIII в. для покоев Севского архиерейского дома.

В 1906 г. в музее насчитывалось более 1000 рукописей, книг, различных предметов церковного обихода и предметов археологических раскопок. В 1908 г. в музее Орловского церковного историко-археологического общества экспонировались разные старинные предметы из коллекции, собранной действительным членом общества Л. И. Пушиным⁷⁰. Некоторые из них были найдены в ходе археологических раскопок.

Судьба коллекций после закрытия музея не изучена. По всей видимости, малая их часть была передана в Орловский краеведческий музей, но отследить даже эти немногочисленные предметы по современным документам музея не представляется возможным.

Таким образом, Орловское церковное историко-археологическое общество и созданный при нем музей были призваны способствовать возрождению православных традиций в крае, а деятельность выше-названных обществ – расширению практических средств по выявлению и фиксации материальных свидетельств истории и культуры Орловского края, формированию историко-культурного самосознания местного населения.

---

⁶⁹ Например, из коллекции икон обращает внимание резное изображение в киоте Николы Можайского или набор медных образков.

⁷⁰ ГАОО. ф. 711. оп. 1. д. 2, л. 18.

ГОДИШНИК НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ
КНИГА БИБЛИОТЕЧНО-ИНФОРМАЦИОННИ НАУКИ
Том 2, 2010

ANNUAIRE DE L'UNIVERSITE DE SOFIA „ST. KLIMENT OHRIDSKI“
FACULTE DE PHILOSOPHIE
LIVRE DES SCIENCES DE L'INFORMATION ET DES BIBLIOTHEQUES
Tome 2, 2010

РАЗВИТИЕ КНИГОИЗДАТЕЛЬСКИХ, КНИГОТОРГОВЫХ И БИБЛИОТЕЧНЫХ РЕКЛАМНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В КОНТЕКСТЕ ОБЩЕМИРОВОЙ ИСТОРИИ РЕКЛАМЫ

ОЛЬГА ОЛЕГОВНА БОРИСОВА

Olga O. Borisova. THE DEVELOPMENT OF PUBLISHING, BOOK-SELLING AND LIBRARY ADVERTISING TECHNOLOGIES IN THE CONTEXT OF THE WORLD ADVERTISING HISTORY

The origin of advertising in Europe in connection with a public division of labour, its specialization and development of commodity and services market. The occurrence of initial forms of advertising. The penetration of advertising methods into activity of libraries: Middle Ages, Renaissance, the Enlightenment. The Advertising functions of catalogues of monastic and other libraries, publishing catalogues.

The origin of the legislation on advertising. The Occurrence in second half of the XIX century of advertising, bench exhibition and poster. The Use of the term „advertising” in the Russian library science in the XIX – at the beginnings of XX centuries.

The achievements of the American libraries in area advertising in the beginning of XX century and its use by the Russian libraries. Main features of development advertising – propaganda technologies in conditions of the totalitarian state, their propaganda and orientation. The Practice of carrying out of advertising propaganda campaigns, so called „days”, „weeks”, „monthes” of the book and library, library campaigns, public reports of libraries etc. The Replacement in professional communication of the term „advertising” by terms „propagation” or „evident

propaganda” in the middle of 1930th. The absence of concept „advertising” in professional communication of the end of 1930–1980th. The occurrence of special advertising – book transfers on radio and TV in 1970-80e years. The revival of book and library advertising in Russia at the end XX – the beginning of XXI centuries. The system approach to the organization of advertising and information activity, advertising actions. The Anniversary advertising campaigns in libraries. The further development of all kinds of library’s advertising.

Реклама является необходимым элементом социальной коммуникации на протяжении всего существования человечества. С развитием общества появлялись все новые средства коммуникации, что позволяло расширять каналы распространения рекламных сообщений. Неизменными оставались основные функции рекламы: передача информации о товаре и убеждение потенциального покупателя в необходимости его приобретения.

Истоки рекламной деятельности уходят в древность. Тексты Древнего Вавилона, Египта, Греции, Рима несут в себе сообщения, в которых перечисляются доступные товары и ближайшие события.

Ввиду того, что в древние времена неграмотность населения была почти повсеместной, большинство сообщений доводилось до сведения покупателей зазывалами, а торговые точки снабжались вывесками. Можно предполагать, что информирование, а не убеждение, было главной целью первых коммерческих объявлений. Опорными жанрами рекламы того времени были устные объявления, представлявшие собой синтез оперативной общепользуемой информации. Отчетливо заявляют о себе элементы межличностной рекламы и саморекламы. Первые известные в истории проявления рекламы уместно обозначить термином „протореклама”.

Проторекламу можно определить как информацию, содержащую элемент стимулирования, убеждения адресатов сообщений в целесообразности определенных действий. Сферы применения проторекламы: экономические отношения, частная жизнь, организация зрелищ, политика.

В процессе развития производственных и социальных отношений уже в древних цивилизациях возникает необходимость передачи рекламной информации, предназначенной для определенных групп людей (как говорят ныне – целевой аудитории). Именно эти послания несли в себе сущностные черты современной рекламы и других средств продвижения товара, трансляции материальной и духовной культуры.

Основной причиной возникновения рекламы явились общественное разделение труда, его специализация. Зарождение рекламы

связано с появлением товаров и услуг. До изобретения книгопечатания (около 1450 г.) применялось не менее трех групп рекламных средств: торговые марки (знаки), которые были распространены уже у древних финикийцев, призывы глашатаев (герольдов), различные знаки (символы).

Уже на заре письменности появляются первые рекламные тексты. Наиболее ранние их примеры – послания финикийских купцов-мореплавателей, оставлявшиеся на скалах островов по пути следования.

Нередко носителями текстовых проторекламных посланий становились каменные плиты. Одним из наиболее известных обращений этого рода является вывеска греческого толкователя снов. Она была найдена при раскопках древнеегипетского Мемфиса и относится к II в. до н. э. Таким образом, еще одним средством установления коммуникации с покупателями были вывески.

Однако в древних цивилизациях письменная реклама не получила широкого распространения ввиду немногочисленности грамотных людей.

В Древнем Риме, возникают прообразы современных средств массовой информации.

Для периода классического Средневековья важным фактором, влиявшим на рекламу, явилась конкуренция производителей, хотя ей противодействовала цеховая организация производства.

Наружная реклама в период раннего и классического Средневековья была представлена вывесками, содержащими только знаки и символы.

Получил дальнейшее развитие институт глашатайства: глашатаи составляли отдельный профессиональный цех, и зачастую купцам и ремесленникам запрещалось самим выполнять функции зазывал.

В период позднего Средневековья для распространения информации о решениях властей использовались написанные от руки летучие листки. Листки распространялись в рекламно-политических целях.

Потребности развития экономических отношений, налаживания системы их информационного обеспечения порождали необходимость формирования средств массовой информации. Некоторые черты СМИ (средств массовой информации) просматриваются в рукописной протогазете „Регулярный вестник”, издававшейся во второй половине XVI века, крупнейшей фирмой того времени – германской компанией Фуггеров. Она содержала информацию об урожаях, об открытии новых подразделений компании.

Таким образом, становление и эволюция рекламы начались задолго до появления первых печатных станков, хотя уже на ранних этапах

развития культуры реклама начинает выступать в форме письменного текста.

Решающий прорыв в процессе формирования массовых коммуникаций всего средневекового периода связан с изобретением Иоганном Гутенбергом (1400–1468 гг.) печатного станка, т.е. книгопечатания (сер. XV в.). Оно легло в фундамент формирования систем средств массовой информации, просвещения, культуры, явилось важнейшей предпосылкой появления нового средства коммерческих коммуникаций – печатной рекламы. С появлением книгопечатания в развитии рекламы произошел качественно новый скачок.

Началась эпоха становления системы средств массовой коммуникации, следствием чего явился новый этап развития рекламы. Больше не стало ограничений во времени и средствах, необходимых для составления рукописного сообщения. Теперь реклама могла стать массовой продукцией.

В Западной Европе с изобретением печатного станка формируется рынок печатной продукции. Появилась потребность в информации о печатнике и издателе, о книгах, имеющихся в продаже.

Важная роль в рекламировании изданий отводилась заголовкам, в которых, сжато пересказывалось содержание книги. Заглавия включали, реферат или аннотацию к книге, по сути „скрытую рекламу”.

По почину книгопечатников сформировался новый жанр рекламы – каталоги имеющихся в продаже печатных книг.

Далее выделились специализированные рекламные издания, которые все более дифференцировались по тематике издательских каталогов.

В первой половине XVII века возникают первые специализированные рекламные печатные издания, содержащие исключительно рекламные материалы.

Во второй половине XV века излюбленным жанром рекламы становится летучий печатный листок, где типографские предприятия размещают сообщения об имеющихся книжных новинках и новостных событиях.

В недрах книготорговой деятельности происходит зарождение и развитие таких рекламных жанров как печатное объявление, преискурант (ныне это так называемый прайс-лист).

Возрастание объемов материального и духовного производства и торговли в мире закономерно вело к расширению рекламной деятельности. Получили дальнейшее развитие все формы и жанры книготорговой, книгоиздательской, библиотечной рекламы.

Рекламно-информационные технологии XVIII – начало XX веков.

Право на исключительное обладание торговой маркой потребовало защиты со стороны государства, что обусловило появление законодательных актов о рекламе, которые появились в XVIII веке. Первый закон, регламентирующий рекламную деятельность на общенациональном уровне, был принят английским парламентом в 1752 году. Закон ограничивал распространение недобросовестной рекламы.

В 1797 году в Англии был введен первый налог на рекламу, предусматривающий отчисления в государственную казну с каждого рекламного объявления в газете.

Знаменательным для мировой рекламы стал XIX век. В этот период сформировались основные средства рекламы: реклама в прессе, печатная, наружная реклама и т.д.

Во второй половине XIX века стали регистрироваться товарные знаки.

В 1883 году несколькими странами была заключена Парижская конвенция по охране промышленной собственности, защищавшая товарные знаки на мировом уровне.

В конце XIX – начале XX веков ряд законов о рекламе и смежных сфере деятельности появился в странах Европы, в том числе и в России, а также в США.

Так, в 1896 году в России был принят закон об охране товарных знаков. Закон не содержал их определения, но включал длинный перечень того, что могло быть товарным знаком. В документе указывалось, что товарным знаком может быть все, что подходит для индивидуализации происхождения товара.

Законодательство коснулось также регулирования сферы патентованных лекарственных средств.

Одно из важных событий для печатной рекламы произошло в 1825 году, когда в типографии нью-йоркской газеты „Газетт” был установлен немецкий пресс, позволяющий делать 2000 копий в час. Возросшие тиражи изданий резко снизили подписную цену. Стало возможным в несколько раз поднять расценки на рекламу, так как рекламодатель получал огромную аудиторию за мизерную стоимость одного контакта с потенциальным покупателем.

Эволюция печатной рекламы в России в XVIII – начале XX веков мало отличалась от западноевропейской.

При Петре I в России начинает издаваться „Реестр к книгам гражданским, которые по указу Царского Величества напечатаны Амстердамскою азбукою по первое число июня нынешнего 1710 года”. „Реестр...” включает библиографические сведения, систематизированные по 15-ти разделам, что дает основание говорить о начале формирования библиографической рекламы. К 1723 году оформляется особый жанр рекламы – библиотечный каталог. Примером может служить издание Московской типографии „Каталог рукописных книг в Синодальной библиотеке обретающихся”.

В этот период времени бурными темпами развивается газетная реклама. „Московские ведомости” и „Санкт-Петербургские ведомости” публикуют списки книг, издаваемых Академией наук. Реклама книг традиционна для практики первых русских газет.

О лидерстве данного жанра свидетельствует и то, что эта информация нередко выносилась на первую полосу, причем имело место ее значительное процентное преобладание по отношению к другим типам объявлений. Очевидно, это дань умонастроениям общественности, отмеченным печатью идей просвещения, приоритета духовных потребностей общества.

К середине XVIII века получает развитие журнальная периодика. Несмотря на то, что она имела целенаправленный элитарный характер, в ней велась активная популяризация книжных новинок с приложением цветных картинок и публикаций.

В начале XIX в. издатели нового поколения Ф. В. Булгарин, Н. И. Греч („Северная пчела”), Н. А. Полевой („Московский телеграф”) публикуют уже не только реестры или списки книг, а литературно-критические комментарии.

Новым в библиографических разделах газет было регулярное информирование публики о планах и содержании толстых журналов, которые, по общему мнению историков культуры, имели особое значение в духовной жизни русской интеллигенции.

Журналы „Московский телеграф”, „Вестник Европы”, „Сын Отечества” тщательно отслеживали российские и зарубежные книжные новинки. Некоторые из них обстоятельно аннотировались или реферировались. Вплоть до начала XX века рекламная тематика газетных и журнальных сообщений расширялась, 80% всех объявлений составляли извещения о книжной и журнальной продукции. Количество рекламных объявлений в прессе в этот период времени начинает превышать

объем журналистской информации, что влечет за собой необходимость углубления дифференциации типов массовых коммуникаций в России.

В 30–50-х годах XIX века реклама книг на страницах российских газет претерпела заметные типологические сдвиги. Суть этих перемен можно объяснить процессами коммерциализации прессы, появления сети региональных и специализированных изданий. В этот период формируется такое явление российского рекламирования как скрытая реклама, прообраз современного феномена „паблик рилейшнз”.

В России скрытая реклама впервые появляется в газете „Северная пчела” (1832–1835 гг.) как своеобразная реакция на официальный запрет властей публиковать коммерческие объявления.

Главный поток коммерческих объявлений рекламного характера шел через издание департамента внешней торговли „Коммерческую газету” (1825–1860 гг.) и через частный еженедельник „Купец” (1832–1835 гг.), который издавался на русском, французском и немецком языках. К началу XX века реклама в прессе была достаточно высоко-развитой сферой рекламного бизнеса. Качественный уровень подачи объявлений был также довольно высок с точки зрения как формы, так и содержания.

Печатные плакаты появились в России в начале XVIII века. Однако как особые жанры изобразительной рекламы плакат и афиша сформировались в России во второй половине XIX – начале XX веков. Настенный рекламный жанр развивался в России от самодеятельности к профессионализму и первая, профессионально исполненная афиша была посвящена рекламе журнала „Листок для светских людей”. Плакаты и афиши этого времени были основаны на стилистике русской народной картинки.

В XIX столетии уже существующие виды и жанры рекламы книги получают дальнейшее развитие. К XIX веку относится и формирование фирменного стиля в России.

Выход российской экономики на новый качественный уровень потребовал большего внимания к фирменному стилю.

До конца XIX века основными его элементами были фамильные клейма, купеческие гербы, фамилии владельцев компаний в оригинальном начертании.

К концу XIX века становится распространенным явлением вручение покупателям листовок, бесплатных календарей, прејскурантов и пр.

В процессе непрерывной дифференциации рекламы в середине XIX – начале XX веков выделился такой ее вид как библиотечная реклама. Яркий пример библиотечной рекламы – рекламная деятельность Санкт-Петербургской императорской публичной библиотеки.

В конце XIX века зарождается рекламоведение как область профессионального знания. В России издаются книги, посвященные рекламной деятельности: „Реклама: происхождение и история” (1894), Веригина А. „Русская реклама” (1898), который констатировал „Реклама как сила совершенно безразлична к тому, чему она служит. Ее цель – обратить внимание возможно большего числа людей на тот или иной факт, на ту или иную мысль, на то или иное лицо. В зависимости от того, что именно несет реклама, к чему возбуждает внимание, что именно проповедует, и может решаться вопрос о ее пользе или вреде. В одном случае она может явиться благодеянием. В другом – бедствием, как и всякое другое орудие цивилизации”.

Обращает на себя внимание близость данного высказывания к взглядам библиографов-классиков, представителей „академического” направления, объявлявшего библиографию олицетворением „полнейшего безразличия”.

Активно велось обсуждение рекламы в прессе, причем заметно преобладание негативных, „протестных” мнений об объекте. В литературе отмечался тот факт, что среди населения в то время бытовало настороженное и даже ироническое отношение к рекламному делу. Но важно то, что начало XX века характеризуется постепенным отходом от бездоказательной и ничем не подкрепленной „многообещающей” рекламы.

В начале XX века появились книги инструктивно-профессионального типа. Это брошюра „Объявления и другие средства рекламы” (1904), работы: Хойновский В. „Успешная реклама и как ею пользоваться” (1913), Айзенштейн К. „Как рекламировать с успехом”. Теоретическое осмысление рекламной деятельности в России происходило достаточно интенсивно, но ее методическое и технологическое обеспечение находилось на начальном этапе. Вслед за более развитыми странами в России начинают задумываться об эффективности рекламы, о целесообразности ее размещения в том или ином издании, о языке рекламы, о приемах психологического воздействия на аудиторию, об эстетике оформления. Идет поиск оптимальных размеров объявлений, форм подачи информации. Стали применяться первые фразы, эффективно-резюмирующие объявления – предшественники слоганов. Нашли применение многие приемы, позволяющие рассматривать рекламу как научно-практическую деятельность. Ее методами мастерски владели авторы печатной и наружной рекламы. Современная печатная, теле- и радиореклама во многом использует опыт, накопленный библиотеками и прессой XIX– начала XX столетий.

Рекламно-информационные технологии зарубежных и российских библиотек в 1917 – 1991 годах

О советской рекламе 1920–1980-х годов как о значимом социальном феномене можно говорить с большой натяжкой. Исторические события, произошедшие в России в начале XX века, изменили не только общественный строй, но и идеологию, принципы и механизмы его функционирования. Идеологизация рекламы стала закономерным следствием социально-экономических изменений, политизации и идеологизации всех общественных отношений, включая экономические. Новой тоталитарной власти, не признающей значимости традиционной конкуренции в экономической сфере, „старая” реклама была не нужна.

Примером функционирования массовой культуры при тоталитарном и посттоталитарном способах социального управления может служить и реклама: преобразование ее в пропаганду, позже – обратное движение. Это относится и к такой сфере, как библиотечная реклама и пропаганда.

В первые послереволюционные годы, в дни Гражданской войны рекламы в стране практически не существовало, за исключением официально одобренной политической. Первые мероприятия Советской власти в области рекламы имели целью ее монополизацию, идеологизацию и огосударствление. Таким образом, отечественная торговая реклама после 1917 года была практически разгромлена.

Библиотечно-библиографические плакаты получили интенсивное развитие с 1918 года, когда во многих губерниях начала создаваться сеть общедоступных библиотек, в деятельности которых основное место стали занимать рекламно-пропагандистские методы. Однако еще сохранялась образовательная, общекультурная направленность работы библиотек массового пользования, о чем свидетельствует, в частности, тот факт, что в этом году для плакатной социальной рекламы и пропаганды библиотекам предлагались следующие темы: „Жизнь насекомых”, „Любовь к ближнему”, „Жизнь и учение Христа”, „Первые цари из дома Романовых”.

Очень широко плакаты и листовки с художественно оформленными рекомендательными библиографическими списками применялись в Красной армии.

Большой популярностью в красноармейских библиотеках пользовались библиотечно-библиографические плакаты, откликнувшиеся на злободневные события, ситуации на фронтах. Часто в таких плакатах использовались иллюстрации, в частности, карты военных действий.

Кроме книг, читателям-красноармейцам предлагались статьи из журналов и газет.

В качестве эффективных средств социальной, политической рекламы широко использовались с первых лет Советской власти листовки, „письма красноармейцев домой”, где на чистых бланках, предназначенных для писем, помещались рекомендательные списки литературы социально-политической тематики, такие, например, как „Правда и ложь про коммунистов”.

Особенно выделялись эффективностью плакатной социальной рекламы и пропаганды библиотеки Западного округа (г. Смоленск), чьи плакаты признавались в 1920 году образцом рекламно-пропагандистской продукции.

Широкое распространение получили печатные библиотечные, книгоиздательские и книготорговые карточные и печатные каталоги. Формирование их системы становится позитивным явлением в книжном деле России.

С переходом к новой экономической политике социальная, политическая реклама, агитация, пропаганда, политическое и социокультурное просвещение, культурная и общеобразовательная ориентация библиотечной деятельности стали достаточно целеустремленными.

Основной пафос библиотечной рекламы 1920–1930-х годов – обеспечение доступности книги для максимально широких слоев населения, пропаганда библиотеки как неотъемлемой части нового общественного порядка. Пропагандистско-политический характер являлся определяющим в рекламной деятельности библиотек довоенного периода.

Подчеркнем рекламное значение профессиональной библиотечно-библиографической периодики 1920–1930-х годов, в том числе журналов, однодневных газет, посвященных книге и библиотеке.

В 1920-х еще более широкое распространение получили книготорговые карточные и печатные каталоги, выполнявшие, среди прочих, рекламную функцию. Книжно-библиотечные, библиографические плакаты изготовлялись буквально в каждой советской библиотеке, и их использование в работе по обслуживанию читателей являлось весьма актуальным. Было налажено и централизованное издание плакатов книжно-библиотечной проблематики. Широкую известность получили, например, плакаты „Чтоб достойной сменой стать, надо больше книг читать”, „Женщина, учись грамоте!”, „Чтобы больше иметь – надо больше производить, чтобы больше производить – надо больше знать”, „Чем ребят бранить и бить, лучше книжки им купить”, „Кто умен, а кто дурак. Один за книгу, другой в кабак”, „Если книг читать не будешь,

скоро грамоту забудешь”, „Неграмотный – тот же слепой. Всюду его ждут неудачи и несчастья”, „Читайте книги новые, занятные, дешевые!”, „Знание разорвет цепи рабства” и др. Свойства рекламно-библиотечных плакатов 1920–1930-х годов как средства рекламы и пропаганды – актуальность, наглядность, оперативность, способность оказывать большое воздействие на сознание людей.

Для привлечения читателей и рекламирования своей деятельности библиотеки активно использовали крупномасштабные соревнования. Довольно часто рекламные акции библиотек проводились в кино-театрах, клубах, красных уголках, на заводах, фабриках, на полевых станах.

С началом индустриализации необходимость в торговой рекламе опять свелась к нулю. К середине 1930-х годов заметно уменьшился размах рекламной деятельности библиотек. В профессиональном общении, на страницах специальной печати термин „реклама” постепенно заменился терминами „пропаганда и наглядная агитация”.

В 1920–1930-х годах активно развивалась библиотечно-библиографическая практика в области внешней, стендовой (выставочной), плакатной (постерной) рекламы. Повсеместно проводились рекламно-пропагандистские кампании, „дни”, „недели”, „месячники” книги и библиотеки, библиотечные походы, практиковались публичные отчеты библиотек, их „летняя работа”, манифестации учащихся, комсомольцев, митинги, шествия, праздники, карнавалы книги, кампании „Все за книгу” и т.д. Основным содержанием этих рекламно-пропагандистских мероприятий была реклама библиотеки и книги. Продолжала интенсивно развиваться система библиотечных, книгоиздательских, книготорговых, карточных и печатных каталогов.

Великая Отечественная война 1941–1945 годов не уничтожила рекламные ростки, но изменила их тематическую направленность. Социальная реклама мобилизовала население на борьбу с врагом.

После войны, при сохранявшейся до 1947 года карточной системе, обязанность заняться хоть какой-то торговой рекламой была возложена непосредственно на торговлю, в частности, книжную. Парадокс был в том, что торговля не имела для этого средств. Поэтому расходы на оформление витрин и интерьеров, на упаковочную бумагу или газосветную вывеску относились на статью „Издержки обращения”, а ежегодные планы требовали сократить издержки обращения на столько-то процентов.

Библиотечная реклама в неразрывной связи с пропагандой существовала в формах выставок, плакатов, разнообразных идеологически-ориентированных „массовых мероприятий”.

В 1950–1960-е годы популярным, особенно на селе, был „подворный обход” домов тех людей, кто еще не был записан в библиотеку. Другими формами и методами работы, особенно способствовавшими пропаганде библиотеки, являлись: постоянное информирование коллективов различных предприятий о деятельности библиотеки и новых книгах в заводской печати, по радио, на собраниях, а также издание путеводителей по библиотеке и библиографических закладок-памяток. Уделялось внимание рекомендациям по оформлению книжных выставок и витрин, проведению бесед на абонементе, использованию библиографии. Большой популярностью в 1950–1970-е годы пользовался библиотечный плакат, который использовали для пропаганды идеологически выдержанной литературы, фондов и каталогов библиотеки. Использовались формы рекламы и пропаганды книг, способствующие массовому вовлечению читателей, такие, как организация громких чтений и бесед, проведение читательских конференций, литературных вечеров, коллективных обсуждений книг, встреч с авторами и пр.

Первая рекламная программа на телевидении – „Аукцион” – появилась в 1968 году, просуществовала недолго и была закрыта „руководством”.

Некоторые сдвиги в рекламной деятельности в СССР произошли после 1975 года, когда после долгих кабинетных „сражений” был подписан приказ председателя Гостелерадио и министра торговли о порядке прохождения рекламы на радио и телевидении. Однако из-за особой позиции руководителей Гостелерадио рекламу никто там не видел и не слышал. Система ее „задвигания” была очень простой. В то время существовало всего два канала, 1-й Всесоюзный и Московский, и в сетке телепрограмм совмещали трансляцию интересного матча или фильма (на 1-м канале) и рекламу (на Московском).

Рекламные ролики выходили блоками по 15 минут и были специально обозначены в программе. Это приводило к тому, что их практически никто не слушал и не смотрел. Рекламу отказывались пускать в паузах между передачами. Только в июле 1984 года для периодических изданий были увеличены лимиты на публикацию рекламных сообщений. Вместо „не более 25% задней полосы” стало „не менее 50% задней полосы”. Возросли рекламные расценки.

Особое внимание во второй половине XX века обращается на текст как элемент рекламы книги, поэтому развивается – рекламная аннотация. Высокие требования предъявляются к художественному и полиграфическому оформлению рекламных материалов о книге. Детально изучаются особенности покупательского спроса по конкрет-

ным тематическим направлениям, его структура и динамика. Книготорговые магазины и издательства получили возможность выбирать более действенные формы и методы пропаганды книги. Примером может служить создание Единой централизованной справочно-библиографической службы, предприятия „Книга – почтой”.

Наиболее распространенными видами рекламы книжной продукции в этот период времени были печатная реклама, выставочная и ярмарочная деятельность, реклама в журналах и газетах. К концу 1970-х годов активнее использовались для рекламы телевидение, радио и кино. Реклама советских книг за рубежом носила престижный характер и применяла такие средства, как выставки, конференции, фестивали и т. д.

Документный поток литературы, посвященной рекламе, стал активно развиваться в 1920-х годах. Об этом свидетельствуют, в частности, рубрики „Реклама в библиотечном деле и реклама газетная, книготорговая реклама”, „Книжные объявления” в „Словарном указателе по книговедению” А. В. Мезьер (М., 1924, М.; Л., 1934). „Реклама в библиотечном деле” определена в „Словарном указателе...” как метод привлечения читателей книге. В обеих рубриках перечислено более десяти публикаций. В третьей части „Словарного указателя” (М.; Л. 1934) указано уже свыше ста разнообразных работ. Среди них, например, серия статей А. Виленкина, посвященных концентрированной библиотечной рекламе, ее различным средствам и путям развития, материалы об опыте рекламной деятельности в Америке, в различных регионах СССР, о журнальной, зрительной, световой, внешней и иной рекламе.

В профессиональной литературе конца 1920-х годов термин „реклама” довольно широко использовался применительно к библиотечному делу. В литературе о рекламе библиотек, в частности, содержались призывы к расширению и углублению рекламно-пропагандистской деятельности к „агитации за книгу вне стен библиотеки”. Библиотечная реклама исследовалась в работах Л. Хавкиной, Н. Крупской, А. Виленкина, Н. Доблер и других библиотечников. Крупская в 1931 году писала, что каждая библиотека, как бы мала она ни была, должна уметь рекламировать себя. Правда, в ее трудах данное замечание тонет среди призывов к „пропаганде библиотеки”, „агитации за библиотечное дело”.

Проблема библиотечной рекламы основательно ставилась в работах Л. Хавкиной, понимавшей ее значение и раскрывавшей весь спектр ее средств и методов (печатная, устная, световая и прочая реклама). В известном пособии Л. Б. Хавкиной есть раздел „Реклама”, в котором рассмотрены ее средства, методы: размещение в общественных местах,

печатные, рукописные оповещения, объявления, световая реклама в общественных местах, рекламные оповещения на радио и в кино.

Развивалась формы и методы внешней, стендовой (выставочной), плакатной (постерной) рекламы. В печати обсуждались достижения американских библиотек в области рекламы и определялись пути их использования российскими библиотечно-библиографическими учреждениями.

Понятие „библиотечная реклама” практически исчезло со страниц профессиональной печати в конце 1930-х годов. До 1990-х оно почти не встречалось в научных и методических публикациях.

Отметим, что в 1950–1960-е годы вопросы библиотечной пропаганды, „переплетенной” с рекламой, освещали Р. Апатова, Н. Ермакова, О. Макаров, К. Михайлов, Т. Каратыгина и другие библиотековеды. Все они признавали необходимость привлечения читателей в библиотеки и рекомендовали для этих целей различные средства. Однако вплоть до начала 80-х годов XX в., когда появились книги О. Сыроегина, П. Якобчука, а также других специалистов в области книжной рекламы, специальных работ, в которых бы анализировалась рекламная деятельность в книжно-библиотечной сфере, не появлялось.

Рекламно-информационные технологии российских и зарубежных библиотек конца XX – начала XXI веков

В настоящее время библиотека должна найти свое место в рыночных отношениях. Важнейшее место в этой ситуации отводится рекламе. Современный отечественный и зарубежный опыт свидетельствует, сколь значительны возможности рекламы во всех сферах деятельности общества.

Чем выше развитие общества, тем активней используется реклама. Можно утверждать, что реклама стала неотъемлемой частью библиотечной деятельности.

Реклама призвана создать ситуацию предпочтения данной библиотеки, определенной услуги, конкретной книги их аналогам. Она в большой степени апеллирует к эмоциям, личностным особенностям пользователей. Например, в целях рекламы, выставка, начиная с ее „визитной карточки” – заголовка, должна быть своего рода сюрпризом: вызывать любопытство, удивление или улыбку. Чтобы придумать название выставки, считает американский библиотекарь Б. Либергер, надо иметь богатое воображение. В библиотеках США организуются такие выставки, как „Брось все и читай!”, „Ответ за 64 доллара” (стопка книг по этой цене, содержащих широкий круг вопросов), или другая экспозиция – „Только для мужчин”, где наряду с публикациями

по кулинарии демонстрируют и предлагают продегустировать закуски, приготовленные представителями сильного пола. Ради увеличения посещаемости выставок незачем прибегнуть к некоторым ухищрениям. Почему бы, полагает Б. Либергер, по договоренности с магазином скобяных товаров не выставить в его витринах книги по садоводству параллельно с новыми сортами семян и инструментами? В то же время в самой библиотеке хорошо бы устроить показ акварелей, ковров ручной работы, игрушек и даже пасхальных яиц, если их расписывали сами читатели. Всё зависит от пожеланий абонентов, от умения наладить контакты с местным сообществом. Такие выставки, вроде бы не имеющие отношения к библиотеке, „работают” на ее рекламу, привлекают новых посетителей.

Оформление экспозиции также должно способствовать рекламе библиотеки. Центральное звено в выставочном зале – экспозиция о самой библиотеке, ее истории, информационных, досуговых, воспитательных и прочих возможностях. Саморекламе библиотеки способствуют постоянно действующие музейные отделы, мемориальные комнаты, регулярно обновляемые подборки раритетов, ксерокопий, редких факсимильных изданий книг.

Рекламное „видение” отличает буквально все программы библиотечной деятельности. Это чаще всего мероприятия, объединенные в циклы, связанные общей темой и адресованные конкретной категории пользователей.

Так, для чтения лекции ищут не просто знающего специалиста, но интересного, желателен известный человек. Очевидно, что здесь первична не актуальная, заранее запланированная тема, а личность исполнителя.

Задачам рекламы библиотеки, ее возможностей служат и музыкальные мероприятия, экскурсии, организуемые совместно с краеведческим обществом. Конечно, не все пожелания читателей и посетителей она удовлетворяет бесплатно. За посещение киносеансов, концертов приходится платить. Но сумма невелика, полученные сборы направляются на покрытие расходов. Коммерческую цель (наряду с привлечением новых читателей) обычно преследуют ярмарки, которые иногда устраиваются на природе в форме аукциона или распродажи. Сотрудники заранее продумывают все нюансы: прогноз синоптиков, дифференцированную оценку стоимости книг, размеры скидок для покупателей в середине или конце дня, виды рекламы предстоящей выставки.

Что же касается рекомендательных пособий, то, ориентированные на рекламу, они должны отвечать запросам большинства реальных и

потенциальных пользователей, то есть неотступно следовать конъюнктуре. Например, вслед за телепрограммой „Корни”, породившей у многих людей страсть к генеалогическим изысканиям, появился соответствующий указатель. Реклама не допускает обезличенной информации, поэтому библиографический указатель должен сообщать, где найти понравившуюся книгу, включая адреса библиотек. Производственный цикл создания рекомендательных библиографических изданий не ограничивается их подготовкой. Сюда входят превентивные меры по финансированию этой работы. Также заранее предусматриваются и каналы распространения указателей, иногда весьма нетрадиционные. В частности, списки книг по кулинарии пользуются спросом в супермаркетах. Их раскладывают в тех местах, где посетители оплачивают покупки.

Своеобразие современного рекламного рынка России заключается в его динамике. Границы этого рынка непрерывно расширяются за счет появления новых, перспективных возможностей применения маркетинга.

В 1991 году начался новый этап в развитии рекламы книг, характерной чертой которого явилась установка на удовлетворение любых читательских запросов. Рыночная концепция рассматривает рекламу как часть маркетинговой коммуникации. Федеральный Закон „О рекламе” (2006 г.) определяет её как „информацию, распространяемую любым способом в любой форме и с использованием любых средств, адресованную неопределенному кругу лиц и направленную на привлечение внимания к объекту рекламирования, формированию или поддержанию интереса к нему и его продвижению на рынке”. На современном этапе постоянно дополняется классификация видов, средств и методов рекламы, совершенствуются рекламные технологии.

В конце XX – начале XXI веков в России получили распространение разнообразные носители рекламной информации: телевидение, радио, пресса, наружная реклама, директ-маркетинг.

На страницах специальных изданий развернута широкая полемика, посвященная проблемам и поискам библиотечного обслуживания, улучшению его качества, созданию комфорта в стенах библиотеки, эффективности библиотечной рекламы и т. д.

В журналах „Библиотека”, „Библиография” специалисты различных областей экономики, библиотечного дела, психологи охотно делятся своим опытом работы. Как правило, это практический опыт конкретной библиотеки. Там же можно найти подробные методические консультации на интересующие темы (в специально созданных

рубриках). Особенно актуальна рубрика „Экономика и рынок” в журнале „Библиотека”, где на конкретных примерах показывается работа различных библиотек с целью обмена опытом в условиях жесткой конкуренции и борьбы за потребителя.

Рекламная деятельность становится связующим звеном между производством и потреблением. Специфика отечественной рекламы состоит в том, что она в меньшей степени подвержена рационализму, прагматизму и бездуховности. Современное своеобразие рекламного рынка в России заключается в его динамике. Границы этого рынка непрерывно расширяются благодаря появлению новых организаций, предприятий и объектов воздействия. И одной из новых перспективных областей ее применения становится библиотечная сфера.

Литература:

1. **О рекламе** : Федеральный закон, принят Гос. Думой РФ, март 2006 г. // Парламентская газета. – 23 марта, 2006.
2. **Борисова, О. О.** Библиотечная реклама : Исторический аспект [Текст] // Библиотечное дело – 2000 : Проблемы формирования открытого информационного общества : Тезисы докладов 5-й междунар. науч. конф.; Ч. 1. – Москва, 2000, с. 203 – 204.
3. **Борисова, О. О.** Законодательное обеспечение рекламы [Текст] // Человек в информационном пространстве цивилизации : Культура, религия, образование: Материалы междунар. науч. конф. – Краснодар, 2000, с.193 – 195.
4. **Окольнишникова, И. Ю.** Реклама в практике работы отечественных библиотек : Исторический аспект [Текст] // Библиотека. Общество. Читатель: межвуз. сб. науч. ст. – Челябинск, 1996, с. 30 – 39.

ГОДИШНИК НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ
КНИГА БИБЛИОТЕЧНО-ИНФОРМАЦИОННИ НАУКИ
Том 2, 2010

ANNUAIRE DE L'UNIVERSITE DE SOFIA „ST. KLIMENT OHRIDSKI“
FACULTE DE PHILOSOPHIE
LIVRE DES SCIENCES DE L'INFORMATION ET DES BIBLIOTHEQUES
Tome 2, 2010

ИЗДАТЕЛЬСКАЯ СТРАТЕГИЯ РЕГИОНАЛЬНОГО ВУЗА

ИРИНА АЛЕКСАНДРОВНА ИВАШОВА

Irina Ivashova. THE STRATEGY OF BOOK-PRINTING IN THE REGIONAL INSTITUTE

Modern tendency of book-printing of the regional institution – Orel State Institute of Arts and Culture is examined in the article. Nowadays in Russia problems of institute's book-printing are becoming very actual because of the state reforms in the sphere of education.

Проблемы вузовского книгоиздания в настоящее время приобретают в стране особую актуальность в связи с проводимыми государством реформами в сфере образования. Общество требует изменения методологических основ образования, совершенствования методики обучения, внедрения инноваций в учебно-образовательный процесс. Развитие книжной отрасли, компьютеризация образования неизбежно отражаются на учебном процессе и его издательском обеспечении.

Система учебного книгоиздания для высшей школы развивается как трехуровневый выпуск учебной литературы на федеральном, региональном уровнях и на уровне отдельных вузов и ассоциаций. Современная система вузовского книгоиздания характеризуется как возрождением и развитием традиций отечественного вузовского книгоиздания, так и развитием инновационных процессов в книгоиздании, отражающихся на современных образовательных и новейших технологиях

обучения. В настоящее время накоплены знания, выработаны определенные нормы и практика создания отдельных видов и типов учебных изданий. Вузское книгоиздание – это, прежде всего, издание учебной и методической литературы по основным профессиональным образовательным программам. Издание учебной литературы производится в соответствии с планом, формируемым кафедрами, советами факультетов и утверждаемым редакционно-издательским советом и ученым советом вуза. Важен уровень качества вузовской учебной книги и необходим правильный подход к организации рецензирования, научного редактирования и редакционно-издательской обработки материалов.

Учебная книга является одним из важных элементов образовательной системы и не может создаваться обособленно от процесса обучения. Современное профессиональное образование повышает роль учебной книги в образовательном процессе как средство индивидуализации и дифференциации обучения, развития профессионального мышления и формирования информационной культуры специалиста.

Переход высшего профессионального образования на многоуровневую подготовку привел к дифференциации читательского целевого назначения учебной книги в связи с различными задачами подготовки на каждом уровне обучения. В настоящее время содержание учебной книги должно соответствовать государственным образовательным стандартам (ГОС). ГОС ВПО третьего поколения определил переход образования к новой модели учебной книги, которая базируется на компетентностном подходе к содержанию профессионального обучения.

Сегодня вузы ищут новые формы совершенствования своей издательской деятельности в изменяющихся социальных и экономических условиях. Сделаны первые шаги в создании электронных учебников с применением современных информационных технологий. Активно создаются порталы информационных образовательных ресурсов, где размещаются электронные версии печатных изданий, электронных ресурсов и электронных версий.

На современном этапе развития издательской деятельности актуальным является процесс комплектования вузовской библиотеки. Эта работа нацелена на учебно-методическое обеспечение всех специальностей вуза, но, главное, новых и перспективных направлений подготовки специалистов, формирование библиотечного фонда вуза учебной литературой для студентов-заочников. Вузская библиотека контролирует книгообеспеченность учебных дисциплин, является основным „потребителем” вузовской книги.

В последние годы активное развитие получает издательская деятельность ведущих высших учебных заведений страны, региональных вузов, в том числе и на Орловщине. Опытные вузовские преподаватели прекрасно знают своих студентов, готовят к изданию собственные материалы, учитывая разнообразные программы и уровень подготовки. Их деятельность способствует наиболее полному и всестороннему обеспечению образовательного процесса вузов России, пропаганде науки и культуры.

Орловский государственный институт искусств и культуры (ОГИИК) осуществляет образовательную, научно-исследовательскую, творческо-исполнительскую и международную деятельность на всех уровнях довузовского, высшего, послевузовского и дополнительного образования. Обеспечивая реализацию названных направлений, выполняя свою главную цель – подготовку высококвалифицированных специалистов для сферы искусств и культуры, вуз ведет и издательскую деятельность.

ФГОУ* „Орловский государственный институт искусств и культуры” это единый научно-образовательный комплекс, состоящий из четырех факультетов, заочного отделения, 18 кафедр. За 36-летнюю историю вуз неоднократно менял название, постоянно повышая свой статус: в 1972 году институт был образован как Орловский филиал Московского государственного института культуры; в 1990 году – реорганизован в самостоятельный вуз, а в 1995 году переименован в Орловский государственный институт искусств и культуры.

В настоящее время институт значительно расширил поле образовательных услуг. В соответствии с лицензией на право ведения образовательной деятельности в сфере профессионального образования в институте осуществляется обучение по 13 специальностям и направлению высшего профессионального образования и 5 укрупненным группам специальностей: культура и искусство, образование и педагогика, социальные науки, гуманитарные науки, экономика и управление. В 2005 году институт получил лицензию на право осуществления образовательной деятельности по новым для института образовательным программам послевузовского профессионального образования (аспирантура) по специальностям научных работников: 052503 – Библиотековедение, библиографоведение и книговедение; 130005 – Теория, методика и организация социально-культурной деятельности. Институт обеспечивает профессиональную подготовку кадров, повышение квалификации руководящих работников и специалистов по

---

* Федеральное государственное образовательное учреждение (Бел. ред.)

профилю вуза в рамках факультета дополнительного профессионального образования.

С введением в вузе новых специальностей, вариативностью образовательных программ, непрерывностью образовательного процесса значительно возросла потребность в учебной, научной и учебно-методической литературе. Вузу требуются собственные учебные комплексы по вновь введенным дисциплинам. Актуальным для института является процесс комплектования научной библиотеки трудами ученых вуза, формирование библиотечного фонда учебной литературой для студентов-заочников, апробирование уникальных авторских учебных курсов.

В связи с этим расширяется тематический спектр изданий вуза, увеличился объем выпуска. В план издания включены учебники и учебные пособия по основным профессиональным программам, учебно-методические издания. В ОГИИК издаются учебники с грифами Министерства образования и науки РФ, учебно-методических объединений вузов. Авторами учебной и научной литературы являются преподаватели вуза, а также ведущие специалисты учреждений культуры и искусства региона. Важной особенностью издательской деятельности является издание научной литературы.

Заслуживают внимания издания, посвященные истории вуза: „Летопись Орловского государственного института искусств и культуры (1972–2007 гг.)”, серия „Деятели науки и культуры ОГИИК”, „Орловский государственный институт искусств и культуры в местной печати” и др. По результатам научно-практических конференций ежегодно издаются сборники материалов. Среди них: „Историко-культурные связи России и Франции: основные этапы”, „Духовно-нравственное образование и воспитание молодежи”, „Хореографическое образование: современное состояние, тенденции развития”, „Непрерывное профессиональное образование в социокультурной сфере: проблемы и перспективы”, „Современные проблемы исследования социокультурной сферы”, „Общество, культура, образование: проблемы и перспективы развития” и др.

Институт является одной из научных площадок в области гуманитарных наук. В вузе осуществляются фундаментальные, прикладные разработки по следующим отраслям науки: искусствоведение, исторические науки, библиотековедение, библиографоведение и книговедение, документальная информация, педагогические науки, философские науки, филологические науки и др. Институт ведет большую работу по пропаганде достижений вузовской науки. Вуз активно участвует в общероссийских, региональных, внутривузовских конкурсах научных и учебных изданий. В их числе: конкурс на лучшую научную книгу

среди преподавателей вузов, который проводит Фонд развития отечественного образования; V Всероссийский конкурс региональной и краеведческой литературы „Малая Родина”; областной конкурс научных работ в области библиотековедения, библиографоведения и книговедения им. В. Н. Денисьева. Участие в конкурсах способствует выявлению талантливых авторов, позволяет развивать связи внутри научного и издательского сообщества, оценивать уровень вузовского издания как по содержанию, так и по полиграфическому исполнению, пропаганде высокой книжной культуры.

Издания института неоднократно были отмечены дипломами, премиями в номинациях на лучшее научное издание и лучшую учебную книгу. Поощрительные дипломы получили: учебное издание Белозеровой В. В. „Традиционная культура Орловского края”, учебное пособие Заикина Н. И., Заикиной Н. А. „Областные особенности русского народного танца”, сборник научных статей „Славянские чтения” (науч. ред. Переверзева Н. А.), сборник „Историко-культурные связи России и Франции: основные этапы” (науч. ред. Мартынова Н. С.), научное издание „30 лет – год за годом” (науч. ред. Заикин Н. И. и Фоменко И. М.), монография Переверзевой Н. А. „Символизм реализма (из наблюдений за поэтикой русской классики)”, материалы научной конференции „Музыкальное образование российской провинции” (науч. ред. Банникова И. И.) и др.

Грамотами Губернатора Орловской области были отмечены научные работы молодых ученых вуза: Леоновой Б. А. „Эстетико-философские универсалии творчества Н. С. Лескова: авторское сознание и художественный метод писателя”, Овсянникова А. В. „Бытийный статус человеческого Я в религиозном экзистенциализме Н. Бердяева и Л. Шестова”, Сомовой Т. Н. „Краеведческая работа детской библиотеки”, Меркурьевой Н.А. „Откровение свободы в творчестве Ф. М. Достоевского (романы „Братья Карамазовы”, „Бесы”).

Преподаватели вуза активно выходят на общероссийский уровень и печатаются в центральных российских издательствах: „Либерей-Бибинформ”, „Пашков дом”, „издательский дом Инфра-М”, „Профессия”, Издательство Информационного центра сотрудничества „Литера”, „Школьная библиотека” и другие. Научная и учебная литература издается при финансовой поддержке Министерства культуры Российской Федерации, в рамках Федеральной целевой программы „Культура России 2006–2010 гг.” и целевых региональных программ: „Молодежь Орловщины (2006–2010)”, „Культура Орловской области”, „Социальное развитие села Орловской области до 2010 г.”.

Орловская областная публичная библиотека им. И. А. Бунина обеспечивает учет обязательных экземпляров вузовских изданий института, рекламу издаваемой продукции в базах данных и ежегодном каталоге „Орловская книга”.

С 2007 г. ОГИИК является соучредителем научного информационно-аналитического журнала „Образование и общество”, который рекомендован ВАК для публикации научных работ.

В институте уделяется внимание развитию молодежной науки. Ежегодно выходят сборники научных статей студентов, аспирантов и соискателей. В 2004-2008 гг. было опубликовано более 350 научных студенческих работ. По результатам студенческой научной конференции ежегодно осуществляется выпуск сборников. Среди них: „Инновационная деятельность библиотек и музеев”, „Современные проблемы социокультурной сферы”, „Молодежь, наука и культура”, „Культурное пространство региона и пути его формирования”, „Культура Орловщины; история и современность” и др. В 2008 году по итогам научных исследований студентов подготовлен сборник аннотаций выпускных квалификационных работ.

Издания, выпущенные вузом, известны на международном и российском документном рынке. Институт развивает партнерские отношения с учреждениями образования и культуры России и стран СНГ (Содружество Независимых Государств), научными и творческими центрами Франции (регион Шампань-Арденн), Болгарии, Чехии, Германии, Финляндии, Польши и др. Эта деятельность позволяет учебному заведению поддерживать высокий уровень профессионального образования, обеспечивает повышение его конкурентоспособности на рынке образовательных услуг региона и рост международного авторитета.

В вузе сложилась система мероприятий по обобщению опыта организации научной и издательской работы. Эта работа проводится в рамках совещаний по научным вопросам, заседаний редакционно-издательского совета, художественного совета института. Информация об издательской деятельности представлена на сайте института (www.ogiik.orel.ru), отражается на страницах внутривузовской газеты „Наше время”.

Сегодня Орловский государственный институт искусств и культуры продолжает работать над новыми издательскими проектами, которые отвечают современным требованиям высшей школы. Для дальнейшего развития издательской деятельности вуза предстоит решать ряд проблем, которые во многом являются общими для регионального книгоиздания:

- требует рассмотрения вопрос о создании Орловской ассоциации вузовских издательств;
- по-прежнему актуальной остается проблема распространения вузовской литературы и обеспечение доступности малотиражных изданий для читателей;
- существует необходимость соблюдения издательских стандартов в учебном книгоиздании;
- нуждается в совершенствовании система повышения квалификации сотрудников вузовских издательств на региональном уровне.

Таким образом, современное развитие вуза ориентировано на выпуск учебной и научной литературы; модернизацию издательской базы института; совершенствование подготовки, производства и распространения учебных, научных и информационных стандартов. Издательская деятельность является неотъемлемой частью современного вуза. Она не только обеспечивает литературой учебный процесс, но и способствует развитию, продвижению интеллектуальной инновационной деятельности ученых и студентов.

Библиографический список

- Ивашова** И. А. Межкультурное сотрудничество и образовательный процесс / И. А. Ивашова // Общество, культура, образование : Проблемы и перспективы развития : Материалы Всероссийской (с международным) участием научно-практической конференции (г. Орел, 19–20 марта 2009 г.). – Орел : Орловский государственный институт искусств и культуры, 2009, с. 48 – 50.
- Ивашова**, И. А. Научная деятельность регионального вуза / И. А. Ивашова // Пятые Денисьевские чтения: Материалы межрегион. науч.-практ. конф. по проблемам истории, теории и практики библиотечного дела, библиотечного дела, библиографоведения и книговедения. – Орел: Издатель Александр Воробьев, 2008, с. 70 – 74.
- Крылова**, Т. Д. Издательская деятельность Орловских вузов: Проблема развития и место в современном образовательном пространстве / Т. Д. Крылова // Сохранение и развитие социокультурного потенциала региона: Материалы междунар. науч.-практ. конф. – Орел: Орловский государственный институт искусств и культуры, 2007, с. 91 – 93.
- Орловская** книга – 2008: Каталог / Орловская областная публичная библиотека им. И. А. Бунина; сост. Р. И. Реуцкая. – Вып.10. – Орел: Издатель Александр Воробьев, 2009. – 114 с.

БЕЛЕЖКИ ЗА АВТОРИТЕ:

Борисова, Ольга Олеговна, проф., дпед. науки, ръководител на катедрата по библиотекознание и библиография към Орловския държавен институт за изкуства и култура, Руска федерация

Димчев, Александър Георгиев, доц. д-р, специалност БИН, ФФ, СУ

Ивашова Ирина Александровна, канд. пед. науки, професор, проректор по научната работа на Орловския държавен институт за изкуства и култура, Руска федерация

Лозанова-Белчева, Елица, ст. ас., специалност БИН, ФФ, СУ

Миланова, Милена, гл. ас. д-р, специалност БИН, ФФ, СУ

Паршиков, Николай Александрович, доктор на пед. науки, професор, ректор на Орловския държавен институт за изкуства и култура, Руска федерация

Степанова, Елена Юревна, канд. по културология, доц. в катедрата по история и музейно дело, декан на Библиотечно-информационния факултет в Орловския държавен институт за изкуства и култура, Руска федерация

Харизанова, Оля Борисова, доц. д-р, специалност БИН, ФФ, СУ

Янакиева, Татяна Ганева, доц. д-р, специалност БИН, ФФ, СУ